

**SVET ZA VARSTVO OKOLJA
REPUBLIKE SLOVENIJE**

Zbirka
USKLAJENO IN SONARAVNO
8

OKOLJSKI POJAVI IN POJMI

**OKOLJSKO IZRAZJE V SLOVENSKEM
IN TUJIH JEZIKIH
Z VSEBINSKIMI POJASNILI**

SVET ZA VARSTVO OKOLJA REPUBLIKE SLOVENIJE
Zbirka USKLAJENO IN SONARAVNO šte. 8/2002

Izbral, obdelal in uredil
dr. Avguštin Lah
s pomočjo sodelavcev

OKOLJSKI POJAVI IN POJMI

OKOLJSKO IZRAZJE V SLOVENSKEM
IN TUJIH JEZIKIH Z VSEBINSKIMI
POJASNILI

PREGLED POMEMBNEJŠEGA OKOLJSKEGA IZRAZJA
IZBRANEGA IZ SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA
IN SODOBNE MEDNARODNE STROKOVNE TERMINOLOGIJE

IZRAŽA SONARAVNO USKLAJENO RAZVOJNO DOGAJANJE
OZNAČUJE POJAVE V NARAVI IN OKOLJU V REPUBLIKI SLOVENIJI
TER ETIKO IN PRAKSO V ODNOSIH DRUŽBE DO NARAVE

Ljubljana 2002

O OKOLJU IN STROKOVNEM IZRAZJU

Tako pri obravnavanju okoljskih pojavov in gibanj kot pri delovanju na katerem koli področju, je jezik sredstvo sporazumevanja, prenašanja misli, znanja in izkušenj. Zato je še posebej pomemben za skupinsko in organizirano delo, za urejanje odnosov med ljudmi, ljudi do okolja in za gibanja ljudi. Tako kot je pestra narava in naše okolje v njej, kot je barvita vsebina našega življenja in kultura, je bogato tudi izrazje. Okolje pa je nasploh kompleksna stvarnost, zato ga je mogoče obravnavati le celovito, interdisciplinarno. To široko obzorje upošteva ta priročnik.

Naš čas zaznamuje tudi preraščanje v na znanju temelječo družbo, globalizacija gospodarskih in drugih odnosov v svetu in posameznih deželah, sonaravni trajnostni razvoj in tri sestavine graditve blaginje: gospodarska, okoljska in socialna. Zaznamuje ga tudi težnja, da bi s pospeševanjem nosilnih tokov hitreje zmanjševali razliko do ustvarjalne ravni razvitih držav. Dosežki pa niso samo koristni, temveč so na poti do njih ovire, pojavljajo se stranski učinki dejavnosti, težave in celo krize. Zato mora tudi okoljevarstvena strategija upoštevati vse tokove in ustrezno učinkovati. V razsežnosti tega obzorja se kristalizira okoljsko znanje, poznavanje pojmov in okoljsko izrazje.

Smisel usklajenih prizadevanj vseh sodelujočih pri tem projektu je olajšati delo strokovnjakom in upravljavcem, ki so se znašli pred nalogami opisovanja raznih pojavov, postopkov in zadev ter prevajanja tujih besedil v slovenščino. Zato sta se dva sveta, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije ter Svet za varovanje okolja pri SAZU hitro sporazumela, da sprejmeta in uresničita pobudo glavnega sestavljalca in avtorja za pripravo takšnega priročnika, urejenega po leksikalni metodi.

Avtorju so se na vabilo k sodelovanju odzvali ugledni strokovnjaki, zato je delo zorelo po sodobni metodi sodelovanja. Razmišljali smo tako o potrebah učiteljev, študentov in dijakov, kot zaposlenih ljudi in sploh vseh, ki jim sodobna informacijska družba zastavlja vse težje naloge, saj se dejavnosti razpletajo daleč čez meje našega etničnega prostora. Priročnik je zasnovan tako z vidika razsežnosti okoljske misli kot aktualnih programov gibanja za izboljšanje okolja. Poleg izbora gesel so pomembna tudi pojasnila, ki opisujejo značilnost in vsebino pojavov. Uporabnike pojasnila tudi spodbujajo k upoštevanju okoljskih načel, dogovorov in priporočil.

O kakovosti in uporabnosti priročnika govorijo ugledni recenzenti, ki so tudi sami prispevali k vsebini priročnika. Glavni sestavljalec je pripravil celovito zasnovan osnutek, ki smo ga pregledovali in presojali z interdisciplinarnih vidikov, svetovali in predlagali dopolnitve, kar je avtor upošteval pri končnem oblikovanju. Tako je osnutek doraščal ob zavedanju, da takšno delo ni nikoli končano, ker se tudi razvoj znanja in metod prenašanja ali širjenja znanja ni ustavil. Zelo zahtevno delo pa so avtorju gotovo olajšale ali osmišljale njegove izkušnje, ki si jih je nabiral kot pisec učbenikov, strokovnih del ter dolgoletni enciklopedist in urednik zbornikov. Ureja tudi zbirko Sveta za varstvo okolja RS z naslovom Usklajeno in sonaravno.

*Prof. dr. Franc Lobnik,
predsednik Sveta za varstvo okolja RS*

Iz recenzij:

akademik prof. dr. Robert Blinc:

Geslovník okoljskih pojavov in pojmov, ki ga je izbral, obdelal in uredil dr. Avguštin Lah skupaj s sodelavci, je prepotrebno in pomembno delo, ki zapolnjuje vrzel v strokovni okoljski terminologiji, je pa pomemben tudi s stališča uveljavljanja pravilne rabe slovenskega knjižnega jezika na tem področju. Merilo za izbor gesel je bila zaokrožena podoba tega, kar pojmuje kot varovanje okolja in zdravja ljudi ter ohranjanje naravne in kulturne dediščine.

Ljubljana, 29. 11. 2001

akademik prof. ddr. Jože Maček:

Že starokitajski modrijani so zapisali, da so za upravljanje in vladanje države najpomembnejši natančno opredeljeni pojmi. To se je vedno znova kazalo skozi zgodovino. Še toliko bolj je to potrebno v sedanjem nepredstavljivo bolj zapletenem času, kakor pa je bila preteklost. Posebej to velja za nove družbene ter z gospodarskim razvojem nastale pojave in njihove posledice. Varstvo narave in pozneje okolja, ki je vsebinsko nastalo pred desetletji kot gibanje, zdaj pa je že s številnimi uredbami in normativi urejena, pa tudi gospodarsko razvejena dejavnost, nujno potrebuje za vse okoljske pojave, njihove normative in posledice, jasno opredeljene in splošno sprejete pojme. Ti so lahko v veliko korist pri preprečevanju konfliktnih situacij, ki jih prav na področju varstva okolja ne manjka.

Ljubljana, 23. 02. 2002

prof. dr. Simon Pirc:

Priročnik ima podnaslov Okoljsko izrazje v slovenskem in tujih jezikih z vsebinskimi pojasnili. Rokopis vsebuje 1330 pojmov z izčrpnimi pojasnili v slovenščini in korektnimi prevodi pojmov v petih jezikih ter 261 kazalk. Delu se pozna izkušena roka sestavljalca in urednika dr. Laha, uglednega strokovnjaka za okolje in avtorja vrste del o okolju v Sloveniji.

Veda o okolju je tematsko obsežna in se naglo razvija, zlasti kar zadeva izrazje, metodologijo, ureditev v zakonodaji in uveljavljanje v praksi. Zato je razumljivo predstaviti ni preprosto. Priročnik je to nalogo odlično izpolnil. Razen ožje okoljske tematike, ki jo prinaša v zelo sodobnem izboru, obravnava še precej pojmov iz sorodnih, tudi temeljnih ved.

Že dolgo smo si želeli tak tekst, ki bi tudi manj izobraženemu bralcu omogočil dostop do zapletene okoljske tematike.

Ljubljana, 20. 03. 2002

prof. dr. Dušan Plut:

Interdisciplinarno skrbno zasnovan izbor pomembnejšega okoljskega izrazja izhaja iz trajnostno sonaravne paradigme, okoljske etike, razvojno-varovalnih potreb Slovenije in bogastva slovenskega knjižnega jezika. Z avtorju lastno vztrajnostjo ter neobremenjenim vključevanjem strokovnjakov številnih znanstvenih vej je pripravil obsežen nabor okoljskega izrazja, vključno z definicijami in pretehtanimi, obsežnimi vsebinskimi pojasnili. Problematika varstva narave in okolja presega vsebinska polja posameznih znanstvenih disciplin, katere označuje lastna terminologija. Avtor se je nevarnim čerem terminološke presoje izrazov posameznih strok spretno izognil z večplastnimi in večpomenskimi definicijami posameznega okoljskega izraza in tako ponudil utemeljen predlog za meddisciplinarno sporazumevanje.

Ljubljana, 25. 03. 2002

IZ UREDNIKOVE BELEŽNICE

Zakaj sem se lotil te naloge? Lotevam se je že tretjič, povezano s poklicem in posebnim zanimanjem za to stran življenja. Po stroki sem geograf in že od petdesetih let sem si zapisoval strokovno izrazje ter objavljala razna dela. Od leta 1972 sodelujem v gibanju za varstvo okolja, v letih 1976–1984 sem sodeloval v okoljskem komiteju OECD v Parizu, od 1975 pa tudi pri pripravi okoljskih zakonov in predpisov, v Svetu za preučevanje in varstvo okolja pri SAZU in pri leksikografskem uredniš-

kem delu. Urejal sem že slovensko priredbo Herderjevega leksikona Umwelt pri Cankarjevi založbi (1982, 1985) in leksikon Okolje in človek (1995). Dolgo se že delovno srečujem s strokovnim okoljskim izrazjem, ga urejam in razlagam. Seveda se opiram na razno literaturo in sodelovanje s strokovnjaki različnih področij. Naj se tu iskreno zahvalim za pomoč in razumevanje vsem uglednim strokovnjakom, s katerimi sem imel srečo tokrat in prej sodelovati.

Sodelovanje s tujino, zlasti z Evropsko unijo in mednarodnimi organizacijami, nam odpira široko obzorje znanja in spoznavanja z različnimi okolji ali dejavnostmi. Stiki v tujih jezikih in zlasti vedno več znanja odseva tudi v slovenskem jeziku. Tako v tujih kulturnih območjih kot v slovenskem se oblikuje izrazje na podlagi izvornih pojmov in je zato podobno v različnih jezikih. Tako tudi k nam prihajajo tujke, ki so prevedljive le opisno. Marsikatera tujka ima tudi več pomenov. Večkrat slišimo tujko *implementacija*, ki po nepotrebnem bremeni naš jezik, ker lahko s slovenskimi izrazi *izvajanje*, *uresničevanje*, *izpeljevanje*, *izpolnjevanje* ali *prirejanje* natančneje povemo, na kaj mislimo.

Drugačna težava je, ko iščemo primeren nov izraz za imenovanje nečesa, kar potrebuje razlago ali dogovor. Tak primer je izraz *trajnostni* oziroma *trajnostni razvoj*, ki nakazuje nadaljevanje v prihodnost. Kakšen razvoj, česa? Določenih razmer, zlasti ugodnih. Toda zelo obstojni in trajni so tudi škodljivi pojavi in ovire razvoja, ki jih težko premagujemo in jih ne želimo prenašati v dediščino. Zato Svet za varstvo okolja RS priporoča dopolnitev izraza v *sonaravni trajnostni razvoj*, s čimer podčrtamo uravnoteženost v naravnem in usklajenost v ekonomskem in razvojnem pogledu. Ustrezno razlago najdemo v priročniku pod navedenim geslom.

Tudi pri izrazu *okolje* ni vse preprosto. Okolje označuje slovar slovenskega knjižnega jezika kot stvarni in duhovni svet z določenimi značilnostmi, ki obdaja človeštvo. Pridevnika

okoljski slovar ne navaja, novi slovenski pravopis (2001) ga ima, priporoča pa *okolijski*, ki ni običajen. Ostajamo pri *okoljskem* pojavu ali razvoju.

Privednik *okoljski* ne kaže nadomeščati z *ekološki*, ker je ekologija veda o zgradbi in delovanju ekosistemov. Ti so sicer naravni in antropogeni, toda *okoljska* razsežnost je širša in drugačna od ekologije rastlin, živali ali človeka. Tudi organsko kmetijstvo se neredko označuje kot biološko in ekološko, s čimer se želi poudariti in zagotoviti neoporečno pridelovanje in pridelke ali izdelke predelave brez škodljivih snovi. Za ta namen je poudarek *organski* (brez anorganskih sredstev) edino primeren. Naj tu opozorim še na *obnovljive (energijske) vire*, česar niti slovar niti pravopis ne navajata, gospodarjenje z naravnimi dobrinami ali viri pa je dejstvo. Zakon o varstvu okolja (1993) je obnovil že preseženo (javno) dōbro, ki ima zdaj pravni pomen, ni pa v živi rabi in pravopis ga nima. O *naravnih virih in dobrinah* je govor in skrb.

Varstvo okolja je seveda odpor proti onesnaževanju narave in okolja, toda ne le s pomočjo prepovedi ali omejevanjem na še sprejemljivo dopustno raven. Slabo je treba nadomestiti z dobrim, primernim. To pa omogoča le celovito gospodarjenje z okoljem in naravnimi viri ali vrednotami. S tehnološkim posodabljanjem se lahko nadomestijo neustrezne tehnologije s primernejšimi in učinkovitejšimi. Ta proces moramo izkoristiti. Toda dogaja se v razvojnem toku, ki poteka med preurejanjem družbene ureditve in v novih ekonomskih razmerah, v t. i. *tranziciji*. Zato moramo tudi pri *okoljskih* pojavih upoštevati naravoslovno, tehniško in družboslovno znanje.

Razvoj je prizadevanje za rast bruto domačega proizvoda in blaginje, kar poteka s prizadevanji za konkurenčnost gospodarstva. Ob tem moramo blažiti ali odpravljati pritiske na okolje. Tudi za gospodarstvo je nujno ohranjanje biotske raznovrstnosti in pokrajinske pestrosti, saj so njegovo bistvo ljudje. Mi smo del narave in tako kot narava nadaljuje svojo evolucijo, družba opušča ali ukinja, kar ji škodi in razvija novo. Zato je logično, da so ekonomska, *okoljska* in razvojna strategija in politika usklajene, cilji in sredstva za izvajanje pa vsestransko pretehtano izbrani. Enako tudi izrazje.

Kar nas moti, ker odvaja od bistva, je v zakonih in predpisih zamenjava pojma *gospodarjenje* z upravljanjem. Uprava res upravlja, tudi gospodarstvo ima upravljanje (menedžment), ki pa mora dosledno delovati po gospodarskih smotrih in metodah. Enako zahteva upravljanje z vodami ali drugimi naravnimi dobrinami in vrednotami skrbno ravnanje, varčevanje in racionalizacije, pravično delitev pri porabi, gospodarno vzdrževanje in obračunavanje. Novi sistem zahteva gospodarjenje in presojanje po ekonomskih in *okoljskih* učinkih zaradi tekmovanja na tržišču in tudi zaradi ohranjanja naravnih in ekonomskih virov za sonaravni trajnostni razvoj. Ob upravljanju, ki ga členijo predpisi, izgleda gospodarnostni vidik podcenjen in zato tudi varovanje narave blede. Prav je, da sta uprava in gospodarstvo ločena sistema, toda vsi le živimo od gospodarskih dosežkov, zato morajo imeti tudi upravne usmeritve, tako spodbude kot omejitve, oporo v gospodarjenju in z razvojnimi čutom spodbujati bistvo dejavnosti.

Drugo, po pomenu pa sploh prednostno, je naše spoštovanje slovenske kulture in jezika. Z ljubeznijo do narave in dela ter s svojo kulturo je slovenska etnija sploh preživela vsa naravna in človeška neurja od prvotne skupnosti do oblikovanja naroda in nacije ter samostojne države. Tudi naša pot v prihodnost je odvisna od *okoljske* in kulturne ozaveščenosti. V splet našega življenja spada skrb za upravni, znanstveni in pogovorni jezik, ki obravnava *okoljske*, tehniške, socialne in ekonomske pojme pri krojenju odnosov med družbo in naravo.

S preudarkom o vseh teh vidikih sta pobudo za pripravo ustreznega priročnika podprla Svet za varstvo okolja Republike Slovenije in Svet za varovanje okolja pri SAZU. S tem sta pod-

prla tudi prizadevanja številnih strokovnih krogov za vse, kar je razvojnega in hkrati prispeva k ohranjanju narave. Na skupni seji sta imenovala pripravljalni odbor in mi zaupala koordinacijo dela. Vabilu za sodelovanje so se odzvali številni ugledni strokovnjaki.

Delo je moglo hitreje napredovati, ker smo se lahko oprli na že objavljene področne geslovnike, na delo nekaterih terminoloških komisij in na ponujeni prevod obsežnega okoljskega geslovnika (z razlagami) Evropske unije (EIONET). Zaradi olajšanja sodelovanja, predvsem pa natančnejšega obravnavanja izrazov in razlag, sem ponudil v obravnavo osnutek celotnega priročnika. Tako je bilo mogoče presojati izbor gesel, tehtati ponujeno izrazje in razlage ter s pripombami in predlogi prispevati k oblikovanju priročnika vse do zaključka redakcije.

Nekoliko so se razlikovala mnenja sodelavcev o širini izbora gesel. Vendar imajo tudi želje in možnosti realne meje. Ne nazadnje je bilo mogoče primerjati izbor osnovnega znanja z vrsto sorodnih del. Izpuščeni so okoljski izrazi, ki so v domala vsakem slovarju. Pri večji širitvi izbora pojmov bi morali preiti na obliko pravega slovarja, kar bi zelo povečalo obseg, posebej še, če bi ohranili tudi razlage, pa tudi izid dela bi odložilo za dalj časa. Izbor pojmov z razlagami kaže obzorje, kaj v širši javnosti pojmuje kot varovanje, urejanje in razvoj v okolju. Poleg tega je priročnik sedaj potreben, kot poudarjajo recenzenti in drugi interesi.

Navedbe gesel v drugih jezikih naj bralcem olajšajo pot do literature. To ni bila lahka naloga. Angleške in francoske izraze sem primerjal zlasti z geslovníkom OECD (Glossaire, 1995), nemške po Herderjevem Umwelt leksikonu in drugih virih, hrvaške po Anić – Goldsteinovem Rječniku stranih riječi in Hrvatskem pravopisu, zakonu o zaščiti okoliša (1994, z dopolnitvami 1999) in literaturi o razvoju i održivosti, italijanske po njihovi strokovni in prevodni literaturi, Ragazzinijevem slovarju in pomoči iz Novare.

Na koncu mi dovolite, da se ponovno iskreno zahvalim vsem, saj mi ni nihče odrekel pomoči, če sem zanj prosil. Na drugi strani ste navedeni sodelavci, ki ste mi bili v pomoč od začetka do zaokrožitve dela. Vendar sem dolžan posebno zahvalo ge. Borislavi Košmrlj Levačič, spec. leks. na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, recenzentom akademiku prof. dr. Robertu Blincu, akademiku prof. ddr. Jožetu Mačku, profesorjema dr. Simonu Pircu in dr. Dušanu Plutu, ki so tudi predlagali popravke in izpopolnitve, ter ne nazadnje članom Sveta za varstvo okolja RS, ki ste tudi pomagali, da sem delo strokovno zaokrožil, in sklenili, da se priročnik natisne.

Avguštin Lah, maja 2002

Opomba:

nakazalka > nas napotuje, da pod nakazanim geslom (praviloma slovenskim)

poiščimo celotno pojasnilo, pa tudi, da lahko spoznamo nasprotni pojem ali kakšno smiselno povezavo;

znak • pomeni, da se od razlage pojma loči dodatno pojasnilo;

pri navedbah tujejezičnih gesel v oklepajih pomenijo črke: a. angleški, am. ameriška inačica angleščine, f. francoski, n. nemški, h. hrvaški in i. italijanski strokovni izraz /términ/; lat. pomeni latinsko;

ležeča pisava gesel med običajno pisavo omogoča pod osnovno iztočnico navedbo še nekatertih iztočnic, ki jih zaradi celovite preglednosti nismo razvrstili v samostojna gesla.

UPORABLJENI VIRI

- Henri Friedel: Dictionaire de l'écologie et de l'environnement, Paris 1980
- Splošni tehniški slovar Tehniške sekcije Terminološke komisije pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, 2. izdaja, Ljubljana 1978
- Charles J. Holahan: Environmental Psychology, New York 1982
- Kmetijski tehniški slovar, I. knjiga, 1. zvezek Nauk o tleh, Biotehniška fakulteta UL, Ljubljana 1983
- E. B. Uvarov and Alan Asaacs: The Dictionary of Science, London 1986
- Meyers Kleines Lexicon: Geographie, Wien/Zürich 1986
- Meyers Kleines Lexicon: Ökologie, Mannheim/Wien/Zürich 1987
- Our Common Future. World Commission on Environment and Development, Oford University Press 1987
- Brian Goodall: A Dictionary of Human Geography, Penguin Books 1987
- Ailsa Allaby and Michael Allaby: Earth Sciences. Oxford University Press 1990
- Humboldt-Umwelt-Lexicon, dr. Klaus Wegmann, München 1990
- Gareth Jones, Alan Robertson, Jean Forbes & Graham Hollier: A Dictionary of Environmental Science, Glasgow 1990
- Dizionario Collins dell'Ambiente, Titolo originale: Collins Reference Dictionary Environmental Science, 1990, nuova edizione Roma 1998
- Umweltschutztechnik: Tehniški rečnik Opazvane na okolnata sreda, engl.-dt.-franz.-russ.-blg., Verlag Technik GmbH Berlin 1990
- ZRC SAZU in Društvo meteorologov Slovenije: Meteorološki terminološki slovar, Ljubljana 1990
- Karl-Heinz Ohrbach: Dictionary of Ecology – Wörterbuch Ökologie. Cambridge 1991
- Concise Science Dictionary, Oxford University Press 1991
- Rediscovering Geography, New Relevance for Science and Society. National Research Council, Washington, D.C. 1997
- Conseil international de la langue française: Dictionaire de l'environnement, avec Index anglais-français, Paris 1992
- UNESCO: International Glossary of Hydrology. Paris 1992
- Bruno Streit: Umwelt Lexikon, Herder, Wien 1992
- Academic Press Dictionary of Science and Technology, 1992
- Geoffrey Lean, Don Hinrichsen: Atlas of the Environment, Oxford 1992
- United Nations Environment Programme: The World Environment 1972-1992, edited by Mostafa K. Tolba, Osama A. El-Kholy, London 1992
- Il nuovo Ragazzini: Dizionario inglese-italiano e italiano-inglese di Giuseppe Ragazzini, seconda edizione, Milano 1993
- Janez Strnad: Atlas klasične in moderne fizike, DZS, Ljubljana 1993
- Zakon o varstvu okolja RS. Gospodarski vestnik, Ljubljana 1994
- Svet za preučevanje in varstvo okolja pri SAZU: Okolje v Sloveniji, zbornik, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana 1994
- Österreichisches Normungsinstitut: Terminologie der Abfallwirtschaft, 1994
- Michael Allaby: Dictionary of Ecology, Oxford University Press 1994
- Michael Allaby: Macmillan Dictionary of the Environment. Fourth edition 1994
- B. Magnus Francis: Toxic Substances in the Environment, New York 1994

- Peter Nijkamp & Adriaan Perrels: Sustainable cities in Europe, London 1994
- Europe's Environment, The Dobriš Assessment, edited by David Stanners and Philippe Bourdeau, European Environment Agency, EEA, Copenhagen 1995
- Avguštin Lah: Leksikon okolje in človek, Ljubljana 1995
- OECD: Glossaire de l'environnement, anglais/français. Paris 1995
- Oxfordova enciklopedija nežive narave, DZS, Ljubljana 1995
- Oxfordova enciklopedija žive narave, DZS, Ljubljana 1995
- Društvo ekologov Slovenije: Narava Slovenije, Slovarček strokovnih izrazov, Ljubljana 1996
- Andrew Porteous: Dictionary of Environmental Science and Technology, John Wiley and Sons Ltd., Chichester, New York, Toronto, Singapore 1996
- Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš: Hrvatski pravopis, Zagreb 1996
- Svet za proučevanje in varstvo okolja pri SAZU, Kemizacija okolja in življenja - do katere meje?, dr. Edvard Kobal: Leksikon kemizacije okolja, Ljubljana 1997
- Milan Dular, Milenko Roš, Alenka Trontelj, Boris Kompare in Tatjana Tišler: Izrazje s področja voda. Ljubljana 1997
- Geoff A. Wilson, Raymond L. Bryant: Environmental Management, London 1997
- Nicola Hewitt: Iclejev priročnik za okoljsko upravljanje v lokalnih skupnostih. Priročnik za načrtovanje okoljskih dejavnosti, zvezek 1 in 2. Sozaložnik: Umanotera. Ljubljana 1997
- John Black: A Dictionary of Economics. Oxford University Press 1997
- Pojmovnik jedrske tehnike in varstva pred sevanji – Glossary of terms of nuclear technology and radiation protection. Društvo jedrskih strokovnjakov Slovenije. Ljubljana 1997
- Bojan Radej: Razvoj indikatorjev za vrednotenje okoljske kakovosti gospodarske rasti. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Delovni zvezki UMAR 10/1998
- Halina Hluszyk, Alina Stankiewicz: Slovar ekologije, DZS, Ljubljana 1998
- Dušan Plut: Varstvo geografskega okolja, Ljubljana 1998
- Drago Vuk: Ravnanje z odpadki biološkega izvora, Ravnanje z odpadki: Ljubljana 1998
- Veliki splošni leksikon DZS v osmih knjigah, Ljubljana 1998
- Drago Kladnik: Leksikon geografije podeželja, Ljubljana 1999
- State of the World 1999, A Worldwatch Institute Report on Progress Towards Sustainable Society, New York - London 1999
- Environment in the European Union at the turn of the century, European Environment Agency 1999
- Zakon o zaščiti okoliša Hrvatske, 1994, sa izmjenama i dopunama 1999
- Jurgen Schmandt with C. H. Ward and Marilu Hastings: Sustainable Development, The Challenge of Transition, Cambridge University Press, Cambridge 2000
- Leksikon biologije. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 2000
- G. Jones – A. Robertson – J. Forbes – G. Hollier: Dizionario Collins dell'ambiente. Gremese editore, Roma 1998
- Lester L. Brown, Michael Renner, Brian Halweil: Vital signs 2000. I trendi ambientali e sociali che disegnano il nostro futuro. Edizione italiana a cura di Gianfranco Bologna, Milano 2000
- Vladimir Anič, Ivo Goldstein: Rječnik stranih riječi, drugo izdanje, Zagreb 2000
- Drago Vuk: Uvod v ekološki management, Ljubljana 2000

Statistični letopis Republike Slovenije 2001 (definicije in podatki)
Statistični terminološki slovar. Statistično društvo Slovenije in SAZU. Razširjena izdaja, Ljubljana 2001
Igor Vrišer: Nekateri novejši ekonomskogeografski pojmi. Geografski vestnik 2001, 1
Bojan Radej: Ekonomska terminologija trajnostnega razvoja, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, IB revija št. 4/2001
Roš Milenko: Biološko čiščenje odpadne vode. GV založba, Ljubljana 2001
Prevod 5303 okoljskih izrazov Evropske agencije za okolje (GEMET) na spletni strani MOP, EIONET-SI, 2001
Odpadki v Sloveniji, IV. slovarček izrazov, Ministrstvo za okolje in prostor: dr. Jani Zore in Dušan Marc, Ljubljana 2001
Enciklopedija Slovenije MK v 15 knjigah, Ljubljana 1987–2001
Worldwatch Institut: I trend globali 2001. Futuro, società e ambiente, selezione da Vital Signs 2001, edizione italiana, Milano 2001

α -sevanje > sevanje

aarhuška konvencija (a. Aarhus Convention)

mednarodni sporazum o dostopnosti okoljskih informacij, sprejet na pobudo NVO 15. 6. 1998 na ministrski konferenci Okolje za Evropo v Aarhusu (Danska), katerega sopolodpisnica je tudi Slovenija; dokument, katerega smisel in vsebino vsebuje in uveljavlja naš pravni sistem, zagotavlja pravico do obveščenosti o okoljskih pojavih in razmerah vključno s pravico nevladnih okoljskih organizacij do vpogleda v ustrezne vladne dokumente, pravico do sodelovanja v postopkih sprejemanja ter pravico do pravnega varstva in državljanske tožbe

> okoljske informacije, > nevladne okoljske organizacije

abiotični dejavnik (a. abiotic factor, f. facteur abiotique, n. abiotischer/unbelebt Faktor /m/, h. abiotički/abiotiski faktor ili činilac, i. fattore abiotico)

abiotični (nebiološki) dejavniki so neživa osnova v naravi, iz katere črpajo živi organizmi potrebne snovi za življenje: rudnine in sploh anorganske snovi tal tudi vlaga oziroma voda in zrak v tleh, abiotični so tudi klimatski dejavniki, posebej sončno sevanje in svetloba, toplota in snovi v zraku; abiotični in biotični dejavniki so ekološki dejavniki

abisal (a. abyssal, f. abyssal, n. Abgrundleben /n/, Tiefsee flora /f/, h. abisal, i. abissale) **območje vodnih organizmov v globokem morju, globlje od najmanj 800 m (to mejo različno ocenjujejo, nekateri jo postavljajo na 2000 m) do dna**

ablacija (a. ablation, f. ablation, n. Ablation /f/, Abtragung /f/, h. ablacija, i. ablazione) **mehanski proces odplakovanja ali odnašanja sipkega gradiva s padavinsko vodo ali vetrom**

abrazija (a. abrasion, f. abrasion, n. Abrasion /f/, Abtragung /f/, h. abrazija, i. abrasione) **obrus, mehanski proces preoblikovanja kamninske podlage s peskom, prodrom ali kamenjem ob valovanju morske in eroziji tekoče vode > izpodjedanje obale**

absorpcija (a. absorption, f. absorption, n. Absorption /f/, h. apsorpcija, i. assorbènza) **(1) fizikalno vpijanje ali vsrkanje določene snovi (plina ali tekočine) v trdno snov ali biotično prehajanje tekočine in raztopljenih snovi skozi celično membrano; tehnološko pa vneseni plavajoči absorbent (a. absorbent, f. absorbant flottant, n. Absorptionsmittel /n/, i. assorbente), ki veže odpadne snovi (ogljikovodike) in omogoča njihovo odstranjevanje iz vode**

(2) oslabitev sevanja (snopa delcev), svetlobe ali jakosti zvoka pri prehodu skozi snov (vpita energija se pretvarja v druge oblike, predvsem v toplotu, absorpcija pa je močno odvisna od energije sevanja in snovi, v kateri se absorbira)

absorpcijska/akumulacijska zmogljivost okolja (a. acceptance capacity, absorptivity, f. absorptivité, n. Absorptionsvermögen /n/, Leistungsfähigkeit /f/, h. absorpcijski kapacitet okoliša bez njegovog ugrožavanja, i. capacità ambientale di assorbire) **lastnost okolja, da sprejema določene količine (tudi škodljivih) snovi tako, da se ne spreminja njegova kakovost in s tem tudi ne njegove značilnosti**

- abundanca** (a. abundance, f. abondance, n. Abundanz /f/, h. abundancija, gustina ili brojnost, i. abbondanza)
številčnost osebkov (gostota, obilje) določene rastlinske ali/in živalske populacije v danem prostoru
- acidofilni organizem** (a. acidophilic organism, f. organisme acidophile (qui peut vivre en milieu acide), n. acidophile Organismus /m/, h. acidofilni organizam, i. organismo acidofilo)
organizem, ki živi izključno v kislem okolju ali pa predstavlja kislo okolje najugodnejše razmere za njegov razvoj (tudi za razvoj vrste)
 > skrajnostni organizmi
- adaptacija** (a. adaptation /period/, adaption, f. adaptation, n. Adaptation /f/, h. adaptacija, prilagođivanje, i. adattabilità)
(1) prilagajanje organizma določenemu okolju, tudi obdobje prilagajanja novim spremembam v okolju; prilagoditev kake osebe ali skupine naravnemu okolju ali družbenem redu in šegam imenujemo tudi *aklimatizacija*
(2) adaptacija je tudi preurejanje objekta zaradi vzdrževanja in varnosti ali funkcionalnih potreb
- aditiv** (a. additive, f. additif, n. Additiv, Zusatzstoff /m/, h. aditiv, i. additivo)
dodatek: snov, ki se v manjši količini doda kaki drugi snovi (zlasti živilu)
- ADR, a. European Convention on International Road Transport of Hazardous Goods, evropski sporazum o mednarodnem prevozu nevarnih snovi po cestah**
- adsorpcija** (a. f. adsorption, n. Adsorption /f/, Adsorbieren /n/, h. adsorpcija, i. adsorbimento)
fizikalno/kemično kopičenje (zgoščevanje) in oprijemanje plina, tekočine ali raztopljene snovi na površino trdne snovi, npr. na aktivno oglje (a. activated carbon adsorption)
- aeracija** > zračenje
- aerobna presnova blata** (a. aerobic sludge digestion, f. digestion aérobie de boue, n. aerobe Schlammfäulung /m/, Schlammfäulungsprozess /m/, h. aerobna presnova blata, i. digestione aerobica di fango)
aerobni proces, pri katerem se zmanjša količina organskih snovi v blatu
- aerobna razgradnja** (a. aerobic decomposition, f. décomposition aérobie, n. aerobe Zersetzung /f/, aerober Abbau /m/, h. aerobna razgradnja, i. decomposizione aerobica)
razkroj, razkrajanje raztopljenih ali razpršenih organskih snovi v anorganske s pomočjo mikroorganizmov v aerobnih ali anoksičnih razmerah
- aerobni organizem, aerobiont** (a. aerobic organism, f. aérobie, n. Aerobier /m/, Aerobiont /m/, h. aerobni organizam, i. aeròbio)
organizem, ki se hrani iz ozračja: za življenje in razmnoževanje potrebuje kisik; ker je zmožen presnavljanja organskih snovi v anorganske, se to lahko izkorišča za biotično čiščenje odpadnih vod > aerobna razgradnja
- aeroposnetek** (a. aerial photograph, f. aérophotographie, n. Luftbild /n/, h. snimka iz zraka, i. aerofotografia)
letalski posnetek, fotografski ali digitalni posnetek dela zemeljskega površja iz zračne projekcije z ustrezno tehnično obdelavo
- aerosol** (a. aerosol, f. aérosol, n. Aerosol /n/, h. aerosol, i. aerosòl)
v zraku ali plinih razpršeni drobni delci trdne ali tekoče snovi: dimni delci, saje, prah, virusi, bakterije, delci mrčesa, kapljice tekočin, kristali soli, pesticidi, plini

aflatoksini (a. aflatoxins, f. aflatoxine, n. Aflatoxine /n/, h. aflatoksini, i. aflatossine)
 zelo strupene, rakotvorne snovi, presnovni izločki zlasti gliv iz rodu *Aspergillus*
 (*A. flavus*, *A. parasiteus*) v plesnivi hrani, ki povzročajo okvare jeter ter vplivajo
 na DNK in njene funkcije

afotična cona (a. aphotic zone, f. zone aphotique, obscur, n. lichtlose/dunkel/aphotische
 Zone /f/, h. afotična zona, i. afotico)

območje v jezeru ali morju, v katerega ne prodre sončna svetloba in tam ni
 fotosinteze, zato živijo v tej temni globini predvsem heterotrofni organizmi

agar, agaragar (a. agar, agar-agar, f. agar-agar, gélose, n. Agar, Agar-Agar /m/, h. agar,
 agar-agar, i. àgar-àgar, àgar)

agaragar je želatinasti polisaharid iz rdečih morskih alg, iz katerega se
 pridobiva agar, snov, ki se uporablja zlasti v mikrobiologiji

agencija (a. /government/ agency, f. agence, organisme officiel / public, n. Agentur /f/,
 h. agencija, i. agenzia/pubblicitaria, di informazioni, d'investigazione/)

ustanova, ki opravlja naloge za državno upravo, dejavnike javnega obveščanja
 ali gospodarstvo: Slovenska tiskovna agencija (STA), Agencija RS za okolje pri
 Ministrstvu za okolje in prostor (MOP, z Uradom za okolje, Uradom za splošne
 zadeve, Uradom za monitoring, Uradom za seizmologijo in Uradom za
 meteorologijo), Agencija za učinkovito rabo energije pri MOP, Agencija RS za
 regionalni razvoj, Evropska okoljska agencija (a. European Environment Agency,
 EEA), Agencija za varstvo okolja ZDA (a. US Environmental Protection Agency,
 US EPA) idr.

Agenda 21, sprejeta na zasedanju Generalne skupščine ZN o okolju v Riu de Janeiru
 junija 1992, je celovit program okoljskih nalog za vlade, razvojne agencije,
 agencije ZN ter druge okoljske dejavnike; na tej podlagi so bili sprejeti
 mednarodni dogovori na konferencah v ZN in v njihovih agencijah; • Agenda 21
 razlaga, da so prebivalstvo, potrošnja in tehnologija glavna gibalna družbenega
 razvoja in sprememb v okolju, zato poziva k omejevanju razsipnosti in ponuja
 programe za uravnoteženje razvoja med potrošnjo, ljudmi in asimilacijsko
 zmogljivostjo Zemlje. Posebej poudarja pomen ohranjanja gozdov, varovanja
 obdelovalnih tal in premagovanja revščine ter poziva vlade in vse dejavnike v
 okolju, naj sprejmejo ustrezne programe sonaravnega trajnostnega razvoja.

Agenda Habitat: na mednarodni konferenci v Carigradu 1996 je bila sprejeta
 deklaracija o človekovih naseljih, na zasedanju Generalne skupščine ZN v New
 Yorku leta 2001 /Carigrad + 5/ pa deklaracija o mestih in drugih naseljih v
 novem tisočletju

aglomeracija, naselbina (a. agglomeration, densely populated area, f. zone de
 concentration urbaine, n. Ballungsgebiet /n/, Agglomeration /f/, Stadtgebiet /n/,
 h. aglomeracija, i. agglomerato urbano)

prostorsko omejeno območje, na katerem so strnjene in funkcionalno urejene
 naselbinske in gospodarske enote, ki obremenjujejo okolje; a. je mestna
 naselbina, ki ima mestno jedro, druge četrti in primestna naselja, ki jih povezuje
 usklajena prostorska ureditev s funkcionalno skladnostjo različnih dejavnosti,
 javni promet in druge skupne potrebe prebivalcev

agraren (a. agrarian, f. agraire, agrarien, n. agrarisch, h. agrarni, i. agrario)

kmetijski, zemljiški; agrarna politika: urejanje razmer in odločanje o razvojnih in gospodarskih možnostih v kmetijstvu ter izbira agrarnih operacij; **kmetijska biotehnologija** (agricultural biotechnology), **agrarna ekonomija** (agrarian economics), **kmetijsko inženirstvo** (agrarian engineering), **kmetijska zakonodaja** (agrarian legislation), **kmetijsko gospodarjenje** (agrarian management), **onesnaževanje iz kmetijstva** (agrarian pollution)

agrarna entropija (a. agrarian entropy, f. entropie agraire, n. Landwirtschaftsentropie /f/, h. agrarna/poljoprivredna entropija, i. entropia agraria)

pri kmetovanju se del energije porabi za rast pridelkov, del pa se je izgubi; ker je za enak pridelek potrebne vedno več energije, to po eni strani bolj obremenjuje proizvodne stroške, po drugi pa vire energije in okolje

agrarna operacija (a. agrarian operation, f. opération agraire, n. Bodenveränderung /f/, Agraroperationen /f/, h. agrarna operacija, i. operazione agraria)

prostorsko ureditveni poseg v kmetijska zemljišča zaradi izboljšanja obdelave ali pridelave: agromelioracija, arondacija oziroma združevanje zemljišč, komasacija (preurejanje), urejanje skupnih pašnikov

agregacija (a. aggregation, f. agrégation, n. Aggregatbildung /f/, Aggregation /f/, h. agregacija, pridruživanje, i. agregazióne)

(1) kopičenje, združevanje

(2) iz posameznih delov sestavljena celota

agresivna voda (a. aggressive water, f. eau aggressive, n. aggressives Wasser /n/, h. agresivna voda, i. acqua aggressiva)

voda, ki zaradi kinetične energije erodira (uničuje) površje ali zaradi raztopljenih sestavin korodira (razjeda) razne materiale

agrikultura > kmetijstvo

agrobiocenoza (a. agrobiocenosis, f. agrobiocénose, n. Agrobiözönose /f/, h. agrobiocenoza, i. agrobiocenose)

po preurejanju gozdnih zemljišč v obdelovalna (polja, vrtovi, sadovnjaki, vinogradi, travniki) in pašnike nastane a. kot nova združba živih bitij

agrocenoza (a. agrocoenosis, f. agrocénose, n. Agrozönose /f/, h. agrocenoza, i. agrocoenose)

skupnost rastlin, živali in mikroorganizmov na obdelovalnih tleh, ki jo (za razliko od bogatejše biocenoze morja, jezera, močvirja, travnika ali gozda) sestavlja le razmeroma majhno število vrst

agroekosistem (a. agro-ecosystem, f. agroécosystème, n. Agro-Ökosystem /n/, h. agroekosistem, i. agroecosistèma)

kmetijsko območje kot življenjski prostor

agrokemizacija (a. agrochemical cultivation, f. cultivation agrochimique, n. agrochemische Anbau /m/, a. Bearbeitung /f/, h. agrokemizacija, i. agrochimica)

uporaba kemičnih sredstev v kmetijski pridelavi

agromelioracija (a. soil amelioration, s. improovement, f. amélioration du sol, n. Bodenmeliorierung /f/, Bodenverbesserung /f/, h. agromelioracija, i. agrimigliorazióne)

preurejanje zemljišč z ukrepi za trajno globinsko izboljšanje kmetijskih in gozdnih tal z agrotehničnimi ukrepi, z upoštevanjem vodnega režima

agrometeorologija (a. agricultural meteorology, f. météorologie agricole,

n. Landwirtschaftsmeteorologie /f/, h. agrometeorologija, i. agrometeorologia)

klimatsko-pedološka veda, ki preučuje meteorološke in hidrološke pojave ter s tem povezane talne razmere, pomembne za življenje rastlin in živali; svetuje pri izvajanju agrotehničnih ukrepov

agronomija (a. agronomy, f. agronomie, n. Agrarwirtschaft /f/, Agronomie /f/,

h. agronomija, i. agronomía)

veda o obdelovanju tal in pridelovanju rastlin, ki s teoretičnimi in uporabnimi znanji in metodami omogoča sodobno kmetijstvo z upoštevanjem varstva narave in vode

agrotehnika (a. agrotechnics, agronomical practices, f. agrotechnique, n. Agrotechnik /f/,

h. agrotehnika, i. agrotecnica, agrometodo)

sredstva in metode, ki omogočajo čim večji pridelek poljščin

A-horizont (a. A-horizon, f. horizon éluvial, n. A-Horizont /m/, h. A-horizont,

i. A-orizzonte)

površinska plast tal v globini običajne obdelave (ornica) z mešano organsko-mineralno sestavo, preperina, ki je nastala v procesih razvoja tal (pod vplivom tlotvornih dejavnikov) in obdelave tal; ker so v njej organizmi, ki omogočajo rast rastlin, imenujemo ta sloj tudi živica (in eluvij iz latinščine) > horizont tal

AIDS (a. Acquired Immune Deficiency Syndrome, AIDS, f. Syndrome de l'Immuno-Déficience Acquisée, SIDA, n. erworbenes Immundefekt-Syndrom /n/, AIDS, Aids, h. sindrom stežene imunske oskudice, i. AIDS, syndrome da immunodeficienza acquisita)

sindrom pridobljene imunske pomanjkljivosti: zelo nevarna virusna bolezen sodobne civilizacije, ki se prenaša z okuženo krvjo (z virusom HIV 1 in 2)

akaricid (a. acaricide, f. acaricide, n. Akariziden /n/, h. akaricidi, i. acaricide)

kemično sredstvo za zatiranje klopov in pršic

aklimatizacija (a. acclimatization, f. acclimation, n. Akklimatisierung /f/, h.

aklimatizacija, i. acclimazione, acclimatazione)

postopno fiziološko prilagajanje organizma drugačnim podnebnim razmeram, spremembi časovnega ritma ali specifičnim razmeram okolja > adaptacija

akratotermalen vrelec (a. hot spring, f. source thermale, n. warme Quelle /f/,

h. akratoterma, i. acratoterma)

izvir s termalno vodo od 50 do 70° C, neredko radioaktivni zdravilni vrelec z relativno majhnimi količinami mineralnih snovi

akt /kot dokument ali zakon/ (a. act, f. loi, n. Akte /f/, h. akt, i. atto, documento)

uradni spis, prostorski ali urbanistični uradno in javno verificirani načrt z ustreznim tolmačenjem in kartami, pomembna listina, v ZDA in drugod zakon (npr. a. Toxic substances Control Act, Quiet Community Act, Clean Air Act ..)

aktivna snov (a. active ingredient, f. matière active, c. aktiver Stoff /m/, Wirkstoff /m/,

h. aktivna tvar, i. materia attiva)

učinkovina: snov, ki deluje na drugo snov, organizem ali vpliva na kakovost okolja (npr. zdravila, kemikalije)

aktivno blato (a. activated sludge, biosludge, biotical floc, f. boue/s/ active/s/, n. Belebtschlamm /m/, Bioschlamm /m/, Klärschlamm /m/, h. aktivno blato/mulj, i. fango attivo da impianto di purificazione delle acque)

biotična masa (kosmi), ki nastane med čiščenjem odpadne vode z mikroorganizmi v aerobnih, anoksičnih ali anaerobnih razmerah

> obdelava blata (a. sludge treatment), > odlaganje blata (a. sludge disposal)

aktivno oglje (a. activated carbon, f. charbon active, n. Aktivkohle /f/, h. aktivni ugljen, i. carbonio attivo)

porozno oglje, ki je zaradi svoje velike površine adsorpcijsko zelo učinkovito

aktivnost (a. activity, f. activité, n. Aktivität /f/, h. aktivnost, i. attività)

(1) **ekološka aktivnost: ves pretok energije v sistemu (organizmu) v neki časovni enoti;**

(2) **ekonomska aktivnost: merilo, na podlagi katerega aktivne osebe, ki za svoje delo prejemajo plačilo, ločimo od drugih oseb z lastnimi dohodki (upokojenci, invalidi, študenti) in od vzdrževanih oseb**

(3) **aktivnost pomeni tudi udeležbo v akcijah, dejavnost, prizadevnost**

akumulacija (a. accumulation, f. accumulation, n. Akkumulation /f/, h. akumulacija, nagomilavanje, i. accumulamento)

kopičenje, zbiralnik, zadrževalnik vode idr.:

(1) **mehanski proces zbiranja vode (tekoče ali padavinske) v naravnem bazenu (zadrževalnik vode) ali v akumulacijskem (umetnem) jezeru, pa tudi odlaganja peska in proda tam, kjer pojenja prenosna moč tekoče vode; akumulacije kot učinki teh procesov so vodne (hudourniške, rečne, jezerske ali morske), vetrovne (nanosi) in ledeniške (morene); kopiči se tudi hladen in onesnažen zrak v kotlini (tolotni obrat > toplotne spremembe v okolju)**

(2) **snovi (škodljive) se lahko kopičijo tudi v organizmih in ekosistemi (kopičenje v telesnem tkivu) > bioakumulacija, > bolezen minamata**

(3) **shranjevanje energije (npr. v sončnih celicah, električnih akumulatorjih, baterijah), shranjevanje toplote**

akustičen > slušen, > akustično sondiranje

akustično sondiranje (a. acoustic sounding, ac. emission monitoring, f. sondage acoustique, contrôle d'émission sonore, n. akustische Sondierung /f/, Schallüberwachung /f/, h. akustično sondiranje, i. sondaggio acústico)

ugotavljanje jakosti in vrste zvoka, ki se širi na točki merjenja > hrup

akutna zastrupitev (a. acute toxicity, f. toxicité aiguë, n. starke Vergiftung /f/, h. akutno otrovanje, i. avvelenamento acuto)

nevarna zastrupitev, ki povzroči hudo obolenje ali smrt zaradi hitrega učinka na življenjsko pomembne organe > toksičen, > toksikologija

akvakultura (a. aquaculture, f. aquaculture, n. Aquakultur /f/, h. akvakultura, i. acquicoltura)

gojitev in vzreja vodnih živali v posebnih bazenih, delu akvatorija ali jezera, ki se glede na gojene živali deli na ribogojstvo, školjkarstvo, gojitev rakov > hidroponika, > marikultura

akvatičen (a. aquatic, f. aquatique, n. aquatisch, h. akvatičan, i. acquatico)
vodni, -a, -o (učinek, življenje, sfera, sistem), močviren

akvatorij (a. aquatorium, f. aquatorium, n. Aquatorium /n/, h. akvatorij, i. spazio acquatico)

večji vodni prostor, zlasti morski zaliv > vodno okolje

ALARA - As Low As Reasonably Achievable, ALARP - As Low As Reasonably Practicable (f. le plus faible qu'il soit raisonnablement possible d'atteindre dans la pratique)

najnižje kot je mogoče razumno doseči: načelo Mednarodne komisije za varstvo pred sevanjem /ICRP/ kot priporočilo za izogibanje nepotrebnemu obsevanju (tudi pri rentgenskem slikanju)

alarmni sistem (a. alarm system, /early/ warning s., f. dispositif d'alarme, système d'alarme, n. Alarmvorrichtung /f/, Alarmsystem /n/, h. sistem za alarmiranje, i. sistema/dispositivo d'allarme)

operativni sistem za opozarjanje na nevarnost na podlagi meritev ali ocen

albedo (albedo)

odbojnost, tj. razmerje med vpadlo ter odbito in razpršeno sončno svetlobo na kaki površini (odboj sončnega sevanja v ozračju in na zemeljski površini), navadno izraženo v odstotkih

aldehidi (a. aldehydes, f. aldéhydes, n. Aldehyde /m/, h. aldehidi, i. aldèide)

organske spojine, ki ogrožajo zdravje in so zlasti v plinih dizelskih motorjev (vsebujejo skupino CHO)

alergija (a. allergy, f. allergie, n. Allergie /f/, h. alergija, i. allergìa)

izrazita bolezen okolja: /pre/občutljivost organizma za določene snovi v okolju; medicinsko je imunski odziv posameznega človeka, kakršnega pri večini drugih oseb ni > alergen

alergeni (a. allergenic agents, f. allergènes, n. Allergene /n/, h. alergeni, i. allergène)

snovi, ki so v ozračju (aerosoli) ali drugje v okolju, zaznamo jih tudi z dotikom nekaterih rastlin, živali ali predmetov, lahko so tudi v hrani in pijačah: učinkujejo na dihala in oči, povzročijo lahko bronhitis in stopnjujejo astmo, povzročijo tudi prebavne ali kožne bolezni > alergija

alge (a. algae, f. algues, n. Algen /f/, h. alge, i. alga, alghe /azzurre o altre/)

raznolika skupina preprosto zgrajenih eno- ali večceličnih rastlin brez listja, ožilja in cvetja, ki vsebujejo klorofil in druga barvila, pretvarjajo svetlobo v biokemično energijo in same gradijo organske snovi iz anorganskih (ter se tako prehranjujejo)

alkalen (a. alkaline, f. alcalin/basique, n. alkalisch, basisch, h. alkalan, bazičan, i. alcalino)

bazičen; baza je snov, ki tvori s kislinami soli (nastaneta sol in voda), v vodni raztopini pa hidroksilne ione; alkalna tla (a. alkaline soils, f. sols sodiques, n. Alkaliböden /m/, Solonetze /f/)

alkalofili > skrajnostni organizmi, > mikroorganizmi

alkaloidi (a. alkaloids, f. alcaloïdes, n. Alkaloide /n/, h. alkaloidi, i. alcaloidi)

številne bazične dušikove organske snovi, ki nastajajo v rastlinah, so lahko: za organizem poživila (kofein, tein), ali sredstva, ki jih uporabljajo v zdravilstvu (analgetiki, anestetiki, med njimi sta tudi morfin in kokain); številni alkaloidi so sploh strupeni (kinin, kokain, morfin, nikotin, strihnin, atropin) in povzročajo zasvojenost (narkomanijo)

Allejevo pravilo (a. W. C. Alle principle/rule, 1949, h. Alenovo pravilo)

pravilo o gostoti populacije, pri kateri dosežejo življenjski procesi osebkov najugodnejšo raven, npr. odpornosti, rasti, plodnosti

alohtona vrsta (a. allochthonous, f. allogène, n. allochthon, fremdbürtig, h. alohtona, inozemna vrsta, i. gènere allòctona)

rastlinska ali živalska vrsta, ki je priseljena iz drugega geografskega območja

> tuja, tujerodna vrsta

alotrofizacija > evtrofizacija, evtrofikacija

alpska konvencija (a. Alp Convention, f. Convention des Alpes, n. Alpenkonvention /f/, h. alpska konvencija, i. Convenzione delle Alpi)

sporazum o varstvu Alp iz 1991, ki povezuje 7 držav (Avstrija, Francija, Italija, Lichenstein, Nemčija, Slovenija, Švica), ratificiran v DZ RS 1995, leta 1997 pa je vlada ustanovila Medresorsko koordinacijsko komisijo za izvajanje konvencije; skupni vodilni organ je alpska konferenca ministrov za okolje alpskih držav • v alpskih pokrajinah živi 13 milij. preb., naravo označuje okoli 30 000 živalskih in 5 000 rastlinskih vrst • pomembno je sodelovanje v 'Mreži zavarovanih območij v Alpah' (sodeluje TNP) in v 'Mreži občin'

> CIPRA

alpski dinamični procesi (a. alpine dynamic processes, f. processus dynamiques des Alpes, n. dynamische Alpenprocesse /m/, h. alpski dinamički procesi, i. processi dinamici alpini/nelle Alpi)

alpsko naravo označujejo zelo spremenljivi naravni pojavi, ki vplivajo na podobo pokrajin v 8 državah, na poseljenost in tudi na življenjske razmere: geografsko geološki: relief mladega gorstva, ledeniške oblike, talne posebnosti, visokogorska pokrajina, gozdovi do gozdne meje, glavni vodni vir, potresi

klimatski: različni podnebni vplivi in značilno gorsko podnebje s temperaturnimi nihanji in pojavi toplotnega obrata (temperaturna inverzija), veliko padavin

hidrološki: hudourniške reke in poplave, blatni tokovi in /zemeljski, snežni/ plazovi

floristični: višinski pasovi - dolinski (planarni), gričevnati (kolinski), podgorski (submontanski), gorski (montanski), preko 3 300 rastlinskih taksonov

kulturni: stičišče treh velikih narodnostnih skupin in večih narodov, prehodi

alternativa (a. alternative, f. alternative, n. Alternative /f/, h. alternativa, i. alternativa)

izbira med dvema možnostima, drugačna oblika ali zasnova priprave kakega posega ali delovanja, ki ima isti namen ali cilje kot prvotna zasnova: prostorska, tehnološka, okoljska alternativa

aluminij, Al (a. aluminium, f. aluminium, n. Aluminium /n/, h. aluminij, i. alluminio)

svetla lahka kovina, uporabna za številne namene, utegne povzročiti alergijo, vnetje sklepov, slabost ali celo obolenje ledvic, če njeni zelo drobni delci zaidejo v telo kot prah ali v tekočini; dopustna meja v pitni vodi je pod 200 µg/l (po veljavnem pravilniku za pitno vodo v RS)

aluvialna tla (a. alluvial soil, fluvisol, f. sol alluvial, s. fluvial, n. Auenböden /m/, h. aluvijalno tlo, i. olocène)

aconalna, naplavinska tla, obrečna polja s podtalnico • aluvij je najmlajša, poledena /sedanja, holocenska/ doba, značilna po naplavinskih tleh iz najnovejše faze oblikovanja površja z malo ali nič preperine

ambient (a. ambient, surroundings, f. ambiance, milieu, n. Ambiente /N/, Umgebung /F/, Milieu /n/, h. ambijent, okolina, milje, i. ambiente)

(1) bivalno ali delovno okolje, to so različni naravni in grajeni deli, ki skupno ustvarjajo možnosti za delo, kakovost življenja in varovanje narave

(2) vzdušje, ki ga ustvarja ambient s kakovostjo naravnih (bioloških, fizikalnih in kemičnih) razmer, ki ustrezajo živim bitjem) in estetsko oblikovnih vrednot > kulturna krajina, > kulturni spomenik

amfibije (a. amphibian/s/, f. amphibiens, batraciens, n. Amfibien /npl/, Lurche /m/, h. amfibije, i. amfibie, anfobie)

dvoživke, razred nestalno toplih vretenčarjev /sleporile, repate in brezrepe d./

amfifiti (a. amphiphytes, f. amphiphytes, n. Amphiphyten, h. amfifiti, i. anfifiti)

rastline na območju med vodo in kopnim, ki se pogosto precej razlikujejo po vegetativnih značilnostih

amfipodi (a. amphipoda, f. amphipodes, n. Amphipoda /m/, Flohkrebse /m/, h. amfipodi, i. amfipodi)

vrsta višjih rakov brez oklepa

amoniak, NH₃ (a. ammonia, f. ammoniac, n. Ammoniak /n/, h. amonijak, i. ammoniaca)

brezbarven plin ostrega vonja, ki nastaja pri gnitju > amonifikacija

amonifikacija (a. ammonification, f. ammonification, n. Ammonifikation, h. amonifikacija, n. amonizzazione)

biokemijski proces nastajanja amoniaka pri razkrajanju dušikovih organskih spojin (seča, gnojevke)

amonij, celotni /amoniakov in amonijev dušik/ (a. ammoniacal nitrogen, f. azote ammoniacal, n. Ammoniumstickstoff /m/, h. amonij, i. ammonio)

kemična spojina, ki se uporablja v tekočem ali plinastem stanju za gnojenje

anaeroben (a. anaerobic, f. anaérobie, n. anaerob, h. anaeroban, i. anaerobico)

brez kisika: anaeroben je organizem, ki za življenje ne potrebuje kisika, in anaerobno je okolje, v katerem ni kisika > anaerobna presnova, razgradnja

anaerobna laguna (a. anaerobic lagoon, f. lagon de digestion, n. anaerobier Teich /m/, h. anaerobna laguna /plizak/, i. laguna anaerobica)

primerno močvirje, v katerega se odvajajo lokalne odpadne vode, da se v njem usedajo onesnažujoče snovi in z > anaerobno presnovo razkrojijo > laguna

anaerobna presnova, razgradnja (a. anaerobic degradation/digestion, f. putréfaction anaérobie, décomposition, n. anaerobier Abbau /m/, h. anaerobna razgradnja, i. digestion anaerobica)

presnova, razkroj organskih in anorganskih snovi z mikroorganizmi, ki ne potrebujejo kisika za snovne spremembe

analiza (a. analysis, f. analyse, n. Analyse /f/, h. analiza, i. analisi)

preučevanje povzročiteljev pojavov ali sprememb razmer, njihovih učinkov, vplivov, povezav in posledic, kar omogoča izvajanje ugotovitev in sklepov

(priporočil) o kakem pojavu, procesu ali razmerah • analize omogočajo presojo okoljskih, gospodarskih in drugih razmer; psihoanaliza in ugotavljanje javnega mnenja sta potrebni za ugotavljanje gibanj, nosilcev sprememb in razvoja;

kemična analiza je potrebna za ugotavljanje sestavin ali kakovosti določene

snovi, lastnosti tal ipd. > faktorska analiza, > analiza kakovosti, > analiza stroškov in koristi, > sistemska analiza, > analiza tveganja

analiza kakovosti (a. quality analysis, f. analyse qualitative, n. qualitative Analyse /f/, h. analiza kakvoće, i. analisi di qualità)

laboratorijski preskus, ki ga je treba opraviti preden se izda atest kakovosti, dovoli prodaja oziroma uporaba kakega izdelka ali pripravka (tudi iz uvoza) in se začne blago ponujati na tržišču • uvozniki zahtevajo od dobaviteljev podatke, ali je izdelek sonaraven in izdelan v sonaravnem procesu, podlaga za pošteno poslovanje > analiza

analiza stroškov in koristi (a. Cost-Benefit Analysis, f. analyse corrélative de profit tous frais faits, n. Kosten-Nutzen Analyse /f/, h. analiza izdatka i koristi, i. analisi di spese e di acquisizioni)

ekološka, ekonomska in sociološka presoja izdatkov za varstvo in izboljšanje okolja zaradi ohranitve naravnih vrednot in virov ter preventivnega ravnanja > analiza tveganja, > bilanca

analiza tveganja (a. risk analysis, f. analyse de risque, n. Risikoanalyse /f/, h. analiza rizika po okoliš, i. analisi di rischio)

ocena verjetne nevarnosti in obsega poškodb > načelo previdnosti, > analiza stroškov in koristi

anoksičen (a. anoxic, f. anoxique, sans oxygène, n. anoxisch, sauerstofffrei, h. anoksičan, i. anossico)

anoksija je stanje brez prostega kisika, pomanjkanje kisika v organizmu

anorgansko gnojilo > gnojilo

antagonizem (a. antagonism, f. antagonisme, n. Antagonismus /m/, h. antagonizam, i. antagonismo)

nasprotovanje: medsebojno učinkovanje dveh snovi z nasprotnim učinkom tako, da delovanje ene snovi zmanjša ali zavre učinke druge; tak je tudi učinek kake strupene snovi na druge (antagonizem je nasprotje od sinergizma)

antibiotik (a. antibiotic, f. antibiotique, n. Antibiotikum /n/, h. antibiotik, i. antibiotico)

snov, ki zavira rast in razmnoževanje mikroorganizmov (bakteriostatik, fungistatik, virustatik, protozoostatik) ali ubija (baktericid, fungicid, protozoocid) patogene mikroorganizme (bakterije, glive in praživali); antibiotike uporabljajo za zdravljenje bolezni po skrbnem preudarku in navodilu

anticiklon (a. anticyclone, f. haute pression atmosphérique, n. Antizyklone /f/, Hochdruckgebiet /n/, h. anticiklona, i. anticiclone)

območje z nadpovprečnim ali povišanim zračnim tlakom in anticiklonsko cirkulacijo zraka (povzroči izboljšanje vremena)

anticipativna politika > politika predvidevanja

antiseptik (a. antiseptic(al), f. antiseptique, n. Antiseptikum /n/, h. antiseptikum, i. antisettico)

sredstvo za uničevanje ali zaviranje rasti kužnih klic (povzročiteljev bolezni)

antropobiologija (a. anthropology, f. anthropologie, n. Anthropologie /f/, h. antropologija, znanost o človeku, i. antropologia)

veda, ki preučuje človeka v okolju: naseljenost in vplive geografskih dejavnikov na razvoj človeške družbe (tudi demogeografija)

antropocentričen (a. anthropocentric, f. anthropocentrique, n. anthropozentrisch, h. antropocentričan, i. antropocentrico)

pojmovanje, da je človek vir, središče in merilo vsega dogajanja > antropologija

antropogeni vpliv (a. anthropogenic impact (on the ecosystem), f. impact anthropogène (sur l'écosystème), n. anthropogenische Einwirkung /f/ (Auswirkung) /f/, menschlich bedingter Einfluss /m/ (auf den Ökosystem), h. antropogeni utjecaj na ekosistem, i. impatto (effetto) antropogeno all'ecosistema)

človekov vpliv na ekosistem; antropogenizacija tal je proces, v katerem se z obdelovanjem zemljišč in drugimi posegi v naravo (krčenje gozdov, osuševanje, vplivi prometa ali drugih gospodarskih dejavnosti) spreminjajo naravne lastnosti tal > človekova dejavnost

antropologija (a. anthropology, f. anthropologie, n. Anthropologie /f/, h. antropologija, i. antropologia)

človekoslovje, raziskuje razvoj človeka, ljudskih skupin in družbe

antropološki (a. anthropologic(al), f. anthropologique, n. anthropologisch, h. antropologičan, i. antropologico)

izhajajoč od človeka > antroposfera

antroposfera, antropogena sfera (a. anthroposphere, f. anthroposphère, n. Anthroposphäre /f/, h. antroposfera, i. antroposfera)

del biosfere, ki jo naseljuje človek, imenujemo človekovo (antropozoogeno)

okolje, ki je preoblikovano z delovanjem človeka in (zlasti domačih) živali

apnenec (a. limestone, f. calcaire, n. Kalkstein /m/, h. vapnenac, i. calcare)

sedimentna kamnina pretežno iz kalcita, kalcijevega karbonata; v Sloveniji je razkrit skoraj na polovici ozemlja skupaj z dolomitom in ker ga voda raztaplja, se je razvil kras; nevtralizira vpliv kislih padavin in mletega uporabljajo za nevtralizacijo kislih tal

apno (živo in gašeno) (a. quicklime /live, unslaked/, slaked /hydrated/ lime, f. chaux vive, chaux éteinte, n. Kalk /m/, Löschkalk /m/, h. vapno (živo, gašeno), i. calce viva, calce spenta)

z žganjem apnenca (kalcijevega karbonata, CaCO_3) pri 1100°C dobimo žgano apno (kalcijev oksid, CaO), pri tem pa se izloča veliko ogljikovega dioksida (CO_2); z 'gašenjem' žganega apna (reakciji z vodo, $\text{CaO} + \text{H}_2\text{O}$) nastane kalcijev hidroksid $\text{Ca}(\text{OH})_2$ (gašeno apno), del vode pa izpari; hidratizirano (gašeno) apno je primerno za gradbene idr. namene

> kalcijeva gnojila

arboretum (arboretum)

smotrno urejen nasad različnega drevja (zlasti za študijske namene)

arborikultura, arboristika (a. arboriculture, f. arboriculture, n. Baumpflege /f/, h. arborikultura, i. arboricoltura)

veja hortikulture in urbanega gozdarstva, ki temelji na razumevanju drevesne biologije in se ukvarja s preučevanjem, gojenjem in ohranjanjem dreves v urbanem okolju > arboretum

areal vrste ali populacije (a. distribution area /range/ of species or population, f. aire de distribution géographique d'espèce ou de population, n. Gattungsgebiet /n/, h. areal, površina zemljišta neke vrste ili populacije, i. área di specie o popolazione)

območje razširjenosti določenega taksona (vrste, roda) ali združbe, kjer so zanj ugodne življenjske razmere (porečje, pragozd, poseka, zaščiteno območje)

arheje, arhebakterije (a. archaeobacteria /an ancient taxonomic kingdom/, f. archétype, espèce primordiale, dans l'évolution, n. archetypische Bakterien /n/, h. arhetipi, i. archetipi)

prabakterije, ki se po ribonukleinskih kislinah razlikujejo od pravih bakterij

arheologija (a. archaeology, f. archéologie, n. Archäologie /f/, h. arheologija, i. archeologia)

veda, ki na podlagi izkopanin preučuje življenje in kulturo starih ljudstev •

geografsko preučevanje arheoloških najdišč omogoča spoznavanje sprememb v naravi in pomembnost geomorfološke strukture ozemlja za naselitev

arhitektura (a. f. architecture, n. Architektur, Baukunst /f/, h. arhitektura, i. architettura)

(1) umetnost oblikovanja prostora in umetnost graditve (konstruiranja) stavb

(2) celovitost gradbenega sloga, umetniške skladnosti zgradbe in gradbenega kompleksa

(3) značilna pokrajinska arhitektura s kompleksom arhitekturnih zgradb

aridnost, sušnost (a. aridity, aridness, f. aridité, n. Aridität /f/, Trockenheit /f/, h. aridnost, suhost klime, i. aridità)

značilnost podnebja, pokrajine ali obdobja, ko je izhlapevanje večje od padavin in se bistveno zmanjša vlaga v tleh

aromatske spojine (a. aromatics, f. composés aromatiques, n. Aromaten /npl/, h. aromati, aromatične tvari, i. aromatici)

skupina približno 2 milijonov ogljikovodikovih spojin (s temeljno spojino

benzena), ki so navadno strupene, številne pa celo povzročajo rakava obolenja

arondacija (a. rounding off, f. arrondissement, n. Arrondierung /f/, h. arondacija, grupiranje i zaokruživanje zemljišta, i. arrotondazione di podere o di terreno)

zaokrožitev zemljišč v enoten kompleks v interesu lastništva ali zaradi obdelave

arzen, As (a. arsenic, f. arsenic, n. Arsenik /n/, h. arsen, i. arsénico)

kemični element v obliki krhke sive kovine ali nekovinskega rumenega prahu;

arzenik ('mišnica') je arzenov oksid v obliki belega zelo strupenega prahu brez vonja in okusa • povzroča zastrupitve z vrtoglavo, glavobolom, drisko ...

asanacija (a. amelioration, restoration, f. amélioration, assainissement de ..., n. Wiederherstellung /f/, Verbesserung /f/, h. asanacija, i. risanamento, sanazione)

ukrepi in dejanja za izboljšanje naravnih, higienskih, življenjskih ali delovnih razmer

asimilacija (a. assimilation, f. assimilation, n. Assimilation /f/, h. asimilacija, i. assimilazione)

(1) vključevanje v novo okolje s prevzemanjem njegovih značilnosti in lastnosti

(2) sprejemanje hrane v organizmu in sicer pri rastlinah vezava ogljikovega dioksida v organske snovi, pri živalih pa sprejemanje energije s hrano

asimilacijska sposobnost okolja (a. assimilative capacity, f. capacité d'assimilation de l'environnement, n. Assimilationsfähigkeit /f/, h. asimilacijski kapacitet, i. capacità d'assimilazione)

sposobnost okolja, da nevtralizira določeno količino sprejetih emisij, ne da bi se zmanjšala njegova kakovost > nosilna zmogljivost

asocijacija (a. association, f. association, n. Assoziation /f/, h. asocijacija, udruženje, i. associazione)

združba, skupnost, osnovna enota fitocenologije z značilno floristično sestavo

astma > alergija

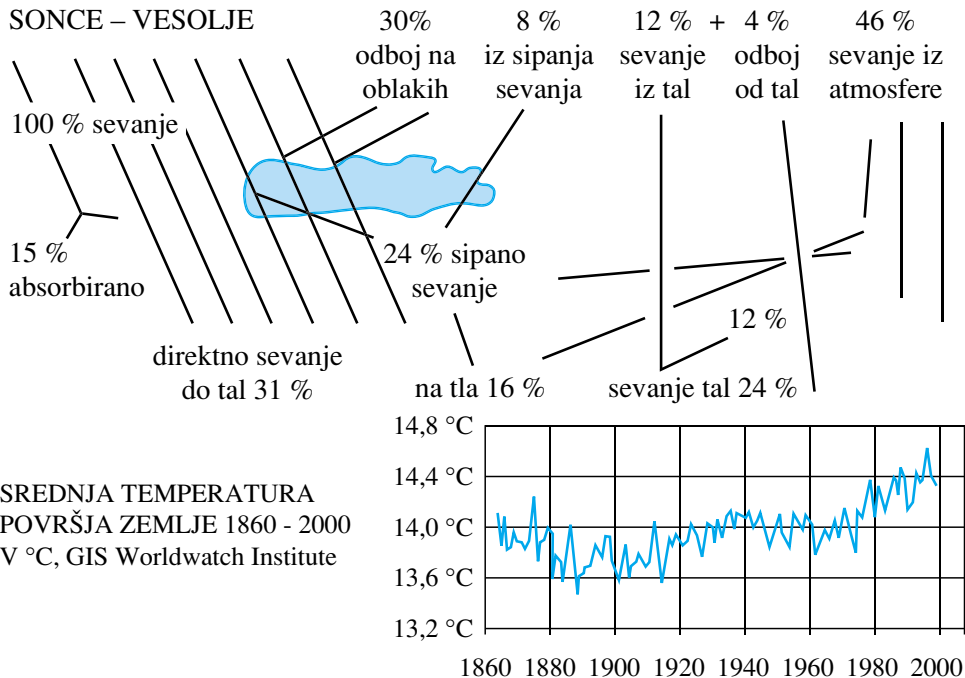
atmosfera (a. atmosphere, f. atmosphère, n. Atmosphäre /f/, h. atmosfera, i. atmosfera)

(1) ozračje > ozračje Zemlje

(2) izjemno dovoljena enota za tlak, okr. atm;

fizikalna atmosfera $1,01325 \cdot 10^5 \text{ N/m}^2$, **tehnična atmosfera** $9,81 \cdot 10^4 \text{ N/m}^2$ > tlak

atmosfera je nastala s sproščanjem plinov med ohlajanjem Zemlje, kisik v njej pa s fotolizo vode in fotosintezo rastlinstva • zrak vsebuje 78,08 N_2 , 20,95 O_2 pod 2 % vodne pare, ki je podnebno pomembna, in nekaj drugih plinov

atmosferska korozija (a. atmospheric corrosion, f. corrosion atmosphérique,

n. atmosphärische Korrosion /f/, h. atmosferska korozija, i. corrosione atmosferica)

razjedanje ali razkrajanje kamnin zaradi agresivnih snovi v zraku

atmosferske razmere (a. atmospheric conditions, f. conditions atmosphériques,

n. atmosphärische Bedingungen /fpl/, h. atmosferski uslovi, i. condizioni atmosferiche)

dogajanje v ozračju, vremenske razmere (zračni tokovi, z. tlak, padavine, sončnost, temperatura, posebni pojavi), kakovost (onesnaženost) ozračja

atmosferski onesnaževalci (a. airborne pollutants, f. polluants atmosphériques, n. Luftverschmutzstoffe /mpl/, h. atmosferski onečiščevalci, i. inquinamenti d'aria)
(1) snovi (onesnaževala), ki onesnažujejo zrak (prah, bakterije in virusi, delci kovin in azbesta, izpušni plini, žveplov, ogljikovi idr. oksidi, delci plastike in razpadlih žuželk)

(2) povzročitelji onesnaženja (razni obrati, gospodinjstva, promet)

atrazin (atrazin, i. atrazina)

herbicid (triazinski pripravek), ki je zaradi strupenosti in domnevne mutagenosti uvrščen v seznam prepovedanih fitofarmacevtskih sredstev

audit > ekološki nadzor

avreola razprševanja (a. dispersion halo, f. auréole de dispersion, n. geochemische Aureole, h. aureola rasejavanja, i. aureola geochimica)

območje povišanih vsebnosti kemične prvine okoli izhodišča (naravnega - rude ali tehničnega - vira onesnaževala) v Zemljini skorji, vodah, rastlinah in ozračju (primer: obsežna živosrebrna avreola okoli Idrije)

avtekologija (a. autecology, f. autécologie, n. Autökologie /f/, h. autekologija, ekologija posameznih biljnih vrst, i. autecologia)

ekologija posameznih rastlinskih in živalskih vrst ali populacij, vključno s fiziološko ekologijo, živalskim vedenjem in populacijsko dinamiko; sinonim: eidioekologija > sinekologija

avtohton (a. autochthonous, f. autochtone, natif, n. eingeboren, bodenständig, h. autohton, samonikao, samorodan, starosjedilački, i. autòctono)

domoroden, prvoten, samonikel, ni priseljen, nastal, kjer raste in živi

avtomobilске emisije (a. automotive emissions /of polluting materials/, f. émissions des véhicules à moteur /des matières polluantes/, n. Verkehrsemissionen /f/ /von luftverunreinigenden Stoffen /m//, h. automoto emisije /koje onečiščujejo okoliš/, i. emissioni di sostanze inquinanti di autoveicoli)

izpušni plini vozil z motorji z notranjim zgorevanjem vsebujejo poleg plinov tudi trdne delce, onesnažujejo okolje in škodijo zdravju ljudi > izpušni plin

avtotrofni organizmi (a. autotrophic organisms, f. autotrophes, n. autotrofische Pflanzen /fpl/, h. avtotrofni organizmi, i. autòtrofi)

samoprehranitveni (selfnourishing) organizmi, ki so sposobni iz enostavnih neorganskih snovi graditi sebi lastne organske snovi (iz ogljikovega dioksida in vode s pomočjo klorofila in energije sončne svetlobe);

kemoavtotrofni organizmi pa proizvajajo organske snovi z energijo, pridobljeno pri oksidaciji organskih spojin (npr. iz nitritov in sulfidov)

azbest (a. asbestos, f. amiante, asbeste, n. Asbest, h. azbest, i. asbèsto)

vlaknat silikatni mineral: serpentinov a. je odporen proti ognju, rogovačni a. pa proti kislinam • azbest zlasti s kratkimi vlakni in pri dolgotrajni izpostavljenosti povzroča raka; azbestoza (pneumoconiosis) je benigna (ni rakava) poklicna pljučna bolezen, ki jo povzroči dolgotrajna izpostavljenost prahu, v katerem so azbestna vlakna

azonalen/aconalen (a. azonal, f. azonal, n. azonisch, h. azonalan, i. azonale)

ki ni vezan na določeno cono oziroma območje

B

B

bacillus cereus, zastrupljevalec hrane > bakterije

BAAC, a. Bioaccumulating Acceptable Ambient Concentration (f. concentration ambiante en cas de bio-accumulation)

bioakumulacijsko sprejemljiva koncentracija, ki ne kvari kakovosti okolja
bajer > ribnik

bakrov sulfat, modra galica, $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$

zmerno strupena snov, uporabljamo jo za zatiranje rastlinskih bolezni
(‘bordojska brozga’)

baktericid (a. bactericide, f. bactéricide, n. Bakterizid /n/, h. baktericid, i. battericida, bactericida)

sredstvo za uničevanje bakterij

bakterije (a. bacteria, f. bactéries, n. Bakterien /f/, h. bakterije, i. batteri, bacteri)

številne vrste mikroskopsko majhnih enoceličnih mikroorganizmov (od 1 do 3 μm), ki obstajajo samostojno, le občasno tudi v skupinah ali verigah; nahajajo se v vseh ekoloških nišah /tudi ekstremnih - kislih, alkalnih, slanih, vročih/ in sodelujejo pri biogeokemijskih ciklih v naravi, proizvajajo človeku koristne snovi (biotehnologija) in tudi povzročajo nalezljive bolezni; bakterije sodelujejo pri aerobnih in anaerobnih procesih razgradnje (gnitja, vrenja); maloštevilne *avtotrofne bakterije* se prehranjujejo s fotosintezo in kemosintezo, večina pa je *heterotrofnih* in izkoriščajo organske snovi, ki jih proizvajajo drugi organizmi > heterotrofni organizmi, > patogene bakterije, > bakterije dušikovega kroženja

bakterije dušikovega kroženja (a. nitrogen cycle bacteria, f. bactéries du cycle de l’azote, n. Bakterien des Stickstoffkreislaufes, h. bakterije nitrogenijskega /dušikovega/ ciklusa, i. batteri del ciclo dell’azoto)

bakterije, ki vežejo dušik; *gomoljčne bakterije*, zlasti iz rodu *Rhizobium*, živeče na gomoljčkih metuljnic, so sposobne iz zraka vezati dušik (v enem letu 250 – 260 kg dušika/ha)

balneologija (a. balneology, f. balnéologie, n. Bäderkunde /m/, h. balneologija, i. balneologia)

veda o zdravilnih lastnostih termalnih in mineralnih voda, o kopelih in balneoterapiji

bar, milibar/mbar, merska enota za tlak / pritisk: 1 bar = 100.000 Pa (pascalov), 1 milibar = 100 N/m² (z milibari se meri zračni tlak, giblje se okoli 1000 mb)

barcelonska konvencija o varstvu Sredozemskega morja (a. Barcelona Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution)

sprejeta 16. 2.1976, Slovenija pristopila oktobra 1993: prepoveduje spuščanje snovi, ki so zaradi strupenosti, obstojnosti in možne bioakumulacije (našteva jih ‘črni seznam’) nesprejemljive za morsko okolje; poleg morja varuje tudi naravo zaledja in se zavzema za solidarnost obalnih držav Sredozemskega morja ter za izvajanje sredozemskega akcijskega plana

barel (barrel)

mera za prostornino: v ZDA 158,9 l nafte ali 164 l piva, običajno se imenuje sodček nafte, deli pa se na galone – angleška meri 4,54 l, ameriška 3,78 l

barij, Ba (a. barium, f. baryum, n. Barium, h. barij, i. bario)

kemični element, srebrnobela vlečna lahka kovina • uporabne so številne barijeve spojine (hidroksid za steklarstvo ali mehčanje vode, klorid za impregniranje lesa, karbonat kot insekticid, barijeva strojna mast itd.); topne spojine so zelo strupene (smrtna doza 500 – 800 mg)

barje (a. moor, bog, f. tourbière, n. Moor /n/, h. barište, barje, blato, i. brughiera, landa) močvirnat ali mokroten svet z različnim rastlinjem: visoko barje s šotnimi mahovi, nizko barje z vodami in z močvirnim rastjem, tudi drevjem), na barju iz rastlinskih ostankov nastaja šota

barofili > skrajnostni organizmi, > mikroorganizmi

barvila (a. colouring means, f. moyens de coloration, n. Farbstoffe /m/, h. bojila, tvari za bojadisanje, i. mezzi coloranti)

(1) organska barvila so obarvane organske spojine, ki dajejo barvo različnim organizmom (naravna barvila oziroma barvne spojine) ali pa obarvajo druge snovi (med organska barvila spadata tudi hemoglobin /rdeče krvno barvilo/ in kloroplastin /zeleno listno barvilo/

(2) obstaja več kemičnih skupin barvil, razlikujemo pa barve tudi po tehnoloških kriterijih in tehnikah barvanja oziroma barvalni material (a. colouring material) > nitriti, > zaščitni premazi

baselska konvencija (a. Convention on the control of transboundary movements of hazardous wastes and their disposal)

sporazum o nadzoru prehoda (prometa) z odpadki preko meja in o njihovem odstranjevanju, veljaven od 5. 5. 1992 • določa obveznosti držav pogodbenic glede izvora, uvoza in tranzita nevarnih odpadkov ter nadzora postopkov, ker so ob požaru skladišča kemikalij blizu Basela leta 1986 spoznali, da zahtevata prevoz in skladiščenje kemikalij posebne varstvene ukrepe

BAT, Best Available Technology (EU Directive 96/61/EEC, OECD Council Recommendation 1972)

najboljša razpoložljiva tehnologija > BPT, BPEO

baterija (a. battery, f. batterie, pile, n. Batterie /f/, h. baterija, i. batteria)

naprava, ki s kemičnim procesom proizvaja električno energijo, ali pa z električno energijo povzroča razpadanje snovi (jih disociira) na sestavine (baterijski vložki spadajo med 'posebne' /ločene/ in ne med običajne odpadke!); baterije iz akumulatorjev je mogoče ponovno napolniti > akumulacija

baza (bazična snov) (a. basic material/compound, f. matière/substance de base, n. Base /f/, alkalisch reagierende chem. Verbindung /f/, h. baza, bazična tvar, i. base)

snov, ki s kislinami tvori soli in vodo (proces nevtralizacije) in ima pH višji kot 7.0; bazofilna vrsta je vezana na bazično okolje ali so take vsaj optimalne razmere za njen razvoj, raste pa na bazičnih tleh, kjer je adsorpcijski kompleks zasičen s Ca in Mg ioni

bazalna presnova, b. metabolizem (a. basal metabolic rate, BMR, f. métabolisme basal, n. Basalmetabolismus /m/, h. bazalni metabolizam, i. metabolismo basale)
lastnost živih organizmov, ki sprejemajo (s hrano) določene snovi, da si z njimi zagotavljajo življenjske funkcije

BCT, Best Conventional Technology

najboljša običajna, tj. klasična tehnologija (gl. razliko z BAT)

BDP, bruto domači proizvod, tudi brutoprodukt (a. GDP, Gross Domestic Product)
vrednost celotne proizvodnje v določenem razdobju (navadno v 1 letu)

beaufortova lestvica (izg. bofórjeva) (a. Beaufort scale, h. Beaufortova/boforova skala)
mednarodno priznana (Mednarodni meteorološki komite 1874) lestvica 12 stopenj hitrosti vetrov in opisov njihovih učinkov (4. stopnja zmeren veter 20–29 km/h/, ki dviga smetje in giblje manjše veje, 7. stopnja pa silovit veter 51–61 km/h/, ki maje cela drevesa, 9. stopnja vihar, ki poškoduje strehe in dimnike)

becquerel, Bq (izg. bekerel), **bekerel**

enota za aktivnost radioaktivnega vira, ki pomeni razpad enega radioaktivnega jedra na sekundo; stara enota je bila curie (izg. kirí), $3,7 \times 10^{-10}$ Bq)

belilo (a. bleaching agent/chemical, produit chimique à blanchir, n. Bleichchemikalie /f/, h. bjelilo, i. agente sbiancante)

(1) kemikalija za beljenje živil

(2) vrsta oksidanta ali reducenta (od natrijevega hipoklorita do vodikovega peroksida)

beljakovina, protein (a. protein, f. protéine, n. Eiweißstoff /m/, h. bjelančevina, protein, i. proteina)

organska spojina, ki jo sestavljajo velike molekule iz 20 vrst aminokislin

bencin (a. petrol, amer. gasoline, f. carburant, essence, n. Benzin /n/, Vergaserkraftstoff /m/, h. bencin, benzin, i. benzina)

zelo vnetljiva in lahko hlapljiva brezbarvna tekočina, pogonsko gorivo

bental (a. benthic = bottom living, demersal, benthic zone, f. domaine benthique, benthäl, n. Benthäl /n/, Bodenzzone /f/, h. bental, i. fondo marino, fondale lacustre)

okolje na dnu vodnega bazena (morja, jezera), kjer živi benton (bentos)

benton, bentos (a. benthos, benthic plant and animal community, f. benticque, flore et faune vivant sur le fond des mers, n. Tiefseeorganismen /mpl/, h. bentos, i. benthos, bentos)

rastlinski in živalski organizmi, ki živijo v območju bentala > bental

bentoška združba (a. benthic community, f. macrofaune benticque, n. Benthos /n/ Gesamtheit /f/, h. bentoška zajednica, i. associazione di fondo marino)

združba rastlin in živali, vezana na dno (bental)

benzen, bencol, C₆H₆ (a. benzene, f. benzène, n. Benzol /n/, h. benzen, benzol, i. benzene)

osnovni aromatski ogljikovodik, brezbarvna, gorljiva in strupena organska spojina (tekočina), znan tudi kot benzol

benzo(a)piren, C₂₀H₁₂, (a. benzo/a/pyrene, BaP, f. benzo/a/pyrène, n. Benzpyren /n/, h. benzopiren, benzpiren, i. benzopirene)

sestavina premogovega ali tobakovega katrana, ki nastaja pri nepopolnem gorenju, povzroča pljučnega raka

bernska konvencija, 1979 (a. Bern Convention)

mednarodni dogovor o zaščiti evropskih prostoživečih živali in naravnih habitatov, ki terja varovanje vseh oblik naravnega življenja v Evropi

beta-mezosaprobna stopnja (a. beta-mesotrophic level)

označuje manjšo stopnjo onesnaženosti vode

B-horizont (a. B-horizon, f. horizon B /illuvial/, n. B-Horizont, Anreicherungs-horizont /m/, h. B-horizont, i. B-orizzonte)

plast v tleh pod vrhnjim obdelovalnim A-horizontom; B-horizont običajno vsebuje več mineralnih in organskih snovi, ker se vanj izpirajo snovi iz površinske plasti, rastje jih manj črpa in kamninski sestav šele nastaja

bibavica > morski

bibliografija (a. literature references, f. références bibliographiques, bibliographie, n. Bibliographie /f/, i. bibliografia)

strokovno-znanstvena dejavnost, ki skrbi za urejenost bibliografskih pregledov po ustreznih pravilih > literatura

bifenili, poliklorirani, PCB (a. polychlorinated biphenyls - PCBs, f. polychlorures de biphényle - PCB, n. Polychlorbiphenyle - PCB, h. poliklorirani bifenili, i. policlorati bifenili)

okoli 200 nevarnih (tudi rakotvornih) spojin med halogeniranimi ogljikovodiki bilanca (a. ecological balance, biological balance, f. équilibre écologique, équilibre biologique, n. ökologisches Gleichgewicht /n/, Wasserbalance /f/, h. ekološka bilanca, vodna bilanca, i. bilancia ecologica / hidrologica)

(1)ekološka: ugotavljanje ravnovesja pojavov v naravi

(2)okoljska: presoja naravnih virov z vidika neobnovljivih zalog ali obnovljivih virov ter primerjava s porabo ali potrebami

(3)ekonomska: primerjava stroškov izkoriščanja in vrednosti prihranjenih naravnih virov ter hkrati merilo za najučinkovitejše gospodarjenje (BAT, IPPC, ekološko kmetovanje in gozdarjenje ipd.) > vodna bilanca, > analiza stroškov in koristi

bioaktivnost (a. bio-activity, f. activité biologique, effets biologiques, n. Bioaktivität /f/, h. bioaktivitet, i. bioattività)

snovni proces zaradi delovanja organizmov ali sprememb, ki jih povzroči stik z drugimi snovmi ali sistemi

bioakumulacija (a. bioaccumulation, f. bioaccumulation, n. Bioakkumulation /f/, h. bioakumulacija, i. bioaccumulazione)

lastnost organizmov, da v njih (v raznih organih) kopičijo določene snovi (tudi težke kovine) v mnogo večji meri kot so v neposrednem okolju, kar jih neredko tako spreminja, da niso ustrezni za prehrano, krmo ali predelavo > bolezen minamata

biocenologija (a. biocenology, biosociology, f. biocénotique, biosociologie, étude des biocénoses, n. Biosozologie /f/, Lehre /f/ von den Gemeinschaften /fpl/ der Lebewesen /npl/, h. biocenologija, i. biocenologia)

področje biologije, ki raziskuje odvisnosti med biocenozi in abiotskimi dejavniki okolja, vrstno sestavo in prehranjevalne ravni ter spremenljivost biocenoz; stabilnost življenjskih združb omogoča le biocenozi ravnovesje, ki se kaže v ohranjanju številčnosti in moči populacij posamezne vrste

biocenoza (a. biocoenosis, life community, f. biocénose, communauté biotique, n. Biozönose /f/, Lebensgemeinschaft /f/, h. biocenoza, biljna i životna zajednica, i. associazione biotica)

življenjska združba rastlinskih in živalskih vrst, bakterij in gliv na določenem prostoru, katere vrstna sestava in sobivanje organizmov sta odvisni od razmer v okolju, tj. od podnebja, tipa in lege tal, vode, fizikalnih in kemičnih dejavnikov, ki zagotavljajo relativno stabilnost združbe, v kateri so trajno funkcionalno povezani proizvajalci (zelene rastline), porabniki (živali) in tudi razkrojevalci (bakterije in glive)

biocenožno ravnovesje > biocenologija

biocidi (a. biocides, f. biocides, n. Biozide /n/, h. biocidi, i. biocidi)

naravne ali sintetične snovi, ki so strupene za žive organizme (pesticidi ali fitofarmacevtski pripravki, to so fungicidi, herbicidi, insekticidi)

biodegradacija (a. biological degradation, b. decomposition, f. biodégradation, décomposition biologique, dégradation biochimique, n. biotischer Abbau /m/, biotische Zersetzung /f/, h. biodegradacija, i. biodegradazione)

biokemična degradacija in biološki razkroj

biodiverzitet > biotska raznovrstnost

bioenergija (a. bioenergy, f. énergie biologique, n. Bioenergie /f/, h. bioenergija, i. bioenergia)

v ekološkem pomenu energija biomase v ekosistemu, v tehnološkem pa primarna energija v naravi

bioetika (a. bioethics, ethics in human conduct to medicine and genetics, f. bioéthique, éthique médicale, n. Humanökologie (mit dem Studium der Beziehungen zwischen Menschen und genetische Entdeckungen /f/), h. bioetika, i. bioetica)

način razmišljanja o odnosu med znanostjo in družbo, obravnava vprašanja človekovega dostojanstva zaradi izjemnih dosežkov znanosti (transgeneza, razvoja molekularne biologije za prihodnost človeštva, zaščita človekovih pravic v medicini in za prihodnje generacije)

biofilm (a. biofilm, biological film, f. film /mince couche/ biologique, n. Filterhaut /f/, Biofilm /m/, h. biofilm, i. film /strato sottile, micro/ biotico)

plast mikroorganizmov na površini nosilnega materiala

biofilter (a. biofilter, f. filtre biotique, n. Tropfkörper /m/, Biofilter /m/, h. biofilter, i. biofiltro)

(1) biotični precejalnik ali kompostni filter za odstranjevanje smradu iz vira onesnaževanja zraka na podlagi (>) sorpcije in biotske razgradnje

(2) reaktor biomase (a. granular fixed bed reactor Biofilter), v katerem potekata hkrati precejanje in biorazgradnja

• pomembna je uporaba na odlagališčih odpadkov ali mulja čistilne naprave

biofizika (a. biophysics, f. biophysique, n. Biophysik /f/, h. biofizika, i. biofisica)

veda, ki uporablja fizikalne zakonitosti in metode za biološka preučevanja

biogas > bioplin

biogeocenoza (a. biogeocoenosis, f. biogéocénose, n. Biogeozönose /f/, Ökosystem /n/, h. biogeocenoza, ekosistem, i. biogeocenosi)

ekosistem, biogeocenozi nivo pomeni raven življenjske združbe

biogeografija (a. biogeography, f. biogéographie, n. Biogeographie /f/, h. biogeografija, i. biogeografia)

področji tako geografije kot biologije, ki preučujeta geografsko porazdelitev rastlinskih in živalskih območij /tudi mikrobnih/ oziroma vrst in ekoloških razmer v preteklosti in/ali sedanjosti

biogeokemično kroženje /cikel/ (a. biogeochemical cycle, nutrient cycle, f. cycle biogéochimique, n. biogeochemischer Zyklus /m/, h. biogeokemični kružni proces, i. ciclo biogeochimico)

kroženje snovi: mikroorganizmi na površju ali v tleh razgrajujejo organske in anorganske snovi (biogene elemente) do mineralne stopnje, ko se te snovi znova vključijo v organske procese; tako pride isti element (O, S, C, N, P) večkrat v abiotske in biotske sestavine ekosistema

biohrana (a. conventional biological food, f. aliment traditionnel biologique, n. biologische Nahrung /f/, h. biološka hrana, i. alimento biologico)

s sonaravnim kmetovanjem pridelana in naravno predelana živila

bioindikacija, bioindikatorji > biotični kazalci, indikatorske vrste, okoljski indikatorji

bioinženirstvo > biotehnologija

biokemična potreba po kisiku, BPK (a. biochemical /biological/ oxygen demand - BOD, f. demande biochimique en oxygène - DBO, n. biochemischer /biotischer/ Sauerstoffbedarf /m/ - BSB, h. biokemijska potreba kisika - BPK, i. domanda biochimica /biotica/ di ossigeno - DBO)

merilo za potrebno količino raztopljenega kisika pri razkrajanju snovi v vodi (za biotično oksidacijo organskih in/ali anorganskih snovi) in merilo za določanje stopnje onesnaženosti voda

biokemija (a. biochemistry, f. biochimie, n. Biochemie /f/, h. biokemija, i. biochimica) **veda, ki s kemičnimi sredstvi prispeva k preučevanju žive narave, raziskuje kemično sestavo živih organizmov, kemične procese v njih in načine delovanja dednih zasnov ter omogoča preventivno ukrepanje in zdravljenje**

biokemijska genetika (a. biochemical genetics, f. biochimie génétique, n. biochemische Genetik /f/, h. biokemična genetika, i. genetica biochimica)

preučuje učinke mutagenov (biokemičnih snovi, ki so v organizmih in povzročajo biokemične procese ter vplivajo na dedno zasnovo)

bioklimatologija (a. bioclimatology, f. bioclimatologie, n. Bioklimatologie /f/, h. bioklimatologija, i. bioclimatologia)

preučuje podnebja in vremenske pojave glede na okolje živih organizmov, zlasti kmetijskih rastlin, domačih živali ter seveda ljudi in povzročiteljev bolezni, s čimer prispeva k vedenju o naravi in učinkih rajonizacije, omogoča ustrezen biološki nadzor, selekcijo in biotično pridelavo

biokontrola (a. biological control, f. contrôle biologique, n. biotische Kontrolle /f/, h. biotična/biološka kontrola, i. controllo biologico)

načini zatiranja škodljivcev (mikrobov, rastlinskih in živalskih vrst, ki povzročajo škodo pri pridobivanju ali uporabi hrane, surovin in izdelkov) s pomočjo plenilcev, parazitskih žuželk in parazitov kot so virusi in mikrobi

biologija (a. biology, f. biologie, n. Biologie /f/, h. biologija, i. biologia)

veda, ki preučuje žive organizme oziroma naravo in se pri tem opira tudi na druge vede; združuje *botaniko* (rastlinoslovje), *zoologijo* (nauk o živalih in →

živalstvu), *mikrobiologijo*, *antropologijo* (nauk o človeku in človeštvu) in *ekologijo* (vedo o odnosih med živimi bitji ali združbami in okoljem) • vse, kar se nanaša na biologijo kot znanost, je **biološko**, kar pa se nanaša na živi svet (*biota*) in njegovo delovanje, je **biotično**

biološka čistilna naprava > laguna za odpadne vode

biološka varnost (a. biosafety, f. sécurité biologique, n. biologische Sicherheit /f/, h. biološka zaščita, i. sicurezza biologica)

uporaba znanja, tehnike in opreme, da se zaščiti osebje in laboratorij pred izpostavljenostjo možne (posebej še nevarne) infekcije

biološki (a. biological, f. biologique, n. biologisch, h. biološki, i. biologico)

biološki ali biologičen je življenjeslovski, v zvezi z > biologijo, npr. biološki indikator ali kazalec (a. biological indikator)

biološki minimum > ekološko sprejemljiv pretok

biološki odpadki > biotični odpadki

biološki preskus /biotest/ (a. bioassay /test/, f. essai biologique, bio-essai, biotest, n. Biotest /m/, biologischer Test /m/, h. biološki pokus/test, i. saggio/analisi biologico/a)

preiskus z uporabo živih celic ali organizmov zaradi količinske ali kakovostne ugotovitve aktivnosti snovi > preskus

biološki test > biološki preskus

biološko kmetovanje > sonaravno kmetovanje

biološko okolje > biotsko okolje

biološko opazovanje (a. biomonitoring, f. mesures biologiques, contrôle biologique, n. Biomonitoring /n/, biologische Überwachung /f/, h. biološko pračenje, i. sorveglianza biologica, osservazione della natura)

raziskovalno opazovanje in preučevanje naravnih pojavov ali procesov v rastlinstvu in vegetaciji z indikatorskimi organizmi

biom (a. biome, f. biome, n. Biom /n/, h. biom, i. bioma)

geografsko območje z značilnimi podnebnimi in talnimi razmerami ter biocenozami • npr. listopadni, iglasti in mešani gozd, submediteranski gozd, poplavni gozd, pragozd, ruševje, travniki in visokogorske trate, močvirja, trstičja in barja, rastje na skalovju, prodiščih in meliščih, kraške jame

biomasa (a. biomass, biogenous material, f. biomasse, masse de matière vivante, n. Biomasse /f/, h. biomasa, i. biomassa)

količina snovi vseh živih organizmov v določenem kopnem ali vodnem okolju (biotopu) oziroma ekosistemu, hrani ali krmi • izražena v teži suhe snovi ali kot količina ogljika, dušika, energije na enoto površine), tudi biomasa deževnikov na m² njive ipd. > fitomasa

biomedicinski odpadki (a. biomedical waste, f. déchets biomédicaux, n. biomedizinische Abfälle, b. biomedicinski otpaci, i. rifiuti medicali)

patološki in biološki odpadki ter odpadki laboratorijev, kemoterapevtikov idr.

biometeorologija (a. biometeorology, f. biométéorologie, b. Biometeorologie, biologische Wetterkunde, h. biometeorologija, i. biometeorologia)

področje meteorologije, ki preučuje odvisnost dogajanj v živem svetu od meteoroloških razmer > bioklimatologija

biomonitoring > biološko opazovanje

bionika (a. bionics, f. bionique, n. Bionik /f/, h. bionika, i. bionica)

(1) **interdisciplinarno preučevanje funkcij, značilnosti in pojavov v živi naravi (v evolucijskem procesu uveljavljenih biotskih oblik in funkcij, npr. pri živalih telesnih oblik in organov za oddajanje, sprejemanje in delovanje signalov)**

(2) **uporaba teh spoznanj in znanja za oblikovanje in konstruiranje uporabnih predmetov (npr. elektronsko vodenih mehanskih delov, ki nadomeščajo manjkajoče ali nedelujoče ude, oblikovanje različnih sredstev, ki posnemajo delovanje naravnih bitij ali pojavov)**

bioplin (a. biogas, digester gas, f. gaz de digestion /curage/, n. Faulgas, Biogas, h. bioplin, biogas, i. gas metano/digestivo)

zmes metana in CO₂ nastaja z anaerobno presnovo organskih snovi, gnoja ali gnojevke, odpadkov ali odplak

bioprodukcija > biotična proizvodnost

bioproizvod (a. bioproduct, biological product, f. bioproduit, n. Bioprodukt /n/, h. biotični proizvod, i. prodotto biotico)

naravni pridelek brez škodljivih snovi in raznih pospeševalcev rasti

biorazgradljivost (a. biodegradability, f. biodégradabilité, n. biologische Abbaubarkeit /m/, h. biološka razgradnja, i. biodegradabilità)

razpad organske snovi, ki ga povzročajo predvsem bakterije in glive •

biorazgradljivi odpadki so zlasti odpadki hrane, kuhinjski, vrtni, papir ipd.

biorazgradnja, biološka ali biokemična razgradnja (a. biodegradation, f. biodégradation ou décomposition biologique /dégradation aquatique, d. de l'environnement/, n. biologischer Abbau, h. biodegradacija, i. biodegradazione)

molekularna razgradnja odpadne vode ali blata z delovanjem organizmov

bioreaktor (a. bioreaktor /aerobic/, f. bioréacteur, n. Bioreaktor /m/, h. bioreaktor, i. reattore biologico)

prvenstveno fermentor – posoda z mešalom in elektrodami za merjenje koncentracije kisika, pH in temperaturo, ki jo lahko steriliziramo in v kateri poteka fermentacija za pridobivanje biotehnološko zanimivih proizvodov (encimi, metaboliti), tudi naprava za čiščenje onesnaženega zraka ali vode

bioritem (a. biorhythm, f. rythme biologique, n. Biorhythmus /m/, h. bioritam, biološki ritam, i. bioritmo)

zaporedje in povezanost biotskih aktivnosti in počivanj v določenem času •

prirojena lastnost organizma, da z 'notranjo biološko uro' usmerja periodične spremembe oz. vedenje > aklimatizacija

biosenzorji (a. biosensors, f. biosensoires, biorécepteurs sensoriels, n. Biosensoren, h. biosenzori, i. biosensori)

naprave z zelo občutljivimi biološkimi elementi za zaznavanje česa (optični idr.)

biosfera (a. biosphere, f. biosphere, sphère biologique, n. Biosphäre, h. biosfera, i. biosfera)

vsa narava in njen življenjski prostor na kopnem (tla nekako do globine 4 m), v celotni hidrosferi (zlasti v zgornjih plasteh vodovja) in v ozračju Zemlje (predvsem v spodnjem delu troposfere, toda bakterije tudi do 10 km visoko) •

Na življenske procese v biosferi vplivajo temperatura in sestava ozračja, lega in značilnosti površja, zato se razmere zelo spreminjajo

biosferni rezervat (a. biosphere reserve, f. réserve de la biosphère, n. Biosphärenreservat, h. biosferni rezervat, i. riserva naturale)

območje kopnine ali obale, ki ga IUCN ali UNESCO označita kot mednarodno pomembno in zaščiteno zaradi ohranitve narave in raziskovanj

biosorpcija (a. biosorption, f. biosorption, n. Biosorption, h. biološka apsorpcija, i. assorbenza biologica)

biotično zajemanje kemikalij, navadno kovin, je lahko biološki pojav ali pa tehnološki postopek za izločanje težkih kovin iz odpadkov (redko tudi v rudarstvu)

biota (a. biota, f. biote, organismes (vivant), n. Biota, Lebensgemeinschaft /f/, h. biota, i. biotico)

celotno življenje, vsi organizmi (flora in favna) določenega ozemlja oziroma Zemlje; kar povzročajo, je biotično (ne biološko)

biotehnologija (a. biotechnology, f. biotechnologie, n. Biotechnologie /f/, h. biotehnologija, i. biotecnologia)

združena uporaba mikrobiologije, biokemije in inženirskih ved za izkoriščanje mikroorganizmov ali njihovih delov za izdelavo ali spreminjanje določenih proizvodov, izboljšanje rastlin ali živali, ali za razvoj mikroorganizmov za specifične uporabe (običajno encime ali metabolite) • tradicionalna b. vključuje že dolgo znane tehnologije, npr. v pivovarstvu, pri hitrem razmnoževanju rastlin, pri zatiranju škodljivcev, pri konvencionalnem pridobivanju serumov, sodobna (nova) biotehnologija pa vključuje predvsem tehnologije, ki temeljijo na komercialni uporabi tehnologije rekombinantne DNA, monoklonskih protiteles in novih procesnih tehnik • kot *bioinženirstvo*: uporaba znanstvenih načel in tehnoloških dosežkov v materialnih procesih, v katerih se s pomočjo mikroorganizmov (in kemičnih reakcij) ali z genskim inženirstvom pridobivajo dobrine (npr. zdravila, hranila in krmila) ter opravljajo storitve /OECD/

biotičen, biotski (a. biotic, f. biotique, n. biotisch, h. biotičan, i. biotico)

nanašajoč se na življenje in na živa bitja > biota, > biološki (za primerjavo)

biotična kakovost (a. biological quality, f. qualité biologique, n. biotische Qualität /f/, h. biotična kakvoća, i. qualità biologica)

kakovost, ki zadovoljuje hranilne potrebe organizma z ustreznimi sestavinami, da ohranjajo človeka zdravega

biotična kumulacija > kopičenje škodljivih snovi

biotična poraba kisika > BPK oz. biokemična potreba po kisiku

biotična proizvodnost (a. biological productivity, f. productivité biologique, n. Bioproduktivität /f/, h. biotična produktivnost, i. produttività biologica)

količina snovi v ekosistemu, ki jo v prehranjevalni verigi ustvarijo primarni proizvajalci (zelene rastline) in je na voljo primarnim porabnikom ('primarna produkcija biomase' je količina akumulirane organske snovi v ekosistemu v določenem času)

biotična raznovrstnost > biotska raznovrstnost

biotična združba (a. biota, f. biote, n. Biota /m/, Lebensgemeinschaft /f/, Biozönose /f/, h. biotična /biljna i žvotinjska/ zajednica, biocenoza, i. biocenosi)

ekološki sistem, ki na določenem prostoru povezuje rastlinske in živalske vrste ter mikroorganizme v celovito združbo > biocenoza

biotični (organski) odpadki (a. organic waste, f. polluants organiques, n. organisches Abprodukt /n/, h. organski otpaci, i. rifiuti organici)

odpadki z visokim deležem razgradljivih organskih snovi

biotični filter, precejalnik (a. biological or trickling or percolating filter, f. filtre biologique ou f. percolateur, n. Tropfkörper /m/, h. biotični filter, cjedilo, i. impianto di filtrazione)

precejalnik, v katerem potekata hkrati precejanje in biorazgradnja

biotični indeks izpostavljenosti (a. biological exposure index - BEI, f. indicateur, biologique d'impact, n. biotisches Expositionsindex /m/, h. biotični indeks ugroženosti, i. indice di esposizione biotica)

napotila industrijskih higienikov za vrednotenje razmer in snovi, ki ogrožajo zdravje ljudi pri delu

biotični kazalci (a. bioindicators, biological/ecological indicators, f. bioindicateurs, indicateurs biologiques/écologiques, n. Bioindikatoren /mpl/, h. biološki pokazatelji, bioindikatorji, i. indicatori biologici/ecologici)

bioindikatorji - rastline, živali, redko mikroorganizmi, katerih obstoj ali neobstoj v biotopu (bioindikacija) označuje lastnosti in kakovost okolja ali spremembe na določenem območju > biotični monitoring, indikatorska vrsta, okoljski indikatorji

biotični minimum vodnega pretoka (a. biotical minimum of running water, f. minimum biologique d'eau courante, n. biotisch wenigster Durchfluss, h. biotični minimum protoka vode koritom rjeke, i. minimo biotico d'aqua corrente)
> ekološko sprejemljiv pretok

biotični monitoring > biotično opazovanje, > biotični kazalci

biotični potencial (a. biotic potential, f. potentiel biotique, n. biotisches Potential /n/, h. biotični potencial, i. potenziale biotico)

prirojena sposobnost razmnoževanja, moč, ki jo ima organizem ali vrsta za razvoj (število potomcev kaže biotski potencial posameznih vrst oz. organizmov)

biotično čiščenje (a. biological purification, f. purification biologique, n. biotische Abwasserreinigung /f/, h. biotično pročiščavanje, i. purificazione biotica)

čiščenje odpadne vode na biološki način /z organizmi/ (a. biological sewage /waste water/ treatment, f. purification/traitement/épuration biologique des eaux usées, n. biologische Abwasserbehandlung /f/, h. biološko pročiščavanje odpadne vode, i. purificazione biologica d'acqua inquinante)

biotično okolje (a. biota, f. milieu biotique, n. Lebensgemeinschaft /f/, Biozönose /f/, Biota, Flora /f/ und Fauna /f/, h. biota, ukupnost života na Zemlji, i. biota, tutta la vita della terra)

celotno rastlinstvo in živalstvo Zemlje, flora in favna, > biocenoza

biotično ravnoesje (a. balance of the biotope, biotic equilibrium, f. équilibre écologique, n. biotisches Gleichgewicht /n/, h. biotična ravnoteža, i. equilibrio ecologico)

funkcionalna skladnost vrst v biocenozi (ekosistemu) v nekem času in prostoru, ki jo kaže tudi sposobnost naravnega samoočiščenja > biocenoza

biotično zatiranje mrčesa (a. biological pest control, f. lutte biologique contre les parasites, lutte antiparasitaire biologique, n. biotische Schädlingsbekämpfung /f/, h. biotično uništavanje gamadi, i. disinfestazione biologica dei parassiti)

učinkovanje vsakega v okolje uvedenega živega organizma, da bi deloval kot pesticid proti drugim organizmom, ki jih označujemo za mrčes

biotop (a. biotop, f. biotope, n. Biotop /m, n/, Lebensraum /m/, h. biotop, stanište, i. biotopo) **neživa naravna osnova na območju vsakega ekosistema, to so fizikalni (abiotski) dejavniki (svetloba in toplota, kisik, ogljikov dioksid, tla, voda), ki omogočajo obstoj žive narave (ekosistema); razlikujejo se vodni in kopenski biotopi v različnih habitatih ter se spreminjajo z učinki rastja, živalstva in ljudi**

biotska ali biotična raznovrstnost (a. biodiversity, f. biodiversité, diversité biologique, n. Biodiversität /f/, biotische Verschiedenheit, h. biodiverzitatea, biološka/biotična raznolikost/raznovrstnost, i. biodiversità, diversità delle specie)

raznovrstnost živih bitij (vrst in genskih lastnosti) označuje bogatejšo floro in favno ter kompleksnost ekosistemov in več genetskih sprememb; ohranitev biotske raznovrstnosti (biodiverzitate) je bistvenega pomena za obstoj in razvoj človeštva na Zemlji • 22. december je dan biotske raznovrstnosti > konvencija > takson, > taksonomija

biotski ali biotični dejavniki (a. biotic factors, biotic environment, f. facteurs biotiques ou biologiques, milieu biotique, n. biotische Faktoren /m/, Umwelteinwirkungen /f/, h. biotčni činitelji/činioci/čimbenici, i. fattori biotici)

živi dejavniki (rastline, živali in mikroorganizmi), ki vplivajo na okolje ali drug na drugega (v razmerah tekmovanja, uveljavljanja) - za razliko od delovanja fizikalnih abiotskih okoljskih dejavnikov > biotop, > ekosistem, > biotska ali biotična raznovrstnost

biotski park (a. natural reserve, animal/botanical conservatory, f. parc naturel, n. biologischer Park /m/, Naturpark /m/, h. biotski park, i. parco biotico)

okolje rastlinskih ali živalskih vrst, naravni spomenik ali rezervat, arboretum

biovrtnarjenje (a. biogardening, horticulture, f. horticulture, n. biotischer Gartenbau /m/, h. bio(po)vtlarstvo, i. orticoltura biologica)

vrtnarjenje brez uporabe mineralnih gnojil, sredstev za varstvo rastlin, hormonov ali spodbujevalcev rasti > organsko kmetijstvo

bistrenje (a. clarification, f. clarification, n. Klärung, h. bistrenje, razbistravanje, i. chiarificazione)

odstranjevanje kalnosti/motnosti z usedanjem razpršenih trdnih delcev v tekočini

bistrilnik kot usedalnik (a. clarifier, settling tank, sedimentation basin, f. clarificateur, réservoir/bassin de sédimentation, n. Klärbecken /n/, Sedimentationsbecken /n/, Absetztank /m/, h. sedimentacijski/taložni bazen, i. chiarificatore)

usedalnik za bistrenje vode in odstranjevanje usedlin (aktivnega blata)

bivališče (a. habitat, location, f. habitat, n. Habitat /n/, Standort /m/, h. habitat, i. habitat)

(1) habitat, tip neposrednega naravnega območja (biotopsko in biotsko zaključena enota kot življenjski prostor) z vsemi dejavniki, na kar je prilagojena vrsta, skupina ali posamezni osebek

(2) ljudsko bivališče (a. dwelling, f. logement, habitation, n. Wohnhaus /n/, h. stambena kuža, i. residenza)

dom, vsaka bivalna zgradba, ki omogoča stalno nastanitev in življenje • urejanje posameznih bivališč mora biti usklajeno z zasnovo bivalnega okolja (prostorsko, komunalno, varovalno, higiensko) in prizadevanji za primerno ekonomsko, socialno in kulturno blaginjo prebivalcev

bivalno okolje (a. residential environment, f. zone d'habitat, habitat, n. Besiedlung, Siedlungsgebiet, h. naseljeno področje, i. ambiente abitato)

(1) zunanje: naseljeno območje, praviloma ustrezno urejeno (z odvajanjem odplak in odpadkov, oskrbo s pitno vodo in ogrevanjem, varnostjo pešcev, storitvenimi dejavnostmi), prometno urejeno, s potrebno oskrbo ter zaščiteno pred škodljivimi vplivi ali ogrožanjem (pred hrupom, smradom, povodnjimi, plazovi)

(2) notranje: stanje v prostorih ali stavbah, kjer ljudje bivajo (dostopnost, temperatura in kakovost zraka, prostornost, funkcionalnost)

blaginja, blagostanje (a. welfare, well being, f. bien-être, prospérité, n. Gemeinwohl /n/, Wohlfahrt /f/, h. blagostanje, i. benessere, prosperità)

življenjska raven, ki temelji na treh osnovah – gospodarski, socialni in okoljski, ki je osnova trajnostnega razvoja; potencialna blaginja pomeni bogastvo, dejanska blaginja pa stvarno raven zadovoljenosti potreb za človeka vredno življenje (merilo so prihodki in takšne javne storitve, ki so dostopne vsem prebivalcem); blaginja ni samo ekonomska in socialna, je tudi kulturna in občutek varnosti

blagovna znamka (a. trademark, f. étiquette de qualité, n. Schutzmarke /f/, Warenzeichen /n/, h. trgovački znak, zaštitni znak, i. marchio depositato, segno caratteristico)

označba proizvajalca na pridelku ali izdelku o kakovosti in za razlikovanje od drugih istovrstnih proizvodov; lahko je registrirana in zakonsko zaščitena

blatnica (a. sludge liquor, f. liquide surnageant /de boues/, eaux des boues, n. Faulraumwasser /n/, Schlammwasser /n/, h. blatna/blatnjava voda, i. scolo di fango acquoso, fluido fangoso)

iz blata izločena tekočina, izcedek

blatni tok (a. mudflow, f. bouée coulante, n. Schlammlawine /f/, Murgang /m/, h. blatnjavi tok, i. colata di fango)

silovit tok blata in kamninskega drobirja, ki ob obilnem deževju obtežen z vodo kot plaz s pobočja zdrsne (steče) v dolino (npr. Log pod Mangartom 2000)

blato (a. sludge, f. boue, n. Schlamm /m/, h. blato, glib, i. fango)

mešanica vode in trdnih delcev, ki se izločijo iz odpadne vode: blato iz

biološkega čiščenja (a. biological sludge), **lebdeče blato v (dortmundskem)**

usedalniku (a. sludge blanket), **stabilizirano blato** (a. stabilized sludge), **pregnito, z**

anaerobnimi bakterijami razgrajeno blato (digested sludge), **nestabilizirano**

blato (a. raw sludge), **uporaba blata** (a. sludge utilization) **je možna v kmetijstvu**

(če je primerno) ali za prekrivanje odpadkov > aktivno blato, čiščenje odpadne vode

BOD, biokemijska potreba kisika (a. biochemical oxygen demand) > BPK

bolezen minamata (a. Minamata disease, f. maladie de Minamata, n. M. Krankheit /f/, h. bolest Minamata, i. malattia di Minamata)

obolenje centralnega živčnega sistema zaradi zastrupitve z dimetilnim živim

srebrom, ki ima tudi teratogene učinke • imenovana po epidemiji v zalivu

Minamata (Japonska, 1954–58), kjer so ribiči in drugi prebivalci uživali ribe, ki

so imele v tkivih veliko dimetilnega živega srebra, čeprav je bila v vodi zaliva

dotlej dopustna količina te kovine iz industrijskih odplak > akumulacija (2)

- bolezni in okolje** (a. diseases and environment, f. maladies et l'environnement, n. Krankheiten /fpl/ und die Umwelt /f/, h. bolesti i okolina, i. malattie e ambiente)
bolezen je odstopanje od normalnega stanja organizma; lahko je prirojena (dedna), posledica infekcije, poškodbe, pomanjkanja ali neustrezne hrane, učinek škodljivih (nezdravih) navad in ravnanj ljudi; motnje v delovanju organizmov so tudi lahko povezane s kakovostjo okolja in dejavniki v njem (neštete škodljive kemikalije, nehijsko okolje, sevanje, številni biotski povzročitelji in živalski prenašalci bolezenskih klic (ptiči, miši, mrčes itd.), bolezni in še marsikaj spremlja tudi Transporte blaga in potovanja ljudi
 > civilizacijske bolezni, > bolezen minamata
- bonitiranje zemljišč** (a. categorization of soil quality, f. catégorisation des sols, n. Bodenbonitierung /f/, h. bonitiranje zemljišta, i. categorizzazione del suolo)
 ocenjevanje rodovitnosti in vrednotenje tal glede na njihovo kakovost, rodovitnost in primernost za obdelavo (tudi z upoštevanjem reliefnih in klimatskih razmer) > tla, > zemljiška knjiga
- bonnska konvencija**, a. **Bonn Convention**, sprejeta 1983, dogovor za zaščito vrst prostoživečih selivk > konvencija, > varstvo narave
- borealni gozd** (a. boreal forest, f. forêt boréal, n. boreale Nadelwaldzone /f/, h. subpolarni šumoviti pojas, i. foresta boreale)
 gozd subpolarnih geografskih širin s prevlado iglavcev; borealnoalpina vrsta je razširjena visoko na severu in v visokogorskem svetu (Alpe)
- borealno podnebje** (a. boreal climate, f. climat boréal, n. Borealklimazone /f/, h. borealno podneblje, i. clima boreale)
 podnebje, značilno za tajgo (evrazijski gozd) in tundro, z dolгими mrzlimi zimami (6 do 9 mesecev s temperaturo pod 6°C), kratkimi poletji in malo padavinami
- BPEO**, a. **Best Practicable Environmental Options** > najboljša okoljska možnost
- BPK**, biokemična potreba po kisiku (slov.) > biokemična potreba po kisiku, > BOD
- BPT**, a. **Best Practicable Technology**, najboljša izvedljiva tehnologija > BAT, > najboljša ustaljena /običajna/ tehnologija
- brakična voda** (a. brackish water, f. eau saumâtre, n. Brackwasser /n/, h. brakična /bočata, bočatna/ voda, i. acqua salmastra)
 somornica, s sladko vodo mešana mornica (morska voda)
- breme** (a. load, suspension load, load factor, load per unit of mass, f. charge, charge en suspension, facteur de charge, charge massique, n. Belastung /f/, Bürde /f/, h. optereženje, i. carico, carico in sospensione)
 obremenitev, razmerje med maso neke snovi ali njene lastnosti na neko enoto, npr. prostornino (BPK5) v odpadni vodi, ali trdne snovi v blatu, in med časom
- bremena iz preteklosti** (a. contaminated sites, f. places contaminées, n. Altlasten /fpl/, h. onečiščeno zemljište, i. siti /luoghi/ contaminati)
 ostanki degradiranih okolij z onesnaženimi tlemi, ki označujejo brezobzirno ravnanje z naravo v preteklosti in tudi sedaj ogrožajo ljudi; nujna je sanacija • vsaka občina in ministrstvo za okolje in prostor potrebujejo kataster teh ostalin preteklosti, ki ovirajo razvoj, in program sanacije; ločiti je treba, kar se ohranja kot tehniška dediščina, in drugo, kar bremeni okolje

briket (a. /carbonized/ briquette, f. briquette défumée, n. Brikkett /n/, h. brîket, i. bricchetta)

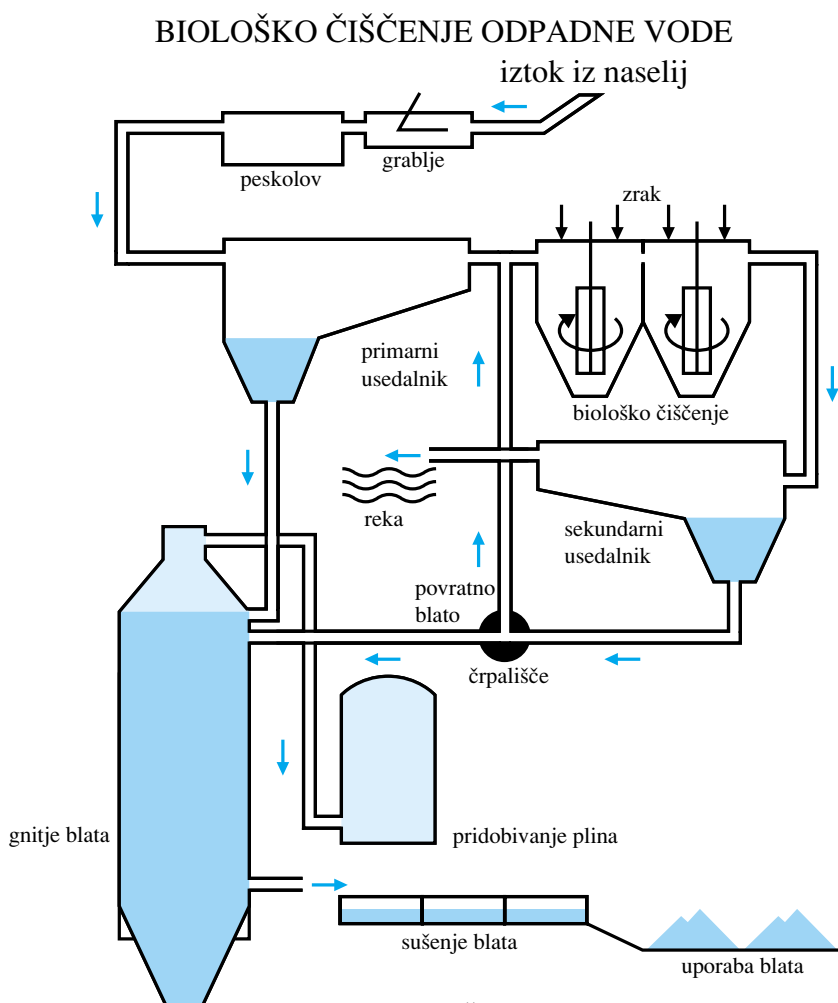
stisnjenec premogovega drobirja ali žagovine /lahko tudi šote/

bruto učinek prenosa kisika .. (a. gross oxygen transfer efficiency ..) **v čisto vodo** (.. in clean water) **ali pri obratovalnih pogojih** (.. under process condition), **ki pomeni razmerje med prenosom kisika v čisti vodi oziroma v goščo aktivnega blata ter porabo energije (na sponkah motorja)**

burja (a. north-east wind, the Kras bora, f. borée, orage, n. Bora /f/, h. bura, i. borea, bora)

značilen hladen, slapovit in sunkovit veter (iz SV smeri), ki se pojavlja zlasti v Vipavski dolini, na Krasu in drugod

butan, C_4H_{10} , nasičeni ogljikovodik, gorljiv plin brez vonja, prodaja se utekočinjen v jeklenkah skupaj s propanom

Vir: Človekovo okolje, Tehniška založba Slovenije

C

CAG, a. Carcinogenic Assessment Group, skupina snovi, ocenjenih kot rakotvorne
CAP, a. Common Agricultural Policy (in EU)

kmetijska politika EU, ki kmetom omogoča primerno delo in življenje, ohranja poseljenost podeželja in kulturno pokrajino, podpira razvoj, ob dobri produktivnosti tudi ugodne cene in stalnost tržišča • uresničevanje kmetijske politike je odvisno: (a) od občega interesa (vloge kmetijstva) in podpore države, (b) od zmožnosti kmetijstva in (c) od podnebnih razmer (dobre in slabe letine, ujme)

cal > kalorija

carigrajska deklaracija > agenda Habitat

CAT, a. Commonly Accepted Technology, splošno sprejemljiva tehnologija
 > najboljša ustaljena /običajna/ tehnologija

CBA, a. Cost Benefit Analysis > analiza stroškov in koristi

célek, kmetija z zemljiščem okrog kmečkega doma v enem kosu • pogosta oblika kmetije v hribovitih in goratih krajih

celica (a. cell, f. cellule, n. Zelle /f/, h. ćelija, i. cellula)

osnovna življenjska in gradbena enota organizmov, sestavljena navadno iz protoplazme, obdane z membrano • nastaja s celićno delitvijo

celićna kultura (a. cell culture, tissue culture, f. culture de tissu, n. Zellkultur /f/, h. ćelijska kultura, i. coltura/coltivazione delle cellule)

(1) celice, gojene zunaj organizma v ustreznih gojiščih

(2) gojenje celic v gojiščih

celotna trdna snov (a. total solids /TS/, f. total de la substance sćche, n. Gesamtrockenmasse /f/, Gesamtrockensubstanz /f/, h. ćjelokupna ćvrsta tvar, i. sostanza solida in totale)

skupna masa raztopljenih, suspendiranih in plavajoćih snovi v vodi

celovitost (a. complexity, f. complexitć, n. Komplexion /f/, h. kompleksnost, i. complessitć)

vsestranskost, z upoštevanjem vseh sestavin, s ćimer je mogoće dojeti njihovo medsebojno vplivnost s sinergijskimi ućinki, tj. kompleksnost pojava ali okolja

> sinergizem, > integralno upravljanje okolja

celotna obremenitev okolja > obremenitev okolja

celovita presoja vplivov na okolje > presoja okolja, > vplivi na okolje

celuloza (a. cellulose, f. cellulose, n. Zellstoff /m/, h. ćeluloza, i. cellulosa)

polisaharid, ki sestavlja celićne stene višjih rastlin • v lesu sestavlja ćeluloza polovico tkiva, bombaž je skoraj ćista ćeluloza; uporablja se kot surovina za izdelavo papirja; v hrani prispeva k boljši prebavi

centralizacija (a. centralisation, f. centralisation, n. Zentralisation /f/, h. ćentralizacija, okupljanje, osredotoćivanje, i. centralizzazione, accentramento)

osredinjenje vodenja ali nadzora iz enega središća ter usmerjanje funkcij proti središču, nasprotno delegiranju in omejitev delovanja regionalnih ali lokalnih dejavnikov za določene pristojnosti

certifikacija (a. certification procedures, f. procédures de certification, homologation, n. Zertifikat /n, über etwas/ ausstellen, h. izdavanje certifikata /svedodžbe, potvrde/, i. certificazione, attestazione mediante un certificato)

potrditev kakovosti (določenega) blaga in pristnosti izdelka s certifikatom (spričevalom ali pisnim potrdilom za to pooblaščenega organa)

centrifugiranje (a. centrifugation, centrifuging, f. centrifugation, n. Zentrifugierung /f/, h. centrifugiranje, i. centrifugazione)

izločanje trdnih snovi iz tekočine s pomočjo sredobežne (centrifugalne) sile

cesta (a. road, road system, arterial or main r., local or rural r., urban r., highway, f. route ou voie (publique), réseau routier, artère ou route principale, route locale ou chemin rural, voie urbaine, route à grande circulation, n. Strasse /f/, Weg /m/, Strassennetz /n/, Bundes-, Fahr-, Land-, Nationalstrasse /f/, Seitenstrasse und Autostrasse /f/, h. cesta, cestovna mreža, glavna, državna ili lokalna, šumska, turistična, prilazna, obilazna c., auto-cesta; i. strada, via, arteria, strada regionale, s. provinciale, s. comunale, autostrada)

načrtno speljana pot, urejena za promet, ki skupaj z drugimi, tudi različnimi tipi, sestavlja cestno omrežje • kategorije državnih cest: avtocesta, hitra cesta, glavna cesta I. in II. reda, regionalna cesta, lokalna ali občinska cesta, gozdna cesta ter mednarodna E-cesta; ceste s posebnimi značilnostmi so: turistična prometnica (pomembna smer potovanj), turistična cesta, razgledna cesta, vinska cesta (vineyard way, Weinstrasse), kolesarska mreža

CFC > klorofluorogljikovodiki (freoni)

cianidi (a. cyanides, f. cyanures, n. Zyanide /npl/, h. cijanidi, i. cianuri)

zelo strupene soli cianovodikove kisline (HCN) • cianovodik se uporablja v proizvodnji plastičnih mas, že en vdih cianovodikovih par povzroči smrt

cianobakterije (a. cyanobacteria, f. cyano bactéries, n. Zyanobakterien /npl/, h. cijano bakterije, i. cianobatteri)

široka skupina različnih vrst cepljivk v kopenskih in morskih vodah, sposobnih fotosinteze zaradi klorofila a in b, ki ob svetlobi in zraku izločajo kisik (prvotni gradniki ozračja, omogočili so evolucijo); to niso 'modrozelenke alge'

CIEP, a. Complementary Information Exchange Procedure
postopek izmenjave celovite informacije

CIFCA, a. International Centre for Training and Education in Environmental Sciences,

Mednarodni center za praktično in teoretično izobraževanje v okoljskih vedah

ciklon (a. f. cyclone, n. Zyklone /f/, Tiefdruckgebiet /n/, h. ciklon, i. ciclone)

območje s podpovprečnim ali znižanim tlakom in ciklonsko cirkulacijo zraka v vzhodni smeri (barična depresija) • nastane ob vdoru hladnega zraka v toplega, prinaša oblačnost in padavine ter povzroča vetrove > anticiklon

cink, Zn (a. zinc, f. zinc., n. Zink /n/, h. cink, i. zinco)

kemični element, modrikasto bela kovina • cinkove spojine so strupene, zato pocinkane posode niso primerne za pripravo hrane

CIPRA, f. Commission Internationale pour la Protection des Regions Alpines

Mednarodna komisija za varstvo Alp, skupnost nevladnih organizacij sedmih alpskih držav, ustanovljena leta 1952, ki se zavzemajo za ohranitev naravne in kulturne dediščine v alpskih pokrajinah > alpska konvencija

cirkulacija > kroženje

CITES, a. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, washingtonska konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi vrstami in zaščiti prosto živečih rastlin in živali, sklenjena 3. 3. 1973, s sedežem v Glandu, Švica, pri Svetovni zvezi za ohranitev narave (a. The World Conservation Union, prej IUCN) > IUCN, > Svetovna zveza za ohranitev narave
citotoksini (a. cytotoxins, f. cytopoisons, n. Zytogifte /fpl/, h. citotoksini, i. citotossici)
strupi, ki motijo celične procese

city (a. city, central urban area, downtown, f. cité, centre de l'agglomération, n. Stadtkern /m/, Zentrum /n/ einer Grossstadt /f/, h. city, i. città)

mestno jedro, glavno poslovno, upravno, trgovsko in kulturno središče v večjem mestu, iz katerega so se iz ekonomskih in drugih razlogov stalni prebivalci večinoma izselili, vanj pa prihajajo vsak dan številni zaposlenci in obiskovalci; takšno središče velemesta ima lahko poseben status ali celo lastno upravo, vsekakor pa prilagojeno ureditev • stara mestna jedra slovenskih mest so odlična urbana, zgodovinska in sploh kulturna dediščina

civilizacijske bolezni (a. diseases of modern civilization, f. maladies de la civilization moderne, n. Zivilisationskrankheiten /fpl/, h. civilizacijske bolezni, i. malattie della civilizzazione attuale)

zelo razširjene hude (smrtne) bolezni, ki nastajajo zaradi zdravju škodljivega načina življenja (stresi, neustrezna prehrana, alkoholizem, kajenje, narkomanija) in nezdravega delovnega, bivalnega okolja (bolezni srca in ožilja, novotvorbe, duševne motnje in nevarne kužne bolezni, npr. aids, tuberkuloza)

civilna zaščita (a. public protection establishment, f. l'établissement public de protection, n. bürgerliche Schutzwehr /f/, h. civilna zaščita, i. protezione civile)

celovito organiziran sistem varstva pred naravnimi in drugimi nevarnostmi, v katerega so vključene skupine za zaščito, reševanje in pomoč

CO > ogljikov (mon)oksid

CO₂ > ogljikov dioksid

coniranje (a. zoning, land-use control, f. zonage, établissement d'un plan d'utilisation de surface, n. Zonierung /f/, Aufstellen /n/ eines Flächennutzungsplanes /m/, Landnutzungskontrolle /f/, h. zoniranje, dijeljenje na zone, i. zonizzazione)

določanje prostorskih enot (con) po namenu rabe

cunami (a. tsunami, f. raz de marée, n. Tsunami /m/, h. cunami, i. tsunami)

valovanje z velikansko amplitudo in močjo, ki se sproža v oceanu zaradi podmorskega potresa, vulkanskega izbruha ali usedlinskega plazja, in povzroča veliko škodo na obalah, ki jih dosežejo ti valovi

cvetenje alg (a. algal/water bloom, f. prolifération d'algues, fleur d'eau, n. Algenblüte /f/, h. cvjetanje algi/vode, i. alghe fiorenti)

hitro razmnoževanje alg v priobalnem morju in jezeru z veliko hranilnimi snovmi, ki vsebujejo zlasti fosfor in dušik, pri čemer se alge najprej zgostijo na gladini, ko pa odmirajo, se usedajo na dno in z gnitjem ter porabo kisika škodujejo drugim organizmom > alge, voda

čad, mrč (a. dense smoke, f. fumée épaisse, n. Qualm /m/, Dunst /m/, h. zagušljiv dim, i. fumo denso)

prosojna zadimljena meglica v spodnjem delu ozračja z vidljivostjo pod 10 km

čebele (a. bees, f. abeilles, n. Bienen, h. pčele, i. api)

družina žuželk, ki so pomembne za oprraševanje žužkocvetnic in pridobivanje koristnih naravnih snovi: medu, matičnega mlečka, zadelavine/propolisa, voska, cvetnega prahu

černobilska katastrofa (a. Chernobyl catastrophe, f. catastrophe de Chernobyl, n.

Katastrofe /f/ in Tschernobyl, h. černobilska katastrofa, i. catàstrofe di Cernobil)

najhujša jedrska nesreča doslej s številnimi žrtvami, ki se je zgodila 26. 4. 1986 v ukrajinskem kompleksu jedrskih elektrarn • mrtvih je bilo 5772 ljudi in nad 30 tisoč je invalidov; elektrarne so leta 2000 ustavili

čezmejno onesnaževanje (a. transfrontier pollution, f. pollution transfrontière,

n. Übergrenzenverschmutzung /m/, Umweltverschmutzung über Grenzen /f/,

h. prekogranično zagađivanje, i. inquinamento transfrontaliero)

onesnaževanje voda, zraka in tal, ki se širi preko državnih meja • odgovornosti za posledice takšnega onesnaženja določajo mednarodni dogovori, npr. dogovor o čezmejnem onesnaževanju zraka na velike razdalje (a. Convention and Resolution on Long-range Transboundary Air Pollution), **mednarodni dogovor o odgovornostih in odškodninah za škode, povzročene med prevozom nevarnih snovi** (a. International convention to liability and compensation for damage caused during carriage of dangerous goods) **itd.** > mednarodni sporazumi

čezmerna obremenitev okolja > obremenitev okolja

čista kmetija (a. full-time farm, f. ferme plein emploi, n. vollberufliches Bauerngut /n/, h. /cjelovito/ seljačko gazdinstvo, i. fattoria a tempo pieno)

kmetija, na kateri so zaposleni samo aktivni člani njenega gospodinjstva, stari od 15 do 64 let, ki se vzdržuje le z dohodki iz kmetovanja (vštevši gozdarjenje, turizem na kmetiji in storitve te kmetije drugim)

čista tehnologija (a. clean technology, non polluting and ecologically compatible

technology, f. technique/technologie non polluante, n. unverschmutzende und umweltfreundliche Technologie /f/, h. čista ekološko prijavljiva nezagađujoča tehnologija, i. tecnologia non inquinante)

tehnologija, ki ne obremenjuje okolja z odplakami, odpadki, plini, vibracijami in hrupom ali s transportom, ne moti drugih v okolju in jim ne škodi • vsaka tehnologija v določeni meri obremenjuje okolje, predpisi pa določajo, kaj je dopustno in kaj ni > IPPC

čistilna naprava za odpadne vode (a. waste-water treatment plant, purification or sewage treatment plant, f. station de traitement des eaux usées, n. Abwasserreinigungsanlage /f/, h. sistem za pročiščevanje odpadnih voda, i. /sistema di/ fognatura, impianto di purificazione delle acque)

objekti in naprave za čiščenje odpadnih vod po tehnoloških postopkih, navadno v treh stopnjah: fizikalni s predčiščenjem in mehanskim odstranjevanjem →

grobih delcev, biotični z bakteriološko razgradnjo organskih snovi, po potrebi tudi kemijski z uporabo kemikalij za odstranjevanje strupenih snovi, po potrebi tudi fizikalno odstranjevanje preostalih snovi s filtri ali mikrocedili

čistilna zmogljivost (a. treatment capacity, f. capacité de nettoyage, n. Reinigungskraft /f/, h. kapacitet čiščenja, i. capacità di purificazione)

zmogljivost čistilne naprave ali naravne lagune, da v časovni enoti odstrani določeno količino odpadkov, blata in škodljivih snovi • stopnja izkoristka (a. degree of utilization) **je razmerje med dejansko obremenitvijo in projektirano zmogljivostjo čistilne naprave**

čistilni organizmi (a. scouring organisms, f. organismes de curage, n. reinigende Organismen, h. organizmi za čiščenje vode, i. organismi purgativi)

aerobni ali anaerobni mikroorganizmi za biološko čiščenje odpadnih vod

čistilni sistem (a. purifying plant, f. installation /unité/ d'épuration, n. Reinigungsanlage /f/, /f/Abreinigungsvorrichtung /f/, h. sistem /sprava/ za čiščenje, i. impianto per purificazione)

različne tehnološke naprave za odstranjevanje škodljivih snovi in drugih onesnaževal z mehanskim, kemičnim ali biološkim postopkom > čistilna naprava za odpadne vode, > filter, > razstrupljanje, > razžveplitev

čiščenje (a. cleaning(-up), effluent polishing, f. nettoient, nettoyage, dégagement, n. Reinigung, h. čiščenje, i. purificazione)

(1) odstranjevanje umazanije, odpadkov ali usedlin z biološkimi, fizikalnimi ali kemijskimi postopki in sredstvi

(2) odstranjevanje usedlin iz iztočnih kanalov za odpadne vode ali morja > čistilna naprava, > očiščena odpadna voda, > zemeljska kosa,

čiščenje blata in odpadne vode v laguni (a. lagoon sludge/waste water treatment, lagooning, f. nettoyage d'étang d'épuration, n. Schlamm- Schmutzwasser-Lagunereinigung /f/, h. čiščenje blata ili odpadne vode u lagunama, i. purificazione di liquame o d'acque luride nella laguna)

proces samoočiščevanja v naravni očiščevalni laguni, v kateri sončna energija (svetloba), delovanje mikroorganizmov (a. scouring organisms, f. organismes de curage, n. reinigende Organismen /mpl/) **in kisik omogočijo samočiščenje odpadne vode**

čiščenje z aktivnim blatom (a. activated sludge treatment, f. traitement de la boue activée, n. Belebtschlammverfahren /m/, h. čiščenje sa aktivnim blatom, i. purificazione a fango attivo)

biotični postopek čiščenja odpadne vode, ki dovede do ustrezne očiščenosti in uporabnosti vode

človekova dejavnost (a. anthropogenic activity, f. activité humaine, n. anthropogene Aktivität /f/, h. čovjekova djelatnost/aktivnost, i. attività antropogenica/umana)

dejavnost, s katero človek vpliva na razmere v okolju oziroma poseg v naravo

človekove pravice (a. human rights, f. droits de l'homme, n. Menschenrechte /npl/, h. prava čovjeka, i. diritti umani, d. pubblici)

pravice, ki pripadajo vsakomur glede na dostojanstvo človeka in varnost življenja v okolju, ki ne ogroža človekovega zdravja in počutja

človekovo okolje (a. environment, f. environnement, n. Umwelt /f/, h. čovjekov okoliš, i. ambiente)

od prvinske narave se loči *človekovo okolje*, bistveno spremenjeni del, v katerem so alohtone priseljene in gojene rastlinske in živalske vrste, spremenjena so tudi tla, gozdni sestoji in vodne razmere, okolje pa predvsem označujejo objekti, ki ljudem omogočajo bivanje, delo, rekreacijo in gibanja; ločimo mestno ali urbano okolje ter podeželje ali ruralno okolje, turistično krajino, industrijske cone ali rudarske revirje • posege v naravo in urejanje okolja usmerja zakonodaja o ohranjanju narave in biotske raznovrstnosti, o urejanju prostora in gradnji objektov, o upravljanju z naravnimi viri in druga

> narava, > naravna dediščina, > kmetijski sistemi in okolje, > urbanizacija,

> urbanizem v Sloveniji, > naselje, > somestje

človeški kapital > socialni, človeški kapital

črna gradnja > nelegalna gradnja

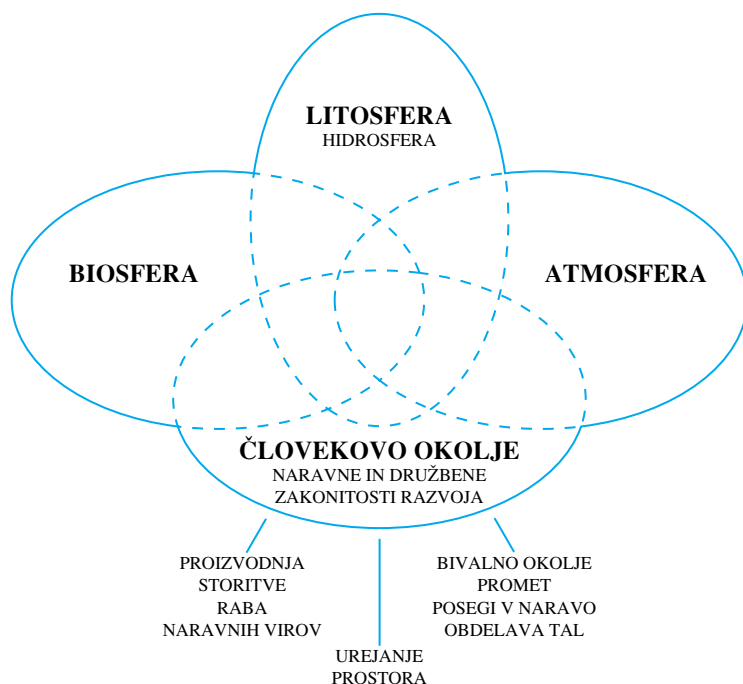
‘črna’ voda > sanitarna voda

črno odlagališče odpadkov > nelegalno odlagališče odpadkov

črpalni poskus (a. aquifer test, f. essai de pompage, n. Pumpversuch /m/, h. crpni pokus, i. esperimento/prova di pompaggio)

v hidrogeologiji najpomembnejši poskus v vrtini v coni do podtalnice, s katerim se določa izdatnost vodnega vira, ugotavlja koeficient prepustnosti idr.

ČLOVEK V NARAVI ODNOS NARAVA < > DRUŽBA

D

daljinsko ogrevanje (a. distance heating, district (urban) heating, f. chauffage à distance, chauffage de quartier, chauffage urbain, n. Fernheizung /f/, Warmwasserfernleitung /f/, h. daljinsko grijanje, i. riscaldamento /centrale/ a distanza)

ogrevanje naselij ali območij mest z dovajanjem toplote (tople vode) po cevovodih iz toplarn • s primernimi gorivi in čistilnimi sistemi se bistveno zmanjša onesnaževanje zraka ter bolje izkorišča (tudi sicer odpadno) energijo

daljinsko onesnaževanje po zraku ali vodi (a. long-range transport of airborne and waterborne pollutants, f. dissémination sur de longues distances, transport à grande distance de polluants atmosphériques et par voie d'eau; n. Luft- und Wasserverureinigung Ferntransport /m/, h. daljinski transport zagađenja po zraku ili vodi, i. trasporto d'inquinamento d'aria e d'acqua a lunga distanza)

onesnaževanje, ki se z gibanjem onesnaženega zraka in tokom onesnažene rečne vode prenaša iz žarišč emisij na velike razdalje • v žariščih emisija in drugod imisija onesnaženja

'database', a. informacijski žargonski izraz za bazo podatkov > informacijski sistem

DDT (diklor-difenil-trikloretan ali klorofenotan)

zelo učinkovit insekticid, uporabljan od 1939, katerega uporaba je od 1972 prepovedana zaradi obstojnosti in kopičenja v organizmih /še vedno se ga ponekod v naravi ugotavlja, celo daleč od naseljenih krajev/

deagrarizacija (a. rural depopulation, f. exode rurale, dépopulation rurale, désertion des campagnes, n. Landflucht /f/, Landentvölkerung /f/, h. depopulacija poljoprivrednih predjela, i. depopolazione rurale)

odseljevanje prebivalcev s kmetijskih območij, zaradi česar se zmanjšuje ali opušča gospodarjenje na višje ležečih kmetijah in v bolj oddaljenih območjih ter spreminja kultivirano okolje

decibel (db) (a. decibel, f. décibel, n. Dezibel /n/, h. decibel, i. decibel acustico)

enota za merjenje jakosti zvoka • univerzalno merilo, s katerim izražamo logaritem razmerja med jakostjo zvoka in referenčno jakostjo (mejo slišnosti 10 -12 W/m/ pri 1000 Hz), čeprav ima sicer enoto 1; 60 db (pri 1000 Hz) je glasnost običajnega govora > jakost zvoka

dediščina (a. heritage, f. héritage, n. Erbschaft /f/, h. baština, i. eredità)

kar se zaradi občin vrednot varuje in ohranja zanamcem • navadno jo označujemo kot 'naravna in kulturna dediščina', ki obsega arheološko, botanično, zoološko, geološko-paleontološko, geomorfološko, podzemeljsko, gozdno, hidrološko, kulturno, stavbno, tehnično, urbanistično, zgodovinsko dediščino, ki je zavarovana zakonsko ali s predpisi

dednost (a. heredity, f. hérédité, n. genetische Eigenschaft /f/, Erblichkeit /f/, h. naslednost, i. eredità, genetica)

lastnost organizmov, da prenašajo genetične informacije za delovanje in razvoj organizma na potomce

defoliant (a. defoliant, f. défoliant, n. Entlaubungsmittel, h. defolijant, i. defoliante)

herbicid, ki povzroča (predčasno) odpadanje listja

deforestacija (a. deforestation, f. déboisement, n. Abholzung /f/, h. deforestacija, račumljavanje ali odstranjivanje šuma, i. diboscamento, disboscamento)
odstranjevanje ali uničevanje gozdov s sečnjo zaradi sprememb namembnosti površin, tudi zaradi propadanja drevja

degeneracija (a. degeneracy, f. dégénération, n. Degeneration /f/, h. izrođenje, degeneracija, i. degenerazione)
izroditelj ali poslabšanje lastnosti organizmov ali združb (med evolucijo)

degradacija okolja (a. deterioration of environment, degradation of natural resources, f. détérioration/dégradation du milieu, n. Umweltverschlechterung /f/, Degradierung /f/, h. degradacija okoline, i. deterioramento, deteriorazione)

razvrednotenje, slabšanje kakovosti okolja in rušenje ravnotežja pojavov v njem, ki se kaže zlasti v zmanjšanju biotske raznovrstnosti, naravnih virov in splošnem slabšanju življenjskih razmer • nastanek degradirane pokrajine

degradirana tla (a. soil degradation (deterioration), f. dégradation (détérioration), n. Bodendegradierung /f/, Bodenbestellung /f/, h. upropaščeno zemljišče, i. suolo degradato)

tla, katerih kakovost se poslabša zaradi različnih dejavnikov, npr. odpadkov, prometa, ujma in uničenja rodovitnega površja, neustreznih posegov v naravo, kemičnega onesaženja

dehidracija (a. dehydration, f. déshydratation, n. Wasserverlust /m/, h. dehidracija, i. disidratazione)

zmanjšanje vsebnosti vode pod normalno količino • voda v organizmu je za življenje nujna (v človekovem organizmu najmanj 55 %); suša je naravna ujma

deionizacija (a. deionization, f. désionisation, n. Entionisation /f/, h. deionizacija, i. deionizzazione)

odstranitev vseh ionov (oziroma obremenjenih atomov ali molekul) iz določenega materiala, kot je voda, npr. odstranitev soli iz vode povzroči odstranitev ionov natrija (Na⁺) in klorovih ionov (Cl⁻) • nasprotno od ionizacije – pojava, da nastajajo pozitivni ioni in elektroni

dejavniki okolja (a. environmental factors, f. facteurs de l'environnement, n. Umweltfaktoren /mpl/, h. činioci okoline, i. fattori ambientali)

biotični in abiotični dejavniki v naravi ter družbeni dejavniki kot urejevalci ali upravljalci z gospodarskimi in storitvenimi dejavnostmi in raznimi ukrepi učinkujejo na okolje in na odnose narava – človek – družba > ekološki dejavniki, > ekološko ravnovesje

deklaracija (a. declaration, Declaration of the Human Environment /1972/, f. déclaration /officielle de catastrophe, déclaration internationale de catastrophe, n. Deklaration /f/, Erklärung /f/, h. deklaracija, izjava, i. dichiarazione)

uradni dokument, izjava o kakem mednarodnem vprašanju • npr. Deklaracija o varstvu biotske raznovrstnosti, Deklaracija o človekovem okolju

dekomisija (a. decommissioning, f. déclassement, n. Dekommission /f/, h. dekomisija, i. decommissioning, chiusura definitiva di un impianto nucleare)

tehnološki postopki za trajno zaprtje, razgradnjo, demontažo jedrske elektrarne in sanacija okolja

dekompozicija (biotična, kemijska) > razkroj, (v fiziki) > razpad

- dekontaminacija** (a. decontamination, detoxi/fi/cation, f. décontamination, désintoxication, détoxi/fi/cation, n. Dekontamination /chemische, hygienische, radiologische/, h. dekontaminacija, uklanjanje otrovnih ili radioaktivnih čestica, i. decontaminazione)
- odstranjevanje škodljivih snovi, npr. kemikalij, odpadkov, težkih kovin, mikroorganizmov, da se preprečijo njihovi škodljivi učinki na okolje in ljudi**
- delavnica /diskusijska, študijska/** (a. workshop, f. discussions atelier, a. d'études, n. Diskussionsveranstaltung /f/, h. diskusijska radionica, i. gruppo di lavoro)
- oblika skupinskega strokovnega in javnega obravnavanja določene tematike de lege ferenda, lat.: ki se nanaša na obravnavanje pravne teme po bodočih predpisih (pričakovanih, po absolutni pravičnosti)**
- de lege lata, lat.: ki se nanaša na obravnavanje pravne teme po veljavnih zakonih**
- delovno okolje** (a. occupational environment, f. milieu de travail, n. Arbeitsplatz /m/, h. radno mesto, i. posto di lavorazione)
- za delo ali dejavnost primerno opremljen ali urejen prostor, tudi delovišče, ki naj ne ogroža zdravja delovnih oseb in obiskovalcev**
- demekologija** (a. demecology, f. démécologie, n. Demökologie /f/, h. demekologija, i. demecologia)
- preučevanje sestave in dinamizma populacij (ločeno od sorodnih populacij)**
- demersal** (a. demersal species, bentic/bottom dwelling organisms, f. benticque, de fond, des profondeurs, n. Benthos /n/, Pflanzenwelt auf dem Boden von Gewässern, h. demersal, h. bentos, zajednica organizama na morskom ili slatkovodnom dnu, i. organismi di profondità)
- organizmi, ki živijo v območju morskega dna**
- demogeografija** (a. demogeography, f. démographie, n. Demographie /f/, h. demogeografija, i. demogeografia)
- geografska veda, ki preučuje poseljenost prebivalstva na Zemlji ali na določenih ozemljih in njihove življenjske razmere, antropološke, socialne in politične značilnosti ter gibanja prebivalstva (migracije) in vzroke zanje**
- demografija** (a. demography, f. démographie, n. Demographie /f/, Bevölkerungswissenschaft /f/, h. demografija, i. demografia)
- veda, ki preučuje prebivalstvo v določenem okolju, njegovo fiziološko, etnično in socialno sestavo ter gibanja in spremembe v prebivalstvu > demogeografija**
- denitrifikacija** (a. denitrification, f. dénitrification, n. Denitrifikation /f/, Denitrifizierung /f/, h. denitrifikacija, i. denitrificazione)
- anaerobna redukcija nitrata (NO_3) ali nitrita (NO_2) v plinasti dušik (N_2) z bakterijami (denitrifikatorji), ki se hranijo z organskimi snovmi > bakterije**
- denudacija** (a. denudation, f. dénudation, n. Denudation /f/, h. denudacija, razgoližavanje, i. denudamento, denudazione)
- (1) razgaljanje površja zaradi odplakovanja z vodo ali odpihanja z vetrom**
- (2) postopek pri čiščenju z nitrati onesnažene odpadne vode > erozija tal**
- deponija > odlagališče odpadkov**
- deponijski plin** (a. landfill gas, f. gas de décharge (contenant du méthane), n. Deponiegas /n/, h. deponijski plin /plinovita smjesa/, gas del deposito dei rifiuti)
- plinska zmes pretežno iz metana (CH_4) in ogljikovega dioksida (CO_2), ki nastaja pri anaerobnem razkroju organskih snovi na odlagališču odpadkov**

depopulacija (a. depopulation, f. dépopulation, n. Entvölkerung, Landflucht /f/, h. depopulacija, i. spopolamento)

- (1) **odseljevanje iz ekonomskih ali socialnih razlogov (deagrarizacija),**
- (2) **umikanje iz ogroženega območja in zmanjševanje populacije zaradi problemov v okolju, npr. tehnološke nesreče, naravne ujme**

depresija (a. depression, depressed area, f. dépression, baisse, n. Senke /f/, Depression /f/, h. depresija, i. depressione, abbassamento, avallamento)

- (1) **območje, na katerem so vrednosti določenega pojava ali razmer nižje kot v okolici, npr. ciklonsko območje nizkega zračnega tlaka**
- (2) **udorina, kotlina: območje, katerega površje, kopnina ali nivo jezera, leži nižje od gladine sosednjega morja**

deratizacija (a. deratization, f. dératisation, n. /Gift/vernichtung /f/ von Ratten, h. deratizacija, i. derattizzazione)

načrtno uničevanje podgan zlasti v mestih, navadno z zastrupljenimi vabami

dermatitis (med. dermatitis)

kožno vnetje, ki lahko nastane zaradi onesnaženega okolja ali stika z nevarnimi oziroma dražljivimi snovmi

desalinizacija (a. desalting, desalin/iz/ation, desalting /by electro dialysis, by freezing, by evaporation/, f. dessalement /par électrodialyse, par congélation, par évaporation/, n. Entsalzung /f/ /als Methoden: Elektrodialyse, Ausfrieren oder Destillation/, h. desalinizacija /sa elektrodializom, hemijskim postopkom, isparavanjem (evaporacijom)/, i. desalazione, dissalazione)

razsoljevanje: odstranjevanje soli iz vode z elektrodializo, kemičnim postopkom ali uparjanjem, da se pridobiva pitna ali tehnološka voda

destilacija (a. distillation, f. distillation, n. Destillation /f/, h. destilacija, i. distillazione)
izločanje določene tekočine iz mešanice z drugo manj hlapno z izparevanjem in njenim utekočinjevanjem; suha destilacija, piroliza: razpadanje organskih snovi z ogrevanjem v brezračnih razmerah • iz premoga nastanejo surovi plin ali generatorski plin, katran idr.

desulfurizacija, razžveplitev (a. desulphurization, f. désulfuration, n. Entschwefelung /f/, h. desulfurizacija, odstranjevanje sumpora, i. desolforazione)

odstranjevanje žvepla iz goriv ali dima oziroma plinov, da se bistveno zmanjša in preprečuje onesnaževanje zraka z žveplovim dioksidom (SO₂)

detekcija > zaznavanje

detergent (a. detergent - synthetic, organic, anionic, cationic, hard or soft, f. détergent – synthétique, organique, anionique, dur/d. non biodégradable, mou/d. biodégradable, n. Detergens /n/, Reinigungsmittel /n/, h. deterdžent, i. detergente, detersivo)

čistilno ali pralno sredstvo s površinsko aktivnimi snovmi za pranje in čiščenje; v večini držav so dovoljena le anionsko aktivna, biološko razgradljiva sredstva

dezertizacija, dezertifikacija (a. desertification, f. désertification, n. Wüstenverbreitung /f/, h. širjenje pustinja, i. desertificazione)

naravno nastajanje puščav in njihovo širjenje zaradi dejavnosti in vplivov ljudi ali spremembe podnebja

dezinfekcija (a. disinfection, f. désinfection, n. Desinfektion /f/, h. dezinfekcija, raskuživanje, i. disinfezione)

razkuževanje: uničevanje ali oviranje razmnoževanja bolezenskih mikrobov →

v prostoru, okolju, na obleki ali telesu; **dezinfekcija odpadne vode**: obdelava odpadne vode ali blata, da se zmanjša patogenost pod predpisano omejitveno vrednost > dezinfekcija

dezinfekcija (a. disinsectization, f. désinsection, n. Desinsektion, h. dezinfekcija, i. disinsettazione)

zatiranje žuželk > dezinfekcija

deževnica > padavinska voda

dihanje (a. f. respiration, n. Atmung /f/, Respiration /f/, h. disanje, i. respirazione)

respiracija pri živih bitjih – sprejemanje kisika (O_2) in oddajanje ogljikovega dioksida (CO_2), ki poteka različno: živali dihaajo z vzdušnicami ali trahejami (žuželke), škrgami (vodni vretenčarji) in pljuči (kopenski vretenčarji), rastline pa dihaajo z režami; ljudje dihamo tako, da ogljikov dioksid draži dihalno središče v podaljšani hrbtenjači in tako proži dihalne gibe (reber in trebušne prepone), pljučni mešički pa iz zraka odvzemajo kisik in z njim oskrbujejo kri oziroma rdeče krvne celice (eritrocite), te omogočajo celično dihanje v tkivih – celice porabljajo kisik za oksidacijo (izgorevanje) ogljikovih hidratov, maščob in beljakovin), kar zagotavlja telesu večino energije; dihamo pa tudi skozi kožo • **dihala so skupina organov, ki omogočajo izmenjavo kisika in ogljikovega dioksida v organizmu; odrasli vdihnemo do 17-krat, otroci pa do 25-krat/min); z dihanjem sprejemamo v telo v zraku razpršene snovi: prah, delce insektov, razne vonjave, dele težkih kovin ipd., bakterije in viruse; lahko se pojavljajo različne težave od alergij do nevarnih okužb**

diluvialna doba > pleistocen

dimni plini (a. flue gas, f. gaz de combustion /fumée/, n. Rauchgase /n/, h. dimni plini /gasovi/, i. fumi del camino)

plini, ki nastajajo pri zgorevanju, vsebujejo trdne delce in vodno paro

dinamični preskus/test strupenosti (a. dynamic toxicity test, f. essai dynamique de toxicité, n. dynamischer Toxizitätstest, h. dinamični test otrovnosti, i. analisi di tossicità)

preskus strupenosti z laboratorijskim postopkom > preskus strupenosti

dioksin (a. dioxin, f. dioxine, n. Dioxin /n/, h. dioksin, i. diossina)

heterociklični ogljikovodiki, ki nastajajo kot stranski produkt pri pripravi herbicidov ali pri sežiganju kloriranih organskih sestavin • imajo verjetno onkogeni in teratogeni učinek (rojevanje otrok s hudimi hibami)

dislokacija (a. dislocation, f. dislocation, n. Übersiedlung /f/, Verschiebung /f/, h. razmještaj, premještaj, i. dislocazione)

premistitev (na novo lokacijo)

disperzija (a. dispersion, f. dispersion, n. Dispersion /f/, h. disperzija, razpršivanje, i. dispersione)

(1) razprševanje določene snovi;

(2) razklon: pojav, da je hitrost valovanja odvisna od valovne dolžine, na primer pri prehodu skozi prizmo se svetloba razkloni v mavrico

diverziteta vrst > biotska raznovrstnost

DNA, a. > DNK

dnevi okolja: dnevi, namenjeni opozarjanju javnosti na ustrezne okoljske pojave ali dogodke, s čimer se spodbuja določeno ravnanje • **2. februar dan mokrišč** (a. World Wetlands Day), **22. marec svetovni dan voda** (a. World Day of Water), **23. marec svetovni meteorološki dan** (a. World Meteorological Day), **22. april dan Zemlje** (a. Earth Day), **15. maj dan podnebnih sprememb** (a. Climate Change Day), **5. junij svetovni dan okolja** (a. World Environment Day), **16. september mednarodni dan zaščite ozonske plasti** (a. International Day for the Preservation of the Ozone Layer), **4. oktober svetovni dan varstva živali** (a. World Animal Protection Day), **29. december dan biotske raznovrstnosti** (a. Biodiversity Day)

DNK, de/z/oksiribonukleinska kislina (a. DNA - de/s/oxiribonucleic acid, f. ADN - acide désoxyribonucléique, n. DNS - Desoxyribonukleinsäure /f/, h. DNK - dezoksiribonukleinska kislina, i. DNA acido desossiribonuclèico)
organska molekula s specifičnim zaporedjem nukleotidov, ki je v celici nosilec dedne informacije

dobra laboratorijska praksa (a. GLP – good laboratory practices, f. BPL – bonnes pratiques de laboratoire, n. gründliches Laborverfahren /n/, h. dobra laboratorijska praksa, i. buona prassi /metodo/ di laboratorio)

v deželah OECD uveljavljeno načelo (a. OECD Principles of Good Laboratory practice, f. Principes de l'OCDE relatif aux bonnes pratiques de laboratoire): **mednarodno primerljive in preizkušene raziskovalne metode, temelječe na najnovejših znanstvenih dosežkih in etiki, ki so zanesljive in usmerjene k varovanju narave in zdravja ljudi > laboratorij**

dobro > naravno javno dobro, grajeno javno dobro

dodana vrednost (a. additional value, f. valeur ajoutée, n. Mehrwert /m/, h. dodana vrijednost, i. valore addizionale)

razlika med vrednostjo porabljenega nabavljenega materiala in izkupičkom za prodano blago iz tega materiala • čisti dobiček je vrednost, ki ostane, ko se od dodane vrednosti izločijo plače, najemnine in obresti

domorodna rastlinska ali živalska vrsta > endemiti

dostop (a. access to the sea or river, f. accès, accessibilité, n. Zutritt /m/, Zugang /m/, h. pristup, dostup, i. accesso)

s predpisi določena pravica za dostopanje do naravnega ali grajenega javnega dobra (morske obale, obrežij tekočih in stoječih voda na kopnem, npr. ribičem) in javnih objektov po nejavnem zemljišču • zlasti dostopanje do javnih objektov za zaščito in reševanje (gasilski domovi, hidranti in protipožarni bazeni)
• pravniško 'potna služnost' za pravico do prehoda po tujem zemljišču

dostopnost do kulturnih sredstev (a. access to culture, f. accès à moyens culturelles)
upravičenost in možnost do uporabe sredstev ali storitev, ki posredujejo prebivalstvu spoznanja, znanje in ustrezne kulturne oblike

dovoljenje (a. permit licence / hunting licence, fishing permit, building permit, permitted level or norm/, f. autorisation, licence, permis, concentration limite admissible, n. Bewilligung /f/, Genehmigung /f/, Bauwesen /n/ Lizenz /f/, Jagdkarte /f/, Jagdschein /m/, zulässige Grenzkonzentration /f/, h. građevinska dozvola, odobrenje, i. permesso, licenza per costruzione)

uradni dokument, s katerim se dovoli poseg v naravo in okolje ter določi njegov obseg in vrsta ali pravica do obratovanja (tudi s koncesijo) in uporabe objekta, če sta primerna za okolje > obremenitev okolja

dovoljenje za izpust vode iz čistilne naprave (a. permit licence, discharge permit, f. licence, permis de rejet, n. Lizenz /f/, Erlaubnis /f/, h. dozvola za izlivanje vode, i. permesso d'efflusso)

predpisano dovoljenje, ki določa zahtevano kakovost očiščene vode in odgovornost za izpuščanje v naravo

dovoz (a. access road, f. accès, entrée, n. Zufuhr /f/, h. dovoz, prilaz, i. accesso)

s predpisi omogočena pot, ki omogoča, da se kam pride z vozilom

doza sevanja (a. radiation dose, irradiation dose, radiation dosage, f. dose de radiation/s/, n. Radiationsdosis /f/, Strahlungsdosis /f/, h. doza zračenja, i. dose di radiazione)

količina, ki označuje vpliv ionizirajočega sevanja na telo; absorbirana doza je energija ionizirajočega sevanja, ki jo absorbira kilogram snovi, merjena v grejih (gray, Gy), 1 Gy = 1 J/kg (nekdaj so merili z enoto rad, 1 rad = 0,01 Gy);

obsevna doza podaja naboj enega znaka, ki ga ionizirajoče sevanje sprosti v kilogramu snovi; merjena v coulombih na kilogram (C/kg ali As/kg), /stara enota je rentgen (R), 1 R = $2,58 \cdot 10^{-4}$ C/kg; kot mero za biološko škodo

uporabljamo **ekvivalentno dozo**, merjeno v sievertih (Sv), /stara enota je rem -

rentgen equivalent man, 1 rem = 0,01 Sv; za rentgensko svetlobo je 1 Sv = 1 Gy;

predpisana je dovoljena ekvivalentna doza za telo v celoti 0,03 Sv v treh mesecih in 0,05 Sv v enem letu, do 25 Sv ni vidnih sprememb, 600 Sv je smrtna doza

drenaža, drenažni sistem (a. drains, built drainage system, f. réseau de drainage, réseau d'assainissement, Dränage /f/, Dränsystem /n/, h. drenaža, drenažni sistem, i. drenaggio)

sistem za odvajanje presežne vode iz tal zaradi osušitve zemljišča z jarki ali vkopanimi cevmi > zlivno območje

dreniranje (a. draining, drying-up, f. dessiccation, desècchement, n. Austrocknung /f/ von Boden, h. dreniranje, i. drenaggio, scarico delle acque superflue)

odvajanje presežne vode iz tal

družinska kmetija (a. family farm, farmhouse, am. homestead, ranch, f. ferme familiale, propriété/terre de famille, n. Familienghöft, h. obiteljsko seljačko gazdinstvo, i. tenuta famigliare agricola)

kmečko gospodarstvo z najmanj 1 ha kmetijskega zemljišča v uporabi oziroma z nekaj manjšo površino, če ima tudi gozd, sadovnjak ali vinograd, 2 ali več glav velike živine in še kakšne dejavnosti • družinske kmetije imenujemo tudi evropsko primerljive kmetije (EPK) > kmetija, > čista kmetija

dušik, N (a. nitrogen, f. azote, n. Stickstoff /m/, h. azot, dušik, i. azoto)

kemični element, plin brez barve in okusa, negorljiv in kemično inerten, v zraku ga je 78 %; dušik po Kjeldahlu (N_{Kj}) (a. Kjeldahl Nitrogen /KN/) – masna

koncentracija vsote organsko vezanega in amonijevega dušika • dušik je bistveni element za žive organizme, ki ga posebne bakterije v tleh spreminjajo iz atmosferskega dušika v presnovi primerno hranilo • uporablja se tudi kot zaščitni plin za konzerviranje, transport in kemično obdelavo hitro vnetljivih snovi

dušikove bakterije (a. nitrogen fixing bacteria, f. nitrobactéries, n. Nitrobakterien /f/, h. nitrobakterije, dušične bakterije, i. batteri azotofissatori)

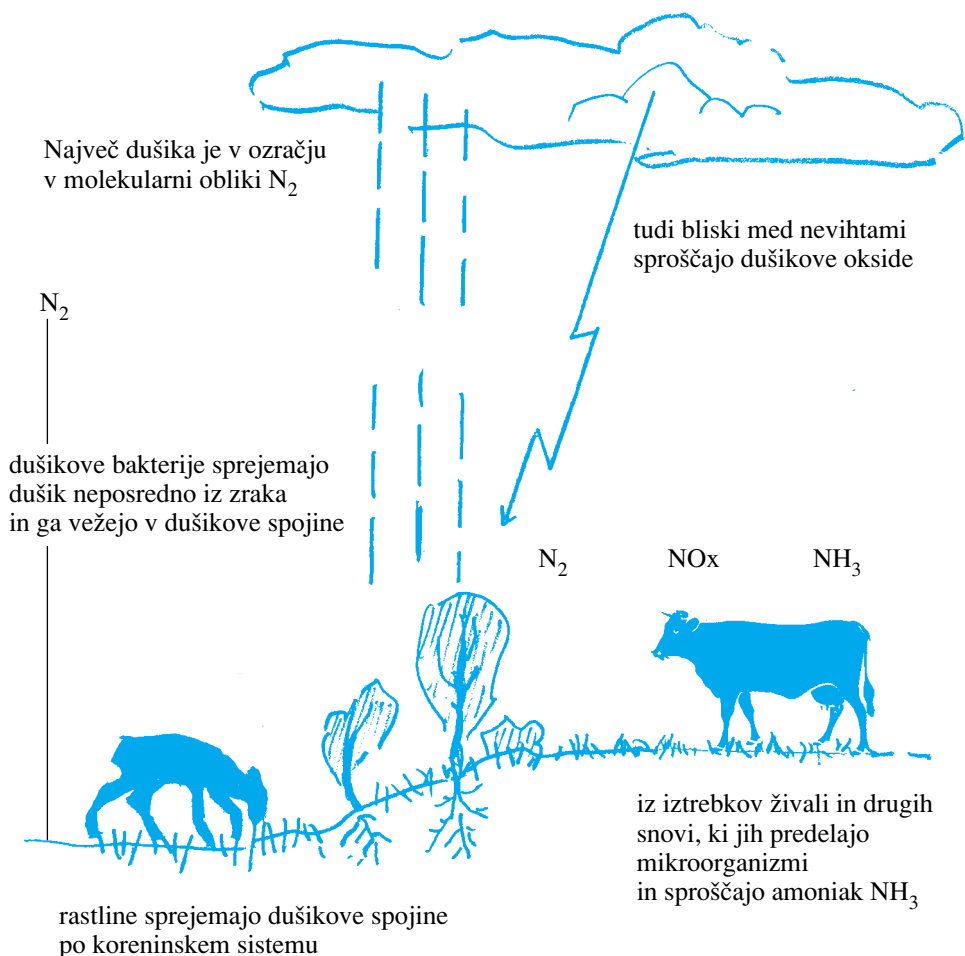
bakterije, ki so sposobne vezati prosti dušik iz zraka z drugimi spojinami ter proizvajati aminokisline in beljakovine

dušikovi oksidi, NO_x (a. nitrogen oxides, f. oxydes d'azote, n. Stickstoffoxide /n/, h. dušični oksidi, i. ossidi d'azoto)

oksidi, ki nastajajo pri višjih temperaturah gorenja v termoelektrarnah in toplotarnah, nekaj tudi v hišnih kuriščih in industriji, največ v motorjih z notranjim zgorevanjem • v izpušnih plinih sta zelo strupena in zdravju ljudi zelo škodljiva plina NO in NO_2

D

KROŽENJE DUŠIKA

E

EC directive, a. > smernica Evropske unije (Sveta ministrov EU)

ECE, a. **Economic Commission for Europe** > EEC

eco-audit, a. > ekološki nadzor

eco-label, a. > okoljsko sprejemljivi proizvodi

EC regulation on ecomanagement and audit, a. > okoljski pregled v podjetju

edafon (a. edaphon, soil organisms, f. edaphone, organismes du sol, n. Edaphon /n/, Bodenorganismen /mpl/, h. edafon, i. èdafon)

v tleh živeči organizmi, ki sodelujejo pri razkroju organskih snovi, zračenju in preoblikovanju tal • bakterije, glive, alge in živali (praživali, deževniki, pršice, skakači, stonoge, strige, ličinke žuželk, krti itd.) > talni dejavniki

edafski pasovi (a. edaphic formations, f. formations édaphiques, qui ont trait au sol, n. edaphische Formationen /f/, Zusammenfassungen von Pflanzen, h. edafske formacije, i. formazioni di èdafon)

vegetacijski pasovi z značilnim rastlinstvom, ki ga določa tip tal, na katerih raste • odnose med tlemi in organizmi preučuje edafologija

EE > ekvivalentna enota obremenitve okolja

EEA, a. **European Environmental Agency**,

Evropska agencija za okolje: agencija, ustanovljena 1974, vzdržuje evropsko okoljsko informacijsko omrežje (> EIONET) in zagotavlja Evropski uniji zanesljive in pravočasne informacije o okoljskih razmerah in pojavih z ustrezno tehnično in znanstveno podporo • Slovenija je članica EEA

EEAC, a. **European Environmental Advisory Councils**, evropski okoljski sveti: sveti za varovanje okolja s svetovalno vlogo državnim organom, npr.

parlamentu, vladi v posamezni državi, ki se ukvarjajo tudi z okoljsko vzgojo in raziskavami, npr. v Sloveniji Svet za varstvo okolja RS; RS je članica EEAC

EEC, a. **European Economic Commission of UN**, Evropska ekonomska komisija ZN s sedežem v Ženevi, ustanovljena 1947, ki preučuje probleme razvoja Evrope, med temi tudi okoljske

efekt > učinek

EINECS, a. **European Inventory of Existing Commercial Chemical Substances**, Evropski inventar kemikalij, ki so na tržišču

EIONET, a. **European Environmental Information and Observation Network**,

Evropsko okoljsko informacijsko omrežje, deluje od 1997, združuje več kot 600 vozlišč na upravnih, znanstvenih in nevladnih ravneh, omogoča usklajevanje kazalcev in informacij ter pretok informacij po telekomunikacijskem omrežju • v vsaki državi članici EU in pridruženi članici deluje državno koordinacijsko središče, več državnih referenčnih centrov in podcentrov ter državna ekspertna skupina • EEA ponuja na spletni strani GEMET (a. General Multilingual Environmental Thesaurus) približno 5000 okoljskih izrazov prevedenih v 12 jezikov; SERIS (a. State of the Environment Reports Information System) je informacijski sistem s poročili o stanju okolja, STAR (a. Sustainability Targets and Reference Database) pa pregled podatkov 'cilji trajnostnega razvoja in referenčne vrednosti' - www.eea.eu.int; > EEA

ekocid (a. ecocide, ecological murder, f. écocide, n. Ökozid /m/, h. ekocid, i. ecocidio, distruzione ecologica)

zločin uničevanja narave • ekološka smrt pomeni propadanje rastlin in živali zaradi škodljivih (uničujočih) pojavov ali sredstev, ki ga povzroči onesnaženje; propad kake vrste lahko povzročijo tudi hude bolezni, delovanje plenilcev in celo prenaseljenost

ekologija (a. ecology, f. écologie, n. Ökologie /f/, h. ekologija, i. ecologia)

veja biologije, ki preučuje odnose med organizmi ter odnose med njimi in neživim okoljem; ekologija človeka preučuje razmere za življenje človeka v naravi • termin ekologija je uvedel nemški znanstvenik E. H. Haeckel leta 1866
 > demekologija, > humana ekologija, > sinekologija, > urbana ekologija, > okoljski

ekologija mestnega okolja > urbana ekologija

ekologija pokrajine (a. landscape ecology, f. écologie des paysages,

n. Landschaftsökologie /f/, h. krajobrazna ekologija, i. ecologia regionale / zonale)

veja ekologije, ki preučuje ekosisteme in naravne značilnosti v pokrajini

ekologizem (a. ecologism, f. écologisme, n. Ökologisierung /f/, h. ekologizam, i. ecologismo)

radikalna smer v prizadevanjih za ohranjanje in varovanje okolja

ekološka bilanca (a. eco-balance, ecological balance, f. écobilan, bilan écologique,

n. ökologisches Gleichgewicht /n/, h. ekološka bilanca, i. bilancio ecologico)

razmerje med količino razpoložljivih naravnih virov in obsegom njihove izrabe

ekološka etika > etika, ekološka, > okoljska etika

ekološka katastrofa (a. ecocatastrophe, natural disaster, f. catastrophe naturelle, c. écologique, n. ökologische Katastrophe /f/, Naturkatastrophe /f/,

Umweltkatastrophe /f/, h. ekološka katastrofa, i. catastrofe ecologica, ecocatastrofe)

hudo uničenje narave, ki prizadene kakovost življenja in biotsko raznovrstnost na delu zemeljskega površja ter povzroča številne človeške žrtve • prizadetega okolja naravno ni mogoče obnoviti ali pa je to zelo dolgotrajen proces

> črnbilaska katastrofa

ekološka nesreča (a. ecological accident, environmental damage, f. atteinte/s/ à

l'environnement, avarie, accident, dommage, n. ökologischer Unfall /m/, Havarie /f/, Schaden /m/, h. ekološka nesreča, nesretan slučaj, i. accidente ecologico)

nenaden izredni dogodek ali več dogodkov v okolju, ki ogrožajo človeška

življenja ter povzročajo škodo v okolju > ekološka katastrofa, > nezgoda

ekološka niša (a. ecological/environmental niche, f. niche écologique, microhabitat,

n. ökologische Niche /f/, behaglicher Ort /m/, h. ekološka niša, i. nicchia ecologica)

življenjski prostor osebkka glede na njegov razvojni stadij in vlogo v ekosistemu, ki jo določajo zlasti način prehranjevanja, raven v prehranjevalni verigi in bivalne potrebe • skupnost neživih in živih dejavnikov okolja, od katerih je odvisno preživetje raznih organizmov v okolju in habitatu

ekološka nosilnost okolja (a. ecological carrying capacity, e. burdening, f. charge

écologique, n. beschränkte Populationsgrösse in einem Ökosystem /n/, h. ekološka nosivost odredene okoline, i. ecologica capacità portante)

največje sprejemljivo število osebkov določene vrste na enoto površine, ki omogoča življenje in razvoj populacije

ekološka ozaveščenost (a. ecological consciousness, f. conscience écologique, n. ökologische Bewußtheit /f/, h. ekološka svjesnost, i. coscienza ecologica)
razumevanje in upoštevanje naravnih zakonitosti in osnov življenja ter zavzetost za upoštevanje okoljskih družbenih norm in reda

ekološka presoja > presoja vplivov na okolje

ekološka sanacija (a. ecological recovery, f. mesures visant à l'assainissement de l'environnement, n. Massnahmen /fpl/ zur Umweltsanierung /f/, h. ekološka sanacija, i. sanazione o risanamento ecologico)

odprava poškodb, ki nastanejo zaradi ujm ali neprimernih posegov v okolje, kar omogoča revitalizacijo, tj. ponovno oživitev značilnosti in vrednot okolja

ekološka sukcesija > ekološko zaporedje

ekološka zavest > ozaveščenost

ekološki dejavniki (a. ecological factors, f. facteurs écologiques, n. Ökofaktoren /mpl/, h. ekološki činitelji, i. fattori ecologici)

spremenljivi dejavniki, abiotski, biotski in antropogeni, ki vplivajo na življenje posameznih organizmov, vrst ali združb v njihovem okolju • označujejo razmere in naravne zakonitosti v okolju > ekologija okolja, > dejavniki okolja

ekološki menedžment > okoljski menedžment

ekološki nadzor, ekološki pregled (a. eco-audit, environmental audit/ing/, f. audit d'environnement, vérification, relevé d'activité, n. Öko-Audit /m/, h. ekološki nadzor, i. eco-audit, verifica ecologica)

sistem za presojo in izboljšanje varovanja okolja v gospodarskih dejavnostih ter za strokovno verifikacijo okoljske in varnostne primernosti izdelkov ali postopkov • ustrezni proizvodi dobijo posebne razpoznavne oznake; osnova za presojo po ISO 14 050 so: poslovna politika, strokovna izkustva, sonaravnost tehnologije ter uspešna ocena dokumentacije, arhivov in navedbe dejstev
 > okoljsko knjigovodstvo

ekološki sistem, ekosistem (a. ecosystem, f. écosystème, n. Ökosystem /n/, h. ekosistem, i. ecosistema)

v funkcionalno celoto povezani del žive (rastlinstvo, živalstvo in človeška družba) in nežive narave (zrak, podnebje, voda in tla), v kateri krožijo snovi in se pretaka energija; naravni ekosistemi: morja in vode na kopnem, gozdovi, travnata in druga območja; umetni ekosistemi: vodna zajetja in ribniki, različni nasadi, izkrčeni gozdovi in obdelovalna tla • ekosistem je višji sistem kot biocenoza in nižji kot pokrajina, ima pa lahko različne razsežnosti

ekološko kmetovanje > sonaravno, organsko kmetijstvo

ekološko knjigovodstvo > okoljsko knjigovodstvo

ekološko občutljivo območje (a. ecologically sensitive area, f. région écologiquement sensible, n. ökologisch empfindliches Gebiet /n/, h. ekološko osetljivo področje, i. zona ecologicamente sensibile)

območje, v katerem je zaradi človekovega neustreznega ravnanja zmanjšana njegova samočistilna, regeneracijska in nevtralizacijska sposobnost

ekološko ravnovesje, ekološko ravnotežje (a. ecobalance, ecological equilibrium, f. balance/équilibre écologique, n. ökologisches Gleichgewicht /n/, h. ekološka ravnoteža, i. equilibrio ecologico)

stanje v okolju, v katerem so nežive (biotop) in žive sestavine ekosistema (združba rastlinskih in živalskih vrst, bakterij in gliv) usklajene, ustaljene

ekološko sprejemljiv pretok (a. ecologically acceptable flow - Qes, bilogically critical flow, f. écologiquement acceptable débit d'un cours d'eau, écoulement critique par voie biologique, n. Restwassermenge /f/, biologisch/ökologisch annehmbar Wasserlauf /n/, h. ekološko prihodljiv protok, i. acqua corrente ecologicamente accettabile)

najmanjši ekološko še sprejemljiv rečni pretok (Qes) ali takšna kakovost in količina vode, ki zagotavlja ohranitev ekološkega ravnovesja v vodi in habitatu (za normalen obstoj ekosistema nujen pretok); pri takšnem stanju se vodo iz vodotoka ne sme odvzemati niti posegati v vodno telo, da se ne ogrozi normalna funkcija ekosistema • **znamenje**, da stanje kake tekoče ali stoječe vode ni ekološko vzdržno in je življenje v njej ogroženo (biotično kritična kakovost vode), so pogini rib, ki pa so lahko tudi znak zastrupitve vode; že pri občutni onesnaženosti se iz tekoče vode umikajo ribe iz družine *Salmonidae* (postrvi idr.) > pretok, rečni tok, > lososi, > kakovost vode

ekološko upravljanje > okoljsko upravljanje

Ekološko razvojni sklad RS, samostojna ustanova z določenimi finančnimi viri (sklad), zagotavlja pomoč ali ugodna posojila za ekološke projekte, nove tehnologije ali izdelke, ki prispevajo k varovanju in izboljšanju okolja

ekološko zaporedje, ekološka sukcesija (a. primary/secondary succession, f. succession écologique, n. Sukzession /f/, Aufeinanderfolge der Lebensgemeinschaften in einem Ökosystem, h. sukcesija, ekološka uzastopnost, i. successione primaria/secondaria, successione degli ecosistemi)

razvojno zaporedje različnih življenjskih združb rastlin in živali na določenem območju, ki od prvotne pionirske združbe prek vmesnih stopenj preraste v ugodnih razmerah v zrelo ravnovesno združbo, pri čemer se spreminja tudi neživo okolje; **primarno (ekološko) zaporedje**: razvojno zaporedje, pri katerem se na golem, neporaščenem območju pojavijo pionirske rastlinske združbe; **sekundarno (ekološko) zaporedje**: ki nastane na novo na območju, ki ga je prizadela naravna katastrofa

ekonomija okolja (a. economics of environment, f. économie de l'environnement, n. Umweltökonomie /f/, h. ekonomija okoline/sredine, i. economia ambientale)

(1) **gospodarjenje**: vse človekove dejavnosti za ohranjanje in izboljšanje okolja, sonaravno trajnostni razvoj ter blaginjo družbe

(2) **znanost**, ki preučuje gospodarjenje ter oblike gospodarskih in ustreznih storitvenih dejavnosti > ekonomska analiza okolja

ekonomska analiza okolja (a. environmental analytical economics, f. analyse économique de l'environnement, écodéveloppement économique, n. Umweltökonomie /f/, h. ekonomija okoliša, i. aspetto economico d'ambiente)

(1) **interdisciplinarno podprto ekonomsko preučevanje razporeditve redkih naravnih virov in razvojnih možnosti določenega okolja ali območja**

(2) **ekonomsko preučevanje učinkov gospodarjenja z naravo** ('okoljskim kapitalom') in urejanja okolja, ki upošteva tako ekološke razmere kot družbene sisteme za upravljanje z neobnovljivimi viri

(3) **analitična presoja (ne)usklajenosti okoljske politike z ekonomsko in obratno** > EUROSTAT

ekonomski instrumenti varstva okolja (a. economic instruments of environmental protection, f. instruments économiques de défense de l'environnement, n. umweltökonomische Instrumente /s/, h. ekonomski instrumenti zaštite okoliša, i. strumenti economici d'ambiente)

mehanizmi ekonomske in okoljske politike, ki spodbujajo ravnanje za čim manjše pritiske in obremenitve okolja: odgovornost za škodo in posledice ter sankcije, takse za obremenitve zraka in vode, cestnine, plačilo za porabo 'okoljskega kapitala' (vode idr. naravnih virov, energentov in kmetijskih tal); bistvena so načela, ki omogočajo najzanesljivejše sprejemanje odločitev na podlagi raziskav, analiz in strokovne presoje, tudi preverjanje izkušenj in sposobnosti • na tem temeljijo razvojne spodbude s tehnološko pomočjo skupnosti: kmetijsko-okoljski program, program preprečevanja onesnaževanja v industriji (> IPPC), delovanje tehnoloških parkov in inštitutov

ekonomski razvoj (a. economic development, f. développement économique, n. ökonomische Entwicklung /f/, h. ekonomski razvitak, i. sviluppo economico)
ekonomski razvoj temelji na naravnem bogastvu, uspešnem gospodarjenju in socialnih virih; okoljski vidik se izraža v ravnanju družbe z naravo, ki je osnova za celovito družbeno življenje v človekovem okolju; ekonomski vidik se kaže v razreševanju razlik med potrebami in razpoložljivimi viri ter v strukturnih spremembah, ki podpirajo učinkovitost gospodarjenja in rast bruto domačega proizvoda (BDP), socialni vidik pomeni skrb za ljudi in njihovo ustvarjalnost ter vključevanje javnosti v razvojno dogajanje; skupni učinek se kaže v rasti BDP/preb. in blaginje, ki je bistveni cilj sonaravnega trajnostnega razvoja
 > načelo trajnosti, > razvojni dejavniki okolja, > blaginja

ekoremediacija > remediacija

ekosfera (a. ecosphere, f. écosphère, n. Ökosphäre, h. ekosfera, i. ecosfera)
 celoten, z organizmi naseljeni spodnji del Zemljine atmosfere, njenega površja, podzemnih jam in vodovij • biosfera, ki obsega del litosfere (skorjo Zemlje), hidrosfero (morja, vodovje) in atmosfero (ozračje Zemlje) s celotno živo naravo, je izražena tudi v podnebno-rastlinskih pasovih

ekosistem > ekološki sistem

ekosistemska členitev prostora > prostorsko planiranje

ekotip (a. ecotype, f. écotype, n. Ökotyp/us/ /m/, h. ekotip, i. ecotipo, ecospecie)

(1) oblika rastline ali živali, ki je dedno prilagojena določenemu območju

(2) krajevno posebna vrsta, združba ali habitat, ki se razlikuje od populacije iste vrste v drugačnih okoljskih razmerah

ekoton (a. ecotone, f. écotone, n. Ökoton /n/, h. ekoton, i. ecotono)

prehodni pas med dvema različnima ekosistemoma (voda – kopno, gozd – travnik), kjer se mešajo vrste iz mejnih združb, zato je lahko po številu vrst zelo bogat; obstajajo posebne, za ta pas značilne vrste

Eko-tour, Evropska internetna banka podatkov - www.eco-tour.org

internetna centralna informacijska služba o 'ekološkem turizmu', tj. turizmu, ki upošteva okoljsko etiko in navodila za sonaravno ravnanje v okolju (zaščita rastlin, živali, znamenitosti in spomenikov, fotografiranje namesto odvezanja v naravi, spoštovanje kulturnih značilnosti okolja, ne onesnaževati okolje) •

Društvo za ekološki turizem v Evropi (n. Verein Ökologischer Tourismus in Europa - ÖTE) deluje v Bonnu > etika, ekološka, > turistični kraj

eksot/a/ (a. exotic /species/, f. espèce exogène, n. exotischer Organismus /m/, h. egzot, i. specie esotica)

alohtona vrsta, tuja, tujerodna vrsta: rastlinska ali živalska vrsta, priseljena iz drugega geografskega območja > tuja, tujerodna vrsta, > alohtona vrsta

eksotoksin > strup, > toksin

eksploatacija > gospodarsko izkoriščanje česa

ekstenziven (a. extensive, f. extensif, n. exstensiv, erweitert, h. ekstenzivan, i. esteso)

prostorsko razsežen, težeč v širino, zahteva večji prostor • ekstenzivno kmetijstvo se je razvijalo s širjenjem zemljišč in povečevanjem živinoreje (nasprotno od intenzivnega, ki se opira na agrotehnične ukrepe, uporabo industrijsko pripravljenih gnojil, krmil in fitofarmaceutskih pripravkov ter na druge oblike pospeševanja proizvodnje)

eksterni okoljski stroški /učinki/ > zunanji učinki

ekstrakcija > izluženje

ekstremofilni organizmi > skrajnostni organizmi

ekumena (a. ecumena, f. écoumène, n. Ökumene /f/, h. ekumena, i. ecumene)

deli površja Zemlje, ki so primerni za stalno naselitev

ekvivalenten (a. equivalent, f. équivalent, n. äquivalent, gleichwertig, h. ekvivalentan, i. equivalente)

enakovreden, kar je po velikosti, vrednosti ali kaki drugi lastnosti enako drugemu ali primerljivo, zamenljivo z drugim • v kmetijstvu *ekvivalent delovne intenzivnosti*: enota potrebnega dela glede na posamezno obdelovalno površino ali kulturo: na travniku 0,2, pri okopavinah 2,0, v vinogradu 5,0; *ekvivalent vrednotenja zemljiških kategorij* v Sloveniji: travnik 0,4, njiva 1,0, sadovnjak 1,2, vrt in vinograd 2,5; *energijski ekvivalent*: 1 kg naravnega gnoja 336 GJ (gigajoulov), 1 kg gnojnice 258 GJ, 1 kg dušika 67 GJ, 1 fosforja 14 GJ, 1 kg rudninskega gnojila NPK 6,7 GJ in KAN 37 GJ, medtem ko ima 1 l nafte 42 GJ in bencina 46 GJ, 1 kWh električne energije pa je 14 GJ;

ekvivalentna doza sevanja > doza sevanja

ekvivalentna enota obremenitve okolja, EE ali PE (a. p.e. = population equivalent, f. équivalent-habitant, n. umweltbelastungs Äquivalent /n/, h. populacijska jedinica, i. equivalente relativo alla persona)

prebivalstvena enota: ekvivalent onesnaženosti na prebivalca, tj. povprečne dnevne količine odpadne vode na prebivalca (200 l/pr/dan); primer: zmogljivost čistilne naprave je 60.000 PE, ali tudi: PE izražen z BPK₅ (petdnevno biokemijsko potrebo po kisiku = 60 g/pr/dan) > EE, > ekvivalent

elektrika (a. electricity, f. électricité, n. Elektrizität, h. elektrika, i. elettricità)

zbirno ime za pojave, povezane z mirujočimi ali gibajočimi se naboji, predvsem z elektroni; z gibanjem elektronov nastane *električni tok*: količina nabojev, ki se v časovni enoti pretoči skozi določen presek sklenjenega električnega kroga, merjena v amperih (A) z ampermetrom; *električna moč* je električno delo na časovno enoto, merimo jo v vatih W; vatesekunda je enota za električno delo in se ujema z joulom: 1 Ws = 1 J; tudi kilovatura kWh je enota za delo in energijo; 1 kWh = 3,6*10⁶ J; električna energija je primerna za okolje in številne namene, pomemben je način pridobivanja (hidro-, termo- in nuklearne elektrarne, HE, TE, NE) in prenosa energije

elektromagnetno valovanje (a. electromagnetic wave motion, f. ondulation

electromagnétique, n. elektromagnetische Wellenbewegung /f/, h. elektromagnetno valovanje, i. ondulazione elettromagnetica)

električno in magnetno polje, ki se s časom spreminjata, sta povezani in sestavljata elektromagnetno valovanje, ki potuje s hitrostjo svetlobe (v snovi je manjša kot v praznem prostoru); zajema vse od radijskih valov do sevanja gama; človeško oko zazna le ozek izsek tega spektra, vidno svetlobo;

kvant energije elektromagnetnega valovanja je foton > sevanje, > svetloba

element > snov, > element v sledeh

elementi v sledeh (a. trace elements, f. éléments en traces, oligo-éléments,

n. Spurenelemente /npl/, h. elementi u tragovima, i. elementi in tracce)

elementi, potrebni za življenje, ki so v organizmu le v sledeh (zelo majhni količini); gl. razliko > mikroelementi

EMAS > okoljski pregled

embalaža (a. pack/ag/ing, packing material/waste, wrapping, f. emballage, matériel d'emballage, déchets d'emballages, n. Emballage /f/, Verpackungsmaterial /n/, Verpackungsabfall /m/, h. embalaža, omot, zavoj, i. imballaggio)

(1) **ovojnina, embalaža, za enkratno ali večkratno uporabo**,

(2) **odpadna embalaža, gospodinjska kot komunalni odpadek ali snovni (nekomunalni) odpadek, ki nastaja pri proizvodnji, trženju ali storitvah**

emisija, atmosferska idr. (a. emission: atmospheric emission, smoke or combustion emission, exhaust e., wastewater e., noxious e.; f. émission: fumées, gaz rejetés, effluent toxique; n. atmosphärische Emission /f/, h. atmosferska emisija, i. emissione atmosferica)

(1) **odvajanje odpadnih plinastih, tekočih snovi ali energije iz vira (emitenta) v ozračje, vode in tla, zlasti iz dimnikov, ventilacijskih naprav in izpušnih cevi vozil, za katerega so s predpisi določene omejitve (pogojno dopustne količine za posamezna onesnaževala in vire ali žarišča) ter nadzorovanje izpustov**

(2) **pojavnost, da kako telo (izvir) oddaja delce ali valovanje (sevanje valovanja) > sevanje**

encim (a. enzyme, zymoprotein, f. enzyme, n. Enzyme /n/, h. encim, i. enzima)

beljakovina, ki določene kemijske reakcije pospešuje ali zavira (katalizira) ne da bi bila vanje vključena

endem, endemit, endemična vrsta (a. endemic, f. endémique, indigène, n. Endemit, h. endem, i. endemismo, tipico di una zona)

endem(it) je rastlinska ali živalska vrsta, rod ali taksonomska skupina, ki živi samo na enem omejenem geografskem območju, kjer je tudi nastala

endemična bolezen (a. endemic disease, f. maladie endémique, n. Krankheit /f/ auf engumgrenzten Gebieten, h. endemična bolezen, i. malattia endemica)

bolezen, značilna, stalna ali ponavljajoča se na določenem območju

endogeni organizmi (a. endogenous organisms, f. organisme endogène, n. endogenes Organismen, e. Lebewesen, h. endogeni organizmi, i. organismi endogeni)

ali zajedavci (a. endoparasite, f. endoparasites, n. Endoparasiten /m/, h. endoparaziti, i. endoparassiti), ki delujejo znotraj drugih organizmov;

endogeneza: lastnost patoloških procesov, ki imajo vzroke v samem organizmu

endoparazit > endogeni organizmi ali zajedavci

energenti (a. sources of energy/power, f. sources énergétiques, n. Energieträgern /m/, h. energenti, i. sorgenti energetiche)

snovi ali spojine, ki so primerne za pridobivanje katere od oblik energije (tekoča, trdna in plinasta goriva)

energetika (a. energetics /science or economic sector/, f. énergétique: science de l'énergie, économie d'énergie, n. Energiewissenschaft /f/, Energiewirtschaft /f/, h. energetika kao proučavanje energije i primjena izvora energije, energetska privreda, i. scienza energetica, energetica in aspetto economico)

(1)nauk o energiji in njenih pretvorbah

(2) energetska gospodarstvo

(3) upravljanje z energijo (energy management)

energetski objekti v okolju (a. energetic objects in the environment, f. objets de l'énergie dans l'environnement, n. Energieobjekte /m/ in der Umwelt /f/, h. energetski objekti u okolišu, i. oggetti energetici nell'ambiente)

objekti za pridobivanje in prenos energije (e. centrale in jezovi, elektrovi, pretvorniki in razdelilne postaje, naftovodi in plinovodi, skladišča in rafinerije, objekti za izkoriščanje sončne in zemeljske energije), ki različno obremenjujejo okolje s tem, da onesnažujejo zrak in vode, prekinjajo vodotoke ter spreminjajo vodni režim in mikroklimo, prekinjajo selitvene poti in dostope do vode za prosto živeče živali, ovirajo pa tudi gibanja ljudi in obdelavo tal

energija (a. energy, f. énergie, n. Energie /f/, h. energija, i. energia)

(1) sposobnost organizma, stroja, sistema, da opravi delo, ki jo poznamo v več oblikah in se lahko spreminja iz ene oblike v drugo; celotna energija zajema kinetično, potencialno, termično, električno, jedrsko in druge oblike energije; mehanska je energija, ki jo ima telo zaradi svoje lege ali gibanja, to sta: potencialna e., ki jo ima telo zaradi svoje višinske lege in kinetična e. gibajočega se telesa; jedrska energija, e., ki se sprošča pri jedrskih pretvorbah; kemična energija, e., ki se sprošča iz hrane, goriv in določenih snovi; notranja energija telesa kot vsota kinetičnih energij vseh molekul določene snovi • mehanska in notranja energija sta povezani z mehanskim ekvivalentom toplote; znanost deli energijo, posebej toplotno, na anergijo in eksergijo: anergija je toplota od absolutne ničle do temperature okolice, eksergija pa obsega toploto nad temperaturo okolice, kemično energijo v gorivih in sončno sevanje, tj. delazmožnost energije, ki je okolju primerna

(2) zakon o ohranitvi energije pravi, da energija ne nastaja in se ne uniči, temveč le spreminja iz ene oblike v drugo, sprememba celokupne energije sistema je enaka dovedenemu delu in dovedeni toploti; za sistem, ki ne izmenjuje energije z okolico, velja, da se celotna energija sistema ohrani; pri gorenju (npr. premoga, nafte, plina itd.) se kemijska energija spreminja v toplotno; v jedrskih reaktorjih se mirovna energija mase atomskih jeder spreminja v toplotno energijo, saj sta materija m in energija E povezani z Einsteinovo enačbo $E = mc^2$, kjer je c hitrost svetlobe; 'perpetuum mobile', nenehno se gibajoča naprava, ki bi opravljala delo, ne da bi se spremenila celotna energija in ne da bi od okolice prejela delo ali toplotno, po zakonu o ohranitvi energije ni mogoča; →

enota energije je joule, džul J: $1 \text{ J} = 1 \text{ kgm}^2/\text{s}^2$; v atomski in jedrski fiziki merijo energijo v elektronvoltih eV: $1 \text{ eV} = 1,602 \cdot 10^{-19} \text{ J}$

(3) *energija glede na vire*: sončna energija (elektromagnetno valovanje različnih dolžin, v tem tudi svetlobna ali vidna svetloba); vodna energija, energija vetra, trdnih, tekočih in plinastih goriv, jedrska energija, električna energija s pomočjo vodne energije, biomase in vetra ter metan in metanol; pomemben bo razvoj nizkotemperaturnih gorivnih celic, primernih za avtomobile in gospodinjstva;

pridobivanje, pretvarjanje, transport in poraba energije vplivajo na okolje
> termodinamika, > energijska bilanca

energijska bilanca (a. energetic balance, f. bilan énergétique, n. Energiebilanz /f/, biologischer Energieumsatz /m/, h. energetska bilanca i bioenergetska bilanca, i. bilancia energetica, bilancia bioenergetica)

(1) razmerje med količino energije, ki jo prejema Zemlja od Sonca, in količino, ki jo odda v vesolje • toliko energije kot je Zemlja prejme, tudi odda nazaj v vesolje, vendar podnebne spremembe z učinkom tople grede kažejo, da poti energijskih tokov skozi atmosfero nekoliko variirajo

(2) razmerje med količino energije, ki jo posamezni organizem potrebuje za opravljanje življenjskih funkcij, in količino energije, ki jo sprejema s hrano (pozitivna energijska bilanca vzpostavlja ravnovesje v organizmu)

(3) pomembne so energijske bilance RS: letna bilanca proizvodnje in porabe električne energije, bilanca oskrbe s toploto in vsemi gorivi, energetska bilanca s končno porabo

energijska izguba (a. energy loss, f. perte d'énergie, n. Energieverlust /m/, h. energetska gubitak, i. perdita/calor energetica/o)

nepovračljivo izgubljena energija pri transportu, rabi ali pretvarjanju

energijska potreba (a. energy demand, energy/power requirement, f. besoin énergétique, demande d'énergie, n. Energiebedarf /m/, h. potreba energije, i. necessità d'energia)

celotne potrebe po energiji, določene na podlagi energetskih učinkov in potreb po posameznih dejavnostih

energijska učinkovitost (a. energetical efficiency, f. rendement énergétique, n. Energieeffekte /m/, h. energetska efikasnost, i. efficienza energetica)

razmerje med vrednostjo vložene energije in njenim izkoristkom pri porabi (primerjava vrednosti vložene energije in koristne energije) • energijska učinkovitost /intenzivnost/ se ugotavlja na podlagi porabljene energije za ustvarjanje /pridobitev/ ene enote BDP /bruto domačega proizvoda/, s čimer se primerja učinkovitost /in razvitost gospodarstev/ med državami (države EU porabijo le 49,7 % energije v primerjavi s svetovnim povprečjem); energijska učinkovitost je odvisna od produktivnosti in od strukture dejavnosti

energijski viri (a. energy resources, f. ressources d'énergie, n. Energieressourcen /fpl/, h. energetska izvori, energenti, i. risorse d'energia)

viri, ki omogočajo nastajanje energije: voda, veter, trdna, tekoča in plinasta goriva, jedrsko gorivo, geotermalni viri pod površjem Zemlje • važni so zlasti obnovljivi viri: sončna energija, vodna energija (HE), biomasa in veter, metan in metanol > energija (3)

energijsko varčevanje (a. energy saving, f. économiseur d'énergie, économe en énergie, n. Energieeinsparung /f/, h. energetska štednja, i. risparmio di energia)

zmanjševanje potreb po energiji s smotno porabo in ustreznimi ukrepi v gospodarstvu, storitvenih dejavnostih, gospodinjstvih, s čimer se zmanjšajo stroški in potrebe po uvozu energije • pomemben je razvoj nizkotemperaturnih gorivnih celic, za avtomobile in gospodinjstva, ter sistemov solarne energije

enoceličarji (a. unicellular organismes, f. organismes unicellulaires, n. Einzeller /m/, einzellige Organismen /m/, h. jednočelijski organizmi, i. organismi unicellulari)

rastline ali živali, katerih telo je iz ene same celice (ameba, evglena, paramecij)

enota (a. unit, f. unité, n. Einheit /f/, h. jedinica, i. unità)

osnovna pojavna, merska ali funkcionalna enota: prostorska (naselje, mestna, zemljiška, ekosistemska, krajinska, regionalna), časovna, dolžinska, upravna (občina, območna upravna, pokrajinska)

enotna mestna okoljska politika (a. integrated urban environmental policy - chain concept)

še ni splošno uveljavljen, vendar nujen način sodobnega urejanja mest, ki upošteva vse vidike od prostorskih in prometnih zadev do opremljanja prostora in usklajevanja mestnih funkcij > urbanizacija

entomologija (a. entomology, f. entomologie, n. Entomologie /f/, h. entomologija, i. entomologia)

veda o žuželkah

entropija (a. entropy, f. entropie, n. Entropie /f/, h. entropija, i. entropia)

termodinamična količina, ki nastane pri neobrnljivih (ireverzibilnih) spremembah in se ne da uničiti;

(1) v fiziki merilo za obrnljivost procesov, ekstenzivna termodinamična lastnost snovi, ki je povezana s količino energije, ki jo lahko prenesemo z enega sistema na drugega v obliki dela; za sistem z dano energijo je entropija sistema med nič in maksimalno vrednostjo; če je entropija nič, je delo, ki ga sistem lahko opravi, enako energiji sistema; če je entropija maksimalna, je delo, ki ga sistem lahko opravi, enako nič; pri vseh spontanah procesih entropija narašča tako, da so ireverzibilni (neobrnljivi) in da vedno večjega dela energije ne moremo spremeniti v mehansko delo; pri reverzibilni (obrnljivi) spremembi – če telo ne prejme niti ne odda toplote – je sprememba entropije enaka nič;

(2) v statični fiziki je merilo za verjetnost za kakšno stanje;

(3) v teoriji informacij je merilo za nepoznavanje stanja, tj. za pomanjkanje informacij nekega sistema

eolska erozija > erozija tal

EPA, a. Environmental Protection Agency (US), Agencija za varstvo okolja ZDA

epicenter (a. epicenter, f. épicentre, n. Epizentrum /n/, h. epicentar, i. epicentro)

točka na Zemljinem površju točno nad neposrednim žariščem potresa (hipocentrom)

epidemiologija (a. epidemiology, f. épidémiologie, n. Epidemiologie /f/, h. epidemiologija, i. epidemiologia)

veja medicine, ki preučuje razširjenost, pogostnost, žarišča in vzroke za pojavljanje zlasti sodobnih civilizacijskih bolezni, ter možnosti za njihovo preprečevanje

epifavna (a. epifauna, f. épifaune, Epifauna /f/, epifauna, i. epifauna)

živalstvo, ki živi na dnu vodovja (morja)

epifiti, epifitski organizmi (a. epiphyte, epiphytic organisms, f. épiphytes, organismes épiphytiques, n. epiphytische Organismen /mpl/, h. epifiti, epifotski organizmi, i. organismi epifiti)

priraslike: rastline, ki rastejo na drugih rastlinah, a niso zajedalke in jim ne jemljejo hranilnih snovi, npr. mahovi, lišaji, orhideje > cianobakterije

epilimnij (a. epilimnion, f. épilimnion, n. Epilimnion /n/, h. epilimnij, i. epilimnio)

zgornja, od sonca ogreta plast vode v jezeru

epizootija (a. epizootic, epizooty, f. épizootie, n. Epizootie /f/, h. epizootija, i. epizootico)

množično obolevanje, ki ga povzročijo patogeni organizmi (virusi, bakterije, glive) v naravnih populacijah živali

erozija tal, erozija vetra, vodna erozija (a. soil erosion, fluvial e., wind e., f. érosion des sols, é. hydrique /action érosive de l'eau/, é. éoliene, n. Bodenerosion /f/, Wassererosion, Windabtragung /f/, h. erozija tla, riječna e., eolska e., i. erosione del suolo, e. fluviale, e. eolica)

dolbenje, razjedanje in odnašanje tal zaradi delovanja padavinskih voda, vetra: denudacija trajna naravna erozija zaradi odplakovanja; eolska e. zaradi delovanja vetra; povečana (a. accelerated) erozija zaradi vplivov ljudi ali živali oziroma posegov v naravo; hudourniška erozija (a. gully) zaradi izjemnega odnašanja kamnin in organizmov, ki se odlagajo drugje > degradacija tal

ESD, a. Environmentally /ecologically/ Sustainable Development, ekološko uravnotežen razvoj za prihodnost > ravnovesje v naravi, > ekološko ravnovesje

EST, a. environmentally sound technology, okoljsko neoporečna tehnologija

etika, ekološka (a. ecological ethics, f. éthique écologique, n. ökologische Ethik /f/, h. ekološka etika, i. etica ecologica)

(1) nazorsko (filozofsko) pojmovanje narave in našega odnosa do nje na podlagi npravstvenih pravil in moralnih vrednot, oblikovanih v razvoju civilizacije, ki upoštevajo nova spoznanja o naravi in njenih zakonitostih;

etika kot veda o vrednotah z razlikovanjem med dobrim, pravilnim, nepravilnim in slabim, ima več usmeritev: egocentrična etika zagovarja interese posameznih ljudi ali skupin, antropocentrična etika zagovarja koristi človeka in človeštva nasploh, ekocentrična etika pa postavlja v ospredje varovanje Zemlje in življenjskih razmer na njej kot osnove za sonaravni trajnostni razvoj

(2) vodilo za presojo okoljskih razmer (v svetu ali posameznih skupnostih) ter reševanje okoljskih problemov – varovanje naravne in kulturne dediščine, zaščita zdravja in svobode gibanja, sonaravno usmerjanje razvoja in obvladovanje tveganj > okoljska etika

etnološki (a. ethnological /objects/, f. ethnologique, relatif à l'ethnologie, n. ethnologisch, h. etnološki, i. etnologico)

ki se nanaša na materialno, družbeno in duhovno kulturo posameznih ljudstev, narodov in odraža način življenja in povezanost ljudi z naravo in okoljem

etologija (a. ethology, f. éthologie, n. Ethologie /f/, etologija, i. etologia)

(1) preučevanje in nauk o vrednotah in običajih posameznih narodov ali etničnih skupin

(2) nauk o vedenju živali v naravnem okolju > vedenjska ekologija

EU, a. European Union, Evropska unija > Evropska unija

EUROSTAT, a. statistični urad EU, ki ima enako vlogo kot Statistični urad v

Sloveniji: opravlja redna in občasna statistična raziskovanja ter zbira statistične podatke od drugih pooblaščenih organov in organizacij; v celovitem spremljanju razmer in dosežkov zajema tudi okoljske pojave in razmere na podlagi mednarodno primerljivih statističnih standardov oziroma t. i. evropskih indikatorjev (klasifikacij, nomenklatur in metod statističnega raziskovanja ter izbora podatkov) > okoljsko knjigovodstvo

evaporacija > izparevanje, izparjenje

evapotranspiracija (a. evapotranspiration, f. évapotranspiration, n. Evapotranspiration /f/, h. evapotranspiracija, i. evapotraspirazione)

izhlapevanje vode s tal ali odprte vodne površine (evaporacija, tj. izparevanje), spreminjanje vode iz tekočega stanja v plinasto in oddajo vode v obliki hlapov iz nadzemnih delov rastline (transpiracija); nujen podatek za vodno bilanco > izparevanje, > transpiracija

evfotično območje (a. euphotic zone, photic zone, f. couche/zone euphotique)

del vodnega telesa, v katerega prodira sončno sevanje in omogoča fotosintezo

evidenca > okoljsko upravljanje

evkarionti (a. eukaryote, f. eucaryote, n. Eukaryo/n/ten /mpl/, h. eukarioti, i. eucarioti)

eno- ali večcelični organizmi z izoblikovanim celičnim jedrom • vsi organizmi razen virusov, bakterij in cianobakterij (prokariontov)

evolucija (a. evolution, f. évolution, n. Evolution /f/, h. evolucija, razvitak, i. evoluzione)

naravni razvojni proces: dolgotrajno postopno spreminjanje organizmov iz preprostejših oblik v popolnejše (sukcesijsko zaporedje biocenoz), pri čemer se v zaporedju rodov postopoma spreminjajo lastnosti skupine organizmov in se ohranjajo najuspešnejši med njimi

Evropska agencija za okolje > EEA

Evropska komisija (a. European Commission), izvršilni organ Evropske unije

Evropska unija (EU, uradno ime), skupnost evropskih držav, ki so leta 1992

podpisale maastrichtsko pogodbo, velja pa od 1. 11. 1993 in pomeni dograditev 40-letne dejavnosti Evropske skupnosti. Avstrija, Švedska in Finska so pristopile 1. 1. 1995. Od leta 1997 se pripravlja za pridružitev nadaljnjih 12 držav, med temi tudi Slovenija in od 2004 se bo začel postopek vključevanja. Kandidatke morajo uskladiti nacionalne zakone z ureditvijo v EU in opraviti ustrezne preskuse.

Cilji EU so: evropsko državljanstvo, razširitev sodelovanja držav članic na polju zunanje politike in skupne varnosti, tudi s sodno zaščito in policijo, medtem se uveljavlja popolna ekonomska in monetarna unija. EU ima tri glavne organe: *Evropsko komisijo* v Bruslju, ki določa politiko in objavlja smernice ('direktive'), *Ministrski svet*, v katerem so ministri predstavniki vseh članic, ki sprejmejo ali zavrnejo smernice evropske komisije, in *Evropski parlament* (voljen na splošnih neposrednih volitvah v vseh državah članicah vsakih 5 let), ki se sestaja v Strasbourgu; Pri EU delujeta tudi *Evropsko sodišče* (a. European Court of Justice) in *Računsko sodišče EU* (a. Court of Auditors), slednje s sedežem v Luksemburgu. Od 2002 obstaja tudi Konvencija o prihodnosti Evrope, ki obravnava institucionalne reforme za delovanje razširjene EU.

eutrofikacija, eutrofizacija (a. f. eutrophication/eutrophization, n. Eutrophierung /f/, h. eutrofikacija, i. eutroficazione)

eutrofikacija je izjemen razvoj fitoplanktonskih alg in mikroorganizmov, ki ga povzroča čezmeren vnos (priliv) hranilnih snovi (fosfatov in nitratov);

eutrofizacija je naravni proces pospešene rasti vodne vegetacije v stoječih vodah,

alotrofizacija pa pomeni hitro rast vodne vegetacije > cvetenje alg

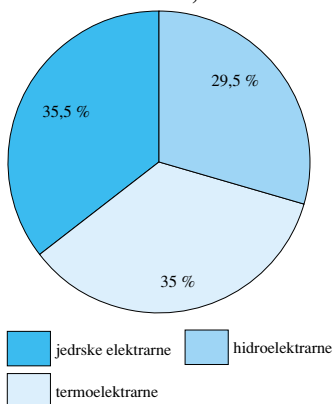
EWC, a. European Waste Catalogue, f. CED, Catalogue européen des déchets, Evropski katalog odpadkov, ki določa njihove vrste in lastnosti

EWN, a. EUROWATERNET (Eurowaternet in Slovenia - EWN-SI)

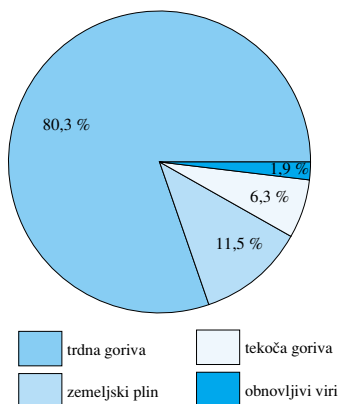
sistem preverjenih in logično integriranih informacij o vodah, ki vsebuje 30 različnih informacijskih tematik o stanju voda, porabi in kakovosti vode <http://nfp-si.eionet.eu.int/ewnsi/index.htm>

V SLOVENIJI

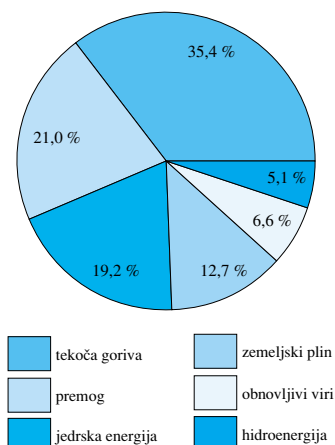
**PROIZVODNJA
ELEKTRIČNE ENERGIJE
NA PRAGU, 2000**

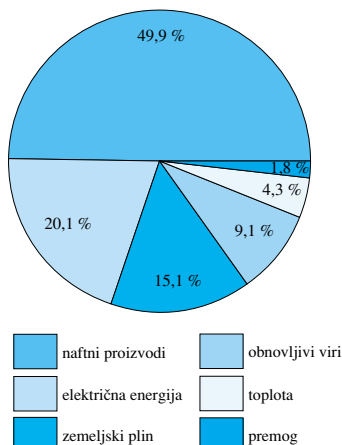
**PORABA GORIV
V TERMOELEKTRARNAH, 2000**

OSKRBA Z ENERGIJO, 2000

KONČNA PORABA, 2000

FAO, a. Food and Agriculture Organization (UN) , Organizacija ZN za kmetijstvo in prehrano s sedežem v Rimu

faktorska analiza (a. factor analysis, f. analyse factorielle, n. Faktoranalyse /f/, h. faktorska analiza, i. analisi fattoriale)

statistična metoda, s pomočjo katere se lahko pojav, ki je odvisen od številnih spremenljivk, pojasni le z nekaj faktorji • metoda je objektivna

farma (a. agrarian farm, /fish f., marine f./, f. ferme, exploitation agricole, /exploitation piscicole, ferme marine/, n. landwirtschaftlicher Besitz /m/, h. gospodarstvo, poljoprivredno dobro, i. podere, possedimento)
kmetijski obrat z intenzivno živinorejo • v OECD je farma kmetijsko posestvo/gospodarstvo, toda tudi ribogojnica in obrat marikulture ter nekmetijski obrat (pridobivanje šote ipd.)

favna (a. fauna, f. faune, n. Fauna /f/, h. fauna, i. fauna)

celotno živalstvo, lahko določenega območja, pokrajine, geološke enote ali nasploh • 4. oktober je svetovni dan varstva živali

fekalije (a. faecal matter, fecals, faeces, feces, f. matières fécales, n. Fäkalien /fpl/, Fäzes /pl/, Kot /m/, h. fekalije, i. feci, escrementi)

človeški in živalski iztrebki

fekalni streptokoki (a. faecal *Streptococcus*)

skupina v verige združenih krogičastih bakterij, živečih v črevesju toplokrvnih živali in ljudi, ki izločene z iztrebki okužujejo odpadne vode ali okolje

fenol, C₆H₅OH (a. phenol, f. phénol, n. Phenol /n/, h. fenol, i. fenolo)

karbolna kislina, tudi hidroksibenzol, prvi člen v skupini aromatskih spojin, stranski proizvod pri rafiniranju nafte, gorljiva tekoča snov, topna v vodi, ki se uporablja v laboratorijih in raznih procesih • izredno strupena spojina s protimikrobnim učinkom, škodi centralnemu živčnemu sistemu, katere smrtna doza je 1 mg/l tekočine

fenologija (a. phenology, f. phénologie, n. Phänologie /f/, h. fenologija, i. fenologia)

veja ekologije, ki preučuje učinek podnebnih in vremenskih sprememb ter letnih časov na življenje rastlin in živali

fermentacija (a. fermentation, f. fermentation, n. Fermentation /f/, Vergärung /f/, h. fermentacija, i. fermentazione)

proces delnega razkroja organskih spojin, navadno ogljikovih hidratov, pod vplivom encimov mikrobov – kvasovk, plesni, bakterij, za katere je vir energije

filter (a. /percolating/ filter, f. filtre, n. Filter /m/, h. filter, cjedilo, prokapnik, i. filtro)

(1) naprava za odstranjevanje delcev iz tekočine (precejalnik), iz katere odteče filtrirana tekočina in se izloči filtrska pogača (a. filter cake, f. gâteau de filtration)

kot trdni ali pastozni odcedek; filtri so tudi za čiščenje plinaste snovi ali prašnih delcev v zraku; pri postopku se lahko uporabi še filtrirno sredstvo (a. filter medium, f. masse filtrante, matière filtrante), tj. nevtralni material različne zrnatosti oziroma velikosti

(2) v statistični analizi časovnih vrst imenujejo filter izločitev ene ali več sestavin z namenom, da se ugotovi značilnost gibanja iskane vrednosti ali lastnosti

filtracija (a. filtration, filtering, f. filtrage, n. Filterung /f/, Filtrierung /f/, h. filtracija, procjeđivanje, i. filtrazione)

ločevanje trdnih snovi od tekočih ali plinastih s pomočjo prepustnega sredstva (filtra) • s filtracijo poteka ločevanje blata iz odpadne vode

filtrska pogača (a. filter cake, f. gâteau de filtration, n. Filterkuchen /n/, h. filtarski kolač, i. focaccia di filtrazione, focaccia filtrante)

trdni ali pastozni ostanek blata po odceditvi skozi filtrirno sredstvo

finančna spodbuda ali kazen (a. antipollution incentive or penalty, f. mesure de stimulation ou pénalisation, n. Finanzanregung /f/ oder Bestrafung /f/, h. finanjska stimulacija ili kazna, i. impulso finanziario o punizione finanziaria)

finančna namenska pomoč za raziskovanje in razvoj tehnologije ali kot podpora za uresničenje projekta zmanjšanja onesnaževanja, v nasprotnem primeru pa tudi kot kazen za neizpolnitev naloge in domnevnega ogrožanja zdravja ljudi ali naravnih virov

fisija, jedrska cepitev (a. nuclear fission, f. fission, n. Fission /f/, h. fisija, i. fissione nucleare)

cepitev težkih atomskih jeder izotopov, ki jo sproži nevtron ali foton, pri kateri se težko jedro razleti na dve srednje teži jedri (razcepna produkta); kot jedrsko gorivo se uporabljajo izotopi ^{233}U , ^{235}U in ^{239}Pu ; jedrska cepitev poteka kontrolirano v jedrskih reaktorjih in nekontrolirano v jedrski bombi; pri cepitvi se sprosti veliko energije v obliki toplote, ki jo v jedrski elektrarni pretvorijo v električno energijo; > zlitje jeder, fuzija

fitocenologija (a. phytocoenology, phytosociology, plant sociology, f. phytocénologie, phytosociologie, sociologie des plantes, n. Pflanzensoziologie /f/, Phytozönologie /f/, Phytosociologie /f/, h. fitosociologija, fitocenologija, i. fitocenologia, fitosociologia)

fitosociologija, sociologija rastlin: veda, ki preučuje rastlinske združbe (fitocenoze), njihovo sestavo, klasifikacijo, prostorsko razširjenost ter (so)odvisnost med rastlinami

fitocenoza > rastlinska združba, > fitocenologija

fitofagi > rastlinojedci

fitogeografija (a. phytogéography, f. phytogéographie, n. Phytogéographie /f/, h. fitogeografija, i. fitogeografia)

geografija rastlinstva: veda, ki preučuje geografsko razširjenost rastlin in rastlinstva (vegetacije) na določenem območju ali na Zemlji sploh

fitomasa (a. phytomass, f. phytomasse, n. Phytomasse /f/, h. fitomasa, i. fitomassa)
celotna masa (količina, teža) rastlinskih organizmov kot žive ali razkrojene snovi oziroma sušine > biomasa

fitopatologija (a. phytopathology, f. phytopathologie, n. Phytopathologie /f/, h. fitopatologija, i. fitopatologia)

nauk o rastlinskih boleznih

fitoplankton (a. phytoplankton, f. phytoplancton, n. Phytoplankton /n/, h. fitoplankton, i. fitoplancton)

zelo majhni rastlinski organizmi, lebdeči v vodi, zlasti enocelične alge, modrozeleni cepljivke, s katerimi se hranijo predvsem vodne živali

fitosociologija > fitocenologija

fliš, **flišne kamnine** (a. flysch, f. flysch, n. Flysch /n/, h. fliš, i. flysch)

usedlinske plasti laporjev, peščenjakov, glinastih skrilavcev in konglomeratov, na katerih se pogosto prožijo zemeljski plazovi • te usedline so nastajale s hitrim nanašanjem v morjih in obalnih območjih, gorotvorni procesi so jih dvignili na površje in premalo sprijete lahko sprejmejo veliko padavinske vode, zaradi povečane težnosti in drsnosti nastajajo plazovi (v Sloveniji je na tisoče plazišč in najbolj nevarni so v goratem zahodnem delu države)

flokulacija > kosmičenje

flora (a. flora, f. flore, n. Flora /f/, h. flora, i. flora)

celotno rastlinstvo na določenem delu ali na celotnem zemeljskem površju, predstavlja osnovo žive narave ter hrano za živalstvo in človeštvo • rastlinstvo korenini v tleh, se prilagaja sestavi in kakovosti tal, podnebnim in vodnim razmeram, obenem pa vpliva na spremembe v tleh in v okolju

floristika (a. floristics, f. floristique, n. Floristik / /, h. floristika, i. floristica)

veda, ki preučuje rastlinstvo in razširjenost rastlinskih vrst na določenem območju, v pokrajini ali deželi, na Zemlji sploh

flotacija (a. flotation, floatation, f. flottation, n. Flotation /f/, Schwimmaufbereitung, h. flotacija, ispiranje rude, i. flottazione)

mokro čiščenje, ločevanje jalovine in bogatenje rud ali premoga

fluoridi v prahu (a. fluorides, fluor containing dust, f. poussière du fluor, n. fluorhaltiger Staub /m/, h. fluoridirana prašina, prašina spojeva fluora, i. polvere di fluoruro)

kemične spojine s fluorom, ki močno reagirajo in so kot onesnaževala zraka nevarne rastlinam in sesalcem, zato škodijo pridelkom, živalim in ljudem

fluoridiranje (a. fluorination, f. fluoridation, h. Fluoridierung /f/, h. fluoridiranje, i. fluorurazione)

dodajanje majhnih količin fluora vodi, zobnim kremam za zaščito pred zobno gnilobo (kariesom)

fluorografiranje (a. /photo/fluorography, f. fluorographie, radiographie, n. Fluorografie /f/, Schirmbildaufnahme /f/, h. fluorografija, fluoroskopija, i. fluorografia)

(1) v zdravstvu: slikanje notranjih organov telesa z rentgensko svetlobo (x-žarki), rentgenska slika se s fluorescenčnega zaslona prenese na rentgenski film

(2) v fiziki oz. tehniki: obsevanje določenega kovinskega predmeta, naprave ali notranje strukture v aparatih z rentgensko svetlobo (x-žarki) ali z elektroni, zaradi česar vzorec seva svetlobo, ki jo opazujemo ali izdelamo sliko

fluor v spojinah > CFC, > halogen

fondacija (a. fund, f. fonds, fondation, n. Fonds /m/, h. fundacija, fondacija, zaklada, i. fondazione)

(1) sklad, fond, namensko zbrana sredstva za financiranje določene ustanove, projekta

(2) ustanova, ki finančno podpira določene projekte, npr. a. European Nature and Wildlife Preservation Fund, Evropska fondacija za ohranjanje narave in prosto živečih živali; a. International Fund for the Conservation of Biological Diversity, Mednarodna fondacija za ohranjanje biotske raznovrstnosti; a. WorldWide Fond for Nature, Svetovna fondacija za ohranjanje narave; Slovenska znanstvena fondacija

fosfor, P (a. phosphor/us/, f. phosphore, n. Phosphor /m/, h. fosfor, i. fosforo)

kemični element, nekovina, ki se uporablja v kemični industriji in proizvodnji mineralnih gnojil • v vodi pospešuje eutrofikacijo /cvetenje alg/, organsko vezan v rastlinskih, živalskih beljakovinah in v kosteh vretenčarjev

fosil (a. fossil, f. fossile, n. Fossil /n/, h. fosil, i. fossile)

okamnjeni ostanki ali odtisi /okamnine/ davno izumrlih organizmov

fosilna goriva (a. fossil fuels, f. combustible fossile, n. Fossilbrennstoff /m/, h. fosilno gorivo, i. combustibile fossile)

ostanki organizmov v usedlinskih skladih, ki vsebujejo veliko ogljika in so vir kemične energije, katera se z oksidacijo spremeni v toplotno energijo in sprosti • energenti za pridobivanje energije so: šota, lignit, premog različnih kakovosti, zemeljski plin in nafta

fotokemično onesnaženje (a. photochemical oxidation, photochemical smog, f. oxydation photochimique, smog, air stagnant, n. photochemische Oxidation /f/, stagnierende Luft /f/, Smog /m/, h. fotokemijsko zagađenje zraka, smog, i. ossidazione fotochimico, smog, nebbia commista a fumi di fabbrica e residui di combustione)

smog, dušljiva megla pomešana z dimom, prahom in izpušnimi plini nastane, ko se nad hladnim zrakom, ki se zgosti v kotlini, ob brezvetrju ustali plast toplejšega zraka in v njem nakopičijo škodljive snovi do nevarnih koncentracij (poletni oksidacijski smog in zimski redukcijski smog) • nevarno za zdravje

fotosinteza (a. photosynthesis, f. photosynthèse, n. Photosynthese /f/, h. fotosinteza, i. fotosintesi)

biotični proces, v katerem zelene rastline s klorofilnimi pigmenti v listih spreminjajo sončno svetlobno energijo v kemično, ta pa v nadaljnjem privede do nastanka organske spojine (sladkorja iz CO₂ in H₂O), ki je hrana rastlin

freoni > klorofluorogljikovodiki, CFC

fumigant (a. fumigant, f. fumigant, n. Fumigantie, Begassungsmittel /n/, h. fumigat, sredstvo za kađenje, i. fumigatorio)

kemikalija za zaplinjevanje in zatiranje mrčesa in škodljivcev

fundacija > fondacija

fungicid (a. fungicide, f. fungicide, n. Fungizid /n/, Pilzbekämpfungsmittel /n/, h. fungicid, i. fungicida)

kemično sredstvo za zatiranje glivičnih bolezni na rastlinah

funkcija (a. function, f. fonction, office, n. Funktion /f/, h. funkcija, i. funzione)

(1) naloga, vloga ali opravljenost s pooblastilom za določeni organ oblasti, upravljanja ali nadzora, ustanovo (državni arhiv, katastrski urad na sodišču, statistični urad ipd.) ali organizacijo, ki je opredeljena kot pravica ali obveznost z zakonom, predpisom, statutom, pravilnikom, pogodbo

(2) funkcija člena ali organa v delovanju organizma ali sistema, npr. gozda ali vode v okolju, delovanje organa ali organizma v določeni celoti ali skupnosti

fuzija, zlitje jeder (a. fusion, f. fusion, n. Kernfusion, h. fuzija, stapanje atomskih jezgara, i. fusione)

jedrska reakcija, pri kateri z zlivanjem lahkih atomskih jeder nastajajo težka jedra in se pri tem sprošča veliko energije • ni še uporabna za kontrolirano pridobivanje energije v JE, nekontrolirano pa poteka v jedrski bombi > fisija, jedrska cepitev

TOPLOTNI OBRAT IN FOTOKEMIČNI SMOG

Topel zrak se ogreva na tleh in ker je lažji, se dviga in postopno ohlaja. V določenih vremenskih razmerah se nad kotlino nabere plast toplega zraka, ki v brezvetrju onemogoči odtekanje onesnaženega zraka iz kotline. Hladen zrak s pobočij zato polzi v kotlino in jo ohlaja; tako nastane **toplotni obrat** (inverzija): hladen zrak je spodaj in toplejši zgoraj. Zaradi tega raste iglasto drevje niže od listnatega. Vse bolj onesnažen zrak in megla ogrožata zdravje ljudi, zato priporočajo zadrževanje v prostorih in omejujejo promet.

F

Sončna vidna svetlova in UV sevanje pa povzročita v ozračju različne **fotokemične reakcije**. Med drugim se dušikov dioksid razkroji v dušikov monoksid in sprošča atomizirani kisik (O), ki se z molekularnim kisikom (O₂) veže v ozon (O₃), ta pa kot oksidacijski ali dehidracijski agens učinkuje na vrsto snovi, ki onesnažujejo zrak. To je najpogostejše pozimi. Z različnimi fotokemičnimi reakcijami nastaja **fotokemični smog**, ki nevarno ogroža zdravje ljudi in živo naravo ter povzroča tudi veliko materialno škodo.

G

galvansko blato (a. electroplating sludge, f. galvanoplastique déchets, n. Galvanikschlamm /m/, h. galvanski mulj, i. fango di galvanoplastica)

blato, ki nastaja pri galvanizaciji, za katerega je zaradi vsebnosti strupenih snovi določeno posebno ravnanje po predpisih za nevarne odpadke gama sevanje > sevanje gama

GAP, a. Good Agricultural Practices (f. bonnes pratiques agricoles/en matière d'agriculture pour les applications de la biotechnologie)

DKP, dobra kmetijska praksa okoljsko neoporečne proizvodnje

Gausejevo pravilo (po ruskem biologu G. G. Gauseju, 1934, h. Gauzeov princip)

pravilo, po katerem pride med vrstama s podobnimi življenjskimi potrebami, živečima na skupnem prostoru, do tekmovanja za hrano, svetlobo, prostor, pri čemer ena postopno prevlada ter se številčno pomnoži, zato šibkejša vrsta spremeni ekološko nišo, način prehranjevanja in življenjski prostor

gazifikacija > uplinjanje, plinifikacija

GDP, (1) a. Gross Domestic Product = BDP, bruto domači proizvod > BDP,

(2) a. Good Development Practice (f. BDP – Bonnes Pratiques de Développement) **dobra razvojna praksa z uporabo najboljše dostopne tehnologije in drugimi, zlasti prostorskimi ugodnimi rešitvami**

GEF, a. Global Environment Facility

mednarodna organizacija za okoljske storitve, ust. 1990 pri Svetovni banki, da pomaga vladam pri finančnem reševanju okoljskih zadev

GEMS, a. Global Environmental Monitoring System

splošen in vseobsegajoč svetovni okoljski opazovalni sistem

gen (a. gene, f. gène, n. Gen /m/, h. gen, i. gene)

dedna zasnova: del kromosoma, zgrajen iz de/z/oksiribonukleinske kisline (DNK), ki nosi dedni zapis za določeno lastnost osebk, in se prenaša na potomce

generacija (a. generation, f. génération, n. Generation /f/, h. generacija, i. generazione)

rod, skupina prebivalstva približno 30 rojstnih letnikov

genetika (a. genetics, f. génétisme, n. Genetik /f/, Vererbungslehre /f/, h. genetika, i. genetica)

biološka veda o zakonitostih dednosti

genom (a. genome, f. génome, n. Genom /n/, h. genom, i. genoma)

celota genskih informacij v kromosomu celice, značilna tudi za ves organizem, ki se v celoti prenaša na potomce > genotip

genotip (a. genotype, f. génotype, n. Genotyp /m/, Pflanze /f/, h. genotip, i. genotipo)

celota dednih lastnosti (alelov, različnih genov), ki jih osebek prevzame od prednika > transgeneza

genotoksičnost (a. genotoxicity, genetic toxicity, f. toxicité génétique, génotoxicité, n. Genotoxizität /f/, h. genotoksičnost, i. genotossicità)

lastnost strupov, da delujejo na dedno zasnovo > gen

genska banka (a. gene bank, genepool, f. fonds gén/ét/ique, banc/pool de gènes, n. Genbank /f/, Genpool /m/, h. genska banka, i. banca genetica)

(1) ustanova, v kateri se strokovno hranijo konzervirani genski materiali

(2) biotsko raznovrstna narava kot naravna zakladnica genskega materiala

gensko inženirstvo (a. genetic engineering, f. génie génétique, n. genetischer Ingenieurbau /m/, Gentechnologie /f/, h. genetičko inženjerstvo, i. ingegneria genetica)

(1) prenos izbranih delov ali celih genov z določenimi dednimi zapisi iz DNK enega organizma (darovalnega) v drugi organizem (gostitelja), da ta pridobi izbrane spremenjene lastnosti

(2) celota biotehnoloških postopkov za izboljšanje produkcije mikrobnih snovi

gensko spremenjeni organizem, GSO (a. Genetically Modified Organism, GMO, f. organisme génétiquement modifié, OGM, n. transgener Organismus /n/, h. gensko preinačen (prilagođen, modificiran) organizam, i. organismo geneticamente modificato)

rastlina, žival ali bakterija z novimi, biotehnološko spremenjenimi dednimi zapisi v genih (s postopki, ki spreminjajo genski material drugače kot to poteka v naravnih razmerah s križanjem ali z naravno rekombinacijo) in zaradi tega s spremenjenimi lastnostmi, npr. z umetno pridobljeno odpornostjo proti škodljivcem, z večjo trajnostjo (odpornostjo proti gnitju in izsušitvi) ali kakovostjo njihovih uporabnih delov, zlasti plodov • zakon o ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi določa ukrepe za preprečevanje škodljivih vplivov na okolje, ki so se ponekod že pokazali > transgeni organizem

geofizika (a. geophysics, f. géophysique, n. Geophysik /f/, h. geofizika, i. geofisica)

veda, ki preučuje fizikalne lastnosti skorje, morij, ozračja in ionosfere Zemlje ter vplive Sonca in Lune na Zemljo; v ožjem pomenu fizika Zemljine skorje • med drugim pomaga napovedati potrese in vulkanske izbruhe

geografski informacijski sistem, GIS (a. geographic information system, GIS, f. système géographique des informations, n. geographisches Informationssystem /n/, h. geografski informacijski sistem, i. sistema d'informazioni geografiche)

sistem digitalnih, prostorsko opredeljenih informacij o značilnostih območja •

npr. o površju in ozračju, ki mogoča spoznavanje prepletenosti pojavov v okolju > informacijski sistemi o okolju

geografski vidik (a. geographical aspect, f. géographique point de vue, n. geographischer Standpunkt /m/, h. geografski vidik, i. /punto di/ vista geografico)

celota kriterijev za presojo, ki temeljijo na geomorfoloških, fizičnogeografskih, demogeografskih, socialnih, urbanih, gospodarskih, regionalnih in prometnih značilnostih ali vplivih

geokemija (a. geochemistry, f. géochimie, n. Geochemie /f/, h. geokemija, i. geochimica)

veda, ki preučuje porazdelitve in kroženje kemičnih prvin • med drugim tudi zaradi onesnaževanj, ki jih povzroča človek s koncentracijami prvin v okolju

geologija (a. geology, f. géologie, n. Geologie, h. geologija, i. geologia)

veda o Zemljinem razvoju; osnovno načelo geologije, da je sedanost ključ za razlago preteklosti, je mogoče obrniti: preteklost je ključ za napovedovanje prihodnosti, kar omogočajo 'zapisi' v kamninah

geomorfologija (a. geomorphology, f. geomorphologie, n. Geomorphologie /f/, h. geomorfologija, i. geomorfologia)

veja fizične geografije, ki preučuje oblike zemeljskega površja v povezavi z geološko podlago in zunanji dejavniki preoblikovanja površja • pomembna zlasti zaradi preučevanja kraških pojavov, ledeniškega oblikovanja dolin in jezerskih kotanj, plazov in učinkov vodovja

geotermalna energija (a. geothermal energy, f. géothermie, énergie géothermique, n. geothermische Energie /f/, h. geotermička energija, i. energia geotermica)

toplota, ki se nahaja in sprošča v notranjosti Zemlje, izkorišča pa posredno v geotermalnih izvirih ali s črpanjem tople vode

glina (a. clay, f. argile, n. Ton /m/, h. glina, i. argilla)

finozrnata nevezana kamnina, ki s svojimi lastnostmi vpliva zlasti na okoljske značilnosti Zemljinega površja • gline so odlično tesnilo in adsorbent v vodi raztopljenih snovi > glinavec

glinavec (a. mudstone, f. aleurolite, n. Tonstein /m/, h. aleurolit, i. argilita)

iz gline nastala najbolj razširjena sedimentna kamnina • pobočja glinavca niso stabilna

glive (a. fungi, f. champignons, n. Pilze /m/, h. gljive, i. funghi)

(1) skupina eno- ali večceličnih organizmov brez klorofila, ki se hranijo z razkrojevanjem mrtvih rastlinskih in živalskih snovi (saprofiti), kot zajedavci (paraziti) ali simbionti;

(2) gobe (s trosovniki) in bolj zapleteno grajeni gomolji

globalen (a. global, overall, f. global, n. global, weltweit, erdumfassend, h. globalan, općesvjetski, i. globale, mondiale, universale)

svetoven: ki se nanaša na pojave, procese, dogajanje na vsej Zemlji, vseh celinah in je skupen človeštvu • spremembe v zemeljskem ozračju in podnebju, krčenje svetovnega biotskega bogastva, svetovna skrb za varovanja okolja, civilizacijske bolezni > globalizacija

globalizacija (a. global size functions, f. système global de développement, n. weltweit Wirken /n/, global Geltung /f/, h. globalizacija, i. globalizzazione)

(1) politična: posploševanje ali svetovno povezovanje v določenih gibanjih, npr. delovanje Organizacije združenih narodov (OZN) in njihovih agencij, programi in konvencije ZN; delovanje vodilnega kapitala kaže na težnjo po razvoju svetovnega gospodarskega sistema in vodenje s komunikacijskimi in informacijskimi sredstvi, kar označuje tudi nova politična razmerja;

(2) odločujoč vpliv kapitala (in transnacionalke) na svetovnem tržišču se širi na škodo modela socialnega tržnega gospodarstva • posledice: mnogo držav, zlasti majhne in nerazvite, so gospodarsko podrejene svetovnemu tržišču in glavnim kapitalskim tokovom, svetovna nerazvitost se ne zmanjšuje

(3) svetovno razširjeni problemi onesnaženja in degradacij okolja, npr. ogrevanje površja Zemlje (a. global warming), so posledica napačnega odnosa do okolja pri največjih proizvajalnih in prometnih sistemih, ki brezobzirno ravnaajo z naravo in ekonomsko podrejenimi državami ter se težko podrejujejo zahtevam za preprečevanje škodljivih pojavov (konvencije ZN in protokoli ali mednarodni dogovori)

GMO, a. Genetically Modified Organism > gensko spremenjeni organizem

gnilišče (a. digester, digestion tank, d. chamber, f. digesteur /de boues/, n. Faulbehälter /m/, h. gnjilište, i. digestore)

bazen, v katerem se razkrajajo organske snovi s pomočjo anaerobnih bakterij, pri čemer se sprošča metan > gnitje

gnitje (a. decomposition of organics, f. décomposition de matières organiques, n. Faulen /n/, Abbau /m/ der organischen Bestandteile, h. gnjiljenje, truljenje, i. putrefazione, processo di decomposizione)

razkroj organskih snovi, zlasti beljakovin in aminokislin v tkivih mrtvih organizmov (v reaktorju brez kisika) s pomočjo bakterij in gliv v preproste organske in anorganske spojine, npr. žveplovodik, skatol, indol, ki jih lahko znova porabijo primarni proizvajalci

gnoj > hlevski gnoj

gnojevka (a. semiliquid manure, slurry, f. purin, /lisier/, n. Flüssigmist /m/, /Gülle /f/, Jauche /f/ /, h. gnojavica, osoka, židak gnoj, i. liquame /semi-liquido/)

(1) razredčena gnojnica in živalski iztrebki, odplaka s hlevskih stojišč;

(2) preperelina iz gnoja > gnojnica

gnojilo (a. /organic/ manure, compost, /mineral/ fertilizer, f. engrais, n. Dünger /n/, Düngemittel /n/, h. gnojivo, duhrivo, i. letame, concime chimico)

snov, substrat, ki vsebuje različne kemične elemente, potrebne za rast rastlin; organsko gnojilo: hlevski gnoj, kompost, pepel; anorgansko gnojilo: mineralno gnojilo, ki vsebuje zlasti dušik, fosfor, kalij (N, P, K) > hlevski gnoj

gnojnica (a. liquid manure, f. purin, lisier, n. Jauche /f/, Dungwasser /n/, h. osočina, osoka, gnojnica, i. liquame /liquido, putrido/)

odtok živalskega seča in razredčenega blata iz hlevov in gnojišč > gnojevka

gomoljčne bakterije > bakterije

gospodarjenje s prostorom > prostorsko planiranje /načrtovanje/

gospodarjenje z vodami (a. water management, f. gestion de l'eau, maîtrise de l'eau, n. Wasserwirtschaft /f/, h. vodoprivreda, i. gestione delle acque)

opredeljujeta smernica EU o skupni politiki do voda in zakon RS o vodah (2002) in sicer: varstvo vodnih virov in porečij ter priobalnih in priobalnih območij, priprava stateških dokumentov in načrtov upravljanja voda, spremljanje razmer na vodovju (monitoring) in gospodarjenje z vodo s kakovostnega, količinskega in cenovnega vidika ter prednostne upravičenosti rabe vode v razmerah omejenih možnosti, podeljevanje koncesij za porabo vode, dela, ki posegajo v vode, ribogojstvo in vodne športe, oskrba s pitno vodo z vodovodi ter reševanje problemov v sušnem obdobju (dovažanje vode za naselja in zaselke brez lastnih virov, zagotavljanje biotično nujno potrebnega pretoka v potokih in rekah, kakor tudi skrb za gospodarno rabo vode > svetovno združenje za vode

gospodarjenje z odpadki (a. waste handling, w. management, w. traitement at source, w. incineration /combustion, f. gestion /aménagement des déchets, traitement des déchets au lieu de production, incinération des déchets, n. Abproduktbehandlung /f/, Abfallwirtschaft /f/, Abproduktbehandlung am Anfallort, Abfallverbrennung /f/, h. privredivanje / upravljanje otpacima /i na mjestu proizvodnje/, incineracija, i. trattamento / maneggio dei rifiuti, manipolazione dei rifiuti alla fonte, incenerimento dei rifiuti)

celovita skrb za zbiranje in sortiranje odpadkov, njihovo odstranjevanje, →

predelavo in ponovno uporabo koristnih odpadkov, na urejena odlagališča tako spada le neizkoriščeni del odpadkov in pepel • gospodarno ravnanje se začne pri virih nastajanja odpadkov, ki jih je treba čimbolj zmanjšati, nadaljuje z izrabo koristnih snovi v odpadkih s predelavo (t. i. reciklažo), kolikor jih ni mogoče ali ni smotrno predelati v surovine, se lahko uporabijo kot energetski vir, nekaj odpadkov pa je mogoče tudi kompostirati > odpadki

gospodarska spodbuda > finančna spodbuda

gospodarsko izkoriščanje (česa) (a. exploitation, f. exploitation, modalités d'utilisation, n. Ausbeutung /f/, Nutzbarmachung /f/, h. iskoriščanje prirodnih dobrar, i. escavazione)

(1) izkoriščanje naravnih virov zaradi oskrbe z vodo, pridelovanja hrane, krme, surovin in energije ter predelave v končne izdelke, važno je zlasti pridobivanje energije iz obnovljivih virov

(2) izkoriščanje krajinskih vrednot in naravne dediščine za turizem in izobraževanje

gospodinjska odpadna voda (a. domestic/household wastewater, domestic sewage, f. eaux usées domestiques, eaux d'égout domestiques, n. häusliches Abwasser /n/, h. kućanska odpadna voda, i. acqua di scola di origine domestica)

odpadna voda iz gospodinjstev /iz kopalnic in WC, kuhinj/, ki vsebuje tudi viruse, bakterije, delce odpadnih snovi in ostanke gospodinjskih kemičnih sredstev • porabo teh je treba omejiti na nujno, čeprav se pozneje razgradijo

gospodinjski odpadki (a. domestic solid waste, household refuse / waste, f. ordures domestiques, résidus / déchets ménagers, n. Hausmüll /m/, h. otpaci domačinstava, i. rifiuti solidi domestici)

pretežno trdni odpadki iz gospodinjstev, ki jih je primerno ločevati in sortirati na istovrstne skupine (frakcije) ter redno odvažati s pomočjo pooblašene organizacije • odmetavanje v naravo ni dopustno, ker je škodljivo

gospodinjstvo (a. household, f. économie domestique, tenue de la maison, n. Hauswirtschaft /f/, Haushalt /m/, h. kućanstvo, i. economia domestica)

skupnost oseb, ki skupaj živijo, pridobivajo in porabljajo dohodke gospodinjstva ter delujejo kot funkcionalna enota • poslovni register zajema tudi samostojne ustvarjalce, npr. umetnike, lekarnarje, odvetnike, zdravnike

gostitelj (a. host, f. hôte, n. Gastgeber / m/, h. domačin, i. ospite)

rastlina ali žival, na kateri ali v kateri občasno ali stalno živi in jemlje hrano zajedavec (parazit)

gozd (a. forest, f. forêt, bois, n. Wald /m/, Waldung /f/, Forst /m/, h. šuma, i. bosco)

rastlinska združba na gosto rastočega drevja navadno z grmičasto ali zeliščno podrastjo na površini, večji od 5 arov; vanjo se ne vštevajo parki in drevoredi v naseljih ter gozdne drevesnice • gozdni sestoji so različni: iglasti gozd samo z drevjem iglavcev, listnati gozd, ki ima navadno več vrst drevja in podrasti kot iglasti, ter mešani gozd z različnim iglastim in listnatim drevjem; posebni režimi so določeni za varovalne gozdove, ki imajo ekološko funkcijo varovanja, npr. pred vetrom, hrupom, plazovi, za varovanje vode > sanitarna sečnja

GPP, a. Gross Primary Production (f. production primaire brute, n. Primärproduktion /f/, h. bruto domača proizvodnja, i. produzione primaria grezza)

bruto primarna proizvodnja ali osnovni pridelek brez predelave

grablje (a. screen, f. tamis, n. Rechen /m/, Sieb /n/, h. grablje, i. rastrello)

rešetka, ki zadržuje plavajoče odpadke na vodotoku in omogoča njihovo odstranitev

grajeno javno dobro (a. public land property and infrastructure, f. public bien d'origine anthropique et l'infrastructure, n. allgemeine Bebaugshabe /f/ und Infrastruktur /f/, h. građeno javno dobro i infrastruktura, i. bene antropogenico e l'infrastruttura pubblica)

objekt javne infrastrukture in zemljišče, na katerem se nahaja

grajeno okolje (a. built environment, f. bien d'origine humaine, n. Bebaugsmilieu /n/, građena /antropogena/ okolina /okoliš, sredina/, i. ambiente abitato, area urbana) **(antropogeni) del naravnega okolja, ki ga je zgradil, preoblikoval ali organiziral človek • bivalne in gospodarske zgradbe, njihovo urejeno okolje, ulična ureditev, prometno omrežje, športni objekti itd.**

gramoznica (a. gravel pit, sand pit, excavation, f. fosse de sable et gravier, n. Sand- und Kieselaushub /m/ oder Höhle /f/, h. šljunčara, i. cava di rena, cava di sabbia)

jama v peščenem terenu, ki nastane zaradi izkopavanja peska in predstavlja tveganje, da onesnaževala, npr. kmetijske kemikalije, nevarne tekočine pri prometnih ali drugih nezgodah, izcedki iz odpadkov, prodrejo do podtalnice

granit (a. granite, f. granite, n. Granit /m/, h. granit, i. granito)

zelo razširjena zrnata, trdna in odporna magmatska kamnina z najmanj 10 % kremena in alkalnega glinenca (ortoklaza), ki se uporablja kot gradbeni kamen

Greenpeace (izg. grinpis), **mednarodna okoljevarstvena organizacija, ustanovljena 1971 v Vancouvru, s sedežem v Amsterdamu, ki se z nenasilnimi sredstvi bojuje proti onesnaževanju, zlasti ogrožanju z jedrsko energijo, uporabi strupenih snovi in krčenju tropskih gozdov, zavzema pa za ohranjanje biotske pestrosti**

greznica (a. cesspool, cesspit, f. fosse de sédimentation, fosse septique (décantrice), n. Absetzgrube /f/, Senkgrube /f/, Klärgrube /f/, Faulgrube /f/, h. zahodna jama, kloaka, i. pozzo nero, fossa biologica a dispersione)

obzidana in pokrita jama za fekalije (straniščno blato in delno gospodinske odpadke), praviloma brez odtoka v tla

GSO > gensko spremenjeni organizmi

GVŽ, primerjalni koeficient po potrebnih krmih za 'glavo velike živine' • po ocenah FAO in merilih v Sloveniji: molzna krava 1,0, junica do 2 let 0,7, vol 1,2, konj 1,3, bik 1,4, koza 0,08, ovca 0,1, prašič 0,25, perutnina 0,0015

H

habitat > bivališče

halofili > skrajnostni organizmi

halofiti (a. halophytes, f. halophytes, h. Halophyten, Salzpflanzen /mpl/, h. halofiti, slanjače, i. alofita)

rastline, ki rastejo na slanih tleh /solončakah in drugih/ > skrajnostni organizmi

halogeni elementi, halogen (a. halogen, f. halogène, n. Halogen /n/, h. halogen, i. alogeno)
kemični elementi iz 7. skupine periodnega sistema: plina fluor in klor, tekoči brom in trdni jod (ter radioaktivni astat), ki s kovinami tvorijo soli (halogenide), z vodikom pa kisline • halogenirani ogljikovodiki, DDT in PCB, so nevarna, dolgoživa onesnaževala okolja > klorfluormetani CFC

havarija (a. average, f. avarie, n. Havarie /f/, Seeschaden, Transportschaden, h. havarija, i. avaria)

brodolom, prometna nesreča

HC > ogljikovodiki

HCl > klorovodikova kislina

HE > hidroelektrarna

helofit(i) (a. helophyte, aquatic flora, f. plantes aquatiques /dans les marais/, n. Hydrophyt /m/, Wasserpflanze /f/, h. helofiti, močvarne biljke, i. idrofita)

visoke močvirne rastline, katerih spodnji deli stebel in korenine so pod vodo, npr. trst, rogoz, šaš

helsinška konvencija (a. Helsinki Convention)

mednarodni sporazum, sprejet aprila 1992, o zaščiti Baltiškega morja in načrtih za zmanjšanje onesnaževanja z ozemlja baltskih držav

herbicid (a. herbicide, weed killer, f. désherbant, herbicide, n. Herbizid /n/, Unkrautbekämpfungsmittel /n/, h. herbicid, i. erbicida, diserbante)

kemično sredstvo za zatiranje neželenih rastlin, plevla

herbivori > rastlinojedci

heterotrofni organizmi, heterotrofi (a. heterotrophic organisms, f. hétérotrophe, n. Heterotrophen /f/, h. heterotrofni organizmi, i. eterotrofici)

organizmi, človek, živali in zajedavske rastline, ki ne morejo sami ustvarjati svoje hrane, temveč potrebujejo pridobljene in sintetizirane organske vire

HFC > vodikofluoroogljik

hibernacija > zimsko spanje

hibrid (a. hybride, f. hybride, n. Hybride /f/, h. hibrid, križanec, mješanac, bastard, i. ibrido)

križanec med dvema različnima vrstama ali pasmama, ki je navadno neploden

hidrobiologija (a. hydrobiology, f. hydrobiologie, n. Hydrobiologie /f/, h. hidrobiologija, i. idrobiologia)

veja biologije, ki preučuje življenje vodnih organizmov in združb ter lastnosti vodnega okolja; deli se na *oceanobiologijo*, ki preučuje organizme morij in oceanov, *limnologijo* za življenje v jezerih in *ihtiologijo* ali riboslovje, ki zajema tudi tekoče vode > limnologija

hidroelektrarna, HE (a. hydroelectric power plant, f. centrale hydroélectrique, n. Wasserkraftwerk /n/, hidroelektrana, i. centrale idroelettrica)

elektrarna, v kateri se izkorišča potencialna energija vode; **akumulacijska HE**, z zaježitvijo reke in umetnim jezerom; **pretočna HE**, zlasti manjše zmogljivosti, ki izkorišča kinetično energijo vode • v Sloveniji prispevajo HE okoli 30 % električne energije, gradijo še nove, da bi povečali pridobivanje energije iz obnovljivih virov

hidrofiti (a. hydrophyte, f. hydrophyte, n. Hydrophyt /m/, h. hidrofiti, vodene biljke, i. idrofita)

rastline, ki rastejo v vodnem okolju; **elodeidi**: rastline, ki so v celoti potopljene v vodi; **nimfeidi**: rastline, katerih listi in cvetovi plavajo na vodni gladini > helofiti

hidrogeografija (a. hydrogeography, f. hydrogeographie, n. Hydrogeographie, h. hidrogeografija, i. idrogeografia)

veda, ki preučuje vodovja kot del pokrajine, njihove hidrotehnične in geografske lastnosti

hidrogeologija (a. hydrogeology, f. hydrogéologie, n. Hydrogeologie /f/, h. hidrogeologija, i. idrogeologia)

veda, ki preučuje podzemne vode razvojno in s stališča kamnin, s katerimi so v stiku, širjenje in nevtralizacijo onesaženja v njih

hidrografija (a. hydrography, f. hydrographie, n. Hydrographie /f/, h. hidrografija, i. idrografia)

veda o vodah, vodnih sistemih

hidroliza (a. hydrolysis, f. hydrolyse, n. Hydrolyse /f/, h. hidroliza, i. idrolisi)

razgradnja spojin pri reakciji z vodo • s hidrolizo tudi preperevajo kamnine; v talnih procesih vodikovi ioni iz vode zamenjajo kalcij, magnezij, kalij in natrij, vezanje spojin z vodo pa tvori hidrate

hidrologija (a. hydrology, f. hydrologie, n. Hydrologie /f/, Gewässerkunde /f/, h. hidrologija, i. idrologia)

veda, ki preučuje vode na zemeljskem površju in pod njim, njene pojave, kroženje in porazdelitev v času in prostoru, njene biološke, fizikalne in kemične lastnosti ter vplive na živa bitja in okolje

hidrološki (a. hydrologic/al/, f. hydrologique, hidrique, de l'eau, n. hydrologisch, h. hidrološki, i. idrologico)

povezan z vodo, npr. vodna bilanca > hidrosfera

hidromelioracija (a. hydromelioration, hydrotechnical amelioration /land improvement/, f. amélioration hydrotechnique, n. Hydromelioration /f/, h. hidromelioracija, i. idromiglioramento)

izboljševanje lastnosti tal z osuševanjem ali namakanjem s hidrotehničnimi ukrepi • hidromelioracije so posegi v vodni režim in kroženje vode, ki se je izoblikoval v naravi, zato lahko vplivajo tudi na druga zemljišča; pomembno je ohranjanje mokrišč zaradi stalnega živalstva in stanišč za ptice selilke

hidroponika (a. hydroponics, f. production hydrique, n. Hydroponik, h. hidroponika, i. idroponica)

intenzivno gojenje rastlin brez prsti, s koreninami v vodi, ki vsebuje vse za rast potrebne snovi (hranilna raztopina)

hidrosfera (a. hydrosphere, f. hydrosphère, n. Hydrosphäre /f/, Wasserhülle /f/ der Erde, h. hidrosfera, i. idrosfera)

del geosfere, celota vodne mase na Zemlji ne glede na njeno agregatno stanje, ki obsega vodo na površju, v ozračju, v ledenih gmotah

higiena (a. hygiene, f. hygiène, n. Hygiene /f/, h. higijena, i. igiene)

medicinsko področje, ki skupaj z drugimi vedami preučuje razmere in možnosti za ohranjanje zdravja • ugotavlja, ali so gostišča, kopališča, živila, oblačila ipd. zdravstveno in higiensko (ne)oporečna

higrofiti in higrofiti (a. hygrophytes, f. hygrophytes, n. Hygrophyten /mpl/, h. higrofiti, vodene biljke, i. igrofiti)

rastline, ki živijo v vlažnem okolju (npr. v globelih listnatih gozdov)

hipertermija (a. hyperthermy, f. hyperthermie, n. Hyperthermie /f/, Hitzschlag, h. hipertermija, i. ipertermia)

(1) pregretoost toplokrvnih živali, ko se temperatura dvigne nad normalno raven

(2) zvišanje temperature zlasti rečne, jezerske vode zaradi toplotnega onesnaženja z dovajanjem tople vode

hipertermofili > skrajnostni organizmi

hipertrofija (a. hypertrophy, f. hypertrophie, n. Hypertrophie /n/, übermässiges Wachstum /n/, h. hipertrofija, i. ipertrofia)

čezmerna, prebujna rast zaradi zvečanja celic

hipertrofna voda (a. hypertrophic water, f. l'eau hypertrophe, n. hypertrophisches Wasser /n/, h. hipertrofna voda, i. acqua ipertrofica)

voda s čezmerno (nenormalno) vsebnostjo hraniv (evtrofna voda)

hipocenter (a. hypocenter, f. hypocentre, n. Hypozentrum /s/, h. hipocentar, i. ipocentro)
žarišče potresa v notranjosti zemeljske skorje, od koder se sprosti potresno valovanje

hipolimniji (a. hypolimnion, f. hypolimnion, couche profonde (d'une nappe d'eau), n. Hypolimnion /n/, h. hipolimniji, i. ipolimnio)

spodnja, hladna plast jezerske vode, do katere ne seže svetloba

hitrost (a. speed, velocity, hurry, f. vitesse, célérité, rapidité, n. Geschwindigkeit /f/, Schnelligkeit, h. brzina, i. velocità, rapidità)

fizikalni pojem: premik telesa v časovni enoti, ki ga povzroči neka sila •

problematična je čezmerna hitrost vozil, ker se z njo ogroža varnost voznikov in potnikov (eden glavnih vzrokov za hude nesreče); z zmerno hitrostjo in načinom vožnje se varčuje z gorivom in manj onesnažuje zrak z izpušnimi plini

HIV, kratica za virus *Human Immunodeficiency Virus*, ki povzroča aids

hlevski gnoj (a. farmyard manure, dung, f. fumier, fumier d'étable, n. Stallmist /m/, Stalldung /m/, h. stajski gnoj, i. letame)

mešanica živalskih iztrebkov in stelje > gnojevka, gnojnica

holocen (a. holocene, f. holocène, n. Holozän, h. holocen, i. olocene)

najmlajša doba geološke zgodovine Zemlje, po pleistocenu /ledeni dobi/ traja zadnjih 10 000 let • ledeniki so narinili ogromno drobirja in skal, reke so s tem zasipale kotline (Ljubljansko), nastajala so jezera in barja, kras se je razvijal, izoblikovala se je podoba slovenskih pokrajin

hormon (a. hormone, f. hormone, n. Hormon /n/, hormon, i. ormone)

več vrst enostavnih organskih spojin, ki nastajajo v žlezah z notranjim izločanjem, npr. adrenalina, žolčne kisline, spolni hormoni, insulin, ki uravnavajo delovanje drugih žlez, organov, organizma, njegov razvoj, rast • nekatere že tudi umetno pridobivajo

hortikultura (a. horticulture, f. horticulture, n. Gartenbau /m/, Gartenkunst /f/, h. hortikultura, i. orticoltura)

gojenje okrasnih, vrtnih rastlin, urejanje parkov, krajine

hrana (a. food, f. aliment, n. Nahrung /f/, h. hrana, i. nutrimento)

vse, kar živa bitja jedo, da preživijo in ohranjajo zdravje • sestavljajo jo ogljikovi hidrati (škrob, sladkor, med), beljakovine (ribe, meso, jajca, mleko), maščobe (živalske, rastlinske), vitamini, voda; nekatera hranila dajejo energijo, druga sodelujejo pri presnovi; energijska vrednost se meri v kJ (stara enota je kilokalorija, okr. kcal /pogovorno tudi kar kalorija/, tisočkrat večja od kalorije, okr. cal, 1 kcal = 4,186 kJ)

hranilna raztopina > hidroponika

hrup (a. noise, f. bruit, n. Lärm /m/, h. buka, i. rumore)

neželeni in neprijetni zvoki, ki vznemirjajo ljudi in živali, motijo okolje in pri večji jakosti škodljivo vplivajo na zdravje ljudi > prometni hrup, > izpušni plin

hrup avtocest (a. highway noise, f. bruit de la circulation autoroutière, n. Autobahnlärm /m/, h. saobračajna buka, i. rumore della strada maestra/pubblica)

hrup večje jakosti, ki ga povzroča promet na avtocestah • vpliva na zdravje ljudi in skupaj s plini onesnažuje ozračje ter okolico avtocest > prometni hrup

hudournik (a. torrent, steep mountain stream, f. torrent, n. Wildbach /m/, h. bujica, i. torrente)

gorska reka ali potok, ki ob pritoku padavinske vode hitro naraste, erodira površje v svojem povirju ali strugo ter pri dotoku v dolino odlaga veliko naplavin na hudourniškem vršaju > erozija tal

humana ekologija, socialna ekologija (a. human ecology, f. écologie humaine, n. Humanökologie /f/, h. humana ekologija, i. ecologia umana)

veja ekologije, ki preučuje odnose med ljudmi in okoljem • sprva bolj malo ekološka se je vse bolj srečevala z odnosi med ljudmi in okoljem, zato se je kasneje oblikovala še 'socialna ekologija'

humanost (a. humanity, f. humanité, n. Humanitas /f/, Humanität /f/, h. humanost, čovječnost, i. umanità)

človečnost: celota človeških pozitivnih moralnih lastnosti

humidnost (a. humidity, f. humidité, n. Feuchtigkeit /f/, h. humiditet, vlažnost, i. umidità)

vlažnost

humifikacija > humus

humus (a. humus, f. humus, n. Humus /m/, h. humus, zemlja crnica, i. /h/umus)

obstoje, večinoma temno obarvan del organske snovi, ki nastaja z razkrojem rastlinskih in živalskih ostankov; humozna tla so zelo rodovitna, ker vsebujejo veliko organskih snovi oziroma humusa; spreminjanje mrtvih organskih ostankov v prhline (humus) imenujemo *humifikacija*

I

IAEA, a. International Atomic Energy Agency, Mednarodna agencija za atomsko energijo (jedrsko energetiko, 1957), neodvisna mednarodna ustanova pod okriljem OZN s sedežem na Dunaju, ki je v celoti odgovorna za mednarodne aktivnosti pri miroljubnem izkoriščanju jedrske energije

ICRP, a. International Commission on Radiological Protection, Mednarodna komisija za radiološko zaščito: neodvisna mednarodna komisija, ki uvaja izsledke na področju varstva pred ionizirajočimi sevanji v prakso in določa mejne doze še sprejemljivih sevanj

ICSU, a. International Council of Scientific Unions, Mednarodni svet znanstvenih združenj: mednarodna organizacija, ki priporoča raziskovalne prioritete zlasti na področjih biogeokemičnih procesov, ekotoksikologije, biotehnologije, genetike, podnebnih sprememb, potresne ogroženosti, informacijskih sistemov in sonaravnih (varovanju okolja primernih) tehnologij

idejni načrt (a. preliminary design, f. projet d'intention, étude d'une conception, n. Entwurf /m/, h. idejni nacrt, i. progettazione)

zasnova določenega projekta z vsemi utemeljitvami glede funkcije in okolja

identiteta (a. identity, sameness, f. identité, n. Identität /f/, h. identiteta, istovjetnost, i. identità)

celota lastnosti, po katerih je mogoče koga, kaj prepoznati, razlikovati od podobnega, npr. etnična, kulturna, kraška identiteta v mednarodnem okolju

IEA, a. International Energy Agency, Mednarodna agencija za energijo, mednarodna organizacija za področje energetike s sedežem v Parizu

ihtiofavna (a. ichthyofauna, f. ichtyofaune, n. Ichtyofauna /f/, h. ihtiofauna, i. ittiofauna) **vse ribe določenega vodnega območja**

ihhtiologija (a. ichthyology, f. ichtyologie, n. Ichtyologie /n/, ihtiollogija, i. ittologia) **veja zoologije, ki preučuje ribje vrste in življenje rib > ihtiofavna**

IMCO, a. code of Intergovernmental Maritime Consultation Organization, UN 1958, **kodeks Medvladne svetovalne organizacije za pomorstvo, agencije ZN, ki obravnava varnost v pomorstvu in zaščito pred onesnaževanjem morja**

imigracija (a. immigration, f. immigration, n. Immigration /f/, Zuwanderung /f/, h. imigracija, doseljenje, i. immigrazione)

(1) priseljevanje ljudi, živali z drugega območja

(2) vsi priseljenci v deželi, državi

• imigracije lahko spremenijo sestavo populacije; imigracija je priselitev za stalno bivanje in zaposlitev, kar urejajo države s predpisi in mednarodnimi sporazumi (ZDA, Izrael, Avstralija, v Slovenijo iz balkanskih držav itd.)

imisija (a. immission, ground-level concentration, f. immission, impact de la présence des polluants, n. Immission /f/, h. imisija, i. immissione)

vnašanje škodljivih snovi ali energije v okolje, ki ga onesnažujejo in ogrožajo zdravje ljudi, npr. dim, smrad, odplake, odpadki, hrup > imisijska omejitev

imisijiska omejitev (a. immission limit/ation/, f. limite d'immission, n. Immissionsgrenze /f/, h. ograničenje imisije, i. limite d'inquinamento)

omejitev z dopustno izkustveno nenevarno količino onesnaževal in oblikami onesnaževanja, ki se širijo na določeno območje od zunaj • te naj ne bi škodile okolju, vendar je možen sinergistični učinek več vrst onesnaževal, pri čemer je treba upoštevati prag tveganja za izpostavljenost kritičnih skupin: otroke, alergike in bolnike, nosečnice, stare ljudi > imisija

implementacija – izvršitev, izpeljava, uresničenje, uvedba

impregnacijsko sredstvo (a. impregnable agent, f. liquide /substance/ d'imprégnation, n. Imprägniermittel /n/, impregnacijsko sredstvo, i. agente impregnante)

zaščitno sredstvo (tekočina), ki poveča trajnost in odpornost določene snovi (lesa, tkanine, papirja ipd.) proti gnitju in škodljivcem, jo naredi manj vnetljivo, prepustno za vodo > zaščitni premazi

impregniranje (a. impregnation, f. impregnation, n. Imprägnation /f/, h. impregnacija, i. impregnazione)

prepojitev določene snovi ali predmeta z zaščitnim sredstvom

imunost (a. immunity, f. exemption, exonération, immunité, n. Immunität /f/, h. imunost, i. immunità)

sposobnost organizma, da se brani pred nalezljivimi boleznimi in njihovimi povzročitelji • mikroorganizmi, zlasti bakterijami, virusi oziroma tudi pred nastajanjem rakastih celic; okvaro imunskega sistema aids povzroča virus HIV

incidenca (a. incidence, f. incidence, n. Inzidenz /f/, h. incidenca, i. incidenza)

(1) število novih primerov določene bolezni v določenem času

(2) število prijetljajev (neprijetnih dogodkov)

incident > okoljski incident

incinerator > sežigalnica

indeks pristnega varčevanja (a. geniune savings index)

izkustveni kazalec ravni razvitosti držav, ki ga od 1998 objavlja Svetovna banka v seriji *World Development Indicators* za okoli 100 držav, tudi za Slovenijo; kaže spremembo realne vrednosti bogastva in posredno blaginje

indikator (a. indicator, f. indicateur, n. Indikator /m/, h. indikator, i. indicatore)

(1) kazalec določene lastnosti, kakovosti ali gibanja: kmetijsko ali gozdarsko okoljski, biotskih značilnosti ali ogroženosti (bioindikator), kakovosti zraka, vode ipd.)

(2) kazalec učinkovitosti, ki je sintezne narave (iz več podatkov) in oblikovan posebej za določen namen (zlasti ekonomski) > indikatorska vrsta

indikatorska vrsta (a. indicator species, f. espèce indicatrice, n. Indikatorart /f/, Kontrollart /f/, h. indikatorska vrsta, i. indicatore di specie)

rastlinska, živalska vrsta, zelo občutljiva vrsta za določene lastnosti okolja, ki s svojo prisotnostjo kaže na kakovost okolja, npr. tal, vode, podnebja, vegetacije, z odsotnostjo pa na njegovo onesnaženost

industrija (a. industry, manufacturing, f. industrie, n. Industrie /f/, h. industrija, i. indústria)

sekundarni del proizvodnje s surovinskimi in predelovalnimi panogami, ki je povezan z energetiko, gradbeništvom in storitvenimi dejavnostmi

industrijska odpadna voda (a. industrial waste water, f. eau résiduaire industrielle, n. Industrieabwasser /n/, h. industrijska odpadna voda, i. liquame o acqua industriale inquinata)

praviloma neočiščena odpadna voda, ki izteka iz industrijskih obratov

industrijski odpadki (a. industrial waste, f. déchets / résidus industriels, n. industrielles Abprodukt /n/, h. industrijski otpaci, i. i rifiuti dell'industria)

odpadki, ki nastajajo pri predelavi surovin in so različno uporabni

inerten (a. inert, f. inerte, n. inert, untätig, h. inertan, i. inerte)

v fiziki vztrajen; inertni odpad je kemično nereaktiven, zaradi tega se sme odlagati na urejena odlagališča; **inertna dejavnost** je nedelavnost

infekcija (a. infection, f. infection, n. Infektion /f/, Ansteckung /f/, h. infekcija, zaraza, i. infezione)

okužba, vdor bolezenskih mikroorganizmov v telo

infiltracija /v kanalizacijo, v tla/ (a. infiltration /into a sewer, into the ground/, f. infiltration /dans un égout, dans le sol/, n. Infiltration /f/ in Abwasser, Grundwasserinfiltration /f/, h. infiltracija /u kanal, u tlo/, i. infiltrazione /nella canalizzazione, nel suolo/terra/)

izcejanje vode v odvajalni sistem, vodo ali tla

informacija, okoljska (a. environmental information, f. information de l'environnement, données écologiques publiées, n. Umweltinformation /f/, h. informacija o čovjekovom okolišu ili pojavima u njom, i. informazione ambientale)

(1) celota védenja o določeni stvari, področju, pojavu, namenjena kaki skupini, javnosti

(2) storitev nosilca informacije

(3) predmet informatike in informacijske znanosti

(4) **dedna informacija** o celoti genetskih lastnosti v celici, ki se prenašajo na potomce • pomembni so podatki, analiza in razlaga okoljskih pojavov in razmer za vse dejavnosti > Aarhuška konvencija, > informacijska družba, > informacijski sistem, okoljski, > svetovni informacijski sistemi

informacijska družba (a. information society, f. société /système/ informatique, n. Informationsgesellschaft /f/, h. informacijsko društvo, i. società d'informazione) sodobna 'družba znanja', v kateri se intenzivno uporablja prenos in analiza podatkov po računalniških in njim sorodnih omrežjih in omogoča uspešno poslovanje v proizvodnih, storitvenih in informacijskih dejavnostih pri širjenju znanja, upravljanju in delu raznih organov, vodenju tehnoloških procesov itd. > informacijski sistem, okoljski

informacijski sistem, okoljski (a. environmental informational system, environmental monitoring, f. système d'informations environnementales, n. Umweltinformationssystem /n/, h. informacijski sustav o okolišu, i. sistema informatico ambientale)

(1) celovit sistem, ki omogoča opazovanja in zajemanja, ocenjevanja in merjenja, urejanja in obdelave okoljskih podatkov

(2) podatkovna zbirka, baza, (a. data base) nastaja po geografskem (prostorskem) in strokovnem (panožnem) redu: **geografski informacijski sistem** (GIS) ima za okolje temeljne podatke: meteorološko mrežo, digitalni model reliefa, geološko in tektonsko karto, generalizirano geografsko karto 1 : 25 000, →

zemljiški kataster, pokrovnost in rabo tal, prometno omrežje, register kulturne dediščine, register geografskih imen idr.; *svetovni informacijski sistemi*: zelo razširjeni so zapisi po programu a. Environmental Systems Research Institute, zatem so pomembni GEMS, a. Global Environmental Monitoring System, Svetovni sistem opazovanja okolja, INFOTERRA, a. International Environmental Information, Mednarodni okoljski informacijski sistem, ELIS, a. International Environmental Law Information, Mednarodni okoljski pravno-informacijski sistem, a. International Occupational Safety and Health Hazard Alert System, Mednarodno nadzorstvo za varnost pri delu in zdravstvena tveganja, IGOSS, a. Integrated Global Ocean Services System, Enoten sistem opazovanja oceanov, GPS, a. Global Positioning System in Landsat, sistemi satelitskih opazovanj okoljskih pojavov na planetu idr.

infrardeče sevanje (a. infrared rays, f. rayons infra-rouges, n. infrarote Strahlen /m/, h. infracrvene zrake, i. raggi infrarossi)

elektromagnetno valovanje, svetloba med vidno svetlobo in radijskimi valovi, med 0,7 in 100 mikrometrov, kar naše oko ne zaznava, steklo pa absorbira • **toplotno sevanje** predvsem grelnikov in nekaterih vrst laserjev, zaradi česar se sprejemno telo segreje, segreta trdna telesa pa večino elektromagnetnega valovanja izsevajo kot infrardečo svetlobo > svetloba, > elektromag. valovanje

infrastruktura (a. community / urban infrastructure, social amenities, f. infrastructure, équipements collectifs, aménagements collectifs, n. Infrastruktur /f/, Anlagen zur Energieversorgung, Kanalisation usw., h. infrastruktura - državna, urbana i socialna, i. infrastruttura - complesso di servizi pubblici)

temeljne naprave, objekti in dejavnosti, ki omogočajo delovanje česa;

državna infrastruktura so energetika, promet in telekomunikacije;

urbana infrastruktura komunalne dejavnosti ali sistemi (vodovod, kanalizacija in čistilni sistem, dovozna pot), plinovod in energetska mreža, odlagališče

odpadkov, promet; *socialna infrastruktura* pa znanost, šolstvo, zdravstvo, socialno varstvo, kulturne dejavnosti, državna uprava in lokalna samouprava

inkubator (a. incubator, f. incubateur, n. Inkubator /m/, Brutkasten /m/, h. inkubator, i. incubatrice, stufa termostatica)

naprava, v kateri se vzdržuje potrebna temperatura, vlaga in zračnost, ki se uporablja v medicinske in druge namene • v prenesenem pomenu *tehnološki inkubatorji* kot vzorčni in pomožni sistemi za prenašanje znanja in širjenje sodobnih sonaravnih postopkov in tehnologij

inovacijska dejavnost (a. innovation activity, f. activité d'innovation, n. Neuerungsaktivität /f/, h. inovativna djelatnost, i. attività d'innovazione)

dejavnost, s katero se ideje uresničujejo v določen izdelek ali storitev •

inovacijske dejavnosti so: raziskovalno-razvojna dejavnost, uporaba nove opreme, patentov, licenc ipd. (transfer tehnologije), industrijsko inženirstvo in oblikovanje izdelkov, usposabljanje ljudi za nove dejavnosti in dosežke ter trženje izdelkov in storitev; za varstvo okolja so pomembne inovacije za razvoj tehnologij, ki ne onesnažujejo okolja ter so energijsko in snovno varčevalne

insekticid (a. insecticide, f. insecticide, n. Insektizid /n/, h. insekticid, i. insetticida)

sintetično ali naravno kemično sredstvo za zatiranje žuželk • priporočena je ekološko varnejša uporaba manj strupenih sredstev, pridobljenih iz rastlin

insolacija > osončenost

instrument (a. instrument, f. instrument, n. instrument /n/, h. instrument, i. strumento scientifico)

(1) strokovni pripomoček, delovno sredstvo

(2) predpis z določili ali smernica

inšpekcijski postopek in sankcije (a. inspection and sanctions, f. inspection et sanctions, n. Inspektion /f/ und Sanktionen /f/, h. inspekcijski postopak i sankcije, i. ispezione e sanzioni)

zakoniti postopki in izvedbene sankcije, s katerimi se preprečujejo kršitve prostorskega reda • gradbene, okoljske, prostorske, urbanistične, sanitarne in druge inšpekcije so pri ministrstvih, imajo pa izpostave in urade pri mestih, občinah ali pokrajinah; poleg upravnega in strokovnega nadzora je najboljši nadzornik javnost z javnimi občili (telefon policije 113, gasilcev in zaščite 112)

integralna urbanistična politika > enotna mestna okoljska politika

integralno upravljanje (a. integrated management, f. gestion d'intégration de l'environnement, n. gesamte Umweltbehandlung /f/, h. integralno upravljanje, i. gestione integrata)

celovito in usklajeno vodenje, varovanje in urejanje po veljavnih zakonih in pravilih o uporabi najboljše tehnologije ter upravljalških izkustvih, je pomemben prispevek k racionalnemu gospodarjenju

intenzivnost (a. intensity, f. intensité, n. Intensi/vi/tät /f/, h. intenzitet, žestina, stupanj jačine fizikalnog djelovanja, i. intensità)

učinkovito delovanje, ravnanje ali izkoriščanje, pomembno zaradi smotrnega gospodarjenja z naravnimi viri, energijo in surovinami, kar se primerja na enoto proizvodov ali dodane vrednosti • intenzivno kmetovanje, pri katerem se zaradi visoke donosnosti uporabljajo poleg strojev rudninska gnojila in kemikalije, je sicer primer ekonomske učinkovitosti, toda ob energetski neučinkovitosti in poslabšanju okolja, zato ga je primerno nadomestiti z organsko tehnologijo, ki prideluje poljščine in redi živino na sonaraven način
> učinkovitost, okoljska, > učinkovito izkoriščanje energije

interakcija (a. interaction, f. interaction, n. Interaktion /f/, h. interakcija, fiz. medudjelovanje, i. interazione)

medsebojno delovanje, vzajemno vplivanje ali učinkovanje > sinergizem

interaktivnost hranil (a. /mutual/ interaction of nutrients, f. interaction des éléments nutritifs, n. Wechselwirkung /f/ der Nährstoffe, h. interakcija hranivih materija, i. interazione dei nutrimenti)

medsebojno učinkovanje in vzajemno vplivanje hranil v naravnem procesu ali proizvodnji

interdisciplinaren (a. interdisciplinary, f. interdisciplinaire, n. interdisziplinär, h. interdisciplinaran, i. interdisciplinare)

ki se nanaša na več znanstvenih področij ali ved • ocenjen ali izdelan z uporabo znanj različnih znanstvenih disciplin po metodi skupinskega dela in skupnega ocenjevanja pojavov (četudi so mnenja deljena in se tedaj posebnosti ločeno izkažejo); glede na kompleksnost okoljskih pojavov je tak pristop najpomembnejši (in drugačen od multidisciplinarnosti, ko pojave ocenjuje več strokovnjakov, vendar vsak ločeno)

internalizacija > zunanji učinki

internet (a. internet)

medmrežje: omrežje, ki povezuje nešteto računalnikov (z ustrezno opremo) in omogoča elektronsko komuniciranje (e-pošto), svetovni splet (www), videokonference, prejemanje informacij po kanalih, pretočni video in avdio), elektronsko razpravljanje, uporabo virov podatkov in zbirk ter trgovanje

Interreg III: program EU o sodelovanju pri programiranju trajnostnega prostorskega regionalnega razvoja, usklajevanju prometa in informacijskih sistemov ter socialni in ekonomski koheziji na 11 območjih Evrope, od katerih zadevajo Slovenijo programi Interreg III B za območje Alp ter območja srednje, jadranske, podonavske in jugovzhodne Evrope (Cades)

intervencija > ukrepanje ob neizgledih, > poseg v okolje

intervencijski načrt (a. intervention plan, f. plan/dispositif d'intervention/d'urgence, n. Interventionsplan /m/, h. intervencijski nacrt/program, i. piano d'intervento) **vnaprej pripravljen akcijski načrt za zaščito in ukrepanje ob neizgledih ali naravnih ujmi, pri čemer se določijo nosilci, način izvajanja in potrebna sredstva** > kontingencijska analiza

intrinzičen (a. intrinsic, f. intrinsèque, n. intrinsisch, h. unitarnji, bitan, i. intrinseco) **notranji, ki deluje znotraj, bistven, svojevrsten • intrinzična vrednost določene (samozadostne) sestavine: kaj je za nekaj dobro (in ne za kaj je nekaj dobro)**

introdukcija > vnašanje

inventar (a. inventory, f. inventaire, n. Inventar /n/, h. inventar, točan popis, i. inventario) **točen popis (seznam in podatki z oznako, tudi vrednostjo) imovine: inventar naravne in kulturne dediščine, seznam nevarnih kemikalij itd.** > EINECS

inverzija, temperaturna (a. atmospheric inversion, f. inversion atmosphérique, n. atmosphärische Inversion /f/, h. atmosferska inverzija, i. inversione atmosferica) **toplotni obrat, ki nastane, ko težji hladnejši zrak polzi po pobočjih v dolino in je v višjih legah zato nekoliko topleje, zlasti, če je kotlina v megli, hribovje okoli nje pa osenčeno • posledica stalnosti tega pojava je nenavaden razpored vegetacije: iglasto drevje raste v nižjih legah, listnato pa na pobočjih nad njim**

investicija (a. investment, f. investissement, n. Investition /f/, h. investicija, posjed, i. investimento)

naložba, vlaganje sredstev in dela (truda) za določen namen, projekt, objekt, sanacijo • za vsak projekt je treba izbrati ustrezno lokacijo (po prostorskem načrtu), izdelati *investicijski elaborat* za poseg v okolje (s presojo se določijo tudi ureditveni ukrepi (a. mitigation measure)) ter pridobiti gradbeno dovoljenje

involviranost (a. involvement, f. participation, intervention, rôle, n. Enthaltung /f/, h. umiješanost, vključenost, obuhvaženost, i. coinvolgimento)

vpletenost, vključenost, udeležba, vsebovanost, zaobseženost: pomembno je, kako so posamezni dejavniki vključeni v skupno reševanje okoljskih problemov

ionizirajoče sevanje (a. ionizing radiation, ionization, f. radiation ionisante, n. ionisierende Strahlung /f/, h. ionizirajuče zračenje /radijacija/, i. ionizzazione)

kratkovalovno elektromagnetno valovanje (valovanje velikih energij), ki pri prehodu skozi snov ionizirajo atome, molekule > elektromagnetno valovanje, >radioaktivnost, > sevanje

- ionosfera** (a. ionosphere, f. ionosphère, n. Ionosphäre /f/, h. ionosfera, i. ionosfera)
plast atmosfere v višini nad 50 km do več sto km, ki vsebuje ionizirane atome kisika in molekule dušika, neovirano prepušča UV-s Sonca, odbija pa dolge radijske valove in omogoča radijske zveze na velike daljave
- IPPC**, a. Integrated Pollution Prevention and Control, program in zahteva EU za celovito preprečevanje onesnaževanja okolja v podjetjih • v Sloveniji je tak program sprejelo okoli 150 podjetij, ki bodo do 2007 in nekatera do 2011 odpravila škodljive emisije v okolje in rešila njihove okoljske probleme
- ISO**, a. International Organization of Standardization, Mednarodna organizacija za standardizacijo
- ISO standardi** (ISO, a. International Standards Organization) > okoljevarstveni standardi
- ISSS**, a. International Society of Soil Science, Mednarodno združenje pedološke znanosti (o tleh)
- itai-itai**, bolezen itai-itai (a. itai-itai disease, japonsko pomeni 'hudo boli')
bolezen, ki jo povzroča zastrupitev s kadmijem • ugotovljena je bila leta 1959; kadmijev sulfat so izpirali v rudniku svinca ob reki Jintsu, otok Honshu, Japonska
- IUCN**, a. International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources, Mednarodna zveza za varstvo narave in naravnih bogastev, ustanovljena v okviru UNESCO leta 1948, s sedežem v Glandu, Švica, se je preimenovala in spremenila v Svetovno zvezo za ohranitev narave (a. The World Conservation Union) > Svetovna zveza za ohranitev narave, > CITES
- IUFRO**, a. International Union of Forestry Research Organizations, Mednarodna zveza gozdarskih raziskovalnih organizacij, ki opozarja na posledice škodljivih posegov v tropske in druge gozdove
- IUPAC**, a. International Union of Pure and Applied Chemistry, Mednarodna zveza za temeljno in uporabno kemijo, ki strokovno spremlja posledice kemizacije okolja
- izhlapevanje** (a. evaporation /evapotranspiration/, f. évaporation, n. Evaporation /f/, h. isparavanje, evaporacija, i. evaporazione)
prehajanje tekočine v plinasto stanje pri temperaturi, nižji od vrelišča • pri tem se oddaja toplotna energija; vpliva na vodno ravnovesje v organizmu; pri rastlinah je to transpiracija, izhlapevanje vode skozi listne reže
- izkosmičenje** (a. coagulation, f. coagulation, n. Koagulation /f/, h. koagulacija, zgrušavanje, i. coagulazione)
zgoščevanje koloidnih delcev v večje delce, ki se hitro usedajo
- izluževanje, ekstrakcija** (a. extraction, f. extraction, essorage, n. Extraktion /f/, h. ekstrakcija, i. estrazione)
selektivno raztapljanje in izločevanje snovi iz trdnih ali tekočih zmesi s pomočjo topil
- izo...** ki izraža, da je kaj enako; na kartogramih črte vežejo točke enakih vrednosti: *izobara* povezuje točke z enakim zračnim tlakom, *izobata* povezuje točke enakih globlin v morju, *izohieta* točke z enakimi količinami padavin, *izohipsa* povezuje točke enakih nadmorskih višin, *izoterma* pa povezuje točke z enako povprečno letno temperaturo

izolacija (a. isolation, insulation, f. isolation, isolement, n. Isolation /f/, h. izolacija, osamljivanje, odvojenost, i. isolamento)

(1) **biotska osamitev**: omejitev ali preprečevanje stikov in križanja osebkov različnih vrst; **medicinska in veterinarska izolacija** je koristna zaradi preprečevanja okužb

(2) **tehnološka osamitev**: preprečevanje izgubljanje energije (toplotne, električne), **zvočna, hidroizolacija** za zaščito pred vlago, mokroto

(3) **varnostna osamitev** pred drugimi nevarnostmi

(4) izolacija lahko pomeni tudi osamljenost, zaprtost, nedostopnost

(5) izolacionizem je politična opredelitev o nesodelovanju ali nevmešavanju v mednarodne zadeve, lahko pa tudi za ekonomsko ali prometno zaprtost

izotop (a. isotope, f. isotopes, n. Isotope /n/, h. izotop, i. isotopo)

izotopi so jedra istega kemičnega elementa z različnim številom nevtronov • so naravni ali umetno pridobljeni v reaktorjih, uporabljajo se kot indikatorji pri raziskavah kemičnih reakcij in fizikalnih lastnosti teles, približno 20 jih uporabljajo v medicini za ugotavljanje bolezni in njihovih žarišč, mnogo pa v industriji in biotehnologiji, v geologiji za ugotavljanje temperature okolja v preteklosti (kisik 18), poreklo vod (devterij), absolutne starosti idr.

izparevanje, izparjanje vode (a. evaporation of water, f. évaporation de l'eau, n. Wasserverdunstung /f/, h. isparivanje, i. evaporazione)

oddajanje vlage ali izhlapevanje vode je sprememba, pri kateri voda preide v paro; pri danem tlaku poteka pri konstantni temperaturi – vrelišču; voda izhlapeva z vodne površine in tal, iz organizmov ali predmetov

izpiranje (a. washing out, panning, f. lavage, nettoyage, n. Auswaschung /f/, h. ispiranje, i. lavaggio)

čiščenje z vodo ali drugo tekočino

izpodjedanje obale, obrežja (a. abrasion, f. abrasion, n. Abrasion /f/, h. abrazija, i. abrasione)

mehanično brušenje, preoblikovanje skalne površine s peskom, prodrom ali kamenjem, ki jih prenaša veter, tekoča voda, morski valovi • **abrazija** se imenuje spodjedanje obalnih kamnin, s čimer se oblikuje klif, npr. med Izolo in Piranom, **erozija** vodnega toka in prenašanje erodiranega gradiva pa spreminja obrežja, rečne struge in meandre

izpušni plin motorja (a. car exhaust gas, f. gaz d'échappement, n. Auspuffgas /n/, h. ispušni plin, i. gas di scarico delle automobili, emissioni degli autoveicoli)

plin, ki nastaja pri delovanju motorja z notranjim izgorevanjem • avtomobil izkoristi 15 % kemične energije goriva, 85 % snovi in energije pa izloči v okolje, v izpušnem plinu je veliko strupenih snovi (CO, NO_x, Pb, S); za zmanjšanje onesnaženja z nekaterimi snovmi se uporabljajo katalizatorji v izpušnih sistemih > onesnaženost okolja

izravnava (a. equalization, e. balancing facility, e. basin, f. égalisation, installation d'égalisation et de régularisation, bassin d'égalisation, n. Ausgleich /m/, h. izjednačevanje, izravnavanje, i. egualitarismo)

izravnavanje lastnosti in temperature vode pri vtoku in iztoku iz izravnalnega (egalizacijskega) bazena

iztok vode iz čistilne naprave (a. final effluent, effluent disposal, f. écoulement des eaux d'égouts, n. Abwasserablauf /m/, Kläranlagenabfluss /m/, h. istjecanje vode iz sistema za pročiščavanje, i. efflusso dal sistema di purificazione)

iztok prečiščene vode iz čistilne naprave v površinske vode

iztrebljanje (a. process of extinction, extermination, f. processus d'extinction /de disparition, n. Aussterbeprozess /m/, h. potpuno uništenje, istrebljivanje, iskorjenjivanje, i. sterminio, distruzione)

delovanje, s katerim se kaj odstrani, uniči • uničenje pomeni degradiranje okolja; preprečevanje tega določata konvenciji ZN (Rio de Janeiro 1992) o podnebu in o biotski raznovrstnosti

izumiranje organizmov (a. extinction of organisms, f. extinction des organismes, n. Aussterben der Organismen /n/, Auslöschung /f/, h. uništenje, izumiranje, i. estinzione de/gl/i organismi)

izginevanje posameznih rastlinskih, živalskih vrst zaradi evolucije, naravne selekcije in človekovih posegov v okolje in ekosisteme • več kot desetina vseh sedaj živečih organizmov je življenjsko ogroženih; pred 65 milijoni let so množično izumrli dinozavri zaradi spremenjenih življenjskih razmer
> ohranjanje narave

izvedbeni načrt (a. planning scheme, planning project, f. projet d'aménagement, n. Durchführungsplan /m/, h. plan izvođenja, i. piano d'azione)

načrt izvajanja prostorske ureditve po veljavnem prostorskem planu in prostorskem redu, ki ga sprejme občina ali vlada z upoštevanjem arhitekturne prostorske ureditve, celovite prometne, energetske, vodovodne idr. infrastrukture, ukrepov za varovanje naravne in kulturne dediščine ter okolja, s čimer se omogoči izdelava lokacijskega oziroma gradbenega projekta
> prostorski plan

izvir (a. spring, source, f. source, n. Quelle /f/, h. izvor, i. sorgente)

kraj, kjer prihaja voda iz zemeljskih plasti na površje • to so: ravninski izviri v dolinah, kraški obrhi, plastni nad neprepustnimi plastmi, meliščni, mineralni in termalni

izvor vrst (a. origin of species, f. origine des espèces, n. Artenursprung /m/, h. nastanak, porijeklo vrsta, i. origine delle specie)

izvor današnjih in izumrlih vrst, nastalih z evolucijo in naravnim izborom, ki sega k začetkom življenja na Zemlji • traja 4 milijarde let, vendar je večina rastlinstva in živalstva nastala zadnjih 45 milijonov let, človek pa z razvojem hominidov v zadnjih stotisočletjih

izvoz nevarnih odpadkov (a. export of hazardous wastes, f. exportation des substances dangereuses, n. Ausfuhr /f/ der Problemstoffe, h. izvoz opasnih supstanci, i. esportazione delle materie pericolose)

ravnanje z odpadki, s katerimi je treba skrbno in po predpisih ravnati zaradi njihove vnetljivosti in gorljivosti (a. ignitability), korozivnosti (a. corrosivity), reaktivnosti (a. reactivity) ali strupenosti (a. toxicity) • urejen s posebnimi predpisi v skladu z mednarodnimi sporazumi

J

jakost zvoka (a. sound intensity, f. intensité sonore, n. Schallstärke /m/, h. jačina zvuka, i. intensità di suono)

gostota energijskega toka v zvoku, ki se meri v decibelih (govor 60 dB/A/) in v W/m^2 ; **energija**, ki zvočno valovanje prenese skozi presek $1 m^2$ v 1 s

jalovina (a. mine tailings, f. résidus d'extraction minière, n. bergmännischer Abfall /m/, Erzabfälle /mpl/, h. jalovina, i. residui minerari)

neuporabni del izkopane rudnine, ki se odlaga na jalovišče • na svetu pridobijo nad 50 mrd t mineralnih surovin letno in nekajkrat več jalovine, kar povzroča hude okoljske probleme

javen (a. public, common, f. public, n. öffentlich, h. javni, opći, i. pubblico)

ki je odprt, dostopen, namenjen vsem ljudem, skupnosti in je navadno v lasti države • obstajajo javne ceste, javna dobra, j. infrastruktura, j. interesi, j. koristi, j. promet, j. službe, j. ustanove ipd.; *javnost* značilnost česa, da je znano ljudem sploh, skupnosti in se nadzoruje • oblike splošnega nadzora navadno uresničujejo društva, tj. nevladne organizacije (NVO); družbeni sistem brez vloge javnosti ne bi bil družben, birokratizem in teokratizem sta nevarni bolezni; javne razprave in javne razgrnitve prostorskih načrtov sta posebno pomembni obliki spoznavanja interesov prizadetih ljudi; poleg javnega obstaja zasebni sektor > javna dobrina

javna dobrina (a. public goods, f. biens publics, biens collectifs, n. öffentliches Gut /n/, h. javno dobro, i. bene pubblico)

splošna dobrina, ki je pod enakimi pogoji dostopna vsem ljudem in jo upravljajo organi države in lokalni organi, npr. čisti zrak in vode, gozdovi in javni nasadi, podzemski svet in kraški pojavi, morje in nerodovitni svet

jedro (a. core, nucleus, f. noyau /atomique, urbaine/, n. Kern /m/, h. jezgra, srčika, i. centro, cuore, nucleo)

središčni, bistveni del česa:

(1) *atomska kristalizacijsko jedro*, ki vsebuje večino atomske mase • v tem pomenu > jedrski

(2) *naselbinsko, mestno jedro*: osrednji, prvotni del naselja, mesta

(3) *celično jedro*: jedrni del celice, navadno kroglaste, lečaste oblike, obdano z dvojno membrano, ki uravnava njene življenjske funkcije – nadzoruje metabolizem, rast, reprodukcijo in dedne lastnosti v celici

jedrska energija (a. nuclear energy, f. énergie nucléaire, n. Kernenergie /f/, h. nuklearna energija, i. energia nucleare)

energija, ki se sprošča pri jedrskih pretvorbah (reakcijah), zlasti cepitvah urana • jedrska energija se sprošča v kontrolirani verižni cepitvi jeder uranovega izotopa ^{235}U v jedrskih (nuklearnih) elektrarnah > energija, > jedrski

jedrski, nuklearen (a. nuclear, f. nucléaire, n. nuklear, h. nuklearan, i. nucleare) v povezavi z jedrsko fiziko in tehnologijo:

(1) ki se nanaša na jedro atoma: jedrska ali atomska energija →

(2) ki se nanaša na izkoriščanje jedrske energije: jedrska magnetno resonančna spektrometrija, jedrsko sevanje, nuklearnomedicinska tehnologija, jedrska varnost reaktorjev

jedrski reaktor > reaktor

jez (a. dam, dike or dyke, f. digue, barrage, n. Damm /m/, Deich /m/, Wehr /n/, Stauwerk /n/, h. brana, i. diga)

pregrada, ki zajezi vodni tok in ustvari umetno ali akumulacijsko jezero; **jezbica** jez za zadrževanje proda in usmerjanje toka vode (na hudournikih)

jezero (a. lake, f. lac, n. See /m/, h. jezero, i. lago)

(1) večja kotanja ali udorina, napolnjena z vodo,

(2) naravni sladkovodni ekosistem, v katerem živijo organizmi po plasteh v navpični stratifikaciji • pribrežni pas plitve vode je *litoral*, pas ob dnu je *profundal*, vmes pa je *pelagial*; poleg naravnih stoječih voda (jezer) so tudi umetno zaježene (akumulacije) • v Sloveniji je nad 1270 stoječih voda, od katerih jih ima značaj jezera približno 270 > jez, > kakovost vode

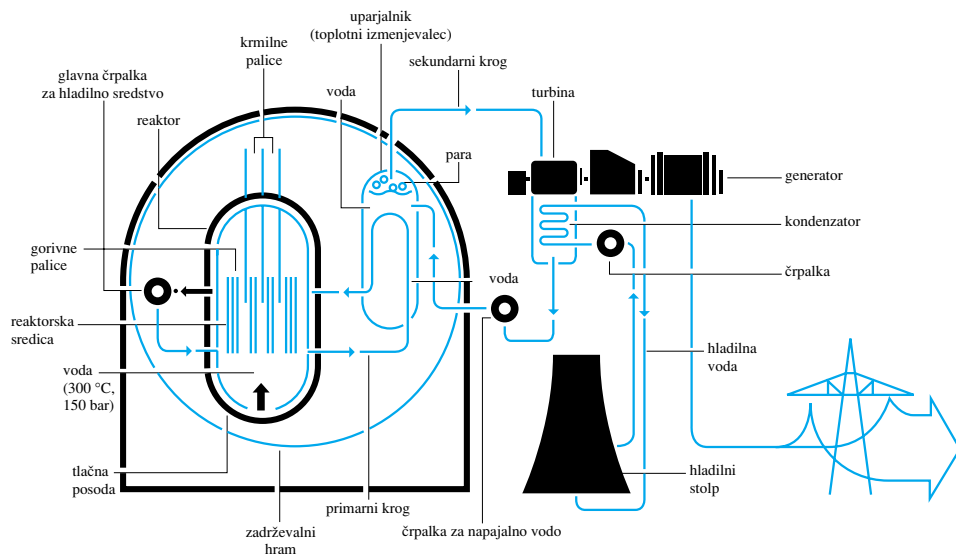
jod, **J** (a. iodine, f. iode, n. Jod /n/, h. jod, i. iodio)

kemični element v skupini halogenov, nekovina sivo črne barve, kovinskega sijaja in neprijetnega vonja, v naravi je le v spojinah (največ v morski vodi), v medicini se kot radioaktivni izotop jod-131 uporablja pri preiskavah

joule, džul, **J**, enota SI za merjenje dela, energije in toplote: delo 1 J opravi sila 1 njutna /newtona/ s premikom telesa na razdaljo 1 m v smeri delovanja sile; je tudi v 1 sekundi opravljeno električno delo pri moči 1 vata (1 voltampera)

juvenilen (a. juvenile, early growth, f. juvénile, n. jugendlich, h. juvenilan, i. giovanile) mladosten, v fazi odraščanja

JEDRSKA ELEKTRARNA

Shematski prikaz jedrske elektrarne z vodnim tlačnim reaktorjem. Voda v primarnem krogu, ki v reaktorski sredici deluje kot moderator in kot hladilno sredstvo, je radioaktivna, segreva in uparja vodo v sekundarnem krogu

K

kadmij, Cd (a. cadmium, f. cadmium, n. Kadmium /n/, h. kadmij, i. cadmio)

kemični element: mehka, svetleča težka kovina, zelo strupena za večino organizmov • uporaben je za barvne pigmente (rumeni kadmijev sulfid), v nuklearni tehnologiji in v proizvodnji PVC; v človeku se kopiči in povzroča huda (tudi rakava) obolenja

kajenje, kaditi (a. smoke, f. fumer, n. rauchen, h. pušiti, i. fumare)

inhaliranje dima iz tlečega tobaka navadno v cigaretah • cigareta vsebuje škodljive snovi: nikotin, zelo strupen alkaloid, ki ga je v listih tobakovca od 1,7 do 6,5 %, učinkuje pa na osrednje in periferno živčevje, nevarna sta tudi katran in ogljikov monoksid (CO) • kajenje ogroža zdravje kadilcev (obolevajo na dihalih, za rakom idr.) in nekadilcev, če vdihavajo tobačni dim v prostorih

kakovost okolja (a. environmental health, e. quality standard, e. requirements, f. qualité (santé) de l' environnement, n. Umweltqualität /f/, Summe /f/ aller Umweltbeziehungen /f/, h. kakvoća okoliša, i. qualità dei fattori ambientali)

lastnost okolja, ki ga označujejo biotski, fizikalni in kemijski kazalniki ter estetske vrednote, kar glede na stopnjo uravnoteženosti sestavin omogoča življenje ljudi in drugih organizmov • za realno presojo kakovosti obstajajo natančna merila in standardi, npr. za kakovost zraka, vode in neoporečnost pridelkov ter standardi o vplivih bivalnega okolja, prometa in zunanjih dejavnikov na zdravje in počutje prebivalcev > kontrola kakovosti

kakovost vode (a. water quality, f. qualité de l'eau, n. Wasserqualität /f/, h. kakvoća vode, i. qualità dell'acqua)

lastnost vode glede na njene fizikalne, kemične, biološke značilnosti • ocenjuje se na podlagi bakterioloških in fizikalno-kemijskih analiz vzorcev vode, ki jo opravljajo pooblašene ustanove (zdravstvene, hidrološke in specializirani laboratoriji) na podlagi meril, določenih s predpisi; po uporabnosti so izvirne in površinske vode razdeljene v 4 *razrede kakovosti*: v 1. razred spadajo vode, ki so v naravnem stanju (ob morebitni dezinfekciji) primerne za pitje in uporabo v živilski industriji ter za gojenje salmonidnih vrst rib, v 2. razredu so primerne za kopanje, vodne športe in gojenje ciprinidnih vrst rib, po predhodni koagulaciji, filtraciji in dezinfekciji pa tudi za pitje ali živilsko industrijo, v 3. razredu so onesnažene vode, ki so morda še primerne za namakanje in po obdelavi za tehnološko rabo, v 4. razredu pa druge vode neprimerne kakovosti • 3. in 4. razred vode je treba očistiti do 2. stopnje (prednostni cilj Nacionalnega programa varstva okolja) > voda

kakovostna analiza > analiza kakovosti

kal (a. puddle, waterhole, swampy hole, f. mare, boubier, bassin marécageux, n. Lache /f/, Pfütze /f/, Pfuhl /m/, h. lokva, kaljuža, bara, kao, i. pantano, polla d'acqua)

(1) mlaka, plitva kotanja s stoječo vodo, razmočen ali močviren kraj

(2) drobni delci, ki lebdijo v tekočini

kalcifitne in kalcifobne rastlinske vrste (a. calcicole and calcifuge)

kalcifitne rastlinske vrste se najbolj razvijajo v alkalnem okolju, kalcifobne pa se nasprotno izogibajo okolju, ki je bogato s kalcijevimi spojinami

kalcij, Ca (calcium)

kemični element, srebrno bele barve, zelo razširjen v zemeljski skorji, ki se nahaja predvsem v obliki kalcijevega karbonata (apnenca) in je uporaben kot deoksidant

kalcijeva gnojila (a. calcium fertilizers, f. engrais calciques, n. Calcium / Kalzium Düngers /m/, h. kalcijeva gnojiva, i. fertilizzanti di calcio)

kalcijeve spojine, ki se uporabljajo za izboljšanje rodovitnosti tal • čista kalcijeva gnojila so: mleti apnenec, gašeno oz. hidratizirano apno, žgano apno ali apnena zmes; rastlinam dajejo kalcijeve ione, v tleh pa vežejo kisline (zvišujejo pH tal), s tem izboljšujejo strukturo tal in pospešujejo delovanje bakterij; druga kalcijeva gnojila so: bazičen kalcijev apneni dušik, kalcijev amonijev nitrat, superfosfat in Thomasova žlindra

kalij, K (a. potassium, f. potassium, n. Kalium /n/, h. kalij, i. potassio)

kemični element, bistvena sestavina za vse organizme • v človeku ga je do 200 g; kalijeva gnojila vsebujejo do 52 % K, kalijeve spojine se uporabljajo tudi v medicini

kalorija, cal, starejša enota za merjenje toplote, 1 cal je 4,1868 J /džula/

kamnine (a. rock, f. roche, n. Gestein /n/, h. stjena, i. roccia)

mineralni agregati, ki gradijo zemeljsko skorjo, z značilno mineralno in kemično sestavo, npr. magmatske, sedimente, metamorfne kamnine

kanalizacijski sistem (a. sewage system, combined system for sewage and precipitation, f. canalisation d'eaux usées domestiques ou d'eaux d'égout municipales, n. Abwasserableitung /f/, Kanalisation /f/, Ortsentwässerung /f/, h. kanalizacija - domačinska ili gradska, i. canalizzazione comunale)

odvajalni sistem za fekalne ali tehnološke odpadne vode in meteorno vodo • običajen je dvojni kanalizacijski sistem (a. double system with separate canals), eden le za sanitarno vodo – stranišnico (a. sanitary sewers) in drugi za meteorno vodo

kancerogen > rakotvorna snov

kandela, cd (Candela), enota za fiziološko merilo svetilnosti, okr. cd (candela);

fizikalno merilo svetilnosti z enoto vat /watt/ na steradian - enota za prostorski kot, ker je svetilnost svetlobni tok na prostorski kot

kanibalizem > plenilec

kapaciteta > zmogljivost

kapital (a. capital, f. capital, n. Kapital /n/, h. kapital, i. capitale)

denarna ali nedenarna sredstva (dobrine), namenjena pridobivanju • poleg *gospodarskega* obstajata tudi *okoljski* in *socialni* kapital; kapital kot celotno bogastvo v državi omogoča življenje ljudi in ustvarjanje dodatne vrednosti; z vidika dolgoročnega ekonomskega razvoja je človeški ali socialni kapital bolj cenjen od stvarnega, okoljskega, fizičnega, zato so potrebni zaščitni ukrepi za ohranjanje in varovanje narave z vsemi njenimi vrednotami > okoljski kapital, > socialni kapital

karakterizacija > označitev

karantena (a. quarantine, f. quarantaine, n. Quarantäne /f/, h. karantena, i. quarantena)
osamitev za določen čas zaradi možnega prenašanja okužbe ali nevarnosti
okužbe

karbamid > sečnina

karbonat (a. carbonate, f. carbonate, n. Karbonat /n/, h. karbonat, i. carbonato)
sol ogljikove kisline; karbonatne kamnine so zelo razširjene: CaCO_3 kalcijev
karbonat kot *apnenec*, marmor ali kreda sestavlja cela gorstva, $\text{Ca, Mg}(\text{CO})_3$
je *dolomit*

karcinogen > rakotvoren

karenca (a. preharvest interval, f. délai de carence, n. Karenzzeit /f/, h. karencija,
i. periodo di carenza)

varnostna doba, pred katero se po škropljenju ne sme obirati in prodajati
plodov, da se izločijo ali razgradijo uporabljene, zdravju škodljive snovi • za
upoštevanje karence so odgovorni proizvajalci in (pre)prodajalci

karotaža (a. geophysical well logging, f. carottage géophysique, n. (geophysikalische)
Bohrlochmessungen /fpl/, h. karotaža, i. carotaggio)

fizikalne (geološke, pedološke) preiskave z vrtanjem v zemeljske plasti zaradi
vzorcev in podatkov o tleh, kamninah, njihovi sestavi in zgradbi • pomembno za
ugotavljanje lege in vrste skladov ter odkrivanje rud in drugih rudnin, fosilnih
goriv, mineralne in termalne vode, vodonosnikov podtalnice, tipov in kakovosti
tal (rodovitnega površja in matične podlage)

kartogram (a. cartogram, f. cartogramme, n. Kartogramm /n/, h. kartogram, kartografska
očiglednost podataka, i. cartogramma)

zemljevid z nazorno grafično upodobitvijo določenih statističnih podatkov

katalizator (a. catalyst, f. catalyseur, n. Katalysator, Abgaskatalysator /m/, h. katalizator,
i. catalizzatore)

snov, ki pospešuje reakcijo; *avtomobilski katalizator* (a. catalytic converter),
naprava v avtomobilu, ki učinkovito zmanjšuje škodljivost izpušnih plinov

kataster, zemljiški (a. cadastre, land register, f. cadastre, n. Kataster /m/, h. katastar,
i. registro catastale)

(1) aktualen uradni register zemljišč, objektov in značilnih pojavov v okolju po
katastrskih občinah kot osnovnih teritorialnih enotah, za katere se vodi zemljiški
kataster in se podatki novelirajo z novimi meritvami • katastrski načrti so v
starejših izvedbah v merilih 1 : 2880 ali 1 : 1440, v novejših pa v merilih od
1 : 500 do 1 : 10 000

(2) stari popisi: najstarejši popis s poskusom vrednotenja kmetijskih zemljišč je
v Avstriji *terezijanski* kataster (uveden v letih 1749 – 1754), *jožefinski* kataster,
uveden med letoma 1785 in 1787, je register dopolnil z novimi /premalo
natančnimi/ izmerami in podrobnejšo označbo lastništva, bolj sistematičen pa je
franciscejski kataster, uveden med letoma 1818 in 1827, ki je registriral
zemljiške kategorije (njive, travniki, vrtovi, vinogradi, pašniki, gozdovi,
stavbišča in nerodovitna tla, vaška zemljišča) ter zaris rabe tal • za večino
slovenskega ozemlja hrani gradivo Arhiv RS v Ljubljani

(3) obstajajo tudi drugi katastri - lovski, ribiški, onesnaževalcev okolja itd.

katastrofa > ekološka katastrofa

- kategorija** (a. category, f. catégorie, n. Kategorie /f/, h. kategorija, i. categoria)
 enota (red, vrsta, bonitetni in kakovostni razred, skupina), v katero se pri razvrščanju vključujejo istovrstni predmeti ali pojavi, npr. kategorije zemljišč, kakovostne kategorije vode, kategorije izdelkov, tudi vrednostne kategorije (gozda, tal) • *sistemska kategorija*: vsaka od enot v sistemu rastlinstva, živalstva in drugih organizmov glede na določeno lastnost in razvojno stopnjo > pokrovnost in izkoriščenost tal
- katran** (a. tar, f. goudron, n. Teer /m/, h. katran, i. catrame)
 poltrd gost stranski proizvod pri destilaciji goriv • nekatera katranska olja so kemične surovine, tudi impregnacijsko sredstvo; premogov katran lahko povzroča raka; katranska smola se uporablja za izdelavo cestnega asfalta
- kazalec, okoljski** > okoljski kazalci
- kaznivo dejanje /po okoljski zakonodaji /** (a. penal act according to environmental law, offence against the environment, f. punissable transgression de la loi d'environnement, n. Umweltstraftaten /fpl/, h. krivična ili prestupna djela po zakonima o zaščiti okoliša, i. reato penale soggetto a legge di protezione ambientale)
protipravno dejanje, ki se kaznuje po zakonu o varstvu okolja in drugih okoljskih zakonih (o ohranjanju narave, vodah, urejanju prostora, gradnjah ipd.) • to so med drugimi: nezavarovanje imetja in ljudi pred ekološko nesrečo ali nevarnostmi, prikrivanje podatkov o obremenjevanju okolja in opustitev nujnih preventivnih ali sanacijskih ukrepov, oviranje uporabe javne dobrine in predpisanega režima sanacije, uporaba naprav brez dovoljenja ali nespoštovanje odločb inšpekcije, pa tudi, če povzročitelj škode ne prijavi dogodka pravilno (čl. 100 ZVO)
- kemična energija** (a. chemical energy, f. énergie chimique, n. chemische Energie /f/, h. kemična energija, i. energia chimica)
 ena od pojavnih oblik energije, ki je vezana v kemičnih spojinah in se sprosti pri oksidaciji, npr. v električno e. v baterijskih členih • *oksidacija* (gorenje) je kemični proces, v katerem se sprošča toplotna energija; energijo sproščajo tudi organizmi pri celičnem dihanju in se kopiči v visokoenergijskih vezeh, od koder jo kasneje rastline po potrebi črpajo > energija
- kemična obdelava blata** (a. chemical conditioning, f. (re)valorisation chimique, n. chemische Konditionierung, h. kemijsko kondicioniranje (blata), i. condizionamento chimico)
obdelava blata z dodajanjem kemikalij
- kemična potreba po kisiku, KPK** (a. chemical oxygen demand - COD, f. demande chimique d'oxygène/en oxygène - DCO, n. chemischer Sauerstoffbedarf /m/, chemischer Sauerstoffverbrauch /m/ – CSB, h. kemijska potreba po kisiku – KPK, i. domanda chimica di ossigeno)
 količina porabljenega kisika pri popolni oksidaciji snovi v odpadni vodi, ki se uporablja kot merilo za ugotavljanje onesnaženosti voda z organskimi snovmi • kvivalent kisika za količino porabljenega dikromata
- kemična reakcija** (a. chemical reaction, f. réaction chimique, n. chemische Reaktion /f/, kemijska reakcija, i. reazione chimica)
 pojav, pri katerem se snov spremeni zaradi medsebojnega učinkovanja dveh ali več snovi ali pod vplivom toplote, svetlobe

kemične prvine, kemični elementi (a. chemical elements in the nature, f. éléments chimiques dans la nature, n. chemische Elemente /n/ in der Natur /f/, h. kemijski elementi u prirodi, i. elementi chimici in natura)

skupina 92 elementov v naravi – od sicer skupno 105 znanih elementov v naravi, razvrščenih v periodni sistem, pri čemer so drugi, t. i. transurani, umetno pridobljeni • od vseh prvin jih obstaja le 30 v naravi v elementarni obliki, drugi so v spojinah • kemične prvine so glavne (a. major elements, f. élément majeurs, n. Hauptelemente /npl/, h. glavni elementi, i. elementi maggiori), **teh je osem (O, Si, Al, Fe, Mg, Ca, Na, K) in sestavljajo nad 98 % snovi Zemljine skorje, stranske, ki jih je skupaj manj kot 1 % (P, Mn, Ti, S), ter elementi v sledovih** (a. trace elements, f. éléments en traces, n. Spurenelemente /npl/, h. elementi u tragovima, i. elementi in tracce), **ki jih je v skorji znatno pod 1 %**

kemično blato (a. chemical sludge, sludge deposit of chemical treatment, f. dépôt de boue de traitement chimique, n. kemischer Schlamm /m/, h. kemijsko blato, i. fango chimico),

blato, ki se izloča pri kemičnih procesih

kemijska tehnologija (a. chemical technology, f. technologie chimique, n. chemische Technologie /f/, h. kemijska tehnologija, i. tecnologia chimica)

(1) veja kemije o pridobivanju surovin, obdelavi in predelavi materiala;

(2) skupek postopkov, potrebnih za obdelavo, predelavo od začetka do končnega proizvoda z metodami fizike in fizikalne kemije

kemikalije (a. chemicals, f. substances chimiques, n. Chemikalien, industriell hergestellte Stoffe, h. kemikalije, i. prodotti chimici)

kemične spojine, ki se uporabljajo v laboratorijih ali industrijski kemični proizvodnji • številne so koristne, a so tudi nevarne > Urad za kemikalije MZ

kemosinteza (a. chemosynthesis, f. chimiosynthèse, n. Chemosynthese /f/, h. kemosinteza, i. chemiosintesi)

tvorjenje organskih spojin s pomočjo energije, ki se sprosti pri oksidaciji organskih snovi • kemosinteze so sposobne tudi nekatere bakterije

kesonska bolezen, dekompresijska bolezen (a. caisson disease, decompression sickness; f. maladie des caissons, n. Caissonkrankheit /f/, Senkkastenkrankheit /f/, h. kesonska bolešt, i. malattia da decompressione)

motnja v delovanju organizma, ki jo povzroči hitro znižanje ali zvišanje normalnega zračnega tlaka (npr. pri potapljanju lahko povzroči paralizo in smrt)

kinetična energija > energija

kisik, O (a. oxygen, f. oxygène, n. Sauerstoff, h. kisik, kiseonik, i. ossigeno)

kemični element, negorljiv plin brez barve, vonja in okusa, ki omogoča gorenje • nujen je za vse organizme razen anaerobnih bakterij, ker z oksidacijo

(dihanjem) omogoča delovanje organizma; nasičenost vode s kisikom (a. oxygen saturation value, f. valeur de saturation, n. Sättigungswert, h. nasičenost vode sa kisikom, i. valore di saturazione) **omogoča obstoj vodnih ekosistemov;**

stopnja (razmerje) prenosa kisika (a. oxygen transfer rate, oxygenation capacity, f. charge d'aération en oxygène, transfert d'oxygène, n. Sauerstoffeintrag /m/, Sauerstoffeintragungsvermögen /n/, OO-Wert /n/, h. odnos prijenosa kisika, i. reazione dovuta al trasporto di ossigeno) **je kazalec kakovosti vode;→**

zmogljivost prezračevanja vode, tj. umetnega vnosa kisika v čisto vodo (a. oxygen capacity load in clean water) **je zmogljivost prezračevalne naprave v časovni enoti • kisik v spojini z ogljikom (CO) je zelo nevaren > ogljikov /mon/oksid**

kisikov primanjkljaj > kemična potreba po kisiku

kisle padavine, kisli dež (a. acid deposition, acid rain, f. pluies acides, précipitations acides, n. saurer Niederschlag/Regen /m/, h. kisela kiša, i. deposizione acida, pioggia acida)

padavine iz onesnaženega ozračja, v katerem se veže voda v oblakih z žveplovim dioksidom v žveplovo kislino in z dušikovimi oksidi v dušikovo, ki zaradi kislosti ogrožata rastlinstvo, zlasti gozdove

kislost (a. acidity, f. acidité, n. Azidität /f/, Säuregrad /f/, h. kis/e/lost, acidnost, i. acidità) **acidnost: lastnost snovi, da v vodi reagirajo kisle • po logaritmični pH-lestvici ima nevtralna raztopina (čista voda) številčno oznako 7, stopnja kislosti (a. acidity degree) je pod 7, šibka kislost 6, 5 in 4, srednja 3, močna kislost pa 2, 1 in 0; kisloljubne (acidofilne) rastlinske vrste živijo v kislem okolju, ki najbolj ustreza njihovem razvoju (borovnice, mahovnice, trave mokrišč, nekateri šaši)**

kjotski protokol (a. Kyoto protocoll)

leta 1997 sprejet mednarodni dogovor o obveznostih držav, zlasti gospodarsko razvitih, da sodelujejo pri varovanju ozračja oziroma podnebja pred neugodnimi spremembami, ki jih povzročajo toplogredni plini • protokol za Slovenijo določa zmanjšanje učinka emisij toplogrednih plinov CO₂, CH₄, N₂O, HFC, PFC, SF₆ za 8 % glede na razmere v letu 1986

klasificiranje (a. classification /also sorting by c. code/, f. classification /avec code de classement/, n. Klassifikation /f/, Klassifizierung /f/, h. klasifikacija, i. classificazione)

uvrščanje določenih prvin kakega sistema, npr. strokovnega, znanstvenega, v skupine po določenih kriterijih; klasifikacija je veda o takem uvrščanju

klima, podnebje, mikroklima (a. climate, local climate, f. climat, microclimat, n. Klima /n/, Mikroklima/Kleinklima, h. klima, mikroklima, i. clima, microclima)

povprečne vremenske razmere, ki so značilne za določen kraj ali območje • v Sloveniji so naslednji tipi podnebja: zmerno kontinentalno podnebje – z območji zahodne in južne, osrednje, jugovzhodne ter vzhodne Slovenije, gorsko podnebje – višjega gorskega sveta, nižjega gorskega sveta v zahodnem delu ter nižjega gorskega sveta in vmesnih dolin v severni Sloveniji, submediteransko podnebje – obalnega območja in širšega zalednega pasu • podnebje območja, lokalno še posebej, je odvisno od geografske lege, reliefa, morskih tokov, količine voda, zračnega tlaka in značilnosti organizmov; vpliv podnebja se kaže v razmestitvi in razvoju rastlinskih in živalskih organizmov in vrst v biosferi; mikroklima je značilnost geografsko posebnih okolij v ožjih območjih, npr. na gozdni jasi, v zaprtem mestnem območju, lega na sončni ali vetrni strani določene lokacije, zlasti pa v bivalnih in delovnih prostorih, nekaj podobnega je tudi mikroklima dupla ali brloga > klimatologija, > spreminjanje podnebja, > varstvo zraka

klimaksna združba/vegetacija (a. climax vegetation, c. community, f. végétation climacique, n. Klimaxgesellschaft /f/, h. klimaksna vegetacija, i. climax stato /di equilibrio/ di una comunità di organismi vegetali /o animali/)

rastlinska združba, vegetacija značilna za zadnji stadij sukcesije, ki je v ravnovesju z okoljskimi razmerami • v tem ekosistemu je količina proizvedene snovi enaka količini razkrojene snovi, npr. v akumulacijskem bazenu

klimatologija (a. climatology, f. climatologie, n. Klimatologie /n/, h. klimatologija, i. climatologia)

veja meteorologije in geofizike, ki preučuje podnebje (klimo) glede na povezanost in učinkovanje podnebnih dejavnikov; *sinoptična klimatologija* preučuje vplive podnebnih dejavnikov na podnebje določenega kraja ali območja in na podlagi gibanja vremenskih pojavov (hladnih in toplih front, padavin, vetrov) v širšem območju napoveduje vremenske razmere (zanesljiveje za nekaj dni, po izkustvih pa tudi za sezonske značilnosti); *agrometeorologija* preučuje vpliv podnebnih dejavnikov na kmetijstvo določenega območja, tudi toče in suše, *bioklimatologija* pa vpliv podnebnih dejavnikov (zlasti sprememb zračnega tlaka, vročine ali mraza, padavin) na počutje in varnost ljudi (zasneženost ali poledenelost cest, slaba vidljivost, močna burja, nevihte v gorah, neugodno vreme za polete ipd.) > klima

klimatska/podnebna sprememba (a. change/conversion of the climat, f. changement climatique /de climat/, n. Klimaveränderungen /fpl/, h. klimatske promjene, i. cambiamento climatico)

sprememba podnebja ali posameznih podnebnih prvin v daljšem obdobju

ključni pojav ali vrsta (a. key phenomenon or species, f. phénomène décisif ou espèce, n. Schlüsselfaktor /m/, Schlüsselart /f/, h. ključni fenomen ili vrsta, i. fenomeno chiave o specie)

z vidika ohranjanja biotske raznovrstnosti in pokrajinskih vrednot tako pomemben pojav ali vrsta, da bi njegova ali njena odstranitev porušila ravnotežje v sistemu in sprožila hude motnje • bistveno za zaščito ogroženih vrst in ekosistemov

kloaka (a. cloaca, f. cloaque, n. Kloake /f/, Abwasserkanal /m/, h. kloaka, i. cloaca)

(1) odtočni kanal za odplake

(2) kraj, kamor se odvajajo odplake, npr. čistilna laguna, čistilna naprava

klon (a. clone, cell clone, f. clone, souche de cellules, n. Klon /m/, h. klon, i. clone)

skupina celic ali organizmov, ki se razvijejo iz enega prednika (starševskega osebka) z nespolnim razmnoževanjem in imajo enake dedne lastnosti • kloni so tudi rastline, vzgojene iz potaknjencev

klop (a. tick, f. ticque, n. Zeck /m/, Zecke /f/, h. krpelj, i. acaro, zecca)

v naravi zelo razširjen zajedavec, ki se prisesa na kožo in sesa kri, prenašalec povzročiteljev nevarnih bolezni (klopni meningitis, lymska borelioz)

klor, Cl (a. chlorine, f. chlore, n. Chlor /n/, h. klor, i. cloro)

kemični element iz skupine halogenov, strupen plin rumenozelene barve, zelo reaktiven, dušljivega vonja in smrtno nevaren, v naravi je le v spojinah (kot natrijev klorid - NaCl v morski vodi 1,9 % in v kameni soli), v ozračju razkrajja ozonsko zaščito pred UV-s • klor tvori mnogo spojin > klorovodikova kislina, > klorofluorogljikovodiki, freoni /CFC/

kloriranje (a. chlorination, f. chloration, n. Chlorung /f/, Chlorierung /f/, h. klorinacija, kloriranje, i. clorazione /dell'acqua/, clorurazione)

dezinfekcija vode z oksidacijskim delovanjem klora na organske snovi

klorofil (a. chlorophyl/l/, f. chlorophylle, n. Chlorophyll /n/, Blattgrün /n/, h. klorofil, i. clorofilla)

zeleno barvilo v listih rastlin, ki med fotosintezo s pomočjo svetlobe veže ogljikov dioksid, nakar se ta z vodikom iz vode spremeni v organsko snov (škrob), kisik pa se sprošča v ozračje

klorofluorogljikovodiki, freoni (a. CFC, chlorofluorocarbons, f. CFC

chlorofluorocarbones, hydrocarbure chlorofluoré, n. Fluorchlorkohlenwasserstoffe /fpl/, h. klorofluorogljigenovodiki, i. CFC, clorofluorocarburi)

kemične spojine ogljika s fluorom in klorom, negorljivi plini brez vonja • dolgo so se uporabljali kot pogonski plini v pršilih in kot hladila v hladilnih napravah (vključno CFC-11, CFC-12, CFC-t), ker pa škodijo ozonski plasti v ozračju, se po mednarodnem dogovoru v novih proizvodih ne uporabljajo več, so pa še v številnih starih napravah

klorovodikova /solna/ kislina, HCl (a. hydrochloric acid, f. acide chlorhydrique, n. Salzsäure /f/, h. solna kiselina, i. acido cloridrico, acido muriatico)

vodna raztopina vodikovega klorida • veliko uporabljana močna korozivna kislina, ki raztaplja večino kovin, zelo strupena in škodljiva, ker že zelo majhna razširjenost v zraku povzroča vnetje dihal in boleče mehurje na koži

kmetija (a. farm, farmhouse, holding, am. ranch, homestead, f. propriété, ferme, domaine, n. Bauerngut /n/, Gehöft /n/, h. seljaško gazdinstvo, i. fattoria, masseria)

gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom, ki uporablja najmanj 10 arov kmetijskih zemljišč (ali manj kot 10 a, vendar ima kravo in tele ali mlado govedo ali dve odrasli drobnici, pet odraslih ovac ali tri odrasle prašiče, 50 vratov odrasle perutnine ali 20 čebeljih panjev) • po mednarodni standardni statistični klasifikaciji socioekonomskih tipov družinskih kmetij ločimo: čiste kmetije, ki živijo samo od kmetovanja članov njihovih gospodinjstev (vštevši gozdarjenje in kmečki turizem ali opravljanje kmečkih storitev za druge), mešane kmetije, katerih člani delajo na kmetiji in zunaj nje, dopolnilne kmetije, katerih noben član ne dela samo na kmetiji, ter ostarele kmetije, na katerih delajo le člani v starosti nad 64 let

kmetijska tla, kmetijsko zemljišče (a. soil, land, f. sol, terre ou terrain, n. Erde /f/,

Grundstück /n/, Terrain /n/, h. zemlja ili humus, zemljište, i. suolo, terreno, area)

vse kmetijstvu namenjene površine, v katera štejemo obdelovalna tla - njive in vrtove (orna tla), trajne nasade – zemljišča sadovnjakov in vinogradov, ter travnike, poleg teh pa so še pašniki in košenice, močvirja in trstičja ter ribniki znotraj kmetijskih površin; kmetije imajo tudi gozdove in grmišča ter pozidana zemljišča z bivalnimi in kmetijskimi objekti > kmetija

kmetijski ekosistem (a. agrarian ecosystem, f. écosystème agricole, n. agrarisches

Ökosystem /n/, h. agrarni ekositem, i. ecosistema agrario)

ekološki sistem rastlin in živali, ki jih človek goji z obdelavo in gnojenjem tal, s poseganjem v kroženje vode in energije, s sejanjem požlahtnjenih rastlin in selektivno živinorejo • ločimo vodne (bajerji in ribniki) in kopenske ekosisteme (njive in vrtovi, sadovnjaki in vinogradi, travniki in pašniki)

kmetijski sistemi in okolje (a. agrarian systems and environment, f. systèmes agraires et l'environnement, n. Landwirtschaftssysteme /n/ und die Umwelt /f/, h. poljoprivredni sistemi i okolina, i. sistemi agricoli e ambiente)

kmetijski sistemi so načini obdelave: površinsko ekstenzivni ali intenzivni z uporabo kemičnih sredstev, njivski, gozdno-njivski, njivsko-travniški, pašni, plantažni, mešani (žitno-okopavinsko-krmni), z dvopolnim, tri ali štiripolnim kolobarjenjem, polikulturno in monokulturno (komercialno); po legi gorsko ali hribovsko, ravninsko, mediteransko, po namenu pa samooskrbno ali tržno kmetijsko-okoljski program RS (KOP 2001 – 2006, po vzoru kmetijsko okoljskega programa Evropske komisije in EU) ima 20 programov: organsko kmetovanje, integrirano pridelovanje, preprečevanje erozije vinogradov, planinsko pašo in sonaravno živinorejo, varovanje okolja in biotske raznovrstnosti itd.

kmetijstvo (a. agriculture, f. agriculture, n. Landwirtschaft /f/, h. poljoprivreda, i. agricoltura)

agrikultura: obdelovanje rodovitnih tal in pridelovanje pridelkov za prehrano, krmljenje živine, domačo in industrijsko predelavo • najstarejšo in temeljno (primarno) gospodarsko dejavnost sestavljajo: poljedelstvo in vrtnarstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, živinoreja, ribištvo in domača predelava

kmetovanje > sonaravno kmetovanje

koagulacija > izkosmičenje

koeficient (a. coefficient, f. coefficient, n. Koeffizient /m/, h. koeficijent, i. coefficiente)

količnik: število, ki izraža razmerje med dvema različnima količinama, vrednostima • z ustreznim kazalcem omogoča s primerjavo med različnimi vrstami ali dejavnostmi > GVŽ

kogeneracija (a. cogeneration)

hkratna proizvodnja toplote (tope vode) in elektrike (v toplotni-elektrarni)

kolavdirati (a. to revise, to overhaul, to inspect, f. examiner, regarder, n. kollaudieren, kontrollieren, h. kolaudirati, i. collaudare, provare)

opravi pregled končanega objekta glede usklajenosti z načrtom in gradbenim dovoljenjem z namenom, da se po ugodni oceni izda uporabno dovoljenje

komasacija (a. reparcelation, f. remembrement rural, n. Parzellenneueinteilung /f/, h. komasacija, i. riappropriazione)

združevanje parcel v večje komplekse zaradi boljšega gospodarjenja, lastniške prerazporeditve zemljišč

komenzalizem (a. commensalism, f. commensalisme, n. Kommensalismus /m/, h. komenzalizam, i. commensalismo)

priskledništvo: sožitje dveh ali več vrst rastlin, živali ali rastlin in živali, pri katerem ena vrsta (komenzal, kot konzument) izkorišča ugodnost pri drugem (gostitelju: biva pri njem, uživa del njegove hrane ali se z njim premika) ne da bi mu škodoval

komet (a. comet, f. comète, n. Komet /m/, h. komet, i. cometa)

majhno nebesno telo iz prahu, leda (vode) in plinov, ki v nepravilni orbiti kroži okoli Sonca • padec kometa ali meteorita na Zemljo v Tunguski (Sibirija, 1906) kaže, kako katastrofalne so posledice takšnih naravnih pojavov > Osončje

kompeticija > tekmovalje

kompleksnost > celovitost

kompost (a. compost, f. compost, n. Kompost /m/, h. kompost, i. composto)

naravno gnojilo iz aerobno preperelih organskih odpadkov in zemljine (prsti)

komunalna (infrastrukturna) opremljenost (a. urban infrastructure, f. infrastructure urbaine, équipements urbains, n. kommunales Bewirtschaftungssystem /n/, h. komunalije, i. infrastruttura urbana / comunale)

komunalna opremljenost zemljišča ali naselja z dejavnostmi, ki omogočajo normalno življenje v objektih oziroma naselju (mestu) • to so: promet, vodovod, kanalizacija, odstranjevanje odpadkov, oskrba z energijo, osvetlitev

komunalna služba (uprava) (a. cleansing department, f. service /poste/ de nettoyage, n. Kommunalrat /n/, h. komunalno odjelenje, i. uffici pubblici comunali)

v državah EU oddelek pri občinski upravi, pooblaščen za usmerjanje storitvenih dejavnosti, ki skrbijo za okoljski red in urejenost naselij in mest

komunalna ureditev čiščenja (a. municipal sewage and waste treatment, f. traitement municipale des eaux usées et déchets solides, n. städtischer Abfall /m/ und Abwasserreinigung /f/, h. komunalno uređenje čiščenja, i. pulizia municipale dell'inquinamento)

sistem dejavnosti, ki opravljajo storitve za urejanje in vzdrževanje primerneega človekovega okolja ter preprečevanje posledic onesnaženja ali degradacij

komunalni odpadki (a. municipal waste / refuse, f. résidus / déchets urbains, ordures ménagères, n. kommunales Abprodukt /n/, Stadtmüll /m/, h. komunalni otpaci, i. rifiuti comunali / municipali)

odpadki, ki nastajajo v naseljenih območjih in je njihovo odstranjevanje urejeno z ustrezno dejavnostjo

komunikacija (a. communication, f. communication, n. Kommunikation /f/, h. komunikacija, općenje, i. comunicazione)

(1) oddajanje in sprejemanje sporočil, pri organizmih (in človeku) z vidnimi, slisnimi, električnimi, vonjalnimi ali čutnimi signali

(2) oblika sodobnega poslovanja in delovanje sodobnih telekomunikacijskih sistemov (elektronika in razna tehnika, brezžični in kabelski sistemi, pretvorne naprave, razni programi)

koncentracija, okoljska (a. concentration, environmental c., f. concentration dans l'environnement, n. Umweltkonzentration /f/, h. koncentracija, i. concentrazione)

(1) kopičenje, množina snovi v prostorski enoti, npr. netopnih delcev v odpadni vodi, organskih snovi v blatni gošči, raztopljenega kisika v vodi itd.

(2) gostota osebkov populacije ali dejavnosti in objektov na nekem območju, kar je sprejemljivo do meje, ko življenje ali dejavnosti niso ovirane in ogrožene, okolje pa ni preobremenjeno ali degradirano > nosilna zmogljivost okolja

koncesija (a. concession, f. concession, n. Konzession /f/, h. koncesija, i. concessione)
pogodbeno določena pravica do kake dejavnosti v okolju ali za izkoriščanje naravnih dobrin, ki obsega tudi obveznosti za varovanje okolja • koncesijo podeljuje koncedent (državni organ) koncesionarju, imetniku koncesije in uporabniku pravice

kondicioniranje (a. conditioning or preparation or treatment process, f. procédé de préparation / traitement, n. Aufbereitungsverfahren /n/, h. kondicioniranje, i. trattamento)

tehnološki postopek priprave ali obdelave določene snovi, da ustreza normativom ali zahtevani kakovosti in namenu (po)rabe:

(1) predobdelava odpadkov za določene postopke ali za odlaganje

(2) postopki za izboljšanje lastnosti mulja, predvsem dehidriranje z dodajanjem kemikalij ali s termično obdelavo

(3) kondicioniranje vode je priprava s čiščenjem in po potrebi z razkuževanjem pred odvajanjem v vodovodni sistem > obdelava blata, > obdelava odpadne vode

konglomerat (a. conglomerate, f. conglomerat, n. Konglomerat /n/, h. konglomerat, i. conglomerato)

sedimentna kamnina, sprimek debelega zaobljenega proda (zlepljen z naravnim vezivom) • na takšni kamninski podlagi s savskim prodom pred več tisočletji zasute Ljubljanske kotline so mesta Radovljica, Kranj, Ljubljana

konservatorstvo (a. conservation, f. conservation, n. Erhaltung /f/, h. konzervacija, i. conservazione dei beni naturali e culturali)

dejavnost, ki se ukvarja z raziskovanjem, vzdrževanjem in obnavljanjem naravne in kulturne dediščine

konstrukcija (a. construction, f. construction, n. Konstruktion /f/, Aufbau /m/, Zeichnung /n/, h. konstrukcija, i. costruzione)

konstrukcija je dosežek načrtovanja ali konstruiranja

(1) načrt, naris ali vizija neke stvaritve, projekt

(2) zgradba, objekt, stroj ali ustroj

kontaminacija (a. contamination, pollution, f. contamination, pollution, n. Kontamination /f/, Verunreinigung /f/, h. kontaminacija, zagađenje zaraznim klicama, i. contaminazione, inquinamento, infezione, contaminazione radioattiva)

(1) onesnaženje

(2) okužba • lahko s klicami, kemikalijami, radioaktivnimi snovmi

kontingenčna analiza (a. contingent valuation method, contingency analysis, f. méthode d'évaluation directe /de la valeur que le gens attachent à un bien d'environnement/, n. Kontingenžanalyse /f/, h. kontingencijska analiza, i. analisi di contingenza)

metoda vrednotenja stroškov in potrebne pomoči pri > intervencijskih načrtih ob odpravljanju posledic naravnih ujm (suše, poplave, naravne nesreče)

kontrola / nadzor kakovosti (a. /statistical/ quality control, f. contrôle /statistique/ de qualité, n. statistische Qualitätskontrolle, h. statistička kontrola kakvoće, i. controllo /statistico/ di qualità)

(1) preverjanje kakovosti z laboratorijskimi analizami (raziskava materiala) ter uporabnosti izdelka s preskušanjem

(2) statistično preverjanje pa temelji na verjetnostnem vzorčenju po ustrezni strokovni metodi • potrebno zaradi garancije in zmanjšanja stroškov > BAT, > kakovost okolja, > nadzor

kontrolni sistem ali snov (a. control system /controlling means v USA/, control substance, f. dispositif de réglage, substance de référence, n. Reglermechanismus /m/, Bezugsmaterial /n/, kontrolni sistem ili testna supstanca, i. sistema o matèria di controllo)

kontrolni poskus je sestavni del znanstvene analize kakovosti učinkovine

konvencija (a. f. convention, n. Konvention, h. konvencija, i. convenzione)

mednarodni sporazum o načelih, ki veljajo za vse države podpisnice in je podlaga za sklepanje protokolov in dogovorov o obveznostih držav • pomembne so zlasti konvencije Združenih narodov, npr. o varstvu Sredozemskega morja pred onesnaženjem, o omejitvi onesnaževanja zraka in zaščiti ozonske plasti, o varstvu evropske flore, favne in habitatov, o omejitvi antropogenih vplivov na podnebje Zemlje, o ohranjanju biotske raznovrstnosti, evropska krajinska konvencija, alpska konvencija idr. Poseben pomen ima aarhuska Konvencija (1998), ki zagotavlja pravico do objektivnih informacij o okoljskih razmerah in poudarja vlogo nevladnih organizacij

konvergenca, konvergiranje (a. convergence, cenvergency, f. convergence (la convergence de deux lignes), n. Konvergenz /f/, gegenseitige Abnährung, h. konvergencija, i. convergenza)

(1) zблиževanje na podlagi podobnih lastnosti ali teženj, usmerjenost k isti točki, npr. v ekonomiji težnja po medsebojnem približevanju gospodarskih sistemov, v kulturi pa prilagajanje kulture in načina življenja v razmerah intenzivnih stikov med sosednimi kulturnimi območji

(2) v biološkem pomenu podobnost v obliki, zgradbi ali lastnostih pri osebkih različnih vrst v istem okolju

konzervans (lat. conservans, a. means of conservation, f. moyens de conservation, n. Konservierungstoff /m/, h. konzervans, i. modalità di conservazione)

sredstvo za preprečevanje rasti bakterij, gliv kvasovk, plesni in drugih mikroorganizmov, s katerim se podaljša obstojnost živila > nitrati, >nitriti, > karenci

kopaljšča (a. baths, f. établissements de bain, n. Bäder /n/, h. kupališta, i. stabilimenti balneari)

urejeni in opremljeni javni prostori za kopanje s kontrolirano kakovostjo vode in higiensko-zdravstvenimi varovalnimi ukrepi

kopičenje škodljivih snovi v telesnem tkivu (a. injurious bioaccumulation, f. bioaccumulation des substances nuisibles, n. Schadstoffbioakkumulation /f/, h. bioakumulacija, i. bioaccumulo nocivo)

kopičenje zlasti težkih kovin, npr. živega srebra, svinca v rastlinskih, živalskih organizmih, njihovih organih, npr. ribah, katerih uživanje lahko povzroča bolezni > bolezen minamata, > osvinčeni bencin

koralni greben (a. coral reef, f. récif coralien, n. Korallenriff /n/, h. koraljni greben, koralški sprudovi, i. scogliere coralline)

ekosistem v tropskem plitvem morju, nastal na koralnih skeletih in ostankih drugih organizmov, s pestro združbo organizmov

korito, rečno (a. river bed, f. lit d'une rivière, n. Flussbett /n/, h. rječno korito, i. letto di fiume)

rečna struga, rečišče, uradno 'vodno zemljišče' > reka

korozija (a. corrosion, f. corrosion, n. Korrosion /f/, h. nagrizanje, korozija, i. corrosione)

(1) razkrajanje površine kovin zaradi (elektro)kemijskih reakcij oz. oksidacije ter prepevanje

(2) razkrajanje kamnin zaradi kemične reakcije

kosmičenje (a. flocculation, f. floculation, n. Flockung /f/, Koagulation /f/, h. flokulacija, koagulacija, i. flocculazione)

tehnološki postopek (flokulacija) pri čiščenju tekočin: izločanje majhnih delcev iz onesnaženih tekočin ali plinov z dodajanjem kemikalij (flokulanta), ki delce odpadnih snovi in odmrlih organizmov povežejo v kosme, da splavajo na površino, od koder se jih lažje odstrani

kosovni odpadki (a. bulky refuse, bulky waste, f. résidus (urbains) solides et bataclan, n. Sperrmüll /m/, fester Abfall /m/ und Kram /m/, h. glomazni odpad, i. rifiuti di pezzi grossi)

pretežno trdni odpadki, odvečna navlaka ali izrabljeni deli opreme in gospodinjskih naprav, ki jih ni mogoče zbirati in odstranjevati z običajnim rednim ravnanjem s komunalnimi odpadki

kovine (a. metals, f. métaux, n. Metalle /npl/, h. kovine, metali, i. metalli)

kemične prvine ali njihove zlitine, ki imajo večinoma visoka tališča ter so dobri toplotni in električni prevodniki • so široko uporabne za predelavo in deloma v medicini; delijo se na žlahtne, polžlahtne barvne in nežlahtne črne kovine, 14 prvin redkih zemelj (lantanide) in transurane; razlikujemo tudi lahke in težke kovine; nevarno je predvsem širjenje težkih kovin v okolju ter njihovo prehajanje v hrano in pijače (zlasti barija, kadmija, kroma, svinca, živega srebra in srebra) > snov

KPK > kemična potreba po kisiku

krajevne okoljske razmere (a. local environmental conditions, f. conditions de l'environnement local, n. Standortverhältnisse /fpl/, Standortbedingungen /fpl/, h. stanje određenog okoliša, i. condizioni ecologiche del sito)

razmere glede kakovosti ali posebnosti okolja na določenem manjšem prostoru

krajina (a. cultivated /cultural, man-made/ landscape, f. paysage cultural /humanisé, façonné par l'homme, n. Landschaft /f/, h. krajina, krajolik, i. paesaggio)

prostorsko zaokrožen del narave z značilnimi živimi in neživimi sestavinami, ki ima zaradi človekovega delovanja in antropogenih prvin posebno razporeditev krajinskih struktur in podobo • krajinske pejsažne enote so npr. gozdna krajina (parki in gozdovi spremenjene sestave), primestna krajina (z razpršeno poselitvijo z vrtovi, vendar povezana z mestom), vinogradniška krajina, obalna ali gorska turistična krajina ipd. • z vidika urejanja krajine je govor o krajinski arheologiji, k. arhitekturi, k. ekologiji, k. zasnovi idr. > pokrajina, > kulturna krajina

krajinski park (a. national park, f. parc naturel, paysage protégé, n. Landschaftspark /m/, Naturschutzpark /m/, Naturschutzgebiet /n/, h. krajinski park, i. parco nazionale, parco naturale, parco protetto per ...)

zaščiteno območje s posebnimi biotskimi ali krajinskimi vrednotami • lahko je tudi rekreacijski ali študijski /raziskovalni, znanstveni/ park

krajinsko planiranje (a. landscape planning, f. aménagement du paysage, n. Landschaftsplanung /f/, h. planiranje krajolika, i. pianificazione del paesaggio)

načrtovanje celovite krajinske ureditve • oblikovanje naravnega okolja in usklajevanje grajenih objektov v njej je sodobni prispevek k sonaravnemu trajnostnemu razvoju, zato je pomembno, da je vse, kar ustvarjamo v okolju, usklajeno v naravovarstvenem in estetskem pogledu

kras (a. karst, f. karst, n. Karst /m/, Karstland /n/, h. kras, krš, i. carso, fenomeni carsici) vrsta reliefa s posebnimi površinskimi in podzemnimi oblikami in pojavi, ki nastajajo zaradi kemičnega in mehanskega delovanja vode v lahko topnih apnenčastih skladih • pokrajina Kras, ki je v zaledju slovenske obale, je matična pokrajina tega tipa zemeljskega površja; v Sloveniji je kraškega okoli 44 % površja, z več kot 6000 kraškimi jamami; kraški svet je zelo občutljiv, v njem so dragoceni viri pitne vode, na krasu je izjemno biotsko bogastvo > kraška jama

kraška jama (a. cave, f. grotte, n. Grotte /f/, h. špilja, i. grotta) naravno izvotljen podzemni prostor, nastal zaradi mehanskega in kemičnega delovanja vode v apnenčastem svetu • jame in z njimi povezane pojave preučujeta krasoslovje (karstologija) in jamarstvo (speleologija); Škocjanske jame so v seznamu svetovne naravne dediščine (UNESCO) > kras

kritična napaka (a. critical error, critical defect, f. erreur critique, défaut critique, n. kritischer Fehler /m/, h. kritična greška, i. errore critico)

vsaka napaka, ki ogroža zdravje in varnost tako narave ali okolja kot ljudi

kritično stanje (a. critical point, critical level, f. situation critique, n. kritisches Stadium /n/, kritische Verhältnisse /npl/, h. kritična situacija, i. stato critico)

(1) stanje, ko primanjkuje česa, kar je nujno potrebno, npr. kisika, vode, hranil;

(2) stanje v okolju, v katerem količina in koncentracija kake škodljive snovi zelo preseže dopustno stopnjo, močno obremenjuje okolje in ogroža zdravje ljudi (tedaj so nujni preventivni ukrepi);

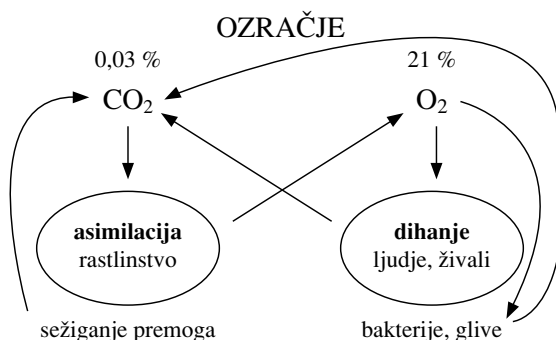
(3) stanje, ko se razmere v določenem okolju tako poslabšajo, da je bivanje veliko tveganje, npr. zaradi plazu ali vodne ujme, ki ogoža domačije ali druge objekte

kromatografija (a. chromatography, f. chromatographie, n. Chromatographie /f/, h. kromatografija, i. cromatografia)

analizni postopki za ločenje in ugotavljanje istovetnosti snovi ter njihovo pridobivanje iz rastlinskih in živalskih izvlečkov

kromosom (a. chromosome, f. chromosome, n. Chromosom /n/, h. kromosom, i. cromosom)

podolgovata struktura (dolga zvita veriga) de/z/oksisribonukleinske kisline (DNK), ki nosi gene in je sestavni del celičnega jedra vsake celice pri vseh rastlinah in živalih (evkariontih, razen bakterij)

kroženje snovi (a. circulation, f. circulation, n. Umströmung /f/, Zirkulation /f/, h. kruženje, optok, i. circolazione)

prehajanje snovi, elementov, spojin v ekosistemu in med ekosistemi • *kroženje dušika* v zraku in tleh, iz katerega rastline tvorijo beljakovine, ki so hrana živalim; *kroženje fosforja* med organizmi in tlemi; *kroženje kisika*, ki omogoča dihanje; *kroženje ogljika* (a. carbon cycle), ki je temeljna sestavina organizmov in se izloča pri dihanju (CO_2), kroži tudi žveplo idr. snovi > biogeokemični cikel

kserofit (a. xerophyte, f. xérophyte, n. Trockenpflanze /f/, h. kserofit, i. xerofita)

na življenje v suhem okolju prilagojena rastlina, ki preživi dolgotrajno sušo

kulturna dediščina (a. /cultural/ heritage, f. héritage, n. Kulturerbschaft /f/, h. kulturna baština, i. eredità culturale)

območja ali objekti, v katerih je ohranjena materializirana ustvarjalnost človeka in kulturni spomeniki, značilni za kulturni razvoj krajine ali kakega družbenega obdobja ali sloja, katerih družbeno varstvo je ne glede na lastnike ali upravljalce v javnem interesu in zakonsko urejeno • kulturna dediščina se ob ustreznem varstvu in redu lahko uporabi za aktivno družbeno dogajanje > kulturni spomenik, > kulturna krajina, > krajinski park

kulturna krajina (a. cultural landscape, f. paysage culturel, n. Kulturlandschaft /f/, h. kulturni krajobraz, i. paesaggio coltivato, p. rurale, p. urbano)

pokrajina (ali nje del), ki je poseljena in spremenjena s človekovim delovanjem • izrazita kulturna krajina je spomeniško območje, katere strukturo, razvoj in funkcijo večinoma določajo človekovi posegi in dejavnosti > krajina, > pokrajina

kulturni ekosistem (a. agricultural ecosystem, f. écosystème d'agriculture, n. Agroökosystem /n/, h. kultivirani ekosistem, i. ecosistema agricolo)

ekosistem, ki ga sestavljajo gojene rastlinske vrste in združbe na obdelanih tleh > kmetijski ekosistem, > kmetijski sistemi in okolje

kulturni spomenik (a. cultural monument, f. monument culturel, n. Kulturdenkmal /n/, h. kulturni spomenik, i. monumento culturale)

predmet, skupina predmetov, objekt ali kompleks arheološke, etnološke ali etnografske, tehniške, umetnostne, urbanistične in zgodovinske narave, ki je zaščiten z ustreznim uradnim odlokom ali zakonom in varstvenim režimom

kvartar (a. Quaternary, f. quaternaire, Quartär /n/, h. kvartar, i. Quaternario)

najmlajše geološko obdobje • deli se na pleistocen, ta se je začel pred dvema milijonoma let, in na holocen, geološko sedanost, ki se je začel pred 10 000 leti; v pleistocenu je bilo več ledenih dob; iz podatkov o preteklosti, ki je zapisana v usedlinah, lahko sklepamo o prihodnjih spremembah okolja

L

laboratorij (a. laboratory, lab, f. laboratoire, n. Laboratorium /n/, h. laboratorij, i. laboratorio)

(1) prostor za laboratorijske poskuse (a. LTC, Laboratory Test Chamber, f. chambre d'essai en laboratoire, n. Forschungslaboratorium /f/, h. laboratorij, prostor za znanstvene i istraživačke pokuse, i. laboratorio, locale per ricerche ed esperienze scientifiche)

(2) ustanova za opravljanje laboratorijskih poskusov, spremljanje kakovosti izdelkov ali pridelkov in živil • okoljsko posebej pomembni so toksikološki, zdravstveni in raziskovalni laboratoriji (npr. ugotavljanje zastrupitve voda, živali, izdelkov, okolja ... > dobra laboratorijska praksa

LAER, a. Lowest Achievable Emission Rate > ALARA

laguna za odpadne vode (a. wastewater lagoon, settlement pond, f. lagune, l. des eaux usées, l. des eaux d'égout, n. Abwasserlagune /f/, h. laguna za odpadne vode, i. bacino d'acqua di scola)

naravni usedalnik, ki nadomešča grobi filter • močvirska laguna je naravni usedalnik z rastlinjem za biološko čiščenje > čiščenje odpadne vode

lapor (a. marl, f. marne, n. Mergel /m/, h. laporac, i. marna)

sedimentna kamnina iz glinaste, s kalcitom zlepljene snovi • v Sloveniji ga je veliko v nestabilnih pobočjih; surovina za cement

laser (a. laser, okrajšava za Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation)

naprava za sevanje natančno usmerjenega snopa monokromatskih svetlobnih žarkov z veliko močjo, ki se uporabljajo za tehnične in znanstvene namene

lastninska pravica (a. right of ownership, f. droit de la propriété, n. Eigentumsrecht /n/, h. svojinsko pravo /pravica/, i. diritto di proprietà)

pravica posedovati in rabiti določeno stvar • lastninska pravica ima štiri lastnosti: univerzalnost (lastninske upravičenosti so v celoti določene), izključnost (vsi stroški in koristi pripadajo lastniku), prenosljivost pravic v svobodni menjavi in zaščita pravice pred neprostovoljno odtujitvijo, toda glede uporabe okolja obstajajo zakonite naravovarstvene omejitve

latenčna doba (a. latency period, f. période latente, n. Latenzperiode /f/, h. latentna doba, i. periodo di latenza)

doba, ko je kak pojav, proces prikrit, neopazen • npr. razvojna doba, inkubacijska doba bolezni, latenčno kopičenje škodljivih učinkov, dokler se odkrito ne pokaže sprememba ali zastrupitev (bolezen minamata, pogin rib)

lebdeči delci: drobci in ostanki najrazličnejših snovi

(1) v tekočini (a. suspended particles in liquids, f. particules en suspension dans liquide, n. Wasserpartikeln /f/, h. lebdeči djeliči u tekučini, i. particelle in sospensione nei liquidi)

(2) v zraku (a. airborne particulates, particules en suspension dans l'air, n. Luftpartikeln /h/, h. lebdeči djeliči u zraku, particelle in sospensione nell'aria) **delci kot so dim, saje, plini, smog, pesticidi, ostanki mrčesa, prah, megla idr.**

ledena doba (a. glacial period, f. période glaciaire, n. Eiszeitalter /n/, h. ledeno doba, i. periodo glaciale)

obdobje poledenitev v pleistocenu (od 2 milijonov let do pred približno 10 000 leti) • v naših gorah se je zvrstilo več ledenih dob, ločenih z medledenimi dobami; ledeniki (ledene gmote, ki nastajajo nad ločnico večnega snega, ta se je gibala med 1200 in 1600 m nm) zaradi teže počasi drsijo v dolino; v glavnih potezih so oblikovali sedanje gorato površje Slovenije

ledina (a. fallow land, f. jachère, n. Brache /f/, Brachland /n/, h. ledina, ugar, i. maggese, terreno incolto)

neobdelano kmetijsko zemljišče • v hribovitem svetu s čiščenjem grmovja in kamenja pridobljen pašnik, tudi obdelovalna tla, ki več let niso izkoriščena (socialni prelog), nasploh pa neobdelana ali opuščena njiva, ki jo je zarasla trava; *praha* je jeseni zorana njiva, ki ostane neposejana do spomladi

legalen (a. legal, f. légal, n. gesetzlich, h. legalan, zakonit, pravovaljan, i. legale, giuridico)

zakonit: ki je v skladu z zakonom • **legalizacija** je uzakonjenje, priznanje zakonitosti, prilagoditev zakonu ali uradna potrditev (overitev) > legitimen

legionarska bolezen (a. Legionnaires' disease, a humidifier fever)

bolezen, ki jo povzroča bakterija *Legionella pneumophila* • razmnožuje se v toplejši vodi (nad 20 °C) in se utegne širiti tudi po zraku z uporabo vlažilcev

legitimen (a. legitimate, f. légitime, n. rechtmässig, h. legitiman, i. legittimo, valido)

ki je na podlagi zakona določen, upravičen po zakonu, statuten

letalni (odmerek) (a. lethal dose, f. dose létale, n. tödliche Dose /f/, lebensgefährliche Dosis /f/, h. ubitačna, smrtonosna ili létalna doza, i. dose letale, dose mortale)

smrtni odmerek: odmerek snovi, ki povzroči smrt • **učinek strupa** ali onesnaževala (npr. CO, kemikalije, plinov v gnojnični jami ali v vodi gnojevke); **letalna temperatura** je temperatura vode, ogrete nad 25°C, ki povzroča pogin rib

leteči pepel in prah (a. fly ash and dust, f. cendre et poussière volant, n. Flugashe /f/ und Flugstaub /m/, h. leteči pepeo i prašina, i. cenere e polvere volante)

leteči pepel in gorljivi del v odpadnih plinih in negorljivi del letečega prahu

levkemija (a. leukaemia /US: leukemia/, f. leucémie, n. Leukämie /f/, h. leukemija, bjelokrvnost, i. leucemia)

maligna (kronična novotvorbna) bolezen krvotvornega organa s hitrim večanjem števila spremenjenih levkocitov in njihovih predstopenj v krvi in krvotvornem kostnem mozgu > levkociti

levkociti (a. leucocytes, f. leucocytes, n. weisse Blutzellen /f/, h. leukociti, bijela krvna tjelešca, i. leucocita, globuli bianchi)

bela krvna telesca: telesca v krvi, ki sodelujejo pri obrambi organizma pred boleznimi: *fagociti* (*makrofagi* pri vretenčarjih) so telesca v krvi, ki požirajo tujke (mikroorganizme), *limfociti* pa telesca v krvi, ki sprožijo specifični imunski odgovor

licenca (a. licence, license, permit, f. autorisation, licence, permis, n. Lizenz /f/, h. licencija, i. autorizzazione)

dovoljenje s pooblastilom za uporabo patenta, recepture ali izkoriščanje naravnega vira • s pogodbo pa se določijo pravice in obveznosti uporabnika

Liebigovo (izg. líbigovo) **pravilo minimuma** (a. Liebig's law of the minimum, h. Libigov zakon minimuma)

pravilo, po katerem je rast organizma omejena, če v prehrani primanjkuje snovi, ki je v hrani najmanj; z analizo ugotovimo, s katero hranilno snovjo je treba dognojevati

limnologija (a. limnology, f. limnologie, n. Limnologie /f/, h. limnologija, i. limnologia) **veja hidrobiologije, ki raziskuje fizikalne in kemične lastnosti jezer, življenjske razmere sladkovodnih ekosistemov in učinke abiotičnih dejavnikov nanje**

literatura (a. literature, references, f. publications, documentation, n. Literatur /f/, h. literatura, i. letteratura)

še vedno je najpomembnejša strokovna literatura v knjižni in revijalni obliki, dopolnjujejo pa jo informacijske datoteke in sistemi, zgoščenke (CD) in druga sodobna tehnična pomagala (internet), ki omogočajo uporabo znanja

litoralni pas (a. littoral, coastline, f. zone littorale, n. Litorale /n/, h. litoralna zona, i. litorale)

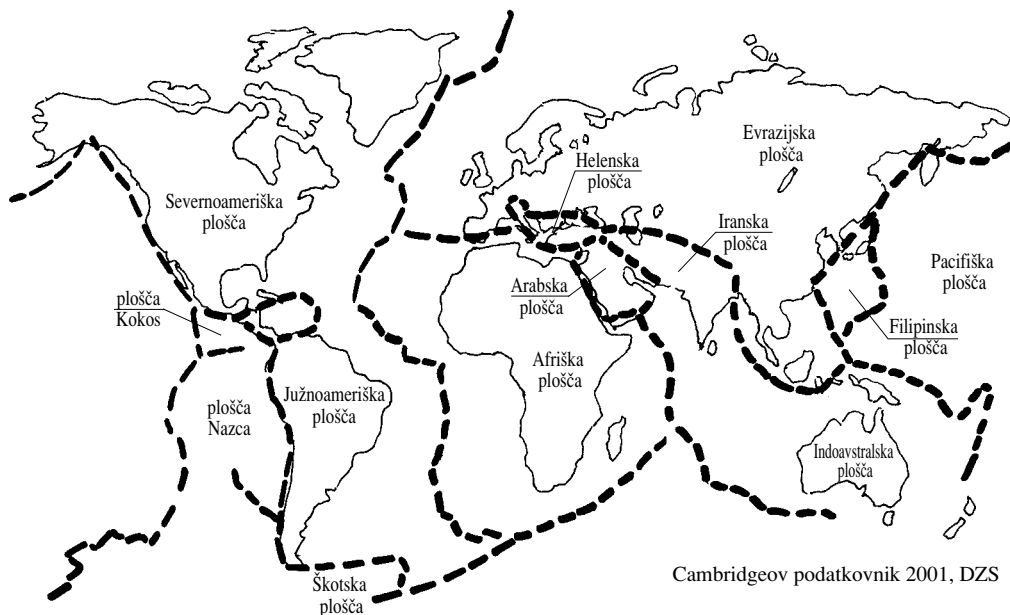
obalni pas morja in obrežni pas kopenskega vodovja

litosfera (a. lithosphere, f. lithosphère, n. Lithosphäre /f/, h. litosfera, i. litosfera)

zunanja lupina Zemlje, debela približno 100 km, ki jo sestavlja šest velikih plošč

- te polzijo na notranji gmoti ter oblikujejo celine in oceanske kotanje

GLAVNE LITOSFERSKE PLOŠČE

SESTAVA ZEMELJSKE SKORJE

KISIK 46,6 %	SILICIJ 27,7 %	Al 8,1 %	Fe 5 %	Ca, Na, K, Mg idr.
--------------	----------------	-------------	-----------	--------------------

Cambridgeov podatkovnik 2001, DZS

lizimetrija (a. lysimetry, f. lysimétrie, n. Lysimetrie /n/, h. lizimetrija, i. lisimetria)
merjenje pronicanja vode skozi tla in ugotavljanje izpiranja snovi iz obdelovalne plasti (horizonta) tal

logistika (a. logistics, f. logistique, n. Logistik /f/, h. logistika, i. logistica, attività di coordinamento o sincronizzazione)

celoviti ukrepi, ki zagotavljajo vsestransko podporo nekemu sistemu, da lahko nemoteno deluje

lokacija (a. location, f. localisation, emplacement, implantation, site, n. Lokation, Lokalität, h. lokacija, i. localizzazione)

kraj, mesto, nahajališče ali lega česa

lokacijski načrt (a. site plan, f. plan de situation, n. Platzanordnung /f/, Bebauungsplan /m/, h. lokacijski plan, plan lokalizacije, i. pianta del territorio)

podlaga za določitev prostorske ureditve objekta in za izdajo gradbenega dovoljenja

lososi (a. salmon, f. salmonides, truites, n. Forellen /f/, h. pastrmke, salmonidi, i. salmoni)

sladkovodne ribe iz družine *Salmonidae*: potočna postrv *Salmo trutta* f. *fario*, soška postrv *Salmo marmoratus*, šarenka *Oncorhynchus mykiss*, ki je najbolj razširjena lovna riba, jezerska zlatovčica, sulec *Hucho hucho*, angl. *Danube salmon*, naša največja riba v tej družini

lovilnik olj in maščob (a. grease trap, f. séparateur de graisses, dégraisseur, n. Ölabscheider /m/, h. hvatač ulja, i. sifone di fogna, pozzetto intercettatore)

jašek za prestrezanje, zadrževanje olj in maščob

lovišče (a. hunting ground, f. terrain de chasse, n. Jagdbezirk /m/, Jagdgebiet /n/, h. lovište, i. luogo di caccia)

zaokroženo lovno območje s stalno divjadjo, kjer je po zakonu dopuščen lov • upravljanje lova je zaupano določeni organizaciji (lovski družini), obstajajo tudi gojitvena lovišča s posebnim režimom

lug, baza (a. base, f. base, n. Base /f/, h. lug, baza, i. base)

snov, ki s kislinami tvori soli in v vodi hidroksilne ione, strupena za organizem, sicer pa alergena; vodna raztopina natrijevega hidroksida v detergentih in čistilih učinkuje kot sredstvo za razmaščevanje in belilo

luka (a. port, harbo/u/r, f. port, n. Seehafen /m/, Hafen /m/, h. luka, i. porto)

urejen prostor ob morski obali za pristajanje ladij z ustrezno infrastrukturo za pretovarjanje, skladiščenje, carinjenje blaga in druge postopke, ki so nujni na stičišču morskega in kopenskega prometa, za ohranjanje kakovosti blaga in za varstvo morja oziroma okolja > pristanišče

M

magnezij, Mg (a. magnesium, f. magnésium, n. Magnesium /n/, h. magnezij, i. magnesio)

kemični element, lahka kovina, pomemben mikroelement • človek ga potrebuje nekaj sto mg dnevno, vsebujejo ga vrtnine in mineralna voda Donat; pomanjkanje povzroča omotico, depresijo, nervozo in mišične krče

makija (a. maquis, mattoral, f. maquis, n. Maquis /m/, Macchie /f/, h. makija, mediteranska šikara, i. macchia)

zimzeleno grmičasto rastlinje v Sredozemlju v višje ležečih obalnih območjih: črničevje, alepski bor, divja oljka, brinje, drevesasta resa, jagodičnica, materina dušica, mirta, rožmarin, rujevina itd.; psevdomakija na bolj sušnih višjih legah: pušpan, lovor, nizkorasla palma

makroelementi (a. macroelements, macronutrients, f. macroéléments, éléments majeurs, macrosubstances nutritives, n. Makronährstoffe /mpl/, h. makroelementi, i. macroelementi)

kemični elementi, prisotni v tleh, rastlinah, ki jih organizmi potrebujejo za prehrano v velikih količinah > mikroelement

makrofiti (a. macrophyta, macrophytic lagoon, f. lagune à macrophytes, n. Lagunenflora /f/, h. lagunska makroflora, i. macroflora di laguna)

makroflora: vodne rastline, vidne s prostim očesom, ki živijo predvsem v litoralnem pasu • npr. beli lokvanj, rumeni blatnik, rogoz, praproti, mahovi idr.

mala hidroelektrarna (a. small hydropower plant, f. petite centrale électrique, n. kleines Hydroelektrizitätswerk /n/, h. mala hidroelektrana, i. piccolo impianto idroelettrico)

hidroelektrarna z močjo do 10 MW • mikro HE do 2 kW, mini do 5 kW, male med 5 in 50 kW; v naravnem okolju so moteč element, če prekinjajo vodotoke ter ovirajo migracije in drstitve rib ali objekti niso primerni za okolje

mangan, Mn (a. manganese, f. manganèse, n. Mangan /n/, h. mangan, i. manganese)

kemični element, pomemben za rast, ki ga človek potrebuje 3 do 9 mg na dan, pomanjkanje povzroča tudi motnje v metabolizmu

marikultura (a. mariculture, f. culture marine /des moules et des huîtres/, n. Seefischzucht /f/, h. marikultura, i. maricoltura)

gojenje rastlin ali živali v morski vodi; piscikultura: gojenje rib; ostreikultura: gojitev ostrig; mitikultura: gojenje užitnih klapavic; algokultura: gojenje alg

marina (a. marina, moring, f. marina, n. touristischer Hafen /m/, h. marina, i. porticciolo)

turistični pristan s privezi za jahte in druga plovila

maritimen > morski

maščoba (a. grease, fatty compound, f. graisse, n. Fett /n/, h. mast, masnoće /pl/, i. grasso)

trdna ali tekoča in v vodi netopna organska snov, najpomembnejši vir energije mnogih živali • nekatere vrste se uporabljajo kot živila, druge kot tehnična sredstva (maziva, surovine; te snovi so lahko tudi mineralne); pomembne so nenasičene maščobe (rastlinska olja in masti, margarina), ker manj vplivajo na bolezn srca in arterosklerozo kot nasičene (svinjska mast)

medicinski odpadki (a. medicinal waste, f. déchets d'origine médicale, n. medizinale Abfälle /m/, h. medicinski otpaci, i. rifiuti medici)

odpadki, navadno okuženi, strupeni, ki nastajajo zlasti v bolnišnicah • npr. biološki (diagnostični, infektivni, patološki, telesni, tudi živalski) in tehnični medicinski odpadki

mednarodne organizacije (a. international organisations): **OZN, Organizacija Združenih Narodov /krajše tudi Združeni narodi - ZN/,** katere Generalna skupščina ima vrsto odborov, med temi Varnostni svet, Ekonomsko socialni svet ECOSOC, okoljsko agencijo UNEP, a. United Nations Environmental Program (Nairobi), Agencijo za kmetijstvo in prehrano FAO, a. Food and Agriculture Organisation (Rim), Svetovno zdravstveno organizacijo WHO, a. World Health Organisation (Ženeva), Organizacijo ZN za izobraževanje, znanost in kulturo UNESCO, a. UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (Pariz), Svetovno meteorološko organizacijo WMO, a. World Meteorological Organisation (Ženeva), Mednarodno agencijo za jedrsko energijo IAEA, a. International Atomic Energy Agency (Dunaj), International Energy Agency IEA (Pariz). Za okolje sta zlasti pomembni: Svetovna zveza za ohranitev narave, prej IUCN, a. International Union for Conservation of Nature (Gland, Švica), in Okoljski komite Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj OECD, a. Environmental Committee of Organisation for Economic Cooperation and Development (Pariz). Za Evropo je glavna organizacija Evropska unija, EU, a. European Union (z administrativnimi sedeži v Bruslju, Luxembourg /Luksemburg/ in Strasbourgu), katere vrhovni organ je Evropski svet, v njem so predsedniki držav in zunanji ministri članic. Pomembna je tudi Evropska banka za obnovo in razvoj s sedežem v Londonu, ki pomaga članicam pri gospodarskem razvoju > Evropska unija, Svet Evrope

mednarodni sistem merskih enot (a. International System of Units, f. Système International d'Unités, n. Internationales Messungssystem /n/, h. mednarodni sistem mernih jedinica, i. sistema internazionale delle misure)

mednarodno dogovorjeni sistem merskih enot, uveden leta 1981, v Sloveniji predpisanih z Zakonom o merskih enotah in merilih iz leta 1984 (pri njih ne uporabljamo množine in so tiskane pokončno) • 7 je osnovnih, ostale so izpeljane ali izjemno dopustne:

(1) za dolžino *meter* m (osnovna), *morska milja* n. mile, za površino *kvadratni meter* m², *ar* a, *hektar* ha, prostornino *kubični meter* m³, *liter* l

(2) za maso *kilogram* kg (osnovna), *tona* t

(3) za čas *sekunda* s (osnovna), *minuta* min, *ura* h, *dan* d, *teden*, *mesec* in *leto* (4) za električni tok *amper* A (osnovna)

(5) za temperaturo *kelvin* K (osnovna), *celzijeva stopinja* °C

(6) za množino snovi *mol* mol (osnovna)

(7) za svetilnost *kandela* cd (osnovna); in nekatere izpeljane enote: za frekvenco *hertz* Hz, *herc*, za hitrost *meter na sekundo* m/s, za silo *newton* N, *njuton*, za tlak *pascal* Pa, *paskal*, za energijo, delo in količino toplote *joule* J, *džul*, za moč, energijski in termični pretok *watt* W, *vat*, za električno napetost *volt* V, za električno upornost *ohm* Ω, *om*, za osvetljenost *lux* lx, *luks*, za aktivnost radioaktivnega vira *becquerel* Bq, *bekerel*, za absorbirano dozo ionizirajočega sevanja *grey* Gy, *grej* →

• decimalne merske enote (predpone) pa so: *deka-* da / 10^1 /, *hekto-* h / 10^2 /, *kilo-* k / 10^3 /, *mega-* M /miliij / 10^6 /, *giga-* G /mrd / 10^9 /, *tera-* T / 10^{12} /, *peta-* P / 10^{15} /, *eksa-* E / 10^{18} /, *deci-* d / 10^{-1} /, *centi-* c / 10^{-2} /, *mili-* m / 10^{-3} /, *mikro-* μ / 10^{-6} /, *nano-* n / 10^{-9} /, *piko-* p / 10^{-12} /, *femto-* f / 10^{-15} /, *ato-* a / 10^{-18} / • stare enote so prepovedane

mednarodni sporazumi in pogodbe (a. international agreements and conventions or protocols, f. accords /ententes/ et conventions /protocoles/ internationaux, n. internationale Verständigungen /f/ und Konventionen /f/, h. mednarodni sporazumi i konvencije /protokoli/, i. accordi e convenzioni internazionali) **sporazum o določenih vprašanjih, sklenjenih med več državami podpisnicami • mednarodnih sporazumov je mnogo, zlasti konvencij, sprejetih na zasedanjih ZN in njihovih agencij; določajo varovanje naravne in kulturne dediščine, rastlin, živali oziroma biotske raznovrstnosti, mokrišč, barij in drugih vrednot okolja ali pokrajinskih pojavov, preprečevanje vseh vrst onesnaževanja, nadzor transporta in zaščito zdravja ljudi > čezmejno onesnaževanje, > konvencija**

medvrstna razmerja (a. interspecies relations, f. relations entre l'espèces, n. Beziehungen /f/ zwischen Arten /f/, h. medvrstni odnosi, i. relazioni tra specie) **gibanja, odvisnost in sobivanje organizmov v procesu evolucijskega razvoja v raznih oblikah: sožitja ob skupnih koristih - mutualizma, tekmovanja – konkurence, sodelovanja v istem procesu – protokooperacije, razvoja ene vrste brez škode za drugo – komenzalizma, plenilstva ene vrste v škodo druge, zajedavstva v škodo gostitelja in nevtralizma, brez vpliva med vrstama**

megla, meglica (a. fog dispersion, f. brouillard, dissipation du brouillard, n. Nebel, Nebelzerstreuung /f/, h. magla, maglovitost, i. nebbia, nebulosità) **nizko nad površjem zgoščeni vodni hlapi, ki lebdijo na prašnih delcih • megla z vidljivostjo do 1 km, sicer meglica mehanska energija > energija**

meja, omejitev (a. frontier or border, limit, f. frontière, limit, n. Grenze /f/, Scheide /f/, Begrenzung /f/, h. granica, ograničenje, limitiranje, i. frontiera, limite)

(1) kar kaj deli, ločuje • **prostorska ločnica ima vrsto pomenov: vegetacijska, gozdna, drevesna, uspevanja kulturnih rastlin, državna, občinska, obalnega morsklega pasu idr.; meja razmejuje na površju, toda s tem tudi v zraku in v globini; meje so geografske in zgodovinske (naselitvene, etnične), lahko so dogovorne in pogodbene, toda odločilne so mednarodno priznane meje, sklenjene z natančnimi sporazumi in označbami na kartah ozemlja, nakar se izvede demarkacija (neposredno fizično označenje z mejnimi oznakami in kamni), ki je veljavna tudi med državami Evropske unije**

(2) **meja kot limit označuje najvišjo dopustno količinsko raven ali vrednost > mejna emisijska vrednost**

mejna emisijska vrednost (a. emission standard, f. standard d'émission, n. Emissionsgrenzwert /m/, h. granična vrijednost emisije, i. norme per i limiti d'emissione)

predpisana emisijska vrednost, ki ne sme biti presežena

melioracija (a. amelioration, f. amélioration, n. Melioration, h. melioracija, i. miglioramento)

izboljšanje zemljišč z agrotehničnimi in hidrotehničnimi ukrepi: osuševanjem, namakanjem, dognojevanjem, obdelavo > agromelioracija, > hidromelioracija, > regulacije rek

melišče (a. scree material, f. éboulis, n. Gerölle /n/, Riese /f/, h. kameno kršje, detritus, i. pendio sassoso)

nasipina nesprijetega gruča in peska na pobočjih z nagibom do okoli 35°, ki nastaja zaradi podnebnih dejavnikov s površinskim drobljenjem skalovja • nevarnost plazov

menedžer > okoljski menedžer

menedžment > okoljsko upravljanje

merkaptan (a. mercaptan, f. mercaptan, thio-alcool, n. Merkaptan /n/, h. merkaptan, tioalkohol, i. mercaptano)

tioalkohol, lahko hlapljiva in smrdljiva organska snov, podobna alkoholom, v kateri je namesto kisika vezano žveplo (SH namesto OH), širi se predvsem iz celulozne industrije

mestno okolje, urbano okolje (a. urban area, f. milieu urbain, n. Stadtgebiet /n/, h. gradsko področje, i. territorio urbano)

oblikovano okolje mesta • območje navadno mestne občine, na katerem si ljudje, dejavnosti in skupnost glede na naravno okolje, velikost mesta in njegove središčne funkcije, oblikujejo arhitekturno in krajinsko podobo mesta, urejajo bivalne razmere v njem in usklajujejo prostorske zahteve (promet, oskrbo, rekreacijska območja in oblike ter druga posebna okolja, različne storitvene dejavnosti) • mestno okolje je povezano s primestji in širšo okolico; od vrste dejavnikov je odvisno, kako je urejen javni promet, mestno okolje čiščeno in poskrbljeno za potrebe in varnost ljudi ter za varovanje njihovega zdravja
> mesto

mesto (a. town, city, f. ville, n. Stadt /f/, h. grad, mjesto, i. città)

(1) po zakonu o lokalni samoupravi je mesto večje urbano naselje, ki se po velikosti, ekonomski strukturi, prebivalstveni gostoti, naseljenosti in zgodovinskem razvoju razlikuje od drugih naselij • obremenjeno in onesnaženo mestno okolje z gostim in neurejenim prometom, emisijami raznih dejavnosti in odpadki škodijo mestu, njegovim prebivalcem in obiskovalcem, zaradi česar se širi razpršena gradnja v primestnih območjih in negospodarno ravna tako s prostorom kot z oskrbovalnimi dejavnostmi

(2) izraz se uporablja tudi za oznako prostora (na tem mestu/kraju), delovnega mesta > mestno okolje

mešanec (a. hybrid, bastard, f. hybride, bâtard, n. Mischling /m/, Bastard /m/, h. križanec, mješanac, bastard, i. ibrido, bastardo)

križanec iz dveh genetsko različnih vrst ali skupin

metabolizem > bazalna presnova

metan, CH₄ (a. methane /gas from landfill/, f. gaz méthane /de la décharge/, n. Methan, Deponiegas /n/, h. metan, i. metano)

gorljiv plin, glavna sestavina zemeljskega (močvirskega, jamskega) plina in bioplina

meteorologija (a. meteorology, f. météorologie, n. Wetterkunde /f/, h. meteorologija, i. meteorologia)

vremenoslovje: veda, ki preučuje lastnosti ozračja in spremlja pojave v njem, napoveduje vremensko dogajanje; meteorobiologija pa preučuje povezanost meteoroloških in bioloških pojavov • 23. marec je svetovni meteorološki dan

metil, CH₃ (a. methyl, f. méthyle, n. Methyl /n/, h. metil, i. metile)

kemična spojina, enovalentni radikal ogljikovodika • ostanek metana; alkohol iz lesa, ki je tudi v strupeni sintetični skupini metilalkohola ali metanola, med temi so: insekticida metilbromid (plin) in metilparation, metilno živo srebro (povzročitelj znane zastrupitve > bolezen minamata), metilbromid (uničevalec ozona) idr.

metoda (a. method, f. méthode, n. Methode /f/, Verfahren /s/, h. metoda, i. metodo)

strokovno spoznan postopek, ki v neki aktivnosti vodi do določenega cilja, npr. način logičnega razmišljanja pri razlaganju pojavov: *induktivna metoda* na podlagi posameznih primerov vodi do posploševanja, *deduktivna metoda* pa od splošnega sklepanja k posameznim dejstvom, *empirična metoda* znanstvenega raziskovanja, *metoda planiranja* po kazalcih in ciljih itd.

mezoklima (a. mesoclimate, f. mésoclimat, n. Mezzoklima /n/, h. mezoklima, i. mesoclima)

podnebje ožjega geografskega območja (rečne doline, kotline, gozda, parka)

mezozoik (a. Mesozoic, f. mésozoïque, n. Mesozoikum /n/, h. mezozoik, i. mesozoico)

srednji zemeljski vek (trias, jura in kreda), ki je trajal približno 180 milijonov let (od 250 do 70 milij. let geol. zgodovine, do terciarja) • značilen po dinozavrih

migracija (a. migration, f. migration, n. Wanderung /f/, h. migracija, kretanje, seljenje/seoba stanovništva ili žvotinjskih vrsta, i. migrazione)

preseljevanje: selitve ljudi ali živali z enega na drug kraj ali območje •

emigracija je izselitev, *imigracija* priselitev, *dnevna migracija* (a. commuter traffic) so dnevna potovanja zaposlenih in drugih oseb; m. v živalstvu so selitve ponavljajoče se med območji razmnoževanja (gnezdenja) in prezimovališči

mikotoksini (a. micotoxins, f. mycotoxine, n. Mykotoxine /n/, h. mikotoksini, i. micotossina)

strupene snovi, ki jih izločajo glive in plesni

mikrobi > mikroorganizmi

mikrobiologija (a. microbiology, f. microbiologie, n. Mikrobiologie /f/, h. mikrobiologija, i. microbiologia)

mejno raziskovalno področje biologije med botaniko in zoologijo, ki preučuje bakterije, glive in plesni, mikroskopske alge, rikecije, protozoa in viruse > skrajnostni organizmi

mikroelement (a. microelement, f. microélément, n. Mikroelement /n/, h. mikroelement, i. microelemento)

kemični element, ki ga organizem potrebuje za uravnavanje fizioloških procesov v zelo majhni količini • mikroelementi predstavljajo manj kot odstotek suhe snovi organizma > element v sledeh, > makroelementi

mikroklima (a. microclimate, f. microclimat, n. Mikroklima, Kleinklima /n/, h. mikroklima, i. microclima)

(1) razmere v ozračju do 2 m nad tlemi

(2) umetno prilagojene razmere v prostorih s klimatiziranjem oziroma ogrevanjem ali hlajenjem, vendar je kljub temu pomembno zračenje, vzdrževanje delu ali bivanju primerne temperature (med 18°C in 20°C) in vlage zraka

mikroorganizem (a. microorganism, f. microorganisme, n. Mikroorganismus /m/, Kleinlebewesen /n/, h. mikroorganizam, i. microorganismo)

mikrobiološka celična ali necelična enota s sposobnostjo razmnoževanja ali prenosa genskega materiala vključno z virusi, viroidi in umetno gojenimi živalskimi ali rastlinskimi celicami - mikrobi, drobnoživke: številni mikroskopsko majhni, navadno enocelični organizmi, npr. virusi, bakterije, enocelične alge, glive, ki sodelujejo v nešteti organskih procesih v naravi, omogočajo fermentacijo živil in povzročajo bolezni • mikroorganizme preučuje mikrobiologija > mikrobiologija

mikrovalovi (a. microwaves, f. microondes, n. Mikrowellen /f/, h. mikrovalovi, i. microonde)

ali radarski valovi so elektromagnetni valovi dolžine med 1 mm in 0,1 m, med infrardečim toplotnim sevanjem in radijskimi valovi • omogočajo delovanje radarjev in mikrovalovnih pečic > sevanje

milibar, mbar (milibar, mbar)

izjemno dopustna enota za merjenje (zračnega) tlaka, tisočinka bara; osnovna enota za tlak je *pascal* Pa, 1 bar = 0,1 MPa

mimetizem (a. mimetism, f. mimétisme, n. Mimese, Mimesie /f/, h. mimetizam, i. mimetismo)

sposobnost nekaterih živali, da prilagajajo okolici barvo in obliko telesa (ribe, sipe, morski list, kameleon idr.)

minamata > bolezen minamata

mineral (mineral)

naravna snov kemične in fizikalne sestave, večina od okoli 3000 mineralov pa je uporabnih za predelavo ali obdelavo • v nekaterih mineralih so tudi radioaktivni elementi, ki sevajo

mineralizacija (a. mineralisation, f. minéralisation, n. Mineralisation /f/, h. mineralizacija, i. mineralizzazione)

(1) razkrajanje organskih snovi v anorganske • poglavitni proces v kroženju snovi v ekosistemu, to je mikrobiološki razkroj organskih snovi v tleh (trohnenje in gnitje)

(2) prepajanje z mineralnimi snovmi, npr. kalcifikacija (apnjenje), impregniranje lesa s kemikalijami

mineralna voda (a. mineral water, f. eau minéralisée, n. Mineralwasser /n/, h. mineralna voda, i. acqua minerale)

slatina: pitna voda z več kot 0,5 % soli ali mineralov; *termomineralna voda* je topla mineralna voda že na izviru, *akratoterma/lai* *vrelec* je zdravilna voda z manj mineralnimi snovmi, *alkalna* je natrijevo–bikarbonatna voda, *salinična voda* pa natrijevo–sulfatna voda

mineralna volna (a. mineral wool, f. laine de verre, n. Mineralwolle /f/, h. mineralna vuna, staklena vuna, i. lana di vetro)

snov za toplotno in akustično izolacijo: *kamena mineralna volna* je volni podobna snov iz rudnin, *steklena mineralna volna* pa iz steklenih vlaken • omogoča zmanjšanje porabe goriv in emisij toplogrednih plinov

mineralogija (a. mineralogy, f. minéralogie, n. Mineralogie /f/, h. mineralogija, i. mineralogia)

veja geologije, ki preučuje nastanek, zgradbo in lastnosti mineralov

mnogovrstnost (a. manifoldness, diversity, f. diversité, hétérogénéité, n. Mannigfaltigkeit, Vielfältigkeit /f/, h. mnogovrstnost, i. molteplicità, varietà)

raznovrstnost okoljskih pojavov, ki pomeni hkrati celovitost, povezanost in prepletenost ter jo je mogoče raziskovati le z ustreznimi metodami

močvirje (a. swamp, marshland, f. marais, marécage, n. Sumpf, Morast /m/, h. močvara, i. palude)

ekosistem na trajno mokrem zemljišču, poraščenem z vlagoljubnimi rastlinami,

halofiti (a. halophyte), **ki je življenjski prostor številnim, zlasti manjšim živalim •**

nastaja v laguni, rečnem rokavu, na zaraščajočem se delu jezera, na barju;

osuševanje mokrišč pomeni poseganje v naravno kroženje vode

model (a. model, f. modèle, n. Modell /n/, h. model, uzorak, i. modello)

vzorec, oblika, konstrukcija, v prenesenem pomenu tudi model privlačnosti,

sprememb, vrednotenja ipd., vendar v okolju bolj upoštevamo zakonitosti in

posebnosti, model pa kot idejo, spodbudo, tehnološki dosežek

molekula > snov

molekularen (a. molecular, f. moléculaire, n. molekular, h. molekularan, i. molecolare)

ki se nanaša na molekulo • raziskovalni vedi sta *molekularna biologija* in

***molekularna genetika* > vodna molekula**

monitoring > spremljanje stanja okolja

montrealski protokol (a. The Montreal Protocol, f. protocole de Montréal, n. Montreal Protokoll, h. montealski protokol, i. protocollo di Montreal)

mednarodni dogovor o snoveh, ki uničujejo ozon v stratosferi (ozračju 10 km

in več nad površjem Zemlje) in o obveznostih držav podpisnic, sprejet 1987

in uveljavljen 1989 • z njim se uresničuje dunajska konvencija iz 1985 o zaščiti

ozonske plasti v ozračju > kjotski protokol

moralna pravila (a. moral/ethic rules, f. règles morales, normes morales, n. Moralregeln /f/, Lebensregeln /f/, h. moralna norma /kao vrijednost/, i. norme/regole morali/etiche)

pravila, s katerimi se določa dopustno in etično • temeljna pravila izhajajo iz

evolucijskega razvoja: vse faze življenja, reprodukcija, razvoj v /z/družbi in

življenjski proces, v katerih se odražajo zakonitosti narave in razvoja

moratorij > odlog

morski (a. maritime, f. maritime, de mer, n. maritim, ozeanisch, h. maritiman, pomorski, obalni, primorski, i. marittimo)

nanaša se na morje in morska območja, maritimen • *litoralno območje* je pas

obale med oseko in plimo (bibavico), *šelf* in *evfotično območje* je morje do 200 m

globine, *abisal* območje globokga morja do dna; izraz za morskemu okolju

značilne pojave: morska obala, morski tok, morski ribolov, marikultura (gojitev

morskih rib, školjk idr. organizmov), /po/morski promet ipd.

mrazišče (a. cold resistant depression, f. bassin ou cuvette froid, n. Frostschlucht /f/, h. mrazište, mrazna jaruga, i. depressione da raffreddamento)

hladna globel, v kateri se kopiči hladen zrak in se dolgo ohranjata sneg ali led •

v takšnih globelih raste odpornejša, prilagojena vegetacija, npr. iglavci

mulj iz čistilne naprave > aktivno blato

mutacija, genska ali kromosomska (a. genetic or chromosomal mutation, f. mutation génique, m. chromosomique, n. Mutation /f/, Veränderung /f/, h. mutacija, i. mutazione genetica o cromosomica)

(1) **dedna sprememba, dedni prenos spontane spremembe dednine**

(2) **z delovanjem mutagenov so mutacije lahko umetno povzročene**

mutagen (a. mutagen, f. agent mutagène, n. Mutagen /n/, h. mutagen, i. mutogeno)

biološki, fizikalni ali kemični povzročitelj spremembe v gen. zapisu DNA v celici

DEDNE POŠKODBE POVZROČA TUDI OKOLJE

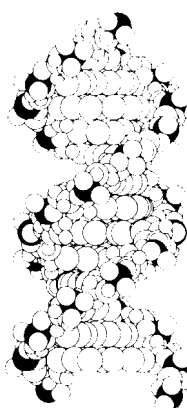
Vplivi na DNK:

naravno sevanje
sončno in iz tal

številne kemične
snovi:
pesticidi
zdravila
težke kovine
idr. snovi

radioaktivne snovi
iz elektrarn
laboratorijev
vojaških virov

DNK

Okvare in mutacije:

poškodbe
notranjih organov
in telesnih delov

motnje v presnovi

mrtvorjeni otroci

*Prirejeno po:
Človekovo okolje, TZS*

N

Nacionalni program varstva okolja (NPVO), ki ga je sprejel Državni zbor leta 1999, določa usklajene in uravnotežene (sonaravno trajnostne ali vzdržne) okoljske razvojne usmeritve ter med njimi prednostno očiščenje zraka in voda, smotrno ravnanje z odpadki, ohranitev biotske raznovrstnosti in omejitev vplivov na podnebje • uresničljivost NPVO zagotavljajo strategija gospodarskega razvoja Slovenije, strategija regionalnega razvoja, vrsta gospodarskih projektov in mednarodnih sporazumov ter vladni programi

načelo (a. principle, f. principe, n. Prinzip /n/, h. princip, i. principio)

temeljno etično in pravno vodilo • okoljskih načel je cela vrsta: načelo

ekonomske učinkovitosti (a. economis efficiency principle, f. principe

d'efficience économique), **vodilno načelo okoljske politike, da upošteva**

mednarodnaekonomska stališča (a. Guiding P.s Concerning International

Economic Aspects of Environmental Policies, priporočilo Sveta OECD 26.5.1972),

n. dobre laboratorijske prakse, n. nadomestitve neprimernih snovi, naprav ali

objektov z boljšimi ustreznimi, n. plačila povzročitelja ali uporabnika,

n. sodelovanja pri urejanju mednarodnih voda, n. obalnega upravljanja

(OECD 1976), n. zaščite lastninskih pravic pri označbah kemikalij idr. > načelo

načelo odgovornosti povzročitelja / uporabnika > PPP, > UPP

načelo pravnosti in zakonitosti (a. principle of justice, f. principe de droit,

n. Rechtsprinzip /n/, h. načelo pravnosti i zakonitosti, i. principio di diritto)

načelo, ki je podlaga za verodostojno in uspešno izvajanje predpisov za

varovanja okolja • kršitev tega načela vodi v pravni spor (a. litigation) in težave;

s tem je povezano načelo odgovornosti povzročitelja škode ali nezgode > PPP

načelo previdnosti (a. precaution or precautionary principle, f. principe de précaution (préventif), n. Vorsicht/igkeit/prinzip /n/, h. načelo opreznosti i prevencije,

i. principio di precauzione)

tudi načelo preventivnosti:

(1) načelo vnaprejšnje zaščite kot obvezno ravnanje, da se prepreči nezaželeno •

načelo, ki ga je sprejela konferenca ZN o okolju (Rio 1992), da je treba, kjer

lahko s poznavanjem naravnih zakonitosti in določenih pojavov v okolju

predvidevamo nevarnost (potresna ogroženost, poplavna območja, plazišča,

nevarni cestni odseki ali križišča, skladiščenje ali transport nevarnih snovi,

ravnanje z gensko spremenjenimi organizmi) sprejeti preventivne ukrepe v

obliki posebnih opozoril, omejitev ali obveznega ravnanja

(2) načelo, po katerem se zmanjša morebitna ogroženost ali nevarnost obstaja

zaradi neznanja ali nepoznavanja učinkov in posledic zlasti kemičnih snovi in

nevarnih sredstev • za večino kemičnih pripravkov in celo zdravil še ne

poznamo vseh možnih stranskih učinkov, niti učinkov mešane rabe; civilna

zaščita opozarja na usodne zastrupitve z ogljikovim monoksidom (CO) v

garažah, pri čiščenju greznic ali ob vrenju mošta v vinskih kletah> dobra

laboratorijska praksa, > preventivno varstvo okolja (zraka)

načelo sodelovanja (a. cooperation principle, f. principe de coopération,

n. Mitarbeitersprinzip /n/, h. načelo suradnje, i. principio di cooperazione)

načelo o medinstitucionalnem in interdisciplinarnem sodelovanju, ki omogoča usklajeno raziskovalno in razvojno delo, temeljitejše spoznavanje potreb in vplivov, snovanje načrtov in racionalnejše izkoriščanje razpoložljivih sredstev

načelo trajnosti (a. principle of sustainability, f. principe de viabilité écologique,

n. Dauerhaftprinzip /n/, h. načelo/princip trajnosti, i. principio di sostenibilità)

načelo Svetovne komisije za okolje in razvoj pri ZN, sprejeto 1987 kot temeljna razvojna usmeritev, in uveljavljeno na konferenci ZN o okolju v Rio de Janeiru junija 1992:

(1) *sonaravna (okoljska) trajnost* pomeni takšno gospodarjenje z naravnimi viri in tudi prostorsko urejanje, da se zaradi tega ne bodo poslabšale razmere za življenje niti sedanjih niti prihodnjih generacij

(2) *ekonomska trajnost* pomeni sposobnost obnavljanja blaginje, ki izhaja iz gospodarskega, socialnega in okoljskega kapitala, tj. naravnih virov in storitev okolja kot podlage za blaginjo in ustvarjalnost

(3) *socialna trajnost* pa pomeni ohranjanje kulturne identitete in napredek v kulturni in okoljski ozaveščenosti v razmerah globalizacije in združevanja držav, kar je nujno za usposabljanje ljudi, za medsebojno sodelovanje ter odločanje o skupnem življenju in vlogi našega naroda v evropski skupnosti

načrtovanje (a. planning – regional, countryside, environmental, land use, perspective, physical, rural, urban, comprehensive, f. programmation, aménagement – régionale, des campagnes, écologique, de l'utilisation des sols, prospective, du territoire, rurale, urbaine, intégrée, n. planieren, planzeichnen, Planung /f/, h. planiranje, i. pianificazione)

načrtovanje prostorskih ureditev ali arhitekture krajin in infrastrukture, s čimer se ob varovanju okolja ter naravnih in ustvarjenih dobrin določijo cilji, pogoji za razvoj dejavnosti in izvedbo investicijskih namer v prostoru, opredelijo pa tudi sredstva za uresničenje načrtov • pomembni okoljski načrti so: državni in regionalni plani zaradi skladnejšega razvoja pokrajin in sodelovanja občin, prostorski in urbanistični načrti ter krajinsko urejanje (planiranje) zaradi skladnosti razvoja naselij in smotrne rabe tal, prometnega reda in tokov • o načrtih se dogovarja, upošteva tudi interese ali opozorila javnosti, vsekakor pa se pomembni načrti, strateške zasnove in proračuni sprejemajo po zakoniti poti ali pogodbeno

nadzor (a. control, f. contrôle, n. Kontrolle /f/, h. pregled, nadzor, provjera, i. controllo)

spremljanje, ugotavljanje skladnosti česa s pravili ali redom • v drugih državah se pojmujejo kot obvladovanje, popoln nadzor > kontrola kakovosti

nahajališče (a. /coal, ore/ deposit, f. gisement, n. Lagerstätte /n/, h. nalazište, i. giacimento)

območje, lokacija, kjer je večja, za izkoriščanje primerna količina rudnine, npr. rude, premoga, nafte ali plina • nahajališča mineralnih surovin so pomemben onesnaževalec okolja

nafta in derivati (a. rock oil, petroleum, naphta and derivatives, f. pétrole et les produits dérivés, n. Erdöl und Erdölprodukte /n/, h. nafta i derivati, i. nafta e derivati)

surova nafta je oljnata, vnetljiva tekočina sive do rumenkaste barve, nastala iz organske snovi v redukcijskih razmerah, je zmes plinastih, tekočih in trdnih →

- ogljikovodikov zelo različne sestave: vsebuje približno 3000 različnih spojin in v njih je ogljika 81 do 87 %, vodika 10 do 14 %, žvepla 0 do 6 %, kisika 0 do 7 %, dušika 0 do 2 % idr. • predeluje se v rafinerijah, prva frakcija do 250° C daje razne vrste bencina, do 280° C nastaja petrolej, do približno 350° C dizelsko gorivo, iz ostankov pridobivajo kurilno olje, maziva, tehnična olja, parafin in bitumen (odvisno od vrste surove nafte in tehnološkega postopka predelave)
- najboljša okoljska možnost**, (a. Best Practicable Environmental Options, BPEO), možnost, upoštevana pri izdelavi okoljskega projekta, ki pomeni najmanjše tveganje za okolje in najboljšo prostorsko ureditev
- najboljša razpoložljiva tehnologija** (a. best available technology, BAT, f. meilleure technique disponible, MTD, n. optimale benutzbare Technologie /f/, h. najboljša razpoložljiva tehnologija, i. migliore tecnologia a disposizione)
- tehnologija, ki je najvišji dosežek razvoja in jo je mogoče splošno uporabljati**
- najboljša ustaljena /običajna/ tehnologija** (a. best conventional technology, BCT, f. meilleure technique classique, n. optimale konventionelle/übliche Technologie, h. najboljša uobičajena tehnologija, i. migliore tecnologia convenzionale)
- tehnologija, ki izvira iz splošno priznanih pravil, je okoljsko ustrezna ter omogoča kakovostno in varno uporabo**
- naključni izpust organizmov /vnos/ v okolje** (a. accidental release of organisms, f. omission accidentel des organismes, n. zufälligerweise Organismenbefreiung /f/, h. slučajno ispuštanje organizma u okoliš, i. omissione accidentale degli organismi)
- gensko spremenjeni organizmi, ki bi naključno zašli v okolje, bi utegnili povzročiti nepričakovane pojave pri drugih organizmih, morda bolezenske z nevarnimi posledicami, zato je ravnanje z gensko spremenjenimi organizmi nadvse odgovorno in praviloma nadzorovano po predpisih**
- namakanje** (a. irrigation, soaking, watering, f. irrigation, n. Bewässerung /f/, Bewässrung /f/, h. navodnjavanje, i. irrigazione)
- umetno dovajanje vode za namakanje na obdelovalna zemljišča, da se zagotovi primerna navlaženost tal, ki omogoča povečanje pridelka, ali preprečijo učinki suše • načinov namakanja je več: z oroševanjem, kapljično, po brazdah in kanalih, tudi podzemno in gravitacijsko po terasah**
- namenska raba prostora** > načrtovanje, > prostorski plan, > prostorsko planiranje
- napadalnost** (a. aggressivity, f. agressivité, n. Aggressivität, h. agresivnost, i. aggressività)
- agresivnost: (1) lastnost živali, ki se prestrašijo in čutijo ogrožene, da se zaradi lastne obrambe, obrambe mladičev, zaščite skupine, kateri pripadajo, ali teritorija, ki predstavlja njihov življenjski prostor, spopadajo z drugimi živalmi (2) lahko se spopadajo tudi zaradi vloge vodilnih živali v krdelu ali z drugimi tekmeči (3) spopadanje zaradi prehranjevanja, tj. predatorstva, je način življenja določenih vrst > plenilec**
- napaka v opazovanju ali ocenjevanju** (a. error in survey or error of estimation, f. erreur d'observation ou d'estimation, n. Beobachtungsfehler /m/ oder Schätzfehler /m/, f. greška u osmatranju ili ocjenjivanju, i. errore di osservazione oppure di stima)
- napaka, ki nastane zaradi pomanjkljivega opazovanja ali vzorčenja, neustrezne metode sklepanja, neupoštevanja spremenljivosti in sinergističnih vplivov ali preprosto zaradi pomanjkljivih podatkov in necelovite obravnave • posledice so lahko različne, zato je pomembno, da upoštevamo strokovne metode dela in navodila ali opozorila, tudi obveznost poročanja o takšnih zadevah**

naprava za odplinjevanje (a. gas-control system, f. dispositifs d'évacuation des gaz, n. Entgasungseinrichtung /f/, h. pogon za otplinjevanje, i. sistema per rimuovere il gas)

naprava za odvajanje plinov in tudi z njo povezan tehnični sistem, ki omogoča izločanje določenih snovi iz plinov ali izkoriščanje odpadne toplote, kot so dimnik, plinski odvajalni sistem in rezervoar, plinske instalacije z napravami za regulacijo in naprave za druge tehnične postopke • tehnično je naprava lahko posebna enota ali del sestavljenega sistema

narava (a. nature, f. nature, n. Natur /f/, h. priroda, i. natura)

celota materialnega sveta z naravnimi zakoni med seboj povezanih oziroma soodvisnih delov nežive in žive narave na Zemlji • ločimo:

prvinsko naravo, ki je ohranjena brez posegov človeka vanjo, zlasti pragozd, nespremenjeno povirje reke ali morska obala, visokogorski svet brez turizma, česar je vse manj, ker podnebni dejavniki širijo onesnaženost po ozračju, tekoče vode po kopnem, vplivi pa se raznašajo še s transportom in potovanji, *oblikovano naravo*, krajino ali kulturno krajino, del samorasle narave, izvirne pokrajine, ki smo jo ljudje spremenili z namenom vzgoje, izobraževanja ali urejanja kot človekovo okolje z naselji, prometnicami, drevoredi, botaničnimi vrtovi, alpinetumi in drugimi oblikovanimi sistemi > kulturna krajina

naravna dediščina (a. natural heritage, environmental heritage, f. patrimoine naturel, n. Naturerbschaft /f/, h. prirodna baština, i. eredità naturale)

obsega vse naravne vrednote na območju RS, ki so poleg redkih in znamenitih naravnih pojavov sestavine žive in nežive narave, kar je treba varovati za dobro sedanjih generacij in zanamcev • naravne vrednote so: geološki pojavi, minerali in fosili ter njihova nahajališča, površinski in podzemski kraški pojavi, podzemске jame, soteske in tesni ter drugi geomorfološki pojavi, ledeniki in oblike ledeniškega delovanja, izviri, slapovi, brzice, jezera, barja, potoki in reke z obrežji, morska obala, rastlinske in živalske vrste, njihovi izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi in krajine kot oblikovana narava (po zakonu o ohranjanju narave, 1999); z naravno dediščino je povezana tudi kulturna dediščina, kar je treba upoštevati pri obravnavanju pojavov v okolju > zavarovana območja narave

naravna dobrina (a. natural /land, marine, wildlife, forest, water/ resource, renewable resources, strategic global r.s., f. ressource naturel /en sols, foncière, de la mer, de la vie sauvage, de la forêt, de l'eau/, ressources renouvelables, resource stratégique mondiale, n. Naturellgut /n/, Naturressourcen /fpl/, h. prirodno dobro, prirodna bogatstva, i. risorsa naturale)

dobrina, nastala v naravi, ki jo človek uporablja ali izkorišča za svoje namene • naravne dobrine (po zakonu o varstvu okolja, 1993) so sestavine narave, pomembne za zadovoljevanje človekovih materialnih in duhovnih potreb ter interesov in so lahko izključno ali hkrati naravno javno dobro, naravni viri ali vrednote; naravna dobrina je materialni vir /tla, morska bogastva (v skladih pod dnom, v vodi), lovna divjad, les idr. gozdni viri, voda/, ki ga je dopustno izkoriščati; pomembni so zlasti obnovljivi viri /energija, hrana, surovine/, nekateri viri pa so svetovne gospodarske zaloge /fosilna goriva, tropski gozdovi, polarni led, ribe in kiti/

- naravna podlaga življenja** (a. natural background/conditions, f. fond naturel, concentration de fond, conditions ambiantes, n. Umweltgrundlage /f/, Umweltbedingung /f/, h. prirodna osnova/preduvjet, i. fondo/condizione naturale) življenje omogoča in kakovostno opredeljuje naravna podlaga, kot so naravni viri, zlasti še voda, rodovitna tla in podnebje • posege v naravo neredko upravičujejo ekonomski in lastniški interesi, pri čemer se zapostavlja pomen ohranjanja naravne podlage življenja, zlasti, če se zanaša na možnosti uvoza dobrin (na posledice nas opozarjajo obsežna degradirana območja v svetu)
- naravna združba** > biogeocenoza, ekološki sistem, agroekosistem, vodni ekosistem
- naravne prvine okolja** (a. naturally-occurring substances, f. substances d'origine naturelles /se trouvant dans la nature/, n. natürliche Grundstoffe /m/, h. prirodni elementi, i. sostanze essenziali in natura)
- naravne prvine** so biotske in abiotske, ki sestavljajo naravno in človekovo okolje • naravne prvine so tla, voda, zrak, živali in rastline, ki tvorijo litosfero, pedosfero, hidrosfero, atmosfero ter biosfero (po zakonu o varstvu okolja, čl. 5)
- naravne vrednote** (a. natural values, f. richesses naturelles, patrimoine naturel, n. Naturalwertes /m/, h. prirodne vrijednosti, i. valori naturali) obsegajo vso naravno dediščino, ki sestavljajo neživo in živo naravo (po zakonu o ohranjanju narave), vendar so poleg dragocenih naravnih pojavov in biotskega bogastva še druge vrednote (po zakonu o varstvu okolja), zlasti lepote in privlačna okolja za utrjevanje zdravja, pomembni deli narave za znanstvene in raziskovalne namene, kar je treba prav tako varovati > naravna dediščina
- naravni dejavniki** (a. natural factors, f. facteurs naturels, n. Umweltfaktoren /m/, ökologische Faktoren /m/, h. prirodni činitelji, p. čimbenici, i. fattori naturali) so abiotični in biotični dejavniki, ki povzročajo spremembe v okolju • npr. fizikalno-kemični procesi, relief, podnebje, hidrografske in biološke razmere ter drugi dejavniki razen antropogenih > naravna dobrina
- naravni izbor** (a. natural selection, f. sélection naturelle, n. natürliche Auswahl /f/, h. prirodni izbor, i. selezione naturale) evolucijski dejavnik, po katerem v določenem obdobju preživijo bolje prilagojeni organizmi, ki izrabijo možnosti za razmnoževanje in prenašanje spremenjenih lastnosti ali združb na naslednje generacije, kar vodi v spreminjanje lastnosti vrst ali združb in tudi v nastajanje novih vrst in združb
- naravni park** (a. natural park, f. parc naturel, n. Naturpark /m/, h. prirodni park, i. parco naturale) obsežnejše območje ohranjene narave z naravnimi znamenitostmi, določeno in zavarovano z zakonom, ki upošteva življenjske potrebe stalnega prebivalstva zaščitenega območja (kmetijstvo, turizem, rekreacija) • širša zavarovana območja so narodni, regijski in krajinski parki : Triglavski narodni park obsega 4,1 % površja Slovenije, 40 krajinskih parkov 2,4 %, regijska parka Škocjanske jame in Kozjanski park skupaj 1 %; pripravlja se ustanovitev novih regijskih in krajinskih parkov, s čimer naj bi se razsežnost zavarovanih območij narave povečala na približno 30 % države > varstvo narave, > varstvo okolja
- naravni plin** > zemeljski plin

naravni spomenik (a. natural phenomenon,/ feature, f. monument naturel, aménagement extérieur, n. Naturdenkmal /n/, unter Denkmalschutz stehendes Objekt /n/, h. spomenik prirode, i. fenomeno naturale)

z uradno razglasitvijo zaščiteni naravni znamenitosti • naravna vrednota posebnega pomena z arheološko, biotopsko, geografsko, geološko, ekološko, estetsko ali podobno pričevalno, znanstveno, kulturno, izobraževalno in turistično pomembnostjo, ki je zaščiteni z zakonom ali ustreznim uradnim odlokom in je zanjo določen varstveni režim

naravni viri (a. natural resources, naturally occurring substances, f. ressources naturelles /des matières premières/, substances d'origine naturelle, n. Naturressourcen /fpl/ / Rohstoffe, fossile Brennstoffe usw./, h. prirodni izvori ili bogatstva, i. risorse naturali)

viri v naravi, primerni za izkoriščanje, uporabo • del biotskega bogastva (biomasa, zelišča, plodovi) in nežive narave (voda, rude in druge rudnine, vključno s kamninami in soljo, fosilna goriva idr.), gozdna in obdelovalna tla (prst z različnimi organizmi), kar lahko koristno uporabimo

naravno bogastvo (a. natural wealth / riches, f. richesse naturelle, n. Naturreichtum /m/, h. prirodno bogastvo, i. ricchezza naturale)

redke, dragocenejšje ali vredne naravne dobrine in vrednote, ki so praviloma zaščitene oziroma obravnavane v prostorskem redu > naravna dobrina, > naravni vir

naravno javno dobro (a. public natural goods, f. bien naturel public /collectif/, n. öffentliches Naturgut /f/, h. prirodno javno dobro, i. bene pubblico)

površine v javni lasti: negrajeni deli zemljiškega, podzemnega, vodnega, morskega in zračnega javnega dobra, na katerih se dostopnost in gibanje pod enakimi pogoji omogoča vsem (zakon o varstvu okolja, 5. člen)

naravno ravnoesje (a. equilibrium, balance of nature, f. équilibre écologique, n. ökologisches Gleichgewicht /n/, h. ravnoteža prirodnih pojavov, i. equilibrio di natura) stanje medsebojno uravnoteženih odnosov in vplivov živih bitij med seboj in z njihovimi habitatami (po zakonu o ohranjanju narave); ta skladnost se nakrha ali poruši, ko poseg uniči strukturo življenjske združbe rastlinskih in živalskih vrst, okrni ali uniči njihove habitate in spremeni sposobnosti običajnega delovanja ekosistemov; tedaj nastanejo degradacije okolja, ujme in nesreče (plazovi, usadi) ali spremembe v okolju, kot so posledice osuševalnih del in regulacij rek ali drugih bistvenih posegov v naravo

naselje (a. housing settlement, rural s., urban s., f. groupe d'habitations, habitat rural, habitat urbain, n. Ortschaft /f/, Dorf /n/, Stadt /f/, h. naselje, selo, grad, i. colonia, villaggio, città)

strnjena ali nestrnjena skupina stavb, ki sestavljajo naseljeno zemljepisno enoto (mesto, trg, vas, industrijsko in rudarsko naselje, zdravilišče itd.) • ima skupno ime, lastni sistem oštevilčenja stavb in določeno ozemlje; po ureditvi zgradb in parcel se deli na obcestno, gručasto ali razloženo naselje, po nastanku ali prebivalcih na kmečko, planšarsko, počitniško, turistično, delavsko, ribiško ali spalno, po funkcionalnosti ali položaju na središčno, mestno, primestno naselje ali periferijo ter glavno mesto

natrij, Na (a. sodium, f. sodium, n. Natrium /n/, h. natrij, i. sodio)

kemični element, zelo mehka in lahka kovina, razširjena v naravi v spojinah (kuhinjska sol, čilski soliter, boraks), ki se pogosto uporablja v industriji, jedrski tehnologiji in laboratorijih; v stiku z vodo nastaja natrijev hidroksid (NaOH, lužni kamen ali kavstična soda)

nehton (a. necton, nekton, swimming organisms, f. necton, organismes nageant activement, h. nekton, i. necton, nekton)

skupnost vodnih organizmov, ki se zaradi razvitih plavalnih organov prosto gibljejo v vodi • med nehton spadajo raki, ribe, kiti, tjujnji, želve idr. živali

nelegalna gradnja (a. illegally-built building, f. bâtiment illégal, n. ungesetzlicher Bau /m/, h. nezakonit objekt, divlja/bespravna/zabranjena gradnja, i. costruzione illegale)

objekt brez prigrisatve ali gradbenega dovoljenja, nedovoljen poseg v okolje

nelegalno odlagališče odpadkov (a. illegal dumping, f. décharge illégitime, n. illegale Ablagerung /f/, h. nezakonito odlagališče odpadaka, i. deposito illegale)

neurejeno odlagališče odpadkov brez uradnega dovoljenja • nastajajo zlasti zaradi neurejenega odstranjevanja, kopičijo se v gozdovih, gramoznicah, na obrežjih, ob poteh, kjer škodujejo okolju, ogrožajo vodne vire, ga estetsko kvarijo ter povečujejo stroške sanacije okolja

neolitik (a. Neolithic, f. neolithe, n. Neolithicum /n/, h. neolitik, i. neolitico)

najmlajša kamena doba (pred odkritjem kovin oz. bronasto dobo), že prvi začetki poljedelstva, udomačevanja živali in lončarstva (v Evropi od 4000 do 1800 prnš.)

neoplazma (a. neoplasm, f. néoplasme, tissu nouveau, un cancer est un néoplasme malin, n. Neoplasma /n/, Krebs /m/, h. neoplazma, novotvorina, tumor, izraslina, i. neoplasma, tumore)

novotvorba, nenormalna rast tkiva, tumor

neoporečen /kmetijski/ pridelek ali proizvod (a. organic product, f. produit biologique, n. ökologische Fechsung /f/ oder Produkt /n/, h. biološko besprijekoran proizvod, i. prodotto organico)

kmetijski pridelek/proizvod, ki je pridelan po metodah organskega kmetovanja in se označuje kot biološko živilo > organsko kmetijstvo

neoporečna tehnologija (a. green technology, f. technologie écologique, technologie verte, n. ökologische /grüne/ Technologie /f/, h. ekološko besprijekorna tehnologija, i. tecnologia ecologica)

sonaravna, ki ne uporablja snovi in sredstva, s katerimi se lahko spreminja kakovost tal, vode oziroma okolja in ne ogroža zdravja ljudi > higiena

neprofitno področje (a. non-profit sector, f. secteur associatif, n. unprofitabler Sektor /m/, h. neprofitno področje, i. sfera senza scopi di lucro)

storitvena dejavnost, ki posluje proračunsko brez dobička

neraziskano območje glede ogroženosti > območje mogoče ogroženosti

nesreča, naravna ali tehnična (a. accident, natural or technical, f. accident, désastre, n. Unfall /f/, h. nesreča, udes, i. accidente, incidente /stradale/)

nenaden dogodek v naravi, ki ogroža človeška življenja, povzroča škodo na dobrinah in v okolju • med naravne nesreče spadajo potresi, vremenske ujme in poplave, plazovi • tehnične ali civilizacijske nesreče prinaša sodoben razvoj s prometno in drugo tehniko, kemikalijami in zastrupitvami, narkomanijo, glede

na sodobne dosežke in poklicne ali strokovne zahteve pa tudi z neznanjem
> nezgode, > tehnološke nesreče, > nevarne snovi

nevarne snovi (a. hazardous/dangerous substances, f. substances dangereuses, n. gefährliche Stoffe /mpl), Problemstoffe /mpl/, h. opasne supstance, i. materie pericolose)

snovi, ki povzročajo škodo v okolju ali škodijo zdravju ljudi in drugim organizmom, npr. sevajoče, strupene snovi > nevarni odpadki

nevarni odpadki (a. hazardous waste, f. déchets dangereux, n. gefährliche Abfälle /m/, h. opasni otpaci, i. rifiuti pericolosi)

nepredelani odpadki, ki lahko zaradi fizikalnih, kemičnih ali kužnih lastnosti ogrožajo zdravje, če niso ustrezno izolirani, učinkujejo na organizme ali slabšajo lastnosti tal, vode ali bivalnega in drugega okolja > nevarne snovi

nevarnost (a. danger, f. danger, péril, n. Gefahr /f/, h. opasnost, i. pericolo)

možnost nezgode in povzročitve škode ter nesreče ali česa slabega • nevarnost, ki lahko nastane zaradi neutreznega ravnanja, opustitve ali slabega varovanja, neprimerne gradnje (npr. potresno varne, tudi varne pred poplavami ali plazovi) ipd. razmer • z nevarnostjo nastaja etična in pravna odgovornost odločujočih oseb za preventivo in ukrepe, ki lahko opravijo ali naročijo analizo tveganja, posebej zaradi uporabe nevarnih snovi in naprav > tveganje

nevarnosti prometa in plovbe (a. traffic and navigational hazards, shipping dangers, f. risques pour le trafic routier, aérien, ferroviaire, fluvial et pour la navigation, n. Gefahren /fpl/ für den Verkehr /m/ und die Schifffahrt /f/, h. opasnost za promet i plovidbu, i. pericolo per il traffico e la navigazione)

dogodki ali razmere, ki potencialno ogrožajo varnost v prometu • ogrožajo jo: fizično in psihično premalo sposobni in vestni upravljalci in vozniki, neprimerna in neustrezno vzdrževana prometna sredstva in signalizacija, prevozi nevarnih tovorov, neupoštevanje predpisov, toda tudi nedopustno onesnaževanje okolja, rek in morja > nezgode

nevarnostni razredi (a. hazard classification system, f. système de classement des dangers, n. Gefahrenklassen /fpl/, h. kategorije opasnosti, i. classi pericolose)

skupine snovi po vrsti nevarnosti: vnetljive in eksplozivne, strupene, nevarne za ravnanje z njimi in radioaktivne, za katere so predpisani varnostni ukrepi za transportiranje, skladiščenje in uporabo > nevarne snovi

nevladne organizacije za varstvo okolja, NVO (a. nongovernmental organizations, NGO, f. nongouvernementale organisation, n. regierungs-unabhängige Organisationen /f/, h. nevladne organizacije, i. organizzazioni non governative, o. indipendenti da governo, ONG)

društva, ustanove, fondacije in podjetja, ki imajo strokovnjake ter predvsem številne člane in zunanje sodelavce, delujejo neodvisno od državnih organov, izvajajo razne aktivnosti ali projekte za varstvo in raziskovanje okolja • v Ljubljani deluje Pravni informacijski center NVO

nevrotoksin (a. neurotoxin, f. neurotoxine, n. Neurotoxin /n/, Neurogift /n/, h. neurotski otrov, i. neurotossina)

strup, ki omrtviči, poškoduje in moti živčni sistem

nevtalizacija (a. neutralization, f. neutralisation, n. Neutralisation /f/, Neutralisierung /f/, h. nevtalizacija, i. neutralizzazione)

zmanjšanje škodljivosti določene snovi ali predmeta, tudi onesnažene zemljine, z ustreznim kemičnim postopkom in nevtralizirajočim sredstvom →

• odpravlja se kislost in agresivnost snovi ali odplak in odpadkov, da postanejo neškodljivi, s čimer se omogoča normalno ravnanje z nevtraliziranimi odplakami in varno (nadzorovano, sanitarno) odlaganje odpadkov

nezgoda, okoljska (a. environmental accident, major accident involving hazardous substances, f. accident affectant l'environnement, accident grave avec substances dangereuses, n. Unfall /m/, Umweltexzess /m/, h. nezgoda, udes, i. accidente ambientale)

nezgoda je nepričakovan nenameren dogodek, neželena motnja v delovanju, ki povzroči zlasti materialno škodo na več načinov, npr. z uničenjem določenih sredstev, onesnaženjem ali povoženjem živali, *nesreča* pa prizadene ljudi s telesnimi poškodbami ali zastrupitvijo, kar je lahko tudi usodno > nesreče, > nevarnosti prometa in plovbe, > nevarne snovi

nikotin (a. nicotine, f. nicotine, n. Nikotin /n/, h. nikotin, i. nicotina)

alkaloid v tobaknih listih, ki se uporabljajo za izdelavo tobaknih izdelkov, nikotin pa se uporablja tudi kot insekticid • strupen je za dihala, prebavila in kožo; zelo poslabšuje bolezenska stanja in povzroči rakave bolezni

NIMBY mood: a. Not In My BackYard, stališče 'ne na mojem dvorišču', težnja, da se neželeni objekti ne gradijo ali da se dejavnost in promet ne bi odvijala v bližini prizadetih • zavračanje nekaterih dejavnosti in projektov

nitrat (a. nitrates, f. nitrates, n. Nitrate /n/, h. nitrati, i. nitrati)

anorganske soli dušikove kisline (vsebuje ione NO_3); v naravi nastajajo s pomočjo mikroorganizmov iz amonijaka in organskih snovi, ki vsebujejo dušik; uporabljajo se za gnojila, barve in lake, tudi kot surovine, sicer pa so nevarni in škodljivi, ker zaradi gnojenja tal z dušikovimi gnojili pronica tudi v podtalnico, v prebavilih pa se lahko nitrat ob delovanju aerobnih bakterij reducira v zelo nevarni (rakotvorni) nitrit

nitifikacija (a. nitrification, f. nitrification, n. Nitrifikation /f/, Nitrifizierung /f/, h. nitifikacija, i. nitrificazione)

proces, ki poteka v tleh: pretvarjanje (oksidacija) amoniaka in amonijevih soli v dušikovo kislino ali nitrate (in nitrite) z bakterijami (kemoavtotrofi in aerobionti)

nitriti (a. nitrites, f. nitrites, n. Nitrite /n/, h. nitriti, i. nitriti)

solni dušikaste (solitraste) kisline; natrijev nitrit so uporabljali v mesni predelavi kot konzervirno sredstvo, vendar je v večji količini strupen; v krvi lahko povzroči prekinitev oskrbe s kisikom in notranjo zadušitev, kot spojine nitrita in sekundarnih aminov pa nastanejo rakotvorni nitrozamini

nivo podtalnice (a. groundwater /subsoil water level /depth/, f. niveau des eaux souterraines, n. Grundwasserstand /m/, Grundwassertiefe /m/, h. razina površine podzemne vode, i. livello d'acqua sotterranea)

globina, izražena v nadmorski višini, do katere sega nivo podtalnice v vodonosniku (hranišču talne vode)

njiva (a. field, tilled ground, f. champ, n. Acker /m/, h. polje, i. campo)

del polja, orno zemljišče, na katerem z ustreznim obdelovanjem pridelujejo poljščine in vrtnine

NMVOC, a. Non Methane Volatile Organic Compounds, nemetanske hlapne organske snovi, ki onesnažujejo zrak

norma (a. standard, f. norme, n. Norm /f/, h. norma, i. norma, regola)

dokument pooblašene ustanove, ki določa znanstveno ali v praksi preverjene natančne predpise z merili in vodili, ki se uporabljajo kot optimalna urejenost;

normativen (a. normative, standard-setting) **je uravnavač po predpisih**

nosilna obremenitev (a. mass surface loading rate, f. charge de matières, n. Belastung /f/, h. površinska nosivost, i. capacità portante, caricamento d'area)

obremenitev na enoto površine (in časa) > ekološka nosilnost okolja, > nosilna zmogljivost okolja

nosilna zmogljivost okolja (a. environment carrying capacity, f. capacité limite, capacité biotique, capacité d'accueil d'absorption de l'environnement, n. biologische Umweltbelastung /f/, h. dopustivo opterečenje prirode, i. portata)

zmogljivost narave, da prenese določeno stopnjo človekove obremenitve, ki v njej ne povzročijo sprememb kakovosti in ne porušijo ravnovesja

notranja energija teles > energija

notranji dejavniki (a. inner factors, internal factors, f. facteurs intérieurs, n. Innenfaktoren /mpl/, h. unutrašnji činitelji, i. fattori interni)

dejavniki, ki delujejo znotraj telesa, npr. telesna toplota in kemični učinki, imunost ali odpornost na infekcije z mikroorganizmi, ki so v telesu

notranji zajedavec > zajedavec

NO_x > dušikovi oksidi

NPVO > Nacionalni program varstva okolja

nuklearen > jedrski

nuklearna energija > jedrska energija

nukleinske kisline (a. nucleic acids, f. acides nucléiques, n. Nukleinsäuren /f/, h. nukleinske kisliline, i. acidi nucleici)

skupina kompleksnih organskih kislin, zgrajenih iz dolgih verig nukleotidov: največji organski molekuli sta DNK – deoksiribonukleinska kislina in RNK – ribonukleinska kislina, ki sta bistveni sestavini celičnih jeder in imata pomembno vlogo pri razmnoževanju, ker zaporedje baz v verigi nukleinske kisline določa gensko kodo (dedno sporočilo)

nukleus (a. nucleus, f. nucléus, n. Nukleus /m/, Zellkern /m/, h. jezgra želiže, i. nucleo) **celično jedro**

nuklid (a. nuklid, f. nuclide, n. Nuklid /m/, nuklid, i. nuclide)

vsak od različkov atoma, ki se razlikujejo po atomski masi, vrstnem številu in kvantnem stanju jedra (s specifičnim številom protonov in nevtronov)

nutrient (a. nutrient, f. nutriment, n. Nährstoff /m/, h. nutrient, hrana, i. nutriente)

hranilna snov, hranivo > makroelementi

NVO, nevladne (okoljske) organizacije (a. NGO, Nongovernmental organizations)

obala (a. coast, f. côte, n. Meeresküste /f/, h. obala, i. costa, riva)

obala je pas kopnine ob morju, ki ga zaliva voda ob plimovanju in valovanju, ter obalno območje, kjer so obalne dejavnosti (kopališča, pristani, pomorske dejavnosti, hoteli, razni prometni in drugi objekti); neustrezno se ta izraz uporablja tudi namesto izraza **obrežje** (večjih) jezer > obrežje

obarjalno sredstvo (a. precipitant, f. précipitant, réactif de précipitation, n. Fällmittel /n/, Fällungsreagens /n/, h. sredstvo za stvaranje taloga, i. precipitato)

sredstvo, ki dodano kaki raztopini povzroča, da se določena snov zgosti na površini raztopine in nato izloči (z usedanjem ali odstranjevanjem) > obarjanje

obarjanje (a. precipitation, f. précipitation, n. Fällung /f/, h. kemijsko taloženje, i. precipitazione)

pretvarjanje v odpadni vodi raztopljenih snovi v netopne oblike z dodajanjem sredstev za obarjanje, kar sproži kemične reakcije > obarjalno sredstvo

občina (a. community, municipality /mestna/, parish /vaška, tudi fara/, f. commune, municipalité, n. Gemeinde /f/, h. općina, i. comune)

temeljna lokalna samoupravna skupnost na območju enega ali več naselij (obseg določa zakon), ki v okvirih zakonov samostojno ureja in opravlja svoje zadeve • med drugim skrbi tudi za varstvo okolja (odstranjevanje odpadkov in odpadkov, varuje vodne vire, naravno in kulturno dediščino, skrbi za zaščito znamenitosti idr.) in prostorsko urejanje (urbanistični prostorski akti, zazidalna zemljišča idr.) • na področju urejanja in varstva okolja je pomembno sodelovanje občin na regionalni (pokrajinski) ravni, ker se okoljski pojavi širijo drugače

obdelava blata (a. sludge treatment, s. processing, f. traitement des boues, n. Schlammbehandlung /f/, h. tehnološka obrada blata, i. trattamento di fango)

spreminjanje fizikalnih, kemičnih, bioloških lastnosti blata iz odpadnih vod z zgoščevanjem in odcejanjem, stabilizacijo, kondicioniranjem, dezinfekcijo ali s sežiganjem

obdelava odpadkov > gospodarjenje z odpadki

obdelava odpadne vode > postopki z odpadno vodo

obdelovalna tla (a. cultivated land, f. terre cultivable, n. bearbeitetes Land /n/, h. obradivo tlo, i. terra coltivata)

kategorija obdelovalnih tal obsega polja, vrtove, sadovnjake, vinograde in travnike • *obdelovana zemljišča* kmetovalci obdelujejo na razne načine – z oranjem, brananjem, gnojenjem, čiščenjem in redno obdelavo; tudi zemljišča v prahi spadajo v to kategorijo, ne spadajo pa pašniki, močvirja in ribniki

oblaki (a. clouds, f. nuages, n. Wolken /f/, h. oblaci, i. nuvole)

v ozračju zgoščene kapljice ali snežinke oziroma ledeni kristalčki • različno glede na količino vode, višino in zračne tokove; do 13 km visoko sežejo koprene ledenih kristalčkov – oblaki *cirusi*, srednje visoki oblaki so do 5 km višine *altokumulusi* (ovčice, kopasti oblaki) in *altostratusi* (razvlečeni, bolj vodnati oblaki), nizki oblaki so razvlečeni *stratusi* in kopasti beli *kumulusi*, to so deževni oblaki, *kumulonimbusi* ali *stratonimbusi* pa so nevihtni oblaki

oblast (a. authority, legislative power, f. autorité, pouvoir législatif, n. Gewalt /f/, Macht /f/, h. vlast, legislativa – donošenje zakona, i. autorità, potere)

demokratsko izvoljeni organi, ki imajo z zakoni določene obveznosti, naloge in pravice, tudi glede varstva okolja • zakone, ki jih sprejema v Sloveniji Državni zbor RS, izvajajo upravni organi (ministrstva in njihove enote, izpostave državne uprave) in drugi dejavniki, ki jih k temu zavezujejo zakoni in predpisi

oblikovana narava (a. man-made heritage, f. patrimoine culturel, n. kultivierte Natur /f/, h. oblikovana /kultivirana/ prirodna baština, i. natura creata dall'uomo)

deli narave, ki jih oblikuje človek (krajinske enote), npr. grajski, zdraviliški in mestni parki, drevoredi, botanični vrtovi in arboretumi, igrišča, pokopališča, spomeniški objekti

območje (a. region, territory, f. région, territoire, n. Gebiet /n/, h. področje, i. regione)

določeno ozemlje glede na kako lastnost, značilnost, namembnost • z opredelitvijo prostorskega obsega, naravnega značaja ali namembnosti (območje zaščite vodnih virov, območje poselitve, poplavno območje itd.);

območje se razlikuje od *področja*, ki pomeni stroko, panogo, dejavnost

območje mogoče ogroženosti (a. area of potential pollution, f. pollution potentielle des sols, n. Verdachtsfläche /f/, h. nepredvidena površina ili deo okoliša, i. ambiente imprevisto)

območje tveganja, ki ni raziskano in je lahko nevarno zaradi naravnega sevanja, posledic skladiščenja nevarnih odpadkov, prejšnje rabe zemljišča, plazovitosti terena ali drugega možnega ogrožanja zdravja in varnosti ljudi • kar naj se ne prikriva

obnova (a. restoration (of land, water), renovation, renaturation, f. restauration (remise en état des sols, restauration de la qualité des eaux), rétablissement, n. Restaurierung /f/, Wiederherstellung /f/, Sanierung /f/ des Gewässers, S. der Biosphäre, h. obnova, restauriranje, i. restauro, rinnovalione)

(1) vračanje naravnega ekosistema (a. renaturation), obnova okolja po načrtu podobnosti originalnih organizmov (a. restoration), obnova vegetacije

(a. revegetation), obnova življenja v celoti (a. revitalization)

(2) proces obnavljanja/prenavljanja po načelu sonaravne trajnosti in večje ustvarjalnosti kot način ohranjanja ustvarjalnih zmogljivosti in napredka

obnova poškodovanega okolja (a. environmental remediation/renewal/restoration, f. remise en état/assainissement de l' environnement, n. Umweltsanierung /f/, Umwelt /f/ remedieren/wiedereinsetzen, h. /a/sanacija ili obnova okoliša, sanacioni zahvat u okolišu, i. rimedio d'ambiente)

vzpostavitev stanja, ki je bilo pred poškodovanjem okolja: izboljšanje razmer z odstranitvijo povzročiteljev škodljivih pojavov in posledic njihovih učinkov

obnovljivi naravni viri (a. renewable resources, f. ressources renouvelables, n. erneuernde natürliche Quellen /f/ oder Ressourcen /f/, h. obnovljivi prirodni izvori ili prirodna bogatstva, i. risorse rinnovabili)

viri, ki so v naravi stalni in se obnavljajo: sončna energija, hidroenergija, vetrna energija, biomasa, živalstvo; ponovno uporabljivi viri (a. replenishable resources) so kmetijski pridelki, ki so tudi ustvarjen /proizvedeni/ vir; obnovljivi viri po predelavi (a. recyclable resources) so tudi očiščene vode, sanirana narava in okolje, renaturacija > naravni viri

obolevanje in higiena (zdravstvene razmere) v okolju (a. diseases and environmental health, f. maladies et salubrité de l'environnement, n. Erkrankungen /f/ und Umwelthygiene, h. bolesti i higiena okoliša, i. malattie e igiene d'ambiente)
petina virov za okužbe in obolevanje prebivalcev je v onesnaženem in neurejenem okolju, polovica vseh civilizacijskih bolezni pa se širi zaradi neustreznega načina življenja, škodljivih navad (alkoholizem, kajenje, narkomanija) in tudi neprimernih bivalnih razmer • glavne civilizacijske bolezni so nalezljive bolezni (aids, tuberkuloza idr.), bolezni srca in ožilja ter novotvorbe, vse pa zelo povečujejo prezgodnjo smrtnost in slabšajo ustvarjalnost družbe

obremenitev okolja (a. environmental impact, environmental implication, f. impact sur l'environnement, charge de l'environnement, n. Umweltbelastung /f/, h. ugroženost okoliša, i. impatto ambientale, implicazioni ambientali)

(1) učinek vseh vplivov na okolje, ki nastajajo s človekovimi dejavnostmi; vsota vseh vplivov je *ekološka sled* : čim manjša je, tem bolje za naravo in človeka (kolesar pušča mnogo manjšo kot avtomobil, biološki kmetovalec manjšo od tistega, ki uporablja kemikalije)

(2) kopičenje dejavnosti ali objektov zaradi potreb v okolju (po vodi, energiji, prometu idr.) povsod povzroča obremenitve, čeprav 'pospravljamo' odplake in odpadke, ker naravo urejamo kot življenjsko in delovno okolje, zato je vselej in povsod potrebno preventivno oziroma zaščitno ravnanje za ohranjanje narave in varovanje zdravja ljudi > okoljska presoja vplivov, > ranljivost okolja

obrežje (a. /river/ bank, riparian zone, f. rive, n. Ufer /n/, Strand /m/, h. nabrežje, i. argine)

je rečno in jezersko obrežje, ozek pas kopnine ob strugi vodotoka ali jezera (nad vodo ali občasno tudi pod vodo) z obvodnim rastjem in ponekod z objekti

obstoje kemikalije (a. persistent chemicals, f. produits chimiques persistants, n.

beständige Chemikalien /f/, h. opstojne kemikalije, i. prodotti chimici persistenti)

nekaj tisoč nerazkrojljivih ali težko spremenljivih kemikalij, ki dolgo ohranjajo svoje škodljive lastnosti in učinkujejo strupeno > karencja, > kemikalije, > kontaminacija

obvezne javne službe (a. obligatory public services, f. services de fonction d'utilité commune, publique, n. öffentliche Dienste /mpl/, h. obavezne javne službe, i. servizi pubblici obbligatori)

javne službe varstva okolja se po zakonu uvrščajo med gospodarske javne službe (po načelu trajnosti, enake dostopnosti in nekomercialnosti) in nam zagotavljajo javne dobrine v obliki proizvodov ali storitev • republiške javne službe so: službe varstva gozdov, kmetijskih zemljišč, voda in vodnega režima, morja in podzemnega sveta, varstvo naravnega javnega dobra, naravnih virov in naravnih vrednot, varstva tal in krasa, intervencijske službe zaščite in reševanja, službe ravnanja z odpadki; zakon določa katere dejavnosti so lokalne ali tudi lokalne (skupne v regiji ali državi)

obvladovanje pojavov ali dejavnosti > nadzor

oceanobiologija > hidrobiologija

ocena vplivov na okolje > okoljska presoja vplivov

ocetna kislina (a. acetic acid, f. acide acétique, n. Essigsäure /f/, h. ocetna kiselina, i. acido acetico)

prozorna, ostro dišča in jedka organska kislina, ki nastaja pri gnitju in oksidacijskih procesih po alkoholnem vretju in se veliko uporablja • ocetnokislinske bakterije oksidirajo sadni ali vinski mošt v kis

očiščena odpadna voda (a. treated waste water, f. eau usée/résiduaire épurée, n. behandeltes Abwasser /n/, h. čiščena odpadna voda, i. liquame purificato)

voda brez škodljivih snovi, ki jo je dovoljeno odvajati v površinske vode

očiščevanje okolja (a. purification, cleaning-up of environment, f. épuration, purification, nettoyage, n. Reinigung /f/ im Sinne der Abwasserreinigung, biologische Selbstreinigung und chemische Reinigung, h. čiščenje, pročiščevanje, očiščenje okoliša, i. purificazione, depurazione ambientale)

(1) čiščenje, snaženje, odstranjevanje odpadkov (smeti) in čiščenje, tudi odstranjevanje nelegalnih ('črnih') odlagališč > odpadki

(2) odplake se očiščujejo v naravni laguni ali v čistilni napravi > odpadna voda

odgovornost povzročitelja > PPP, Polluter Pays Principle

povzročitelj škode v okolju je vsaka pravna ali fizična oseba, ki škodo povzroči, kar mu je treba dokazati in urediti, da škodo povrne, omogoči saniranje okolja ter prevzame breme vseh posledic, tudi kazenskih • v nekaterih primerih, zlasti pri pojavih na tekočih vodah je včasih teže ugotoviti izvirnega povzročitelja, nekateri pojavi so učinek številnih onesnaževalcev (emisij v ozračje), tedaj nastopi *subsidiarna (nadomestna)*, v glavnem *solidarna odgovornost* in ukrepe izvajajo pooblaščen organizacije (komunalna podjetja), ki na ustrezen način obračuna/va/jo stroške v cenah storitev (glede odpadne vode pri porabi vode)

odlagališče odpadkov (a. waste tip, waste/dumping site, /sanitary/ landfill, f. décharge (de déchets), dépôt d'ordures, n. Deponie /f/, Abfalldeponie /f/, h. deponij, odlagalište, i. discarica, sito/luogo di scarico dei rifiuti)

sanitarno ustrezno urejen in varovan prostor • odlaganje odpadkov je zadnja faza ravnanja z odpadki, primerno le za sanitarno urejen, opremljen in varovan prostor, kjer se uporablja ustrezna tehnologija odlaganja, odplinjevanja, prekrivanja in ozelenitve; s posebnimi in nevarnimi odpadki je treba ravnati po natančno določenih postopkih in predpisih

odlaganje blata (a. sludge disposal, f. curage des boues, n. Schlammabeseitigung /f/, h. odlaganje blata, i. discarica di rifiuti a interrimento)

odlaganje blata brez obdelave na sanitarno urejen prostor, kjer se stabilizira

odpadki, trdni odpadki (a. waste, f. déchets, n. Abfälle /mpl/, h. otpaci, i. rifiuti solidi)

snovi in predmeti, ki jih imetnik ne more ali ne želi uporabiti in se jih hoče znebiti • v proizvodnji in pri trženju nastanejo *ostanki* in *odpadni material*

(a. scrap material), ki je primeren za recikliranje, sicer pa nastajajo velike množine odpadkov – *masovni odpadki* in *embalaža*, ki jih je treba sortirati in gospodarno izkoristiti za predelavo ali za pridobivanje energije, da ostane čim manj *končnih odpadkov*; posebej so določeni postopki za *nevarne* in *posebne* odpadke • ločujemo: *biološke odpadke* z visokim deležem biološko razgradljivih organskih snovi (ostanki hrane, odpadki iz kuhinj in vrtov, papir in karton idr.), *inertne odpadke*, ki se fizikalno, kemično in biološko ne spreminjajo, *komunalne odpadke*, pretežno trdne iz gospodinjstev in gospodarskih dejavnosti ter →

nekatero vrsto embalaže, *kosovne odpadke*, pretežno trdne različnih oblik, *nevarne odpadke*, trdne in tekoče, ki škodijo zdravju ljudi ali/in naravi, *povratno in transportno embalažo in odpadno toploto* > odlagališča odpadkov, > odpadni material, > odpadna voda

odpadna voda (a. wastewater, sewage effluent, f. eau usé (rejetée), n. Abwasser /n/, Schmutzwasser /n/, h. odpadna voda, i. acqua di scolo, a. luride, a. di rifiuto)

(1) onesnažena voda s fekalijami ali/in z drugimi onesnaževali, ki je potrebna čiščenja pred odvajanjem v površinske vode

(2) deponijska izcedna voda

odplaka > odpadna voda

odplakovanje, ablacija (a.f. ablation, n. Ablation, Abtragung /f/, h. ablacija, otplavljanje usitnjenog materiala (ili odnošenjem vjetrom), i. ablazione)

(1) odnašanje sipkega materiala z učinkovanjem vode ali vetra

(2) kombinacija procesov – taljenje (prehajanje ledu v vodo), izhlapevanje in krušenje ledu, ki odstranjujejo sneg ali led

(3) raziskovalni postopek za določanje količin, ki so posledica navedenih procesov odplinjevanje

odlagališča odpadkov (a. landfill degassing, f. dégazage de la décharge, n. Deponieentgasung, h. otplinjevanje deponija, i. rimozione di gas d'interamento) **kontrolirano odvajanje deponijskega plina, ki se sprošča pri razkrajanju odpadkov • deponijski plin se izkorišča za pridobivanje toplotne in električne energije**

odpornost organizma (a. resistance, immunity, f. résistance, immunité naturelle, n. Unempfänglichkeit (gegen Krankheitsreger), Immunität /f/, h. imunost, imunitet, i. immunità)

sposobnost organizma, da se upira bolezenskim povzročiteljem ali delovanju strupenih antigenih snovi

odseljevanje (a. emigration, removal, f. émigration, n. Auswanderung /f/, Emigration /f/, h. iseljavanje, emigracija, i. emigrazione)

trajna zapustitev bivališča zaradi različnih možnih vzrokov: odselitve v tujino (emigriranja), preselitve zaradi zaposlitve, opuščanja kmetovanja in gozdarjenja (deagrarizacije) ali naravne nesreče, v kateri je bil poškodovan ali uničen dom

odstranjevanje vojnega gradiva (a. disposal of warfare materials)

najdeno strelivo na kopnem in v vodovju (mine, granate, bombe ipd.) smejo odstranjevati le pooblašeni pirotehniki • najdbe je treba prijaviti na tel. št. 112

odtočni količnik (a. pluviometric or water runoff coefficient, f. coefficient de ruissellement des eaux, n. Abflusskoeffizient /m/, h. otočni količnik, i. coefficiente pluviometrico, coefficiente di portata del corso d'acqua)

razmerje med količino padavin in količino odtoka, ki se časovno spreminja v odvisnosti od podnebnih /vremenskih/ in rečnih razmer > ozemlje Slovenije

odvisnost od določenih okoliščin (a. under conditions, /inter/dependency, f. sous conditions, dépendance, n. nebensächlicher Umstand /m/, h. uvjetovanost, zavisnost, i. condizionati, dipendenti)

pogojenost, odvisnost od določenih okoliščin ali dovoljenj, predpisov

odvodnjavano območje (a. drainage bassin, catchment area, f. terrain de la dérivation d'eau, n. Entwässerungsbereich /m/, n. područje odvodnjavanja, i. bacino imbrifero, bacino di drenaggio)

zemljišče (območje) s sistemom za odvajanje odvečne vode (kanali in drenaža)

odžvepljevanje > razžveplitev

OECD, a. Organization for Economic Co-operation and Development, f.

Organisation de coopération et de développement économiques, Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj s sedežem v Parizu • ust. 1961, leta 2001 združuje 29 držav z vseh celin; OECD ima (poleg drugih) okoljski komite, ki usklajuje okoljske programe, in direkcijo, ki pripravlja in usmerja mednarodne raziskovalne projekte; izdaja literaturo o dejavnostih, okoljski slovar, poročila

ogljik, C (a. carbon, f. carbone, n. Kohlenstoff /m/, h. ogljik, ugljenik, i. carbone)

kemični element brez vonja in okusa, ki je v vseh organizmih, v neživih snoveh obstaja kot diamant in grafit, v amorfni obliki kot saje, lesno ali živalsko oglje • v naravi se nahaja vezan v karbonatnih kamninah (kalcit, magnezit, dolomit idr.), tvori ogromno spojin, uporaben je kot gorivo, surovina in izotop ¹⁴C

ogljikov dioksid, CO₂ (a. carbon dioxide, f. gaz carbonique, bioxide de carbone, n. Kohlen/stoff/dioxid /n/, Kohlensäure /f/, h. ugljen-dioksid, i. biossido di carbonio)

plin v zraku (0,03 %), nastaja ob izgorevanju, pri žganju apna in alkoholnem vrenju, z vodo tvori > ogljikovo kislino • v zelenih rastlinah se v klorofilu (listnem zelenilu) ob svetlobni energiji pretvarja v organske snovi; zrak, ki ga ljudje izdihavamo, vsebuje 4 % ogljikovega dioksida; prevelika množina CO₂ v zraku (več kot 15 %) povzroča izgubo zavesti in smrt • ogljikov dioksid je t. i. toplogredni plin, ki vpliva na podnebje > učinek tople grede

ogljikovi hidrati (a. carbohydrates, f. glucides, hydrates de carbone, n. Kohlehydrate /n/, Kohlenhydrate /n/, h. ogljikohidrati, karbohidrati, i. carboidrati)

organske spojine ogljika z vodikom in kisikom, sladkorji v rastju in živalih • skupaj z njihovimi derivati – saharozo iz sladkornega trsa in pese, glukozo, fruktozo iz sadja in medu, laktozo v mlečnih izdelkih – delujejo pri pretvarjanju hrane v energijo

ogljikov /mon/oksid, CO (a. carbon monoxide, f. monoxyde decarbone, n. Kohlen/mon/oxid /n/, h. ogljikov oksid, i. ossido di carbonio)

zelo strupen plin brez barve in vonja, nastaja pri nepopolnem zgorevanju goriv v pečeh, v tobačnem dimu ga je okoli 4 %, zelo nevarne izpušne pline izločajo motorji z notranjim zgorevanjem; koncentracija 0,2 % v zraku je smrtna (primeri usodnih zastrupitev v garažah!)

ogljikovodiki (a. hydrocarbons, f. hydrocarbures, n. Kohlenwasserstoffe /m/, h. ogljikovodiki, i. idrocarburi)

skupina organskih spojin, katerih molekule so sestavljene le iz ogljikovih in vodikovih atomov • to so *alkani*: metan, etan, propan, butan, oktan idr., *alkeni* in *alkadieni*: eten (prej etilen) in propen (prej propilen) idr., in *alkini* (prej acetilen): etin (prej acetilen), *aromati*, med temi tudi benzen in naftalen

ogrevanje (a. heating, f. /r/échauffement, n. Heizung /f/, h. grijanje, i. riscaldamento) umetno zviševanje temperature v bivalnih in delovnih prostorih • želeno mikroklimo dosežemo s pečmi, centralnim in daljinskim ogrevanjem ter s klimatskimi napravami; 25 % primarne energije se rabi za ogrevanje stavb

ogrožanje okolja in zdravja (a. threatening or endangering of environment and health, f. menaces de l'environnement et de la santé, n. Umwelt /f/ und Gesundheitgefährdung /f/, h. ugrožavanje okoliša i zdravlja ljudi, i. pericoloso per ambiente e la salute)

povzročanje nevarnosti in slabšanje razmer, katerega posledice so nepotrebna tveganja, stresi, nezanesljive okoliščine, neskladja in nered, škoda in naposled bolezni > tveganje

ogrožene vrste (a. endangered species, f. espèces menacées, n. gefährdete Arten /f/, h. ugrožene vrste, i. specie minacciate)

rastlinske in živalske vrste, ki se ne morejo več normalno razmnoževati in slabijo ali jim grozi izginotje v določenem okolju ali celo izumrtje • zato pristojni organi izdajajo 'rdeče' sezname ali knjige in te vrste primerno zaščitijo

ohranjanje narave (a. biological conservation, f. conservation de la nature, n. Schutz /m/ der Natur /f/, h. zaštita prirode, i. conservazione/preservazione della natura)

prizadevanja za ohranjanje in preživetje čim večjega števila naravnih vrst organizmov in varovanje njihove genetske različnosti (biotske raznovrstnosti) skupaj z ohranjanjem njihovega življenjskega prostora

okolje (a. environment, f. environnement, n. Umwelt /f/, h. okoliš, i. ambiente)

(1) prostor z različnimi sestavinami, ki omogoča življenje na Zemlji

(2) del narave, ki jo je človek delno prilagodil svojemu bivanju in delovanju (človekovo okolje) • okolje je prilagojeno za pridelovanje hrane, živinorejo, gozdarjenje, pridobivanje energije in vode, delno zaščito pred naravnimi ujmami, za nekmetske proizvodne in storitvene dejavnosti, promet; v njem se urejajo naselja, mesta in središča; za normalno življenje in delo je treba v sedanjih razmerah skrbeti za ohranjanje naravne kakovosti zraka, vode, tal, žive narave, naravnih virov ter narodovo in svetovno naravno dediščino, varovati je treba zdravje ljudi in skrbeti tudi za urejene odnose med ljudmi ter odnose posameznikov in družbe do narave in okolja (ISO 14 050)

• 5. junij je svetovni dan okolja

okoljevarstvena politika (a. environmental policy, f. politique de l'environnement,

n. Umweltpolitik /f/, h. politika zaštite okoliša, i. politica ambientale, politica verde) celota smernic in ukrepov za varovanje, ohranjanje okolja, njegove kakovosti in izvajanje okoljske politike, katere vodilo so Nacionalni program varstva okolja (1999), strategije razvoja posameznih področij, okoljska politika Evropske unije in s tem usklajena zakonodaja

okoljevarstveni standardi (a. environmental standards, f. normes d'environnement, n. Umweltschutznormen /f/, h. standardi kvaliteta okoliša, i. regole ambientali)

standardi, ki določajo najvišje dopustne obremenitve okolja • ti se spreminjajo z novimi spoznanji o vplivih na okolje in učinkih, zato se vedno bolj zaostrujejo in s tem razvijajo tudi tehnologije in postopki, ki omogočajo boljšo zaščito; standardi ISO 14001 in 14050 so opredeljene norme in postopki, ki zagotavljajo popolno sonaravno vlogo in dosežke dejavnosti (optimalno varstvo okolja), v skladu s tem poteka mednarodna akcija EU za celovit nadzor industrijskega onesnaževanja, ki se izvaja programsko s podporo države > IPPC

okoljska blaginja (a. environmental welfare, f. bien-être de l'environnement, n. Umweltwohl /n/, h. dobrobit prirode, i. benessere ambientale)

blaginja, ki označuje okoljsko ravnovesje, občutek zadovoljenosti potreb in kakovostno življenjsko raven ter je prednostni cilj ekonomskega razvoja;

ekonomska razlaga > blaginja

okoljska ekonomika (a. environmental economics, f. économie de l'environnement, n. Umweltökonomie /f/, h. ekonomika čovjekove okoline, i. economia ambientale)

ekonomika, ki obravnava gospodarjenje z okoljem, naravnimi viri • obsega *ekonomiko naravnih virov* (natural resource economics), ki preučuje *ekonomiko premoščanja* relativne redkosti naravnih virov in družbene stroške uporabe okolja, ter *ekonomiko varovanja okolja* (a. economics of environmental protection), ki preučuje upravljalne tehnike za dejavnosti varstva okolja; konferenca ZN v Rio de Janieru 1992 in Svetovni gospodarski forum 2000 v Davosu sta označila za glavno nalogo človeštva v 21. stol. preprečevanje podnebnih sprememb

okoljska etika (a. environmental ethics, f. éthique sur l'environnement, n. Umweltethik /f/, h. etika odnosa do okoliša, i. etica ambientale)

celota moralnih načel ter pojmovanje in odgovornost ljudi, da presoja pojava in urejajo zadeve v okolju v skladu z ekološko etiko, zakonodajo in veljavnim prostorskim redom ter skrbijo za počutje in zdravje ljudi v okolju > etika, ekološka, > okoljska kultura, > načelo pravnosti, > načelo previdnosti, > načelo sodelovanja, > načelo solidarnosti, > načelo trajnosti

okoljska kultura (a. environmental culture, f. conscience éthique de l'environnement, n. Umweltkultur /f/, n. ekološka osvještenost, i. cultura ambientale)

ozaveščenost in privzgojene navade za varovanje zdravja ljudi in narave, kar označujejo okoljska načela, ki na podlagi znanstvenih in strokovnih spoznanj svetujejo, opozarjajo in usmerjajo ljudi k sonaravnemu, razumnemu, zakonitemu in izkustveno najboljšemu ravnanju > okoljska etika,

okoljska nesreča (a. environmental accident, f. accident affectant l'environnement, n. Umweltsunfall /m/, h. ekološka nesreča, okolišni incident, i. incidente)

nezgoda, nenaden nesrečen dogodek za ljudi, ki povzroči škodo v okolju

okoljska presoja vplivov (a. Environmental Impact Assessment - EIA, f. étude d'impact sur l'environnement - EIE, n. Umweltbelastungsanalyse - UBA, h. ocjena upliva na okoliš, i. valutazione ecologica dell'impatto sull'ambiente)

ugotavljanje učinkov dejavnosti v okolju, ker proizvodnja surovin, črpanje hranil iz tal, poraba energije, vode idr. obremenjujejo ali slabšajo okolje, nastajajo odplake in odpadki, vrstijo se neprimerni posegi v okolje, ki ogrožajo ljudi in naselja; podlaga za to je spremljanje stanja okolja (monitoring)

> presoja okolja

okoljska storitev (a. environmental service, f. service lié à l'environnement, n. Umweltleistung /f/, h. usluga za zaščito okoline, i. servizio ambientale)

kroženje snovi, pretvorba energije, razmnoževanje, razločevanje in druge storitve ekološke narave, ki akumulirajo naravna bogastva, pretvarjajo energijo v človeku dostopno in potrebno energijo, in storitve raznih področij, ki rešujejo okoljske zadeve (raziskovanja, izobraževanje, zavarovanje, kreditiranje ipd.)

okoljska tehnologija (a. environmental technology, f. technique de protection de l'environnement, n. Umwelttechnologie /f/, n. tehnologija za zaščito okoliša, i. tecnologia ambientale)

sonaravna tehnologija, ki ne škodi okolju in ljudem, kajti vsaka tehnologija obremenjuje okolje in 'čiste' tehnologije sploh ni, tehnologija za čiščenje

okoljska učinkovitost > učinkovitost, okoljska

okoljski indikatorji > okoljski kazalci

okoljski informacijski sistem > informacijski sistem, okoljski

okoljski kapital (a. physical and capital of environmental structure, f. capital des ressources d'environnement et humain, n. Natur- und Sozialkapital /n/, h. vrijednosti prirodnih izvora i socialni kapital, i. capitale fisico e umano)

okoljski kapital (a. physical capital) obsega *naravno in človekovo okolje kot družbeno bogastvo, ki se mora ohranjati in bogatiti, ter človeški ali socialni kapital* (a. social capital), ki to omogočata • razne teorije:

(1) Hotelling (1931): naravni viri in storitve okolja, ki jih pri sedanji stopnji dosežkov okoljske tehnologije in organiziranosti uporabljamo za pridobivanje blaginje;

(2) D. Ricardo: kapital je tisti del bogastva v državi, ki je uporabljen v proizvodnji in obsega hrano, oblačila, delovna sredstva, surovine idr., kar je potrebno za učinkovito delo;

(3) a. UN System of Integrated Environmental and Economic Accounting, sistem ZN za integrirano okoljsko in ekonomsko upoštevanje: okoljski kapital pridobiva svojo veljavo z okoljskimi storitvami, ki jih omogoča narava in jih učinkovito pretvorimo v primerno obliko za zadovoljevanje potreb;

(4) sodobna okoljska ekonomika obravnava učinke gospodarskih in ustreznih storitvenih aktivnosti na okolje ter bilanco stroškov in koristi (odtod pojem 'okojski kapital') • narava kot bistvena vrednota se prikazuje le s ceno zemljišč in objektov, s čimer niso zajete vse krajinske vrednote in celotno biotsko bogastvo; v bilancah se izkazujejo le stroški zaradi ujm, ukrepov varstva ali posegov v naravo, ne pa celotna degradacija okolja s posledicami, kot tudi ne izboljšanje okolja, npr. dolgotrajno bogatenje gozdov in revitalizacije delov okolja > kapital, > socialni kapital, > okoljski sklad

okoljski kazalci, indikatorji (a. environmental indicators, f. indicateurs d'environnement, n. Umweltindikatoren /m/, h. pokazatelji stanja okoliša, i. indicatori ambientali)

celota številčnih podatkov (kazalcev stanja, postopkov, vložkov in izložkov, dosežkov), ki označujejo stanje kakovosti v okolju ali njegovem delu in omogočajo (s pomočjo relativnih števil - kazalnikov) analitično ugotavljati značilnosti razvoja, ugotovitve pa primerjati z veljavnimi normativi in standardi • kažejo okoljske pritiske in njihove vzroke, okoljske razmere in odzive nanje; kazalce o izčrpanju okolja in indikatorje odzivanja družbe, ki jih uporabljajo v OECD, so v EU dopolnili z integralno metodo okoljskih pregledov (zaradi (ne)primerljivosti statistik jih uporabljamo le nekaj – BPD, oskrba z energijo in hrano, umrljivost dojenčkov, izobrazbena raven ipd.)

okoljski menedžer (a. environmental manager, f. directeur ou gestionnaire responsable de la gestion de l' environnement, n. Umweltbehandlungsleiter /m/, Umweltmanager /m/, h. menadžer za pitanja okoline, i. manager o direttore degli affari ambientali) **direktor, upravitelj podjetja ali ustanove, ki je posebej odgovoren za varovanje okolja in reševanje okoljskih zadev v skladu s predpisi in interesi podjetja, ustanove in javnosti** > okoljski menedžment

okoljski menedžment (a. environmental /ecological/ management, f. aménagement, gestion de l'environnement, n. Umweltwirtschaftung /f/, h. menadžment okoliša, i. gestione d'ambiente)

(1) **znanstveno področje (veda), ki raziskuje metode vodenja različnih področij in dejavnosti ter opredeljuje načela in postopke za strokovno premišljeno in gospodarno usmerjanje poslovanja, načrtovanje razvoja (različnih) dejavnosti proti izbranim ciljem**

(2) **praksa in postopek vodenja določene organizacije, ki vse bolj temelji na skupinskem vodenju ali nadzoru, sodobnem komuniciranju in informatiki ter upoštevanju sodobnih dosežkov na vseh področjih življenja • poteka v mejah opredeljenih pristojnosti, z upoštevanjem značilnosti področja, zakonov in predpisov, okoljske etike in usklajene (razvojno uravnotežene) okoljske politike, pravic fizičnih in pravnih oseb (ustanov, podjetij), najboljše razpoložljive tehnologije, varovanja narave in zdravja ljudi**

(3) **skupina (a. team) pooblaščenih strokovnjakov za izvajanje določenih nalog • v literaturi in praksi srečujemo tudi izraz *ekološki menedžment*, ki poudarja ekološke vidike, tj. vplive na naravo, posege vanjo in posledice, kar se nanaša na ekologijo, vendar se pri tem srečujemo s tehnološkimi, higienskimi in toksikološkimi (medicinskimi) vidiki, to pa že odpira širok spekter vidikov, tudi ekonomskih**

• ***okoljsko upravljanje* poleg naravnih upošteva še ekonomske in socialne vidike, ker gre za odnos družbe do narave, za konkretne dejavnosti, naravne vire, posege v naravo ter tako za posledice in odgovornosti človekovega ravnanja**

okoljski pregled (a. environmental audit/ing/, f. audit d'environnement, n. ökologische Übersicht /f/, h. okolišni pregled, i. revisione ambientale, verifica ufficiale d'ambiente)

občasni, periodični pregled stanja okolja, da se ugotovi spremembe in zlasti, če kaj in kako škodi okolju, ljudem in sonaravnim dejavnostim, da se lahko določijo ukrepi za izboljšanje tehnologij in razmer; EU je ponudila članicam shemo EMAS (a. Eco-Management and Audit Scheme), metodo oblikovanja okoljske politike in sistema ravnanja z okoljem, ki zahteva ocenjevanje uspešnosti tega sistema, zavedanja njegovega pomena za obstoj in razvoj podjetja ter obvezno obveščanje javnosti o vplivih na okolje

okoljski program Evropske unije (a. Environmental program of EU, f. Programme de l'Unie Européenne pour l'environnement, n. EU Umweltprogramm /n/, h. Program zaštite okoliša u EU, i. Programma ambientale dell'Unione Europea)

v Evropski pogodbi je določeno načelo o preprečevanju onesnaževanja • ključni pomen prisoja kemikalijam, gensko spremenjenim organizmom in biotski raznovrstnosti • 5. okoljski program iz 1992 ni bil dovolj uspešen pri zmanjševanju škodljivih vplivov toplogrednih plinov na podnebje • od 2001 →

poteka 6. okoljski program do 2010, ki poudarja sonaravni trajnostni razvoj in naslednje prednostne cilje: zmanjšanje emisij toplogrednih plinov do leta 2012 za 8 % v primerjavi z letom 1990, obnovo naravnih sistemov in zaščito biotske raznovrstnosti, varovanje zdravja ljudi in vodnih virov, določa novo strategijo za kemikalije in gensko spremenjene organizme ter nakazuje zmanjšanje količine odpadkov ob čim večjem recikliranju • članice EU morajo izpolniti pet zahtev: izvajanje okoljskih zakonov, korektno informiranje javnosti, vpeljavo okoljskih ciljev in obveznosti v vse dejavnosti, uveljavitev tržnih instrumentov ter odgovorno ravnanje pri gospodarjenju z zemljišči • **Bela knjiga EU o okoljski odgovornosti obravnava skupne interese članic EU** > strategija trajnostnega razvoja, > okoljski menedžment

okoljski sistem upravljanja (ISO 14 050) (a. environmental management system, f. système de management environnemental, n. Umweltschutzsystem /n/, h. sistem upravljanja okolišom, i. sistema di gestione ambientale)

del občega sistema upravljanja, ki vključuje organizacijsko ureditev varstva okolja, planiranje, opredelitev nalog in odgovornosti, izkustva in dosežke, postopke v skladu z zakonodajo, razvojne možnosti ter oblikovanje okoljske tekoče in razvojne politike

okoljski sklad (a. environmental fund, f. fonds pour projects de l'environnement, n. Umweltfonds, h. ekološki fond, i. fondo ambientale)

javni finančni vir za podporo ukrepom ali projektom za varovanje narave in okolja; v Sloveniji kot javni sklad deluje Ekološko-razvojni sklad RS, ki na podlagi razpisov in strokovnih presoj ugodno kreditira sonaravne projekte, sanacijske programe ipd.

okoljski standard (a. environmental standard, ambient (quality) s., emission s., good practice s.s, health s.s, housing s.s, safe minimum standards, f. norme de qualité de l'environnement, règles de bonne pratique, normes sanitaires, norme de qualité du logement, norme minimale de sécurité, n. Standard /m/, Emissionsnorm /f/, umweltfreundliche Technologie /f/, Gesundheitsnorm /f/, Sicherheitsstandard /m/, h. standard/kakvoća okoliša, emisijski standard, zdravstveni s. okoliša, stambeni s., i. regola di qualità ambientale, standard della emissione, s. di buona pratica, s. di salute, s. di abitazione)

mednarodni okoljski standard ISO 14 001 (sprejet 1996) označuje okoljsko neoporečnost in ravnanje ali upravljanje v dejavnostih, ki vodi do izboljšanja tehnologij, organizacije postopkov in transporta, kar pomeni uspešnejše gospodarjenje in jasnejšo razvojno vizijo • standardi ISO 14 000 izhajajo iz kakovostnih serije 9 000, so sicer omejitveni za emisije, vendar podpirajo uvajanje za okolje in zdravje ljudi neoporečnih tehnologij, zdravstvene, higienske bivalne in varstvene standarde (varstvo pri delu, varnostni preventivni ukrepi, nadzor) > okoljski sistem upravljanja, > okoljsko inženirstvo

okoljsko inženirstvo (a. environmental engineering, f. génie écologique / du milieu, n. Umweltsingenieurbau /m/, h. ambientalni inženjering, i. ingegneria ambientale) **celota dejavnosti, ki urejajo ali izboljšujejo okolje od ravnanja z odpadki in čiščenja okolja do urejanja hudournikov, zagotavljanja industrijske higiene in varstva pred sevanjem do urejanja prostora in prometa**

okoljsko knjigovodstvo (a. environmental accounting, f. comptabilité d'environnement, n. Umweltrechnungsführung /f/, h. ekološko knjigovodstvo, i. contabilità ecologica) **knjigovodstvo**, namenjeno spremljanju poslovnih dogodkov v zvezi z okoljem • **Zakon o varstvu okolja** (čl. 42): 'ekološko' knjigovodstvo vsebuje snovne in energetske bilance z vrsto in lastnostmi obremenjevanja okolja na predpisan način; **EUROSTAT** (EUR-OP 1/95): primerjalno registrira pritiske na okolje in ekonomske storitve (dejavnosti), ocenjuje stroške zaradi onesnaževanja okolja in njegovega preprečevanja, posebej pa še stroške sanacije > **EUROSTAT**

okoljsko pravo (a. environmental law, f. loi de l'environnement, n. Umweltgesetz /n/, h. okolišno pravo, i. legge ambientale)

sistem pravnih načel in norm o odnosih v okolju, ki sestavljajo pravni red, vsebujejo pa jih zakoni in izvedbeni predpisi, s katerimi se kaj predpisuje, dovoljuje ali prepoveduje za vse državljane, organizacije in upravne organe, po potrebi pa omogoča tudi sankcije proti kršilcem zakonov, predpisov, odločb in okoljskih načel • **okoljsko pravo** je prilagojeno reševanju okoljskih vprašanj, omogoča pa tudi spodbujanje zelenih gibanj in dejanj; najpomembnejši je zakon o varstvu okolja, ki določa temeljni okoljski red in ravnanje, obstajajo pa številni drugi zakoni, npr. o urejanju prostora, o gradbenih objektih, o vodah, o ohranjanju narave, o prometu itd., ki oblikujejo celoto odnosov do okolja

okoljsko sprejemljivi proizvodi (a. products with reduced environmental impacts by 'life cycle analysis' - EC scheme Eco-label)

proizvodi, ocenjeni po kakovosti glede izdelave po okoljsko sprejemljivih in za zdravje ljudi nenevarnih tehnoloških postopkih, glede varne uporabe, učinkov v okolju in ravnanja po izrabi (odpadkih) v celotnem procesu od nastanka do izrabe • vsi proizvodi na tržišču morajo biti ustrezno označeni, posebej še vsaka nevarna snov ali pripravek; tudi ekološko pregledani pridelki ali izdelki imajo ustrezno označbo: npr. 'zdravju primerno živilo' itd. > okoljsko upravljanje

okoljsko upravljanje (a. Eco-Management and Audit Scheme, EMAS)

neobvezen načrt za industrijska podjetja (vpeljan 1995 z evropskim zakonom), po katerem ta z natančno analizo ravnanja do okolja dosežejo predpisano kakovost dejavnosti, izdelkov in storitev ter opredelijo okoljsko strategijo razvoja • načrt pregledajo in potrdijo neodvisni ocenjevalci > okoljski sistem upravljanja, > standardi okolja

okoljsko zdravje (a. environmental health) > kakovost okolja

okrnitev narave > ogrožene vrste, > ogrožanje okolja in zdravja, > ekološka presoja

oksidacija (a. oxidation, f. oxydation, n. Oxidation /f/, h. oksidacija, oksidiranje, izgaranje, gorenje, i. ossidazione)

oksidiranje je kemični proces, v katerem se določen element ali spojina veže s kisikom • oksidacijo spremlja sproščanje toplote, tak proces je zgorevanje kuriva; oksidacija je tudi dihanje, rjavenje železa, prezračevanje onesnažene vode idr. > oksidi

oksidacijski jarek (a. oxidation ditch, bio-oxidation channel, f. fossé d'oxydation, n. Oxydationsgraben /m/, h. oksidacioni jarak, i. fosso ossidabile)

vrsta biološke čistilne naprave > laguna za odpadne vode

oksidi (a. oxides, f. oxydes, n. Oxide /n/, h. oksidi, i. ossidi)

kemične spojine kisika z drugimi elementi; oksidi sestavljajo znaten del plasti →

- ali skladov zemeljskega površja, med temi tudi kremen (silicijev dioksid), razne rude (železova – hematit, limonit, magnetit, kasiterit – 79 % kositra in 21 % kisika, idr.), CO, NO itd.; večina nekovinskih oksidov tvori z vodo kislino
- oktan** (a. octane, f. octane, n. Oktan /n/, h. oktan, i. ottano)
 nasičeni ogljikovodik (spojina ogljika in kisika), hlapljiva in zelo vnetljiva tekočina v nafti ali bencinu; izomer izooktan z oktanskim številom 100 je standard, s katerim se primerja odpornost goriva proti samovžigu; bencin z oktanskim številom 95 ali 98 vsebuje toliko odstotkov izooktana, ki omogoča v sodobnih motorjih kakovostno zgorevanje
- okužitev** > kontaminacija
- olfaktometrija** (a. olfactometry, f. olfactométrie, n. Olfaktometrie /n/, h. olfaktometrija, i. olfattometria)
 metoda merjenja ofenzivnih vonjav (smradu, v zraku razpršenih snovi živinorejskega, industrijskega ali drugega vira) s pomočjo olfaktometra
- oligocen** (a. oligocene, f. oligocène, n. Oligozän /n/, h. oligocen, i. oligocene)
 tretja geološka doba (najmlajši pododdelek starejšega) terciara
- oligosaprobno onesnaženje** (a. oligosaprobic pollution, oligotrophication, f. pollution oligosaprobienne, oligotrophisation, n. oligosaprobe Verschmutzung /f/, h. oligosaprobno zagađenje, i. inquinamento oligosaprobico)
 najnižja stopnja organskega onesnaženja (vode)
- oligotrofen** (a. oligotrophic, f. oligotrophe /se dit d'un milieu très pauvre en substances nutritives/, n. oligotroph, h. oligotrofan, i. oligotrofico)
 slaboten: oligotrofne rastline rastejo na mineralno revnih rastiščih, oligotrofno je jezero z nizko proizvodnjo organskih snovi
- oligotrofna jezera** > oligotrofne rastline, > evtrofikacija, evtrofizacija
- omejitveni dejavnik** (a. limiting factor, f. facteur limitant, n. Begrenzungsfaktor /m/, h. limitativni djelatnik, ograničavajući faktor, i. fattore limitativo)
 ekološki, ozemeljski (talni, terenski, hidrološki, tektonski), podnebni, tehnični, tehnološki, sociološki, pravni ali gospodarski dejavnik, ki ovira ali pogojuje sonaravno uskladitev razvojnih opredelitev ali tokov ali ukrepov varstva okolja
- onesnaženost okolja** (a. state of environmental pollution, f. degré de pollution, ampleur de la pollution, n. Umweltverschmutzung /m/, Umweltbelastung /f/, h. onečiščenost okoliša, i. inquinamento d'ambiente)
 slabo stanje okolja, katerega kakovost je zelo zmanjšana zaradi škodljivih snovi v njem • stopnja onesnaženosti se ugotavlja po vrstah škodljivih pojavov in njihovi intenzivnosti v naravi, a tudi za kakovost hrane in ravnanje z odpadki > onesnaže/va/nje
- onesnaževalec** (a. polluter, f. polluant, n. Verursacher /m/ der Umweltverschmutzung /m/, h. onečiščivač, i. inquinatore)
- povzročitelj onesnaževanja** > onesnaže/va/nje
- onesnaževalo, onesnažilo** (a. pollutant, contaminant, f. matière ou substance polluante, n. Schadstoff /m/, Umweltgift /n/, verunreinigende Stoffe /mpl/, h. zagađujuća materija, i. sostanza inquinante, contaminante)
 snov, sredstvo, polutant, ki poslabša kakovost okolja • posebno odplake, odpadki in kemikalije

onesnaže/va/nje, EU Directive 96/61/EEC 1996 (a. pollution, contamination, f. pollution, contamination, n. Verschmutzung, Kontamination /f/, Verunreinigung /f/, h. onečišćavanje okoliša, i. inquinamento /atmosferico, dell'acqua ../, contaminazione)

nepravilno izpuščanje, odlaganje različnih škodljivih snovi v okolje, ki poslabšujejo biološke, fizikalne in/ali kemične lastnosti narave in/ali okolja
> čezmejno onesnaževanje, > PPP

opazovalni sistemi (a. environmental monitoring systems, f. systèmes de monitoring /contrôle, surveillance/ de l'environnement, n. Umweltmonitoring /n/, Überwachung /f/ der Umweltsituation /f/, h. praćenje stanja okoliša, i. controllo di qualità ambientale)

opazovalni sistem omogoča spremljanje stanja, pojavov in sprememb v okolju s pomočjo merilnih instrumentov in po metodah določanja kakovosti, dopustnih obremenitev glede učinkov na naravo in ljudi

optimum (optimum)

najugodnejše (optimalno) stanje ali potek dogajanja oziroma procesa, ki ga je mogoče ocenjevati ali meriti

organizem (a. organism, f. organisme, n. Organismus /m/, h. organizam, i. organismo)
samostojno živo bitje s sposobnostjo razmnoževanja ali prenosa genskega materiala • človekov organizem deluje kot splet med seboj odvisnih delov

organska kemija (a. organic chemistry, f. chimie organique, n. organische Chemie /f/, h. organska kemija, i. chimica organica)

veja kemije, ki raziskuje ogromno število naravnih in sintetičnih ogljikovih spojin • izsledki omogočajo proizvodnjo plastičnih mas, umetnih vlaken, sintetične gume, barvil in topil, zdravil, pripravkov za zaščito rastlin itd.

organsko gnojilo > gnojilo

organsko kmetijstvo (a. organic agriculture, organic farming, f. agriculture biologique, n. biologisch-organischer Ackerbau, organisch-biologische Landwirtschaft /f/, h. organska ili biološka poljoprivreda, i. agricoltura organica)

kmetijstvo, ki ne uporablja anorganskih/mineralnih/ gnojil in zaščitnih sredstev (govor je tudi o ekološkem ali biološkem kmetijstvu), varčno ravna s pogonskim gorivom, ne goji gensko spremenjenih organizmov, z živalmi ravna brez mučenja pri vzreji, jih krmi z naravno pridelano krmo in pašo ter ravna v skladu z mednarodnimi standardi združenja za sonaravno kmetovanje IFOAM (a. International Federation of Organic Agriculture Movements) • smernica EU iz 1991 določa sredstva, ki se smejo uporabljati, načine gnojenja ter varovanja območij s podtalnico in drugih tal > neoporečen /kmetijski / pridelek ali proizvod

orna tla (a. arable land, f. terre arable, n. Ackerland /n/, h. oranica, i. terreno arabile)
tla, ki se obdelujejo s stroji in ročnim orodjem: polja, njive in vrtovi, okopavni nasadi in vinogradi • zgornjo plast, v katerih rastejo gojene rastline, imenujemo

ornica (obdelovalni horizont)

ornitologija (a. ornithology, f. ornithologie, n. Ornithologie /f/, h. ornitologija, i. ornitologia)

ptičeslovje, veja zoologije, ki preučuje vrste ptičev in njihove življenjske značilnosti

orogeneza (a. orogenesis, f. orogénèse, n. Orogenese /f/, h. orogeneza, i. orogenesi)

gorotvorni proces, gubanje in dviganje kamninskih skladov, ki se meri v milijonih let in še traja v 'mlajših' gorovjih (tudi v Alpah in Dinaridih)

osončenost (a. insulation, f. insolation, n. Sonnenbestrahlung /f/, h. obasjanost suncem, i. insolazione)

obsijanost zemeljske površine s sončnimi žarki (merimo jo s številom ur sončnega obsevanja, npr. v letih 1991-2000 povprečno letno Brnik 1843 ur, Kredarica 1753 ur, Celje 1980 ur, Novo mesto 1990 ur, Murska sobota 2020 ur, Portorož 2386 ur) • zaradi osončenosti imajo nekateri kraji boljše pogoje za določene vrste turizma, osončenost zgradb vpliva na bivalne razmere in omogoča graditev sistemov za varčevanje z energijo

Osončje (a. solar system, f. système solaire, n. Sonnensystem /n/, h. Sunčev ili sunčani sistem, i. sistema solare)

Sonce, ki ima sicer 99 % mase Osončja, ima devet planetov, ob teh pa so še naravni sateliti, asteroidi, kometi in meteoriti ter številni predmeti in snovi, ki prihajajo z Zemlje: vse to se giblje v prostoru Sončevega sevanja ter vpliva na Zemljo in njeno ozračje • padec asteroida s premerom 10 km v Mehiki na prehodu iz krede v terciar (pred približno 60 milijoni let) je verjetni vzrok izumrtja velikega dela rastlinskih in živalskih vrst, tudi dinozavrov

osuševanje > drenaža

osvetlitev (a. illuminance, f. luminance, n. Belichtung /f/, h. osvetljenje, i. illuminazione)

(1) omogoča, da vidimo tudi predmete, ki sami ne sevajo; povzroča jo sveto (Sonce, umetna luč); v fiziološkem merilu je enota za osvetljenost luks, lx (1 luks = 1 lumen/m²), v fizikalnem merilu pa W/m²; primerna osvetlitev je nujna za dobro in varno delo ter za varovanje oči

(2) osvetlitev filma ali plošče pri fotografiranju, snemanju

osvinčeni bencin (a. leaded gasoline/fuel, f. essence plombée, n. bleihaltiger Kraftstoff /m/, h. olovni benzin, i. gasolio plumbeo, bencina plumbea)

gorivo, ki vsebuje svinčev tetraetil, se opušča, ker svinec ostane v izpušnih plinih, ga vdihavamo in se vseda na rastje, škodi zdravju ljudi in živali > oktan

ozaveščenost, ekološka (a. ecological consciousness, f. conscience écologique, n. ökologische Bewusstheit /f/, h. ekološka svjesnost, i. coscienza ecologica)

razumevanje in upoštevanje naravnih zakonitosti in osnov življenja, zavzetost za upoštevanje okoljskih družbenih norm in reda (ne osveščenost)

ozelenitev (a. greenbelt setting, f. mise en verdure, reverduration, n. Begrünung /f/, Eingrünung /f/, h. ozelenjenje, i. verdeggiamento)

ustvarjanje zelenih, poraščenih površin s sejanjem trave ali drugih rastlin • ozelenitev zlasti zemljišč, ko se končajo zemeljska dela in je treba obnoviti čimbolj naravno podobo krajine

označitev, biološka in kemijska (a. biological and chemical characterization, f. caractérisation biologique et chimique, n. biologische und chemische Charakterisierung /f/, h. biološka i kemijska oznaka, i. caratteristica biologica e chimica)

zaznamovanje bioloških ali kemijskih lastnosti po veljavnih strokovnih merilih

ozon, O₃ (a. ozone, f. ozone, n. Ozon /n/, h. ozon, i. ozono)

alotropna oblika kisika s tremi atomi v molekuli, brezbarven plin značilnega vonja z veliko oksidacijsko sposobnostjo; ozon pri tleh je škodljiv za ljudi (povzroča astmatske napade), ovira rast rastlin in korodira materiale; z ozonizacijo se razkužuje voda > ozonska luknja

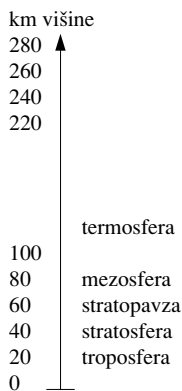
ozonska luknja (a. ozon hole, f. trou d'ozone, n. Ozonloch /n/, h. ozonska rupa, i. buco nell'ozono)

pojav zmanjšane koncentracije ozona oziroma razredčenja zaščitne ozonske plasti, ki ščiti življenje na Zemlji pred uničujočimi UV žarki • povzročajo jo različni snovi (freoni, CFC), ki jih človeštvo izpušča v ozračje; odkrili so jo najprej nad Antarktiko, pozneje pa tudi nad Arktiko > ozonska plast, > ultravijolično sevanje

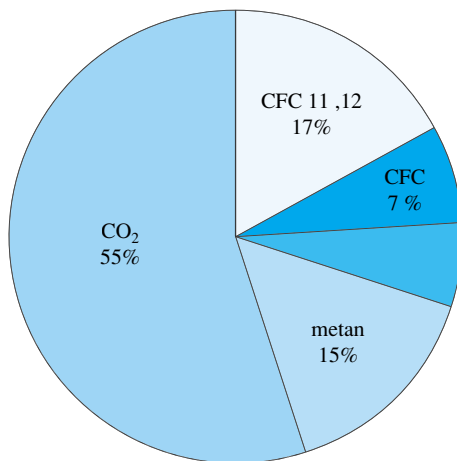
ozonska plast (a. ozone layer, f. couche d'ozone, n. Ozonschicht /f/, h. ozonski omotač, i. strato ozonico)

gostejša plast ozonskih molekul, ki v stratosferi zadržuje UV-B sevanje, se tanjša zaradi toplogrednih plinov • 16. september je dan zaščite ozonske plasti ozračja Zemlje (a. atmosphere, f. atmosphère, n. Atmosphäre, h. atmosfera, i. atmosfera) sloj plinov, ki obdaja Zemljo (sestavo navaja geslo > zrak), vodna para, nešteto različnih pršnih in drugih delcev • neonesnažen zrak je brez barve, vonja in okusa; ozračje (atmosfera) do 12 km višine je troposfera, nad njo do 25 km pa stratosfera (z ozonom), sledita mezosfera in termosfera

PLASTI OZRAČJA

PLINI TOPLE GREDE

SESTAVA SUHEGA ZRAKA

nad morsko gladino
 N₂ 78,08 % volumna
 O₂ 20,95 % Argon 0,93 %
 drugo: Ne, He, Kr, Xe, H₂, No, CH₄, O₃

P

padavinska voda (a. rain water, f. eau de pluie, n. Regenwasser /n/, h. padavinska voda, i. acqua di precipitazione)

padavine, ki jih prejema zemeljsko površje, sezonsko zelo nihajo, tako da prihaja do pomanjkanja vode ali močnih nalivov in poplav

• padavine so dež, sneg, toča, sodra, rosa in slana, merijo pa jih v mm padavin na površinsko enoto /m²/ ter se letno gibljejo v Sloveniji med 800 mm na severovzhodu države in skoraj 4000 mm v Julijskih Alpah; povprečje za desetletje 1999–2000 znaša v Murski Soboti

806 mm, Mariboru 1044 mm, Celju 1119 mm, Ljubljani 1352 mm, Novem mestu 1161 mm, Bovcu 2634 mm (za desetletje prej) in Portorožu 934 mm

palinologija (a. palynology, f. palinologie, h. palinologija, i. palinologia)

veda, ki preučuje pelod in druge drobne rastlinske ostanke (mikrofosile) v usedlinah, s čimer se ugotavljajo starost fosilov in značilnosti tedanje narave

parazit > zajedavec

parcela (a. plot of land, allotment, percel, am. lot (of ground), f. parcelle, type de site, n. Grundstück /n/, h. parcela, dio zemlje, i. parcella, tratto di terreno)

najmanjša in najbolj natančno odmerjena prostorska enota (kos tal), ki se vodi v zemljiški knjigi (zemljiškem katastru) pod določeno številko z navedbo kategorije zemljišča in lastništva

pariška konvencija, a. Paris Convention

mednarodni sporazum o preprečevanju onesnaževanja morja iz kopenskih virov, sprejet 1978

park > naravni park, > rekreacijsko območje

pasterizacija (a. pasteurization, f. pasteurisation, n. Pasteurisierung /f/, Hitzesterilisierung /f/, h. pasterizacija, i. pastorizzazione)

obdelava živil s 3 min segrevanjem do 73° C, s katerim se patogeni mikroorganizmi uničijo ali oslabijo, da postanejo za človeka neškodljivi, ohranjajo pa se koristne lastnosti živil

patogene bakterije (a. pathogens, pathogenic bacteria, f. bactéries pathogènes, n. pathogene Bakterien /f/, h. patogene bakterije, i. agenti/batteri patogeni)

bolezenski mikroorganizmi, povzročitelji nevarnih bolezni (tetanus, tuberkuloza, kolera, kuga idr.), ki izločajo strupene snovi (bakterijske strupe)

PCB > poliklorirani bifenili

PE > ekvivalentna enota obremenitve okolja

pedogenetska raznovrstnost tal (a. pedogenetic soil diversity, f. diversité pédogénétique des sols, n. pedogenetische Bodenverschiedenheit /f/, h. pedogenetska raznolikost tla /zemljišta/, i. diversità pedogenetica dei suoli naturali)

raznovrstnost tal povzroča različnost kamninske podlage, iz katere nastaja v pod vplivom tlotvornih dejavnikov – reliefa, podnebja, vode, rastlinstva in mikroorganizmov površinska plast tal; na kakovost površinskega obdelovalnega horizonta vpliva tudi obdelava tal > tla, talni profil

pedologija (a. pedology, soil science, f. pédologie, n. Bodenkunde /f/, pedologija, i. pedologia)

veda, ki raziskuje tla, njihovo nastajanje, sestavo in lastnosti, procese v tleh in pojave na površju, preoblikovanje tal in antropogene vplive ter ocenjuje primernost tal za razne oblike izkoriščanja ali prostorskega urejanja • tipe tal klasificira po mednarodno usklajenih strokovnih merilih, ločijo pa se poblasteh (horizontih), teksturi (vsebnosti trdnih snovi) in strukturi (sestavi) > tla /prst/, > pedozoocenoze

pedološka karta (a. soil map, f. carte pédologique, n. Bodenkarte /f/, h. pedološka karta, i. mappa pedologica)

karta s podatki o tleh v obliki pedosistematskih in pedokartografskih enot je nastajala v merilu 1 : 25 000 kot opisna opredelitev talnih združb in serij • leta 1989 so slovenski pedologi pričeli s prevedbo pedološke karte v digitalno in jo dali v uporabo leta 1999; slovenska pedološka karta se že uspešno uporablja za vrednotenje prostora, okoljevarstvenih in drugih funkcij tal ter za pripravo različnih projektov (www://http.bf.uni-lj.si) > pedološko kartiranje

pedološko kartiranje (a. soil cartography, soil mapping, soil classification, soil systematics (taxonomy), f. cartographie des sols, classification (taxonomie) des sols, n. Bodenkartierung /f/, Bodenklassifikation /f/, Bodentaxonomie /f/, h. pedološko kartiranje sa klasifikacijom zemljišta, i. pedocartografia, cartografia (taxonomia) del suolo)

terensko opazovanje, sondiranje ali vrtanje, analiza tal, klasifikacija tal po vrsti rabe in tipu tal (kategorizacija), kartiranje, izdelava kart s poročili > tla

pedozoocenoze (a. pedozoocoenoses, f. pedozoocoenoses, n. Pedozoözönosen /f/, h. pedozoonoze, i. pedozoocenosi)

živalske združbe v tleh, ki jih preučuje *pedozoologija* • francoski strokovnjak za mikrofavno v tleh, Yves Coinau, navaja, da je na pašniku (do globine 15 cm) v gramu humoznih tal je verjetno do 100 000 alg, 600 milijonov bakterij in 400 000 gliv ter ogromno drugih organizmov (protozoj, nematod)

pelagial (a. pelagial, open water zone, f. zone pélagienne, n. Pelagial /n/, h. pelagijal, i. pelagial)

območje v morju in večjem jezeru z organizmi, ki prosto plavajo v vodi: plankton, nekton • zaradi različnih svetlobnih, toplotnih, kemičnih in prehranjevalnih razmer, ki se razlikujejo po letnih časih, se spreminja tudi gibanje pelagiala zlasti v osvetljeni plasti vode > plankton, nekton

perifiton (a. periphyton, f. couverture périphyte /d'algues/ ou fond, n. Periphyton /n/, h. perifiton, i. perifitone)

organizmi (alge), ki obraščajo potopljeno kamenje, les, vodne rastline idr.

persistenten organizem > vzdržljiv organizem

pesticid (a. pesticide, f. pesticide, n. Pestizid /n/, Schädlingsbekämpfungsmittel /n/, h. pesticid, i. pesticida)

strupena kemična spojina za zatiranje bolezni in škodljivcev (gliv, plevelov, žuželk), ki je nevarna tudi za druge organizme; tako ločimo *insekticide* (zatiralce žuželk), *fungicide* (zatiralce gliv, bakterij in delno tudi virusov), *rodenticide* (zatiralce glodavcev) in *herbicide* (zatiralce plevela in parazitskih cvetnic)

pH-vrednost (a. pH value, f. pH, potentiel hydrogène, n. pH-Wert /m/, h. pH-vrijednost, i. pH, indice dell'acidità o alcalinità)

enota za merjenje kislosti ali bazičnosti vodne raztopine (tudi tal) • nevtravno raztopino označuje število 7, kislost 0 do 6 (šibka), bazičnost 8 (šibka) do 14 (zelo močna)

pionirske rastline (a. primary plants, primary forest species, f. plantes d'origine /primaires/, n. Pflanzten /f/ Erstbesiedler /m/, Pionierpflanzenarten /f/, h. pionirske biljke, i. piante primarie)

rastline, ki se prve pojavijo na golih tleh in začenjajo ekološko sukcesijo

piroliza (a. pyrolysis, f. pyrolyse, n. Pyrolyse /f/, h. piroliza, i. pirolisi)

termična razgradnja organskih snovi (v odpadkih) s segrevanjem ob pomanjkanju kisika

pitna voda (a. drinking water, f. eau potable, n. Trinkwasser /n/, h. voda za piće, i. acqua potabile)

voda, ki po bioloških, fizikalnih, kemičnih in radioloških lastnostih ustreza merilom, predpisanim v pravilniku o higijenski neoporečnosti vode, se uporablja za javno preskrbo prebivalstva in za proizvodnjo živil • 43 % pitne vode črpamo iz izvirov in studencev, 54 % iz podtalnice in 3 % iz površinskih vodotokov > kakovost vode

plan (a. plan, f. plan, projet, programme, n. Plan /m/, h. nacrt, i. piano, progetto)

načrt, program ukrepov za uresničenje določenih ciljev, projekt • razvojni program (a. development plan, f. plan d'aménagement), **urbanistični načrt**

(a. urban plan, f. plan de urbanisme), **celovit, izčrpen plan** (a. comprehensive plans, f. plans intégrés, n. Umweltpläne /m/, h. integralni plan razvoja okoliša, i. piano di sviluppo /globale/), **prometni načrt** (a. traffic plan, f. plan de circulation) **idr.**

> prostorski plan, > prostorsko planiranje, > urbanistično načrtovanje

plankton (a. plankton, f. plancton, n. Plankton /n/, h. plankton, i. plancton)

skupina drobnih vodnih organizmov (rastlinic, zlasti enoceličnih alg, in živalic), ki prosto lebdi v vodi

plavajoče snovi ali brozga /blato/ (a. floating solids or sludge, floating layer of scum, f. boue surnageante, n. Schwimmschlamm /m/, Schlammdecke /f/ h. plivače smeće ili blato, i. galleggiamento)

plavje, na vodi plavajoče netopne snovi

plavje na grabljah ali rešetki (a. screenings, rakings, f. particules retenues par râteau, matières retenues par les grilles, n. Rechengut /n/, Rechenrückstand /m/, h. naplav(ak) na grabljama, i. rifiuto al vaglio)

razni odpadki in plavje, ki ga zadrži jez, grablje ali rešetka

plaz (a. avalanche, landslide, snowslip, f. avalanche, n. Lawine /f/, h. usov, plaz, lavina (sniježna), i. frana, valanga)

premikanje talnega materiala ali snežnih gmot po pobočjih zaradi težnosti, ki se povečuje z nasičenostjo plaznega materiala z vodo in drsnostjo nosilne plasti, na snežiščih pa z novimi nanosi in vremenskimi spremembami • v Sloveniji je okoli 7 000 plazišč, pomembna je poraslost plazljivih terenov z drevjem; plazovi lahko povzročijo velike nesreče, ker uničujejo tudi zaselke, kmetije, zajeziijo vode, zasujejo ceste in železnice, proži se tudi skalovje; važno je opazovanje grozečih pojavov in zaščitno ukrepanje > fliš

pleistocen (a. pleistocene, f. pléistocène, n. Pleistozän /n/, h. pleistocen, ledeno doba, glacial, i. pleistocene)

prva (starejša) doba v kvartaru (trajala je okoli poldrugi milijon let) je doba mamuta in ledenodobnega življenja, proti koncu dobe se pojavi človek (starejša kamena doba, paleolitik)

plenilec (a. predator, f. prédateur, n. Räuber, h. predator, i. predatore)

žival, ki se prehranjuje z drugimi živalmi, pripadniki drugih vrst, ki jih lovi in ubija • plenilstvo v okviru iste vrste je kanibalizem, pojavlja pa se zlasti pri žuželkah, pajkovcih, ribah, krokodilih, pticah in nekaterih sesalcih

plini, toplogredni (a. greenhouse gasses, f. gaz de serre, n. Gewächshauseffektsgase /n/, h. gasovi staklenika, i. gas di effetto serra)

ogljikov dioksid, dušikovi oksidi, metan in fluorokloroogljikovodiki poleg vodne pare v ozračju Zemlje zadržujejo dolgovalovno IR sevanje zemeljske toplote v Osončje in povzročajo 'učinek tople grede' > učinek tople grede

plinifikacija (a. gas dispersion, f. dispersion de conduite de gaz, n. Gasverteilung /f/, Gasdispersion /f/, h. gazificiranje naselja, i. condotta del gas)

širjenje plinovodnega omrežja od glavnih dovodov do odjemalcev

podhranjenost (a. nutrient deficiency, f. carence en substances nutritives, n. Nährstoffmangel /m/, h. pothranjenost, i. sottoalimentazione, mancanza di cibo)

nezadostna ali tudi neustrezna /pre/hrana, ki ovira rast in varovanje zdravja

podnebje > klima, > podnebno-rastlinski ali klimatsko-vegetacijski pasovi

podnebno-rastlinski ali klimatsko-vegetacijski pasovi (a. climatic vegetation zones, f. zones climatiques de végétation, n. Vegetations-Klimazonen /f/, h. klimatsko vegetacijski pojasevi, i. zone climatiche della vegetazione)

širša pasovita območja (zonobiomov) na Zemlji z značilno vegetacijo, na katero vplivajo podnebne značilnosti in nadmorska višina • v okviru teh so v Sloveniji naslednja fitogeografska območja: alpsko, predalpsko, dinarsko, preddinarsko, predpanonsko in submediteransko

podtalnica > voda

pojmovanja (teorije) o okolju (a. environmental theories, f. théories de l'environnement, Umwelttheorien /f/, h. okolišne teorije, i. teorie dell'ambiente):

okoljski determinizem (a. environmental determinism, environmentalism) **razlaga, da narava odločujoče vpliva na aktivnost ljudi, njihova pojmovanja in izkušnje;**

okoljski posibilizem (a. possibilism of man in the environment, f. théorie de la supériorité de l'homme dans l'environnement) **prisoja vse možnosti človeški volji in dosežkom; probabilizem** (a. probabilism, f. propabilisme), **verjetnostna teorija, ki temelji na spoznanju, da narava ne usmerja volje ljudi in da so verjetnejše**

druge možnosti; analitični determinizem (a. stop-and-go determinism, f. déterminisme analytique) **ugotavlja, da morajo družbeni dejavniki oceniti razvojne možnosti ustreznega območja, vendar ne morejo o razvoju neposredno odločati; znanstveno pojmovanje okolja** (a. scientific understanding of the environment, f. explication scientifique) **se gradi na razumnem urejanju odnosov med družbo in naravo, v skladu z ekološko in okoljsko etiko ter upošteva sočasno delovanje naravnih in družbenih zakonitosti razvoja**

poklicna bolezen (a. occupational illness, f. maladie professionnelle, n. Berufskrankheit /f/, h. profesionalna bolest, i. malattia professionale, malattia del lavoro)

bolezen, ki jo zaposleni pridobi pri delu, ker niso delovne razmere zdravju neškodljive (klimatsko neustrezne razmere, vpliv kemikalij, hrup, slaba drža, velika napetost ali nevarno delo, neustrezna razsvetljava ali zračenje itd.); **v takšnih razmerah pride tudi do nesreč pri delu** (a. occupational injury); **za varstvo pri delu obstajajo predpisi in upoštevati jih je treba povsod**

pokrajina (a. country/side/, landscape, f. pays, région, n. Landschaft /f/, h. pokrajina, i. paese, regione)

značilni del zemeljskega površja, na katerem splet naravnih in družbenih dejavnikov sooblikuje značilno in od drugih pokrajin različno ali naravno razmejeno s porečjem, dolino, podnebnimi vplivi • v prvotni neprizadeti naravi se nemoteno odvijajo naravni procesi (v gorah, pragozdu, na barju, v naravnem parku), sicer pa je pokrajina celota različnih ekosistemov (gozdnih, travniških, močvirskih, jezerskih idr.); **kulturna pokrajinska enota, največkrat imenovana krajina, je spremenjeni del narave po človekovi volji, potrebah in možnostih, z antropogenimi elementi** (kmetijska, urbana, turistična krajina ipd.); **Ustava RS opredeljuje pokrajino kot širšo (združeno) samoupravno skupnost**

pokrovnost in izkoriščenost tal (a. land cover and land use, f. zone de l'espace et l'utilisation des sols, n. Oberfläche /f/ und Bodennutzung /f/, Landnutzung /f/, h. obraslost zemljišta i korištenje tla, i. superficie vegetazionale e utilizzazione della terra)

kategorije pokrovnosti tal so: gozd, vode, skalovje (a. bare rocks), **pozidana tla** (a. built-up) **in neopredeljene površine, razredi izkoriščenosti (rabe) tal pa so kmetijska zemljišča, ceste in železnice; kmetijska zemljišča** (a. farmed area) **se po pridelavi ločijo na: njive in vrtove, trajne nasade** (sadovnjaki in vinogradi) **in trajne travnate površine** (travniki in pašniki, med slednjimi so tudi košenice, ki se enkrat kosijo, sicer pa se na njih pase živina); **v določenem letu obdelana zemljišča** (njive, vrtovi in travniki) **označujemo kot pridelovalne površine** (a. production area) **> tla**

poliklorirani bifenili, PCB (a. polychlorinated biphenyls, PCB, f. polychlorures de biphényle, n. Polychlorbiphenylle /n/, h. poliklorirani bifenili, i. bifenili policlorurati) **skupina približno 200 različnih derivatov bifenila, zelo strupenih in tudi rakotvornih klorovih spojin, ki so se uporabljale v proizvodnji raznih izdelkov in naprav, zato je prevladalo mednarodno prizadevanje, da se jih zaradi karcinogenosti in izločanja klora, ki uničuje stratosferski ozon, nadomesti z nenevarnimi snovmi • v Sloveniji je to doseženo v proizvodnji hladilnih naprav, vendar so te snovi še v nekaterih napravah, ki so bile prej izdelane**

polisaprobnost (a. polysaprobic, f. polysaprobie, n. Polysaprobie /f/, h. polisaprobnost, polisaprobna zagađenost, i. polisaprobio)

najvišja stopnja organske onesnaženosti vode > saprobne stopnje

politika predvidevanja (a. anticipatory policies, f. politique à caractère anticipatif, n. vorgesehende Politik /f/, h. predvidljiva ili očekivana politika, i. politica che si prevede o si aspetta)

domnevna ali načrtna vnaprejšnja politika, smernice za dejavnost in razvoj pri upravljanju okoljskih zadev > trajnostni razvoj

politika varovanja okolja > okoljska politika

polivinilklorid, PVC (a. polyvinylchloride, PVC, polychloroethene, f. chlorure de polyvinyle, n. Polyvinylchlorid /n/, h. polivinilklorid, i. cloruro di polivinile)

sintetična plastična masa, ki se pridobiva s polimerizacijo vinilklorida, odporna proti kemikalijam in vremenskim pojavom • zaradi nevarnosti za zdravje ljudi, ker se iz njega izloča klor, je v Evropi od 1993 prepovedana izdelava in uvoz

poljedelstvo > kmetijstvo

polucija > onesnaževanje

polutant > onesnaževalo

pomorsko gospodarstvo (a. maritime economy, f. économie maritime, n. Maritimwirtschaft /f/, h. pomorska privreda, i. economia marittima)

celota gospodarskih dejavnosti od ladjarstva do pomorskega prometa in luških dejavnosti, ki je del nacionalnega gospodarstva • zanj velja pomorsko pravo

ponikalnica (a. underground /disappearing/ stream, f. rivière à perte, n. Sickerfluss /m/, h. ponornica, i. scomparsa di un fiume nel sottosuolo)

reka, ki se pretoči v (kraško) podzemlje • na jezerih so tudi ponori, kjer odteka voda v podzemlje

ponovna naselitev (a. reintroduction, repopulation, restocking, f. repeuplement d'animaux, reconstitution d'une population, n. Nachpflanzung /f/,

Wiederbestockung /f/, Renaturierung /f/, h. ponovno naseljenje, i. ripopolazione)

umetna vrnitev živalskih vrst, ki so iz določenega življenjskega prostora izginile • zaradi ravnotežja med vrstami je bila dovoljena ponovna naselitev risa in volka, v soško porečje pa soške postrvi; ponovne naselitve vodnih živali so dopustne po očiščenju zastrupljenih voda, če to ne opravi narava sama; podobno je z rastlinskimi vrstami

ponovna uporaba (a. reuse of processing water, wrapping etc., f. réutilisation de l'eau technologique, bouteilles etc., n. Wiederverwendung /f/, h. ponovna upotreba, i. riutilizzo)

uporaba snovi, stvari, ki so že bile v rabi, npr. tehnološke in tople vode, embalaže in snovi (surovin) iz odpadkov (recikliranje) • pomeni zmanjšanje odpadkov, energetskih idr. izgub

poplava (a. flood, inundation, f. inondation, n. Überschwemmung /f/, Hochwasser /n/, h. poplava, i. inondazione)

pogosta naravna nesreča ob rekah v razširjenih delih dolin z velikim nihanjem vodnega pretoka (hudourniška poplava) in ob rekah po nižinah ali kraških poljih (nižinska p.) • v Sloveniji ogrožajo več kot 300 000 ha

populacija (a. population, f. population, n. Bevölkerung /f/, h. populacija, i. popolazione)
skupina prostorsko povezanih sočasno živečih osebkov iste vrste, ki se med seboj tudi križajo (reproduktivna skupnost)

poraba (a. consumption, f. consommation, n. Verbrauch /m/, h. potrošnja, i. consumo)

(1) uporabljanje snovi, predmetov, katerih količina, kakovost se zato zmanjšuje

(2) celota različnih snovi, izdelkov in predmetov za zadovoljevanje potreb (v kmetijstvu, industriji, široki rabi) • porabniška/potrošniška družba je znana po veliki porabi goriv, izdelkov in predmetov, tudi takšnih, ki niso nujno potrebni za življenje, s čimer nastajajo velike količine odpadkov (večja obremenitev okolja) > raba

porabniki (a. consumers /primary, secondary, tertiary, ultimate/, f. consommateurs primaires /herbivores/, c. secondaires et tertiaires /carnivores/, c. finales, n. Konsumenten: heterotrophe Organismen, Primär- und Sekundärkonsumenten, also räuberische Organismen (mit carnivorer Lebensweise) und Parasiten; h. konzumenti /primarni, sekundarni, terciarni, finalni ili konačni, završni, krajnji/, i. consumatori /primari, secundari, terziari, finali/)

konzumenti: organizmi, ki potrebne vire za prehrano najdejo in si jih na različne načine zagotovijo v njihovem življenjskem okolju

porečje (a. river basin, f. bassin d'un fleuve, n. Flussgebiet /n/, h. porječje, porečje, i. bacino fluviale)

ozemlje, s katerega voda odteka v isto reko; kraško porečje je značilno tudi po podzemnih tokovih • ozemlje, s katerega odteka voda v isto morje, jezero ali manjši vodotok, imenujemo *povodje*, kar je enakovreden pojem, lahko pomeni večje vodozbirno območje (jadransko povodje obsega več porečij) ali pa tudi lokalno vodnato območje

poročilo o vplivih na okolje (a. environmental impact report, f. rapport d'impact sur l'environnement, i. rapporto dell'impatto ambientale)

pomemben instrument načrtovanja posegov v okolje, ki omogoča zavračanje ali preprečevanje nedopustnih posegov v naravo in okolje

posebni odpadki > odpadki

poseg v okolje (a. intervention in the environment, f. l'intervention dans l'environnement, n. Umwelteingriff /m/, h. zahvat u okoliš, i. intervento nell'ambiente/in natura)

(1) začasno ali trajno človekovo ravnanje, ki spreminja ali omogoča neželeno spreminjanje okolja ali pojavov v njem • odkopi, odvzem vode ali posegi v vodovje, preoblikovanje in spreminjanje kakovosti površja, goloseki, nove obremenitve okolja itd.

(2) opustitev preventivnega ali zaščitnega ukrepa ali dejanja, s čimer se lahko spremenijo lastnosti narave ali celo ogroža življenje (tudi ljudi) • zato je treba pred vsakim posegom ugotoviti njegovo primernost, /ne/dopustnost ter izdati ustrezna dovoljenja ali poseg zavrniti in preprečiti

poseljitveno območje (a. habitable area, f. habitat, ressort, n. bevölkertes Gebiet /n/, h. područje naseljenja, i. regione abitabile)

območje z naselji, komunalnimi, gospodarskimi in prometnimi dejavnostmi

posest (a. landed property, f. propriété, n. Grundbesitz /m/, h. posjed, i. podere)

zemljišče in nepremičnine, ki jih kdo poseduje ali z njimi upravlja • so osnovni kapital (osnovno sredstvo) in naravna dobrina, s katero je treba gospodarno in odgovorno ravnati po naravnih zakonitostih in pravnih normah

poskus, preskus, preizkus, test (a. test, f. test, essai, n. Versuch /m/, Test /m/, h. test, eksperiment, i. test, esperimento)

(1) postopek, s katerim se dokazuje ali nekaj obstaja ali ne ter ugotavljanje sestavin ali določenih lastnosti česa

(2) standardni način merjenja ali naprava, s katero se nekaj natančno meri

(3) tudi preskus znanja in/ali sposobnosti, za opredelitev človekovih fizioloških ali umskih sposobnosti in veščin; v medicini preskus delovanja kakega organa; preskusi so potrebni zaradi ugotavljanja kakovosti in varnosti

postopki ravnanja z odpadno vodo (a. wastewater treatment, f. épuration de l'eau d'égout, n. Abwasserbehandlung /f/, h. obrada odpadne vode, i. trattamento dell'acqua usata/inquinante)

odpadne vode, ki niso primerne za izpuščanje v okolje, je treba prečistiti (tehnološko obdelati) z ustreznimi postopki, kot so *nevtralizacija* ali *predčiščenje*, nakar sledi *čiščenje* (zmanjšanje koncentracije onesnaženosti na dopustno kakovost vode), in poleg tega še obdelavo izločenega blata > stopnje čiščenja odpadne vode

posvetovalna ustanova (a. advisory institution, f. institution consultative, n. Beratungsinstitution /f/, h. svetodavna institucija, i. istituto consultativo)

različne ustanove, državne, gospodarske ali zasebne, ki svetujejo in nudijo pomoč pri izobraževanju in usposabljanju, projektiranju in organizaciji dela in sistemov, povezovanju na tržišču, prenosu tehnologije in znanja, varčevanju z energijo ipd. > raziskovalno delo, transfer tehnologije

poškodovano okolje (a. damaged environment, f. l'environnement dégradée, n. Schadgebiet /n/, h. degradirani okoliš, i. ambiente danneggiato)

okolje, katerega kakovost je zelo zmanjšana (razvrednoteno okolje), ki je izgubilo naravne vrednote in ogroža zdravje ljudi • npr. neurejena in nedopustna odlagališča odpadkov, peskokopi in jame brez dovoljenj in ustrezne ureditve, degradirani gozdovi oziroma ekosistemi, kanalizirane in onesnažene reke, pasovi ob cestah, zanemarjene in onesnažene zelenice, so znak nereda in slabega odnosa ljudi ter nedejavnost odgovornih organov in upravljalcev

potamokultura (a. potamoculture, f. potamoculture, n. Potamokultur /f/, h. potamokultura, i. potamocoltivazione)

gospodarska umetna zreja rib v tekočih vodah (ribogojnih potokih)

potamoplankton (a. potamoplankton, rheoplankton, running-water plankton, f. potamoplancton, rhéoplancton, n. Rheoplankton /n/, Potamoplankton /n/, Flussplankton /n/, h. potamoplankton, i. potamoplancton)

planktonski organizmi v nižinskem delu reke z upočasnjenim tokom

potencialna energija > energija

potreba po kisiku > biokemična potreba po kisiku, BPK

potres in preventiva (a. earthquake and prevention, f. tremblement de terre et prévention, n. Erdbeben /n/ und Schutz /m/, h. zemljotres i protivpotresna preventiva, i. terremoto e protezione)

(1) tresljaji na zemeljskem površju zaradi sproščanja notranih napetosti med skladi v zemeljski skorji; *hipocenter* je žarišče premika (v notranjosti zemeljske skorje), *epicenter* pa potresno območje navpično nad žariščem premika • moč in učinek potresa na površju merimo po 12-stopenjski Mercallijevi lestvici, sproščeno mehansko energijo v hipocentru pa z 9-stopenjsko Richterjevo lestvico

(2) potresa ali potresne katastrofe se ne da napovedati, so pa opazovanja potresov nakazala območja ogroženosti (v svetu in tudi v Sloveniji) ter so s predpisi določeni ustrezni ukrepi za varnejšo gradnjo objektov in druge priprave (civilna zaščita, rezervni viri, način obveščanja in pripravljeni evakuacijski načrti)

potrošnja > poraba

povodje > porečje

povzročitelj onesnaženja (a. polluter, f. pollueur, n. Verursacher /m/ der

Umweltverschmutzung, h. zagadivač, polutant, i. persona responsabile /causante/ del l'inquinamento)

gospodarska ali storitvena dejavnost, gospodinjstvo ali oseba, ki neposredno povzroči onesnaženje, je odgovorna za onesnaženje in posledice > PPP

pozidane površine (a. the built-up areas, f. agglomération, zone construite,

n. bebaute Bodenfläche /f/, h. pogradske površine, i. area abitata, area urbana)

zemljišča, na katerih so zgrajeni objekti s pripadajočo neposredno okolico • ugotavljajo se na podlagi geografskih in statističnih metod s podatki o objektih s hišno številko; zajeti so tudi infrastrukturni objekti (ceste, parki, zelenice, igrišča ipd.); v Sloveniji je pozidane 3 % površine, toda omrežje je razvejeno in objekti so razpršeni, kar vpliva tudi na sosednja območja

požar (a. fire, f. incendie, n. Brand /m/, h. požar, vatra, i. incendio)

ogelj, nekontrolirano razširjen v naravi ali v stavbah, ki povzroča škodo • za ogelj so potrebni primerno gorivo, kisik in netilo (vžig), nastane pa tudi s samovžigom snovi (zaradi kemičnih in toplotnih procesov); številni požari nastanejo zaradi nepazljivosti ljudi (kurjenje na prostem, odvrženi ogorki, iskrenje, ravnanje z vnetljivimi snovmi, nezgode); pomembna je protipožarna varnost (a. fire safety requirement)

PPP, a. Polluter Pays Principle, Principe Pollueur-Payeur (OECD 1975, The Rio Declaration on Environment and Development, principle 16)

mednarodno načelo, da povzročitelj onesnaženja, škode, poškodbe, nesreče ali neustreznega in nedovoljenega posega v okolje nosi vse moralne, kazenske in materialne posledice dokazane škode • nekatera onesnaženja so množična, zato država ureja te zadeve > UPP

pragozd (a. virgin /primeval/ forest, f. forêt vierge, n. Urwald /m/, h. prašuma, i. foresta vergine)

naravni gozd, ki je nastal izključno pod vplivom podnebja, tal, rastlin in živali, v katerega človek ne posega • tak gozd je trajen, se sam ohranja, obnavlja, v njem nemoteno krožijo snovi in se pretaka energija, vedno nekaj raste, se razvija in propada ter tako zaokrožuje ekološki in energijski potek življenja; največ pragozdov je na Kočevskem (Krokar, Pečka, Rajhenavski Rog idr.), na Gorjancih Trdinov vrh, Šumik na Pohorju, Bukov vrh v Trnovkem gozdu, Belinovec na Maclju in Krakovski gozd kot edini v nižini (Krška kotlina)

pravne osebe (a. legal persons, f. personnes juridiques /civiles/, n. Rechtssubjekte /m/, h. pravne osebe, i. persone giuridiche)

gospodarske družbe, zavodi, društva, organi in organizacije, ki z zakonom in vpisom v konstitutivni register dobijo status pravne osebe; ločujemo gospodarske in storitvene dejavnosti, so pa vse odgovorne za varstvo okolja

praživali (a. f. protozoa, n. Protozoen /n/, h. praživotinje, protozoa, i. protozoi)

mikroskopsko majhni enocelični organizmi • ena celica opravlja vse življenjske funkcije (bičkarji, trosovci, migetalkarji idr.); živijo v vodi ali v vlažnih tleh, lahko so tudi paraziti

prebivalstvena politika (a. demographic/al/ policy, f. démographie, études de statistique /politique/ humaine, n. demographische Politik /f/, h. populacijska politika, i. politica demografica)

celota usklajenih ukrepov in akcij za spodbujanje ali podpiranje zelenih sprememb in razvoja prebivalstva, zlasti na področjih vzgoje in izobraževanja, socialne politike ter uspešnega dela in napredovanja aktivnega prebivalstva, za pomoč zamejskim manjšinam in prebivalcem manj razvitih, težje dostopnih, oskrbovalno odmaknjenih in za obdelavo neugodnih območjih

precejnalnik (a. filter, f. filtre, n. Filter /m/, h. filter, cjedilo, prokapnik, i. filtro)

filter za ločevanje delcev iz tekočin

precejanje (a. percolating, percolation of water, filtration, f. percolation /de l'eau/, filtration, n. Perkolation /f/ /von Wasser/, Durchsickerung /f/, h. procjeđivanje, cijedenje, filtriranje, i. filtrazione, percolazione)

filtracija, filtriranje: ločevanje trdnih delcev iz tekočin s pomočjo filtra • izločanje blata iz odpadne vode

predator > plenilec

predpriprava (a. pretreatment, preparation, f. prétraitement, traitement préliminaire, n. Vorbehandlung /f/, Aufbereitung /f/, h. pripremanje, prethodna obrada, i. preparazione, trattamento preliminare)

priprava za normalni potek kakega dela (nabave, analize, priprava opreme in poučitev izvajalcev) ali postopek, ki predelavo čimbolj olajša (čiščenje surovin ali polizdelkov, flokulacija, sedimentiranje, izpiranje ali presejanje), čiščenje embalaže, načrtovanje, raziskovanje in testiranje, ukrepi za varstvo okolja in zavarovanje

pregled okoljske uspešnosti (a. environmental performance review, f. performance en matière d'environnement, n. Umwelterfolgsbericht /m/, h. pregled okolišne uspešnosti, i. revisione di efficacia ambientale)

ocena in pregled uspešnosti okoljskega dogajanja ter ukrepov odgovornih organov in uprav • okoljski komite OECD ocenjuje stanje okolja, spremembe v njem ter okoljsko politiko in upravljanje posameznih držav članic po petletnih obdobjih, in objavlja podrobna poročila *The state of the Environment*; za Slovenijo jih pripravljata ministrstvo za okolje in prostor ter Ekonomska komisija ZN za Evropo > OECD

pregled stanja okolja > okoljski pregled

pregradno jezero (a. water accumulation, dam lake, reservoir lake, f. lac artificiel, lac de barrage, lac de retenue, n. Stausee /m/, künstliche Eindämmung /f/, h. vodna akumulacija, umjetno jezero, i. accumulazione d'acqua, lago artificiale)

umetno ali zaježitveno jezero, ki nastane za pregrado • je stalna zaloga vode v rečni strugi in delno poplavnem območju vodotoka, ki se po porabi in izhlapevanju dopolnjuje s stalnim pritokom; vodo izkoriščajo vodne elektrarne, kmetijstvo, ribištvo in turizem

prehod za živali (a. animal cordon, vital corridor, f. animal cordon, point vital de passage, n. lebensnaher Durchgang /m/, h. prolaz za divljač i druge životinje, i. passo per animali, passaggio vitale)

življenjsko pomemben prehod za prostoživeče živali na prometnem omrežju, ki omogoča sicer omejeno, vendar vzdržno gibanje od bivališč do napajališč in →

krme • ustaljene poti do vode, krme in kotišč otežujejo ali onemogočajo ceste in železnice, tudi gosta pozidava na obrobju gozdov in bregovih rek, jezovi hidroelektrarn pa ovirajo gibanje rib in dostope do drstišč (rešujejo jih delno ribje steze)

prehranjevalna veriga (a. food chain, nutrient cycle, f. chaîne alimentaire, cycle des substances nutritives, cycle des éléments nutritifs, n. Nahrungskette /f/, Fresskette /f/, Nährstoffkreislauf /m/, h. prehrambeni lanac, trofički lanac, i. catena alimentare, ciclo nutritivo)

kroženje organskih snovi v naravi po zaporedju organizmov glede na njihovo prehranjevanje • prvi so *avtotrofni organizmi*, zlasti rastline, ki črpajo hrano iz mrtve snovi oziroma enostavnih organskih spojin, z rastlinami se hranijo *rastlinojedci*, ti so hrana *plenilcem*, na koncu pa so *reducenti* ali *razkrojevalci* /bakterije in glive/, ki iz mrtve snovi sproščajo enostavne anorganske spojine za avtotrofne rastline; pri tem se lahko strupene snovi kopičijo v organizmih, ki so v tej verigi uvrščeni višje

prehranjevanje (a. nutrition, nourishment, f. nutrition, nourriture, n. Ernährung /f/, Ernährungsweise /f/, h. prehranjivanje, i. nutrimento, nutrizione)

življenjski vir organizma: uživanje hrane, ki se v telesu razgradi v za življenje potrebne snovi • vse žive celice črpajo določene snovi in jih kemično pretvarjajo v nove spojine, ki so telesne sestavine

preizkus > poskus, preskus

prenos toplote (a. heat transfer, f. transfert de chaleur, transfert/échange thermique, Wärmeübertragung /m/, h. prelaz topline, i. trasmissione di calore)

prehajanje toplote od toplejšega na hladnejše telo: prenos toplote po mirujoči snovi je prevajanje toplote, prenos s tokom tekočine je *konvekcija toplote*, prenos z elektromagnetnim valovanjem po praznem prostoru ali prozorni snovi je vrsta *sevanja* • zelo pomemben pojav v naravi: prenos s Sonca na Zemljo in od tal na ozračje, v tehniki tudi prevajanje toplote skozi stene stavb; z izolacijo stavb se zmanjšuje prevajanje toplote in varčuje z energijo pri ogrevanju ali ohlajevanju (klimatiziranju) prostorov

prenos onesnaženja na daljavo > daljinsko, čezmejno onesnaževanje

preperevanje (a. weathering, soil w., f. altération, altération du sol /par les intempéries/, n. Verwitterung /f/, h. trošenje, i. alterazione)

razpad mineralov in kamnin zaradi učinkovanja fizikalnih, kemičnih in biotskih dejavnikov, ki ga pospešujejo še kisle padavine • s **preperevanjem** nastaja **preperina – tla** (a. weathered material, eluvium, f. résidu de la décomposition des roches, produits d'altération, n. Eluvium /n/, Verwitterungsmaterial /n/, h. truljenje, trošenje, raspadanje, i. azione degli agenti atmosferici, degradazione), ki je **hranivo za rastline in druge organizme; iz nanosov preperine so usedline, iz teh pa nastanejo sedimentne kamnine** > **horizont tal**

preprečevanje nesreč, katastrof (a. disaster prevention, f. empêchement de désastres, n. Katastrophenvereitelung /f/, h. sprečavanje nesreča ili udesa, i. prevenzione dei disastri)

celota ukrepov in postopkov, s katerimi se skušamo izogniti katastrofam, nezgodam, in s tem nesrečam, ki prizadenejo ljudi

preprečevanje škode (a. damage prevention, f. empêchement / prévention de dommage, n. Schadenvermeidung /f/, h. sprečavanje štete, i. prevenzione dei danni)
celota postopkov, s katerimi se neposredno ali posredno preprečuje nastajanje škode > preprečevanje nesreč

preskus strupenosti, test strupenosti (a. toxicity test/ing/, f. épreuve de toxicité, n. Toxizitätsprüfung /f/, h. test /provjera/ otrovnosti, i. test di tossicità)
obvezna metoda, določena s predpisi EPA (Okoljske agencije ZDA) in Evropske unije (Evropskega sveta) o strupih, po kateri se ugotavljajo vrste strupov, njihove količine, strupenost in učinki ter določajo obveznosti glede poznavanja in registriranja vseh novih strupenih snovi ter upoštevanja postopkov o skladiščenju, prometu in uporabi teh snovi > dinamični preskus

presnova > bazalna presnova

presnovna /asimilacijska/ zmogljivost (a. assimilative capacity, f. capacité d'assimilation de l'environnement, n. Assimilationsfähigkeit /f/, h. asimilacijski kapacitet, i. capacità d'assimilazione)
sposobnost sprejemanja snovi (imisij) ali učinkov določenih dejavnikov brez posledic za kakovost okolja

presoja okolja (a. environmental audit, f. audit de l'environnement, n. Umweltprüfung, h. ispitivanje zaščite okoliša, i. revisione ambientale)
metoda za temeljito preučitev /raziskavo/ obstoječih vplivov vseh različnih dejavnikov na naravo in okolje ter strokovna analiza /presoja/ možnih vplivov in posledic za okolje pri načrtovanem posegu v naravo

presoja vplivov na okolje (a. environmental impact assesment, vulnerability study, f. étude d'impact sur l'environnement, étude de vulnérabilité, n. Umweltschutzanalyse /f/, Umweltbelastungsanalyse /f/, h. proučevanje ekoloških uslova života, i. analisi dell'impatto ambientale)

presoja, sprejeta na podlagi poročila o vplivih načrtovanih posegov v naravo in človekovo okolje, ter ugotavljanje njihove sprejemljivosti glede na neposredne ali dolgoročne posledice za okolje - v tleh, vodovju, živi naravi in rudninskih virih, tudi posledice za zdravje in počutje ljudi • strateška / dolgoročna presoja vplivov na okolje (a. Strategic Environmental Impact Assessment – SEIA,

f. Évaluation Stratégique de l'Impact sur l'Environnement – ESIE) **temelji na izboljšanju okoljskih razmer na podlagi Nacionalnega programa varstva okolja in Strategije sonaravnega razvoja gospodarstva Slovenije** > ekološki nadzor

pretok, rečni tok (majhen/nizek, velik/visok, kritični) (a. flow, river f., low f., high f., critical f., f. courant, écoulement de la rivière, é. de basses eaux , .. hautes eaux, é. critique, h. protok, rječni, nizak, visok, kritičan p., i. flusso, corrente, acque basse, acque alte, criticità)

količina vode, ki preteče na določenem preseku v enoti časa (m^3/s) • biološki minimum oziroma ekološko sprejemljiv pretok tekoče vode je tista stalna količina in kakovost vode, pri kateri se ohranjajo vsi vodni organizmi; upoštevati je treba, da je *minimalni vodni pretok* v sušnem obdobju (a. dry weather flow)
zmanjšan tako zaradi skromnejših izvirov in pritokov kot zaradi večjega izhlapevanja vode, pri tem pa se spreminjajo tudi temperaturne razmere in je poraba kisika večja > ekološko sprejemljiv pretok

pretvarjanje energije, biološko (a. bioconversion of energy, biological conversion of energy, f. conversion bioénergétique, conversion photobiologique d'énergie, n. biologischer Energieumsatz /m/, Energieveränderung /f/ durch Umwandlungsprozesse /m/, h. biološko pretvaranje i prenos energije, i. bioconversione di energia)

pretvarjanje ene oblike energije v drugo in prehajanje v organizmu • prehajanje svetlobne (sončne) energije v kemično, toplotno ali mehansko, kemična energija prehaja v biološko uporabno energijo visokoenergijskih fosfatnih vezi, ki jo celice pretvarjajo v mehansko (delovanje mišic), v električne impulze in spojine za rast organizma; pri pretvarjanju energije nastanejo izgube, zato je treba z energijo skrbno gospodariti

preventivno varstvo okolja /npr. zraka/ (a. prevention of environmental pollution, prevention of significant deterioration (air quality standard), f. prévention de la pollution de l'environnement, p. de détériorations essentielles (standard de qualité de l'atmosphère), n. Verhütung /f/ der Umweltverschmutzung, Verhütung der Luftqualitätsstandard /m/, h. preventivna zaščita okoliša i zraka, i. prevenzione d'inquinamento dell'ambiente e dell'aria)

celota preventivnih postopkov, temelječih na opazovanju in nadzorovanju razmer, ki omogočajo preprečevanje škode v okolju • to temelji na vzdrževanju in obnavljanju opreme, ustrezni organizaciji dela in ravnanju z nevarnimi snovmi ali sredstvi, uporabi zaščitnih sredstev, usposabljanju vodilnih oseb in izvajalcev nalog, pripravljanju in uveljavljanju predpisov ter izvajanju vseh znanih zaščitnih ukrepov, da ne pride do onesnaženja okolja in poškodovanja ljudi > de lege ferenda, > okoljska politika

prevozi, transport (a. transport, f. transport, n. Transport /m/, h. transport, i. trasporto) **gospodarska dejavnost za prevažanje blaga na velike razdalje • dejavnost mora biti racionalna in opravljena na način, da ne ogroža okolja in ljudi (čim več po železnici, čim manj praznih voženj, upoštevanje prometnih omejitev, nadzor nevarnih tovorov); stroški prevozov so pomembna postavka, poleg tega pa povzročamo tudi škodo v okolju in ogrožamo zdravje**

prezimovanje > zimsko spanje, hibernacija

prezračevanje (a. aeration, f. aération, n. Belüftung, h. (pro)zračenje, i. aerazione, ossigenazione)

(1)uvajanje zraka v vodo zaradi potrebnega kisika, podobno je tudi podaljšano prezračevanje blata (a. extended aeration) zaradi zmanjšanja količine organskih snovi, zračnost tal (z rahljanjem) pa je pogoj za normalno rodovitnost;

(2) dovajanje zraka v stavbe je potrebno zaradi higienskih razlogov (osvežitev zraka v prostorih, odstranjevanje radona): normalno je potrebnih zaradi higienskih razlogov na osebo na uro najmanj 18 m³ zunanje zraka, zaradi onesnaženosti z VOC in s kajenjem pa se potreba poveča na 30 do 50 m³/h

prilagoditev novim okoljskim razmeram > aklimatizacija, adaptacija

primarna produkcija (a. primary production, f. production primaire, n. Primärproduktion, h. primarna produkcija, i. produzione di base, produzione primaria)

(1) osnovna proizvodnja organizmov, ki s foto- ali kemiosintezo proizvajajo organske snovi

(2) kmetijska, gozdarska, ribiška, rudarska proizvodnja

primarni ekosistem (a. primary ecosystem, f. écosystème primaire, n. Primärökosystem /n/, h. prvotan ili elementaran ekosistem, i. ecosistema primario) **prvotni, elementarni ali izvirni ekosistem**

prisojeno vrednotenje (a. awarded evaluation, f. évaluation adjugé, n. zuerkennene Evaluation /f/, h. pripisivano vrednovanje, i. valutazione assegnata)

metoda določitve (uskladitve) vrednosti zaradi kakovosti (tudi degradiranosti) okolja in lokacije, določitev premije za tveganje zaradi nevarnih snovi ter renta občinam zaradi nevarnih objektov (jedrska elektarna) ali regijskih deponij odpadkov

pristanišče (rečno) (a. river harbour, haven, f. port fluvial, n. Flusshafen /m/, h. riječno pristanište, i. porto fluviale)

prostor za pristajanje ladij z vsemi objekti na obrežju reke > luka (morska)

pritisk > tlak

pritisiki na okolje > obremenitev okolja, > ocena vplivov na okolje

proces v ozračju (a. atmospheric process, f. procès atmosphérique /dans l'atmosphère/, n. Reaktionen /f/ in der Atmosphäre /f/, h. procesi u atmosferi, i. processi atmosferici)

ima dve različni pojavi obliki, ki lahko sočasno učinkujeta: fizikalni procesi so gibanja zračnih mas (vetrovi) in zračni pritisk, transport onesnaževal, nastajanje in vloga oblakov, kemijski procesi pa povzročajo spremembe v kakovosti zraka in oblakov, zlasti nastajanje kislih padavin

profil tal (a. soil profile, f. profil du sol, n. Bodenprofil /n/, h. talni profil, i. profilo del suolo)

vsak tip tal ima drugačen profil, tj. navpičen presek od površja do trdne kamnine, ki ga sestavljajo različni horizonti • na površju se nabirajo organski ostanki, vrhnji *A-horizont* so obdelovalna tla (humusni rodovitni pas s koreninami rastja in talnimi organizmi), pod njim je *B-horizont*, iz katerega nastaja rodovitna plast, še globlje je zdrobljena matična podlaga *C-horizont* ali horizont razpadle matične podlage (substrat, ki ne kaže nobenih genetskih procesov), ki leži na trdni *nosilni kamnini D* > talni dejavniki, > pedološka karta

program > Nacionalni program varstva okolja

projekt (a. project, f. projet, n. Projekt /n/, h. projekat, i. progetto)

načrt za gradnjo objekta ali kompleksa, ki postane uresničljiv z gradbenim dovoljenjem, če so zasnove usklajene z urbanističnimi načrti

prokarionti (a. prokaryotes, f. procaryotes, n. Prokaryo/n/ten /n/, h. prokarioti, i. procarioti)

organizmi brez celičnega jedra in organelov (bakterije, modrozeleni cepkljivke, arhibakterije) > arheje

promet (a. road traffic and transport, water transport, railway and air traffic, passenger and goods traffic, pedestrian and cycle t., stationary t., one-way t., urban and suburban circulation, traffic jam, redirected to diversion or by-pass, by-passable traffic; f. circulation routiere, trafic et/ou transport, transport naval, maritime ou par voie navigable, trafic aérien, circulation des piétons et bicyclettes, circulation au repos, c. à sens unique, c. urbaine et de banlieu, t. arrêt, c. détournée, trafic en transit; n. Verkehr /m/, Umsatz, Absatz /m/, Verkehrswesen /n/, Strassenverkehr /m/, Luftverkehr /m/, Schifffahrt /f/, Personenverkehr und Frachtverkehr /m/, Verkehrsader /f/, Transit /m/, Durchfuhr /f/; h. saobraćaj – cestovni, vodni i pomorski, željeznički i avionski, putnički i teretni /tovarni/, pješački i →

biciklistički, stacionarni ili nepomični, gradski i prigradski, jednosmjerni, saobraćajni čep, preusmjereni s., tranzitni saobraćaj; i. traffico stradale, rete stradale, traffico marittimo, t. ferroviario, t. aereo, t. pubblico, marcapiede, pista ciclabile, t. stazionario, t. urbano a suburbano, strada a senso unico, blocco del traffico, t. in transito)

raznovrstna gibanja ljudi in transportiranje blaga, ki so del gospodarskega in družbenega dogajanja, z občutnimi posegi v okolje in vplivi, ki so koristni in škodljivi obenem • cestni promet in transport, vodni in pomorski promet, zračni ali letalski promet, potniški in blagovni p., p. pešcev in kolesarjev, mirujoči promet (parkiranje), enosmerni p., mestni in primestni p., prometni zastoj ali zamašek, preusmeritev pometja, tranzitni ali prehodni promet

prometna nesreča (a. traffic accident, f. accident de circulation, n. Verkehrsunfall, saobraćajna nesreća, i. incidente nel traffico)

posledica tehnične ali vozniške napake, ki povzroči škodo ali tudi nesrečo
> varnost

prometni hrup (a. traffic noise, f. bruit de la circulation routière, n. Verkehrslärm /m/, h. saobraćajna buka, i. frastuono del traffico)

hrup, ki nastane pri premikanju (voznjah) vozil, ladij ali letal;

hrup avtocest (a. highway noise, f. bruit de la circulation autoroutière, n. Autobahnlärm, h. saobraćajna buka na avtocestama, i. rumore della strada maestra/pubblica)

hrup, ki ga povzroča premikanje (voznje) vozil, moti prebivalce obcestnih naselij in škodi njihovemu zdravju skupaj s škodljivimi izpušnimi plini in prahom

pronicanje vode (a. percolation of water, f. percolation de l'eau, n. Perkolation /f/ von Wasser, h. pronicanje vode, i. infiltrazione)

pronicanje vode v tla, padavinske ali namakalne

prostorski plan občine (a. community or municipality space plan)

‘prostorska zasnova občine’ (PZO, v merilu 1 : 25.000) in ‘prostorski plan občine’ (PPO, v merilu 1 : 5.000) sta obvezna prostorska akta, ki ju mora imeti vsaka občina (določen je postopek priprav, sprejemanja in potrditve), vsebuje temeljne cilje in usmeritve urejanja prostora, sistem poselitve, zasnovo infrastrukturnih sistemov, zasnovo rabe prostora z razvojnimi območji naselij, urbanistične in krajinske zasnove • prostorsko planiranje in urejanje je zelo zahtevno strokovno opravilo, pri katerem je treba upoštevati različne vidike od motenja okolice, socialne učinke, funkcionalnost vsake lokalne skupnosti, skladnost okolja (gradbenega in naravnega) in pravne (tudi etične) vidike

prostorski plan Slovenije, PPS (a. space plan of the Republic of Slovenia)

po ukinitvi sistema družbenega planiranja in prehodnem obdobju (zakon 1990) vzpostavlja zakon o urejanju prostora (2002) sistem prostorskega načrtovanja za razvojno programiranje in varovanje okolja, naravne in kulturne dediščine; s planom v merilu 1 : 250.000 se določa strategija urejanja prostora v državi, zasnova prostorskih ureditev državnega pomena (sistem poselitve, posebej varovana območja) ter smernice in ukrepi za izvajanje prostorskega akta, ki ga pripravi vlada (ministrstvo za okolje in prostor) in sprejme Državni zbor RS; na podlagi PPS pa vlada sprejme ‘prostorski red Slovenije’, PRS, ki vsebuje pravila za določanje namenske rabe prostora, pravila za določanje širitve →

opremljenih poseljenih območij, pravila za prostorsko načrtovanje na območjih naravnih dobrin ter podrobnejša merila za poseganje v prostor

prostorsko planiranje /načrtovanje/ (a. regional planning, town and country planning, f. aménagement du territoire, aménagement de l'utilisation des sols,

n. Raumplanung /f/, h. prostorno planiranje, i. pianificazione dello spazio)

načrtovanje smotrne razporeditve dejavnosti glede na primernost 'prostora' z

določanjem namembnosti tal (zemljišč) izvajajo tri prostorske strokovne

discipline: regionalno prostorsko planiranje, urbanistično načrtovanje in

krajinsko načrtovanje; važna metoda prostorskega načrtovanja je *ekosistemska*

***členitev prostora*; sodobna razmerja med mestom in podeželjem označujeta**

urbanizacija z zelo razpršeno poselitvijo ter deagrarizacija obmejnih in

prometno ali razvojno odrinjenih pokrajin; zaradi neusklajenosti razvojnih

načrtov je razen zemljiških problemov marsikje pereča ogroženost vodnih

virov, obdelava kmetijskih zemljišč in urejanje okolij naselij > načrtovanje,

> raba prostora

protokol (a. protocol, f. protocole, n. Protokoll /n/, h. protokol, i. protocollo)

dokument o meddržavnem dogovoru za izvajanje katere od konvencij

Združenih narodov (OZN) ali dogovor držav kake 'regije', npr. držav ob

Sredozemskem morju (o izvajanju barcelonske konvencije iz 1976 in sprememb

2001) ali držav alpskega prostora (izvajanje alpske konvencije, Salzburg 1991),

o podnebju in varstvu zraka (kjotski protokol o izvajanju konvencije ZN o

spremembah podnebja), sporazum o Antarktiki (Madrid 1991) itd.

protozoa > praživali, mikroorganizmi

prst > tla

PTE, a. Population Total Equivalent,

vsota števila prebivalcev (P) in populacijskega ekvivalenta (PE) > PE

PVC > polivinilklorid

R

raba (a. use, f. usage, n. Brauch /m/, h. upotreba, i. uso)

stalna raba snovi ali predmetov, npr. raba energije, obnovljive embalaže (za razliko od uporabe, npr. stroja)

raba tal > pokrovnost in izkoriščenost tal

raba prostora (a. land use, f. utilisation du sol, utilisation de la terre, occupation des sols, n. Bodennutzung /f/, Landnutzung /f/, h. upotrebljivanje ili iskorištavanje zemljišta, i. uso di terreno)

(1) s prostorskim planiranjem se opredeljuje 'raba prostora'; namembnost zemljišč označuje tekoče vodeni zemljiški kataster, možnosti za lokacijo objektov ali dejavnosti na točno označenem prostoru (gradbenih in drugih parcelah) določajo prostorski in urbanistični načrti, kmetijski plan, načrti komunalne infrastrukture, poteka energovodov, posebnih (vojaških) območij • določena zemljišča so zaščitena pred posegi vanje (rezervati, zaščitene naravne znamenitosti in lokacije kulturne dediščine), so pa tudi območja, ki jih ogrožajo plazovi, poplavne vode > prostorsko planiranje, > prostorski plan ..

(2) opravljanje dejavnosti na določenem zemljišču (zazidalnem, kmetijskem, rekreacijskem, gozdnem, kraškem, na prometnem omrežju) ali na potoku, reki, ribniku, jezeru, delu obalnega morja > poseg v okolje

radar (a. radar, radio detection and ranging, f. radar, n. Radar /n/, Funkmesstechnik /f/, h. radar, i. radar, radiolocalizzatore)

naprava, ki z oddajanjem in sprejemanjem odbitih elektromagnetnih valov (radarskih 3,5 ali 10 cm) ugotavlja oddaljenost, velikost in smer gibanja kakega predmeta (letala, ladje), objekta ali oblaka (meteorološki radar) • lokacije radarjev označuje vpliv elektromagnetnega valovanja na okolje; kjer je ogroženo zdravje ljudi (poleg radarja), ni primerno lociranje teh objektov

radiacija > sevanje

radiacijski sindrom (a. radiation syndrome, f. syndrome de rayonnement,

n. Strahlungssyndrom /n/, h. radiacijski sindrom, i. sindrome di radiazione)

bolezenske poškodbe zaradi čezmerne izpostavljenosti ionizirajočemu sevanju • npr. navzea (želodčna slabost), diareja (driska), izpadanje las, hemoragija (krvavitev), vnetja v ustih in grlu, splošna oslabitev

radij, Ra (a. radium, f. radium, n. Radium /n/, h. radijum, radij, i. radium)

kemični element, radioaktivni izotop, ki nastane ob radioaktivnem razpadu urana 238 > radioaktivni izotop

radijski valovi (a. radio frequencies, f. ondes radioélectriques, n. Radiowellen, Rundfunkwellen /f/, h. radiovalovi, i. onde radio)

elektromagnetni valovi z valovno dolžino od 1 mm do 10 km, ki omogočajo prenos signalov v radio- in TV-tehniki • UKV, ultrakratki radijski valovi imajo zelo visoko frekvenco približno 100 MHz, z valovno dolžino 1 do 10 m > elektromagnetno valovanje

radioaktivni izotop, radioizotop (a. radioisotope, f. radioisotope, n. Radioisotope /n/, h. radioizotop, i. radioisotopo)

nestabilen radioaktivni element, ki se po atomski masi razlikuje od drugih oblik tega elementa (istega atomskega števila) • radioaktivni izotopi ob vsakem razpadu sevajo in so zdravju škodljivi (z razpadanjem urana nastaja radij, Ra, z razpadanjem tega pa radon, Rn, oba sta rakotvorna); izotope uporabljajo v znanstvene in medicinske namene > izotop, > radioaktivnost

radioaktivni odpadki (a. radioactive waste, nuclear waste, f. déchet radioactif, déchet nucléaire, n. radioaktiver Abfall /m/, h. radioaktivni otpaci, i. scorie nucleari) **odpadki (snovi), ki vsebujejo radionuklide v koncentraciji nad določeno mejo; nizko radioaktivni o. imajo razpolovno dobo do 30 let, visoko radioaktivni ostanki izrabljenega goriva JE so najbolj nevarni in trajni** > radioaktivni izotop

radioaktivno sevanje ozadja (a. background radiation, f. fond de rayonnement, n. Hintergrundstrahlung /m/, h. zračenje pozadine okoliša, i. radiazione d'ambiente) **radioaktivnost iz naravnih virov v tleh ali iz virov, ki jih je ustvaril človek**

radioaktivnost (a. radioactivity, f. radioactivité, n. Radioaktivität /f/, h. radioaktivnost, i. radioattività)

(1) lastnost radioaktivnih snovi, da sevajo delce ali energijo; ob spontanem razpadu atomsko jedro izseva enega ali več delcev; obstajajo radioaktivni nizi, ko elementi prehajajo drug v drugega, dokler ne postane novi element obstojen

(2) čas, v katerem polovica prvotnih radioaktivnih atomskih jeder razpade in se za toliko zmanjša sevanje, imenujemo razpolovna doba (a. radioactive half-life, f. période radioactive); **radioaktivnih razpadov je več vrst (alfa, beta, gama)** > sevanje, > sevanje gama, > izotop

radiokarbonska datacija (a. radiocarbon dating, f. datation par le radiocarbone, datation ^{14}C , n. Radiokohlenstoffdatierung /f/, Alterbestimmung mit ^{14}C , h. radiokarbonska datacija, i. datazione radiocarbonica)

določanje starosti snovi s pomočjo radioaktivnega ogljika ^{14}C

radiološka zaščita (a. radiological safety and protection, radiation safety, f. sûreté radiologique, protection contre les radiations, n. Strahlensicherheit /f/, Strahlenschutz /m/, h. radiološka sigurnost /zaščita/ i preventiva, i. sicurezza radiologica)

strokovna dejavnost, ki na podlagi spoznanj o naravnih pojavih preučuje vpliv radioaktivnih snovi in sevanja na življenje organizmov ter predlaga in po pooblastilih izvaja primerne preventivne ukrepe varstva pred sevanji

radon, Rn (a. radon, f. radon, n. Radon /n/, h. radon, i. radon)

naravni radioaktivni element, žlahtni plin, ki nastaja pri razpadanju urana (oziroma radija) • je povzročitelj pljučnega raka; nahaja se v tleh ali celo v gradbenih materialih, izloča se tudi iz drenaž in greznic ter nabira v zaprtih prostorih, zato je pomembno prezračevanje; potrebne so meritve

rakotvorna snov (a. carcinogenic agent, f. substance cancérogène, n. Karzinogen /n/, kanzerogene Substanz /f/, h. cancerogena tvar, i. cancerogeno)

snov, ki (lahko) povzroči katero od številnih vrst raka • gre za zelo razširjene in nevarne civilizacijske bolezni, ki so usodne za tretjino prebivalstva; zaradi sevanja ali učinkov škodljivih snovi se spodbujene izrojene celice nezadržno množijo in tvorijo maligne bule ali razjede, ki prevladajo in uničijo organizem

ramsarska konvencija: po iranskem mestecu Ramsar poimenovan mednarodni dogovor, sprejet 1971, o uveljavljanju mednarodne zaščite gnezdišč in počivališč /v času selitev/ močvirskih ptic (v Sloveniji na Sečoveljskih solinah, v Škocjanskem zatoku in drugod) • za izvajanje konvencije je pooblaščen UNESCO, v Sloveniji Urad ramsarske konvencije in Ministrstvo za okolje in prostor • 2. februar je svetovni dan mokrišč

ranljivost okolja (a. vulnerability of the environment, f. vulnérabilité de l'environnement, n. Umweltempfindlichkeit /f/, h. ranljivost okoliša, i. vulnerabilità d'ambiente) občutljivost narave in okolja za posege, ki spreminjajo kakovost in ravnovesje pojavov v njem • zato je potrebno izdelati 'študije ranljivosti okolja', da se z njimi opredelijo ukrepi za omejitev pritiskov na okolje ter načrtovanje in izvajanje preventivnih ukrepov > študija ranljivosti okolja

rastlinojedci (a. herbivores, phytophages, f. herbivores, n. Herbivore /m/, Pflanzenfressers /m/, h. biljojedi, i. erbivori)

fitofagi, herbivori: živali, ki se hranijo samo z rastlinami, njihovimi deli, s čimer vplivajo na sestavo rastlinske združbe, omejujejo, pospešujejo rast posameznih osebkov, razširjajo semena

rastlinstvo in živalstvo > flora, > favna

rastlinska združba (a. phytocoenose, f. phytocénose, n. Phytozönose /f/, Lebensgemeinschaft der Pflanzen, h. fitocenoza, i. fitocenosi)

taksonomsko (znanstveno razvrščena) ali **ekološko opredeljena skupina rastlin**, vezana na določeno bivališče: **fitocenoza** je naravno nastala združba rastlin na določenih enovrstnih tleh, **ruderalna rastlinska združba** pa so rastline na tleh, ki jih je spremenil človek, npr. okolica naselij, nasipine, ruševine, steptana tla

ravnovesje v naravi (a. equilibrium of nature, f. l'équilibre naturel, n. natürliches /ökologisches/ Gleichgewicht, h. ravnoteža u prirodi, i. equilibrio naturale)

dinamična uravnoteženost zgradbe in delovanja naravnih sistemov

raziskovanje (a. research, f. recherche, n. Forschung /f/, h. istraživanje, i. investigazione) načrtna opazovanja in popisovanja pojavov, analiziranje, ugotavljanje povezav in vplivov (interdisciplinarnost), sintetiziranje spoznanj in tudi ugotavljanje razvojnih trendov ali zakonitosti, izvajanje ciljnih in pogodbenih projektov • za varovanje okolja in razvoj nujna dejavnost, ki vodi od znanja in izumov ali patentov do koristnih dejanj: način delovanja v informacijski družbi znanja

razkroj (razgradnja) (a. decomposition, f. décomposition, n. Abbau /m/, h. raspadanje, i. decomposizione)

(1) **biotični razkroj** (a. biotical decomposition, f. (bio)degradation, n. Zersetzung /f/, h. raspadanje, rastavljanje, i. decomposizione/degradazione delle sostanze biotiche) spreminjanje organskih snovi v tleh in vodi s pomočjo mikroorganizmov in živalskih razkrojevalcev v mineralne snovi • te postanejo hranilne snovi za rastline

(2) **kemični proces**, v katerem ena ali več snovi razpade v enostavne molekularne oblike zaradi toplote, svetlobe, kemične ali biotične aktivnosti

(3) **bioreaktor** > bioreaktor

razkrojevalci (a. reducers, decomposers /bacteria, funghi/, destruent, f. réducteurs, n. Destruenten /m/, Reduzenten /m/, h. dekompozitori, prouzročitelji razpadanja, i. decompositori)

organizmi, ki razkrajajo odmrle rastlinske in živalske organske snovi v enostavne anorganske spojine, potrebne rastlinam za rast

raznovrstnost > biotska raznovrstnost, > pedogenetska raznovrstnost tal

razpad (v fiziki) (a. decomposition, disintegration, f. désagrégation, décomposition, n. Zerfall /m/, h. razpadanje, razbijanje elementarnih delov, i. sfacelo)

proces spremembe atomskega jedra, spontane ali umetno povzročene, pri kateri se sprostijo žarki alfa, beta ali gama > radioaktivnost

razpršeni viri onesnaževanja (a. diffuse /non-point/ sources of pollution, f. sources de pollution diffuse /non ponctuelle/, n. diffuse /nichtpunktförmige/ Verschmutzungsquellen /f/, h. raspršeni izvori zagađenja, i. sorgenti diffuse d'inquinamento)

(1) onesnaževanje iz več ugotovljivih virov, ki povzroča spontano gibanje in odlaganje delcev (trdnih, tekočin ali plinov) v okolju

(2) nedoločeni viri onesnaževanja ali tako množični, da ni mogoče določiti povzročiteljev

razpolovna doba > radioaktivnost

razstrupljanje (a. detoxi/fi/cation, f. détoxication, n. Entgiftung /f/, h. detoksifikacija, i. disintossicazione)

obdelava strupov, pri kateri se odstranjujejo strupene sestavine in zagotovi njihova varnost

razvodje (a. watershed, am. divide, f. ligne de partage des eaux, ligne de faîte, n. Wasserscheide /f/, h. razvođe, vododijelnica, i. spartiacque)

ozemlje, na katerem se z razvodnico (črto ločnico) ločujeta, razmejujeta dve porečji ali povodji

razvoj (a. development, evolution, f. développement, évolution, n. Entwicklung /f/, Evolution /f/, h. razvoj, evolucija, i. sviluppo, evoluzione)

(1) nenehno napredovanje znanosti in drugih dejavnikov, ki krepijo uspešnost gospodarstva in storitev brez škodljivih posledic v okolju, temveč vplivajo na izboljšanje okoljskih razmer za zdravo in človeka vredno življenje

(2) ekološki razvoj pomeni prepletanje vseh faz in oblik življenja, v katerem se stalno rojevajo nova bitja, se razvijajo, opravljajo življenjske funkcije in krepijo združbe, nadomeščajo izgube zaradi bolezni in plenilstva ter odmrle osebe

(3) uravnotežen razvoj je ekološko zmeren, ki ohranja obstoječe naravne vrste in njihov genetski vložek za razvoj ekosistemov ter krepi družbeno skupnost

> Nacionalni program varstva okolja

razvojne usmeritve > politika varstva okolja

razvojni dejavniki okolja (a. factors of environmental development, f. facteurs de développement de l'environnement, n. Umweltentwicklungsfaktoren /n/, h. razvojni činioci okoliša, i. fattori di sviluppo ambientale)

gospodarski, socialni in okoljevarstveni dejavniki, pri katerih se pri načrtovanju razvoja upoštevajo okoljske razmere in omejitve • gospodarski razvoj omogoča uporaba naravnih virov, produkcijskih in storitvenih dejavnikov ter →

razvojnih naložb v znanje in raziskovalno delo, tehnologijo in infrastrukturo; socialni dejavniki razvoja so aktivni prebivalci, izobraževalni in zdravstveni sistem ter znanost, ki so tudi ključni dejavniki razvoja; okoljski razvojni dejavniki so enako nezamenljivi, zlasti obnovljivi naravni viri (surovinski, energijski, hrana), vrednote okolja in preventivni ukrepi za varnost in zdravje ljudi

razvrednotenje okolja (a. devaluation of the environment, f. dévalorisation de l'environnement, n. Umweltentwertung /f/, h. obezvređivanje, devalorizacija okoliša, i. svalutazione, devalutazione d'ambiente)

bistveno poslabšanje kakovosti in vrednot okolja, pri čemer se poruši ravnovesje v njem, zmanjša njegova samočistilna ali regeneracijska sposobnost

> poškodovano okolje, > ranljivost okolja

razžveplitev, razžvepljevanje (a. desulphurization, f. désulphurisation, n. Entschwefelung /f/, h. odsumporavanje, i. desolforazione)

tehnološki postopek odstranjevanja žvepla iz goriv ali žveplo vsebujočega dima, da se zmanjša ali odpravi onesnaževanje zraka z žveplovim dioksidom • v TE Šoštanj po mokrem kalcitnem postopku

rdeči seznam (a. red data book, f. livre rouge, n. rote Liste /f/, h. crvena knjiga, i. libro rosso)

register ogroženih vrst pri > Svetovni zvezi za ohranitev narave (prej IUCN)

reaktor (a. reactor, f. réacteur, n. Reaktor /m/, h. reaktor, i. reattore)

naprava ali sistem naprav, v katerem se odvija neka, npr. kemična reakcija;

1. jedrski reaktor je del jedrske elektrarne, v kateri se lahko vzdržuje in uravnava verižna jedrska reakcija – zaradi pridobivanja energije se cepijo težka jedra jedrskega goriva in se pri tem sprošča veliko energije, nastajajo pa radioaktivna jedra > fisija, fuzija

2. reaktor s pritrjeno biomaso (a. fixed film reactor) **pa je naprava, v kateri poteka pretežni del biotskega čiščenja** > bioreaktor, biorazgradnja

recikliranje (a. recycling, f. recyclage /de l'eau, des gaz, recirculation des boues, n. Recycling /n/, Rückführung /f/, h. reciklaža, i. riciclaggio)

obdelava odpadnih snovi (tekočin, plinov, odpadkov), za ponovno uporabo kot sekundarnih surovin • lahko se s sežiganjem odpadkov in plina z odlagališč odpadkov pridobiva energija, vse z namenom, da se gospodarno ravna in nazadnje ostanek odpadkov nevtralizira, čimbolj zmanjša ter sanitarno odloži

recirkulacija vode (a. water recirculation, f. recirculation, recyclage d'un fluide (de l'eau), n. Wasserrücklauf /f/, h. recirkulacija vode, i. ricircolazione delle acque)
ponovna uporaba prečiščene tehnološke, že uporabljene vode

referenčni herbarij (a. basic reference herbarium, f. herbier scientifique destiné à l'étude, n. wissenschaftliches Herbarium, h. referencialni herbar, i. erbario di riferimento)
herbarij, ki je podlaga za določanje rastlinskih vrst

regeneracija /ekosistema, gozdov/ (a. regeneration of ecosystem, reproduction of forests, f. régénération d'écosystème, régénération/repeuplement/ de la forêt, n. Ökosystemregenerierung /f/, Waldverjüngung /f/, obnavljanje prirodnih funkcija ekosistema i šume, i. rigenerazione d'ecosistema, rimboschimento)
obnova strukture in funkcije delov ekosistema oziroma gozdov

regija (a. region, f. région, n. Region /f/, h. regija, i. regione)

večje pokrajinsko značilno območje, lahko tudi gospodarsko ali upravno (v Evropski uniji so politične entitete) s komplementarnimi lastnostmi, pomembne zaradi načrtnega skladnejšega policentričnega razvoja (povezovanje občin, ker lahko razvojno usklajujejo aktivnosti, usmerjene k določenim ciljem), urejanja prostora (prometni problemi, oskrba z vodo, pomen središč), varovanja naravne in kulturne dediščine, povezovanje strokovnih in upravnih služb

regulacije rek (a. river / streamflow regulation, f. régularisation des cours d'eau, n. Flussregulierung /f/, h. reguliranje, uređivanje korita rijeka, i. regolazione dei fiumi)

hidrotehnični posegi v vodotoke zaradi zaščite bregov pred erozijo, poplavami ali učinki hudournikov ter ob gradnjah elektrarn, mostov idr. objektov

reintrodukcija > ponovna naselitev

reka (a. river, f. rivière, n. Fluss /m/, h. rjeka, i. fiume)

večji površinski vodotok (tekoče vodno telo) > korito, rečno, > regulacije rek

rekonstrukcija > renaturacija

rekreacija (a. recreation, f. récréation, n. Rekreation /f/, h. rekreacija, i. ricreazione)

prostočasne dejavnosti za duševno, telesno sprostitev in krepitev zdravja; za to so potrebne sprehajalne in kolesarske poti, igrišča in kopališča, pa tudi usposobljeni vodniki za ogledovanje znamenitosti in pohodništvo, gornišstvo, taborništvo, konjske, vodne in druge športe • nekatere oblike so pravo tveganje (rafting, spuščanje po tesneh, drzno smučanje, jamarstvo, potapljanje, alpinizem, letalstvo in padalstvo), zato je treba zagotoviti varnost ljudi in da te dejavnosti ne povzročajo škode v okolju

rekreacijsko območje (a. recreation ground, recreational area, f. espace de récréation, région/zone de loisir, n. Sportplatz /m/, Erholungsgebiet /n/, h. rekreacijski prostor, sportski park, i. campo sportivo, campo ricreativo)

obsežnejše območje z drevjem, drevoredi, zelenicami, sprehajalnimi potmi, igrišči, ribniki, namenjeno rekreaciji

rekultiviranje (a. recultivation of land, f. récultivation, n. Rekultivierung /f/, h. obnova zemljišta, rekultivacija, i. ricoltivazione)

obnova opuščenih zemljišč, čiščenje zaraščajočih se pašnikov, ponovno pogozdovanje, očiščevanje vodnega okolja ipd. > renaturacija

relief (a. relief, f. relief, n. Relief /n/, h. relief, i. rilievo)

oblikovanost zemeljskega površja, ki vpliva na klimo, višinske rastlinske pasove in favno, gozdnatost in poseljenost pokrajine • v Sloveniji je le 3,4 % ozemlja, katerega nagib je manjši od 0,5° (prevladujejo gričevja in hribovja), 14,7 % je izrazito južnih leg in 9,2 % severnih

remediacija, ekoremediacija (a. environmental remediation, land remediation, f. assainissement de l'environnement remise en état des sols/des terres, n. Bodensanierung /f/, h. asanacija okoliša/zemljišta, i. remedio di ambiente/di suolo)

načini varovanja ali čiščenja okolja z naravnimi ali sonaravnimi ekosistemi, obnova normalne (naravne, prvotne) kakovosti in lastnosti tal /zemljišč/ • sonaravna zaščita se doseže z rastlinskimi čistilnimi objekti, z nevtralizacijo tal in razgradnjo strupenih snovi, z vegetacijskimi barierami, revitalizacijo vodotokov in ukrepi za zmanjšanje evtrofizacije > obnova poškodovanega okolja, > renaturacija

renaturacija (a. renaturing of degraded land, f. rétablissement/restauration de l'état naturel, n. Renaturierung /f/, h. obnova degradiranog površja, i. rinnovamento dell'ambiente naturale)

obnova (sanacija) prvotnih značilnosti narave in krajinske podobe degradiranega okolja • npr. zakritje gramoznic, ozelenitev peskokopov ali avtocestnih usekov, obnova gozdov ali pašnikov oziroma obdelovalnih tal, vrnitev vodotokov v prvotno stanje; ozelenitev z zemljo prekritih odlagališč odpadkov; po naravnih nesrečah skušajo vrniti pokrajini življenje, obnoviti floro in favno (a. recolonisation, f. reconstitution de la faune) > rekultiviranje

rentgen, r ali R (a. roentgen as a unit of exposure dose of gamma radiation and x-radiation, f. röntgen, unité de quantité de radiation produisant une ionisation par les rayons X, n. Röntgen X-Strahlungseinheit /f/ mit hoher Energie, die indirekt ionisierend wirkt und leicht in Körper eindringt, h. rendgen, stara jedinica doze zračenja rendgenskih i gama zraka, i. röntgen, unità di misura dell'intensità delle radiazioni X)

po SI neveljavna enota za merjenje obsevne doze rentgenskih žarkov • enota ekvivalentne sprejete doze sevanja (rentgenski žarki so oblika elektromagnetnega sevanja) je sievert, Sv (v absorbirani energiji v joulih/džulih $1 \text{ Sv} = 1 \text{ J/kg}$); podatki se navajajo v tisočinkah Sv, tj. v milisivertih, mSv (eno rentgensko slikanje pljuč je ok. 0,2 mSv, povprečna letna doza obsevanosti, ki jo dobi človek iz naravnih virov, je okoli 2 mSv); rentgen /R/ je stara enota obsevne doze sevanja, rentgen equivalent man /rem/ pa stara enota ekvivalentne doze sevanja > sevanje, > doza sevanja, > ALARA

respiracija (a. respiration, f. respiration, h. respiracija, disanje, n. Respiration /f/, Atmung /f/, i. respirazione)

dihanje: presnovni proces pri aerobnih organizmih – rastlinah in živalih • organske snovi v celicah se razgrajujejo v enostavnejše spojine, porablja se kisik in sprošča ogljikov dioksid

restavriranje (a. restoration, f. restauration, n. Restauration /f/, h. restauracija, obnova, i. restaurazione)

obnova, vzpostavljanje prešnjega stanja, objektov ali grajenega okolja, v naravnem okolju vrnitev življenja po nekdanji naravni podobi in ekosistemu > revitalizacija

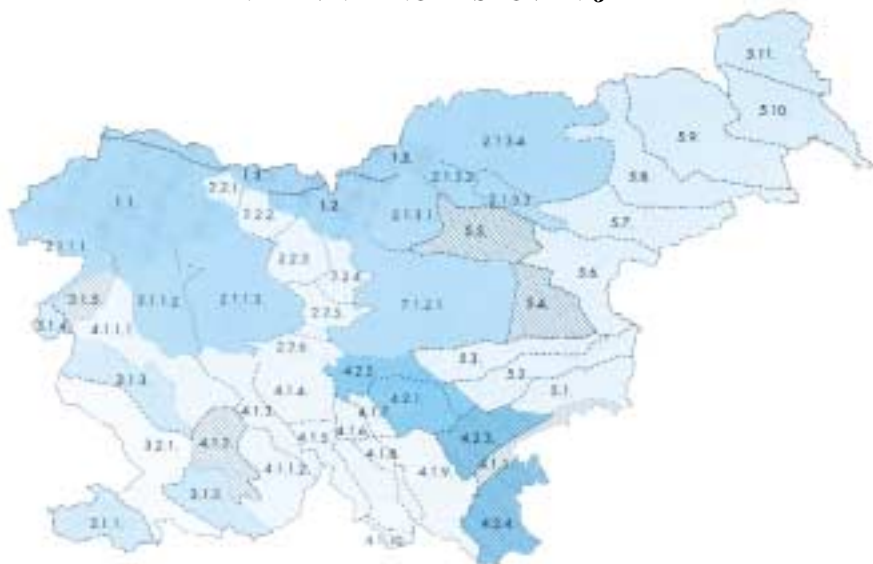
resursi > naravni viri, > naravna dobrina

retencija (a. retention or retarding basin, catchment area, floodplain, surface detention, f. rétention, r. superficielle, bassin de retenue, n. Wasserretention /f/, Rückhaltbecken /m/, Gebietspeicherung /m/, h. retencija za zadržavanje vode radi sprečavanja poplave, i. ritenzione idrica, il trattenere)

(1) suhi zadrževalnik poplavne vode: naravno zemljišče ali umetno zajezeno območje, na katerem se zadrži padavinska voda ali visoka voda reke, da ne poplavlja naselij, grajenih objektov ali polj

(2) večja zaježitev /akumulacija/ vode, ki se izkorišča za energetske ali za melioracijske potrebe > zadrževanje vode, > zaježitev

NARAVNE ENOTE SLOVENIJE

- 1 ALPE : 1 Julijske, 2. Kamniško-Savinjske, 3 Karavanke
 2.1 PREDALPСКА HRIBOVJA: 1.1 zahodno, Beneško - Slovensko in Tolminsko,
 1.2 Cerkljansko-Idrijsko,
 1.3 Škofjeloško in Polhograjsko, 2.1 Posavsko, 3.1 Zgornja Savinjska dolina,
 3.2 Velenjska kotlina,
 3.3 Vitanjske Karavanke, 3.4 Pohorsko Podravje
 2.2 LJUBLJANSKA KOTLINA: 1 Dežela in Blejski kot, 2 Dobrave, 3 Kranjsko -
 Sorško polje,
 4 Bistriškaravan, 5 Ljubljansko polje, 6 Ljubljansko barje
 3 SLOVENSKO PRIMORJE: 3.1 flisne regije - 1 Koprsko primorje, 2 Brkini z
 dolino Notranjske reke,
 3 Goriško polje in Vipavska dolina, 4 Goriška brda, 5 Spodnja Soška dolina
 3.2 kraška regija - 1 Kras
 4 DINARSKA PLANOTE: 4.1 - dinarske planote, 1.1 Nanos, Hrušica, Trnovski
 gozd in Bavšice,

- 1.2 Javorniki in Snežnik, 2 Pivka, 3 Notranjsko podolje, 4 Krmsko višavje, 5
 Bloško - Potočanska
 planota, 6 Velikolaščanska pokrajina, 7 Dobro polje, 8 Ribniško - Kočevska
 dolina, 9 Ribniško - Kočevsko
 gorovje, 10 Dolina gornje Kolpe in Čabranke, 11 Gorjanci
 4.2 - nizke dinarske planote: 1 Suha krajina, Dolenjsko podolje s Turjaško
 pokrajino,
 3 Novomeška pokrajina, 4 Bela Krajina
 5 SUBPANONSKA SLOVENIJA: 1 Vzhodna Krška kotlina, 2 Krško in Bizeljsko
 hribovje, 3 Mirenska dolina in
 Senovsko podolje, 4 Kozjansko hribovje, 5 Celjska kotlina, 6 Voglajnsko -
 Sotelska Slovenija,
 7 Haloze in Dravinjske gorice, 8 Dravsko - Ptujsko polje, 9 Slovenske gorice,
 10 Pomurska ravnika, 11 Goričko

revitalizacija (a. revitalisation, f. revitalisation, n. Revitalisierung, h. revitalizacija, i. rivitalizzazione, vivificazione)

ponovna vrnitev življenja in ekološkega ravnotežja v okolje, funkcionalna obnova, npr. obnovitev zgradbe in funkcije vodnega in obvodnega biotopa, tudi močvirja, katerega osušitev je porušila normalno kroženje vode > restavriranje

revizija > presoja okolja

rezervat (a. reserve, f. réserve, n. Reservat /n/, h. rezervat, i. riserbo, riservatezza)

z odlokom zavarovano območje z znamenitostmi, kjer velja poseben varstveni režim • tudi ribiške gojitvene vode in druga zaščitena območja

rezidij (a. residue, f. résidu, n. Rückstand /m/, h. talog, reziduum, i. residuo)

nesprijeti (neconsolidirani) in delno prepereli rudninski ostanki npr. po destilaciji, ki se posedejo na dno (usedlina) • smejo se odlagati v okolje po določeni obdelavi (nevtalizaciji, razkuženju)

rezistenca (a. resistance, f. résistance, n. Resistenz /f/, h. Widerstandsfähigkeit /f/, h. rezistencija, odpor, odupiranje, i. resistenza)

prirojena ali pridobljena odpornost organizma proti infekcijam ali strupom • odporni postajajo tudi mikroorganizmi proti zdravilom (antibiotikom) in drugim sredstvom

režim varovanja > rezervat, > naravni park

ribe (a. fishes, f. poissons, n. Fische /m/, h. ribe, i. pesci)

vodne živali, ki dihaajo s škrgami in se premikajo s plavutmi • so bioindikatorji kakovosti vode (postrvi, sulec in lipan se umikajo iz onesnaženih voda); lahko so nevarna hrana, če imajo v organih in tkivih težke kovine (živo srebro v Idriji)
> bolezen minamata

ribnik (a. fish pond, f. étang poissonneux, vivier, n. Teich /m/, Weiher /m/, h. ribnjak, i. peschiera, vivaio)

naravni manjši in plitvejši vodni ekosistem z raznovrstnimi rastlinskimi in živalskimi združbami in spreminjajočimi se okoljskimi dejavniki • številni ribniki so nastali po izkopavanju gline in peska; važno je, da imajo dotok čiste vode

ribonukleinska kislina, RNK (a. ribonucleic acid, RNA, f. acide ribonucléique, ARN, n. Ribonukleinsäure, h. ribonukleinska kiselina, RNK, i. acido ribonucleico)

nukleinska kislina, ki sodeluje v vlogi posrednika v deoksiribonukleinski kislini

rimski klub (Club of Rome)

mednarodno združenje znanstvenikov raznih strok, ki ga je 1968 ustanovil Aurelio Peccei • njegova ekološka frakcija je 1972 objavila knjigo *Meje rasti* (a. *The Limits of Growth*) in pozneje še več študij, v katerih opozarjajo, da je ekonomska rast človeštva omejena s končnostjo naravnih virov planeta Zemlja; znanstveniki razčlenjujejo prepad med razvitim in nerazvitim delom sveta ter negospodarno izkoriščanje in uničevanje naravnih virov in dobrin; leta 2002 opozarja, da nastaja družba znanja in sonaravnega trajnostnega razvoja, ki bo uresničena le, če bo odpravljena revščina, ohranjena pa kulturna in jezikovna identiteta ter različnost kot temeljna človekova pravica

riodejaneirska konferenca (a. Rio Conference): **konferenca ZN** (a. Earth Summit) o okolju in razvoju junija 1992 v Riu de Janeiru, ki je sprejela konvenciji o podnebjju in o biotski raznovrstnosti ter Agendo 21 z napotili za varovanje narave na Zemlji in človeštva

rjave alge, razred: *Phaeophyceae* (a. algae *Phaeophyceae*), večcelične morske alge, ki se občasno spomladi in poleti zelo razmnožijo v obalnem morju in v stoječih vodah ('cvetenje alg', a. algal bloom) ter naberejo v sluzasto plavajočo plast na vodi • pozneje propadejo, gnijejo in se usedajo na dno, kjer uničujejo življenjski prostor drugih organizmov > evtrofikacija, > cvetenje alg

rudarstvo (a. mining and quarrying, f. industries extractives, exploitation minière, n. Bergbau /m/, Bergwesen /n/, h. rudarenje, rudarstvo, i. estrazione di minerali, industria mineraria)

gospodarska dejavnost za pridobivanje rud, drugih rudnin, premoga • v Sloveniji razen premogovništva podzemnega rudarjenja ni več (zaprtje rudnikov urana Žirovski Vrh, živega srebra v Idriji ter svinca in cinka Mežica), so pa nešteti kamnolomi, peskokopi, glinokopi in gramoznice; neredko v opuščenih kopih nastajajo nelegalna odlagališča odpadkov, ki ogrožajo vire pitne vode, na okolje pa vplivajo tudi apnenice, cementarne in asfaltna baze ruderalna fitocenoza > rastlinska združba

ruralen (a. rural, f. rurale, n. ländlich, h. ruralan, seoski, i. rurale)

kmečki, podeželski, vaški, (neurbani)

S

sadra (a. gypsum, f. gypse, n. Gips /m/, h. sadra, i. gesso)

mineral kalcijev sulfat, ki z žganjem postane bel prah, pomešan z vodo pa se nato strdi (mavec, alabaster) • sadra nastaja kot odpadke pri mokrem odžvepljevanju plinov s kalcitom, podobno še fosfor vsebujoča in druge vrste sadre v industriji, ki se le deloma lahko izkoristijo v cementarnah

saje (a. soot, f. suie, n. Russ /m/, h. čađa, i. fuliggine)

črn prah, amorfni ogljik, nastaja pri gorenju ob premajhni količini kisika (nepopolno zgorevanje) in pri termokemičnih procesih snovi, ki vsebujejo ogljik; saje nastajajo tudi v izpušnih plinih dizelskih motorjev zlasti težjih vozil • uporabne so kot industrijska surovina, kot trdni delci v zraku pa so lahko zaradi adsorbiranih škodljivih snovi nevarni za dihala (tudi rakotvorni, mutageni)

saliniteta (a. salinity, saltiness, f. salinité, n. Salzgehalt /n/, Salinität /f/, h. salinitet, slanost, slanoća, i. salinità)

slanost: lastnost tekočine glede na količino raztopljenega natrijevega klorida v njej • natrijevega klorida (soli) je v morski vodi 2,7 % do 3,5 %

salmonele (a. salmonellas, f. salmonelles, n. Salmonellen /f/, h. salmonele, i. salmonelle)

bakterije iz rodu *Salmonella*, med katerimi so povzročitelji tifusa in enteritisa • salmoneloze se z okuženim mesom prenašajo tudi z živali na človeka

salmonidi > lososi

samočistilna sposobnost narave (a. self-protective capacity of nature, f. capacité défensive de la nature, n. biologische Selbstreinigung /f/, h. sposobnost prirode za samoočiščevanje, i. capacità autopulente della natura)

sposobnost narave, da brez zunanjih (umetnih) vplivov razgradi snovi, ki jo onesnažujejo

sanacija (a. restoration /of contaminated sites, of water body, of biosphere/,

f. restauration, assainissement /des eaux/, remise en état, n. Sanierung /f/ /des Gewässers oder einer Altlast/, Wiederherstellung /f/, Restaurierung /f/, h. sanacija onečiščenog zemljišta ili vodnog bazena, i. restaurazione di luogo contaminato)

odstranitev onesnaževal in preprečevanje delovanja povzročitelja ter obnova površja (a. recovery of landscape with flora and fauna restoration) **po podobi pred razvrednotenjem (degradacijo)** > rekultiviranje, > renaturacija

sanitacija (a. sanitation, f. assainissement, n. Sanierung /f/, h. sanitacija, i. provvedimenti sanitari, sanificazione)

čiščenje, higiensko vzdrževanje /sterilnosti/ površin, predmetov in prostorov ter vzdrževanje razmer, da ne ogrožajo zdravja ljudi in okolja

sanitarna sečnja (a. sanitation removal of trees, f. abattage sanitaire des arbres, n. sanitärer Holzschlag /m/, h. sanitarna sečnja drveća, i. abbattimento sanitario e rimozione degli alberi infetti)

posek okuženega, z insekti napadenega, poškodovanega ali podrtega drevja

sanitarna voda (a. black water, f. eaux noires, eaux usées sanitaires, n. Schwarzwasser /n/, h. sanitarna voda, i. acqua sanitaria/igienica)

voda zlasti za splakovanje stranišč

sanitarno odlagališče odpadkov (a. sanitary landfill /site/, controlled landfill, f. décharge contrôlée, lieu d'enfouissement sanitaire (Canada), n. Deponie /f/, h. sanitarni deponij, odlagalište, i. discarica sanitaria a interrimento)

sanitarna deponija odpadkov: urejeno odlagališče nenevarnih odpadkov na prirejenem prostoru z neprepustno podlago, zajetjem izcedne vode in plina, ki se po utrjevanju prekrije s tlemi /humusom/ in na napolnjenih delih zatravi

saprobiološka analiza vode (a. water saprobic analysis, f. analyse saprobe de l'eau, n. saprobiologische Gewässergüteanalyse /f/, h. saprobiološka analiza vode, i. analisi saprobiologica d'acqua)

ekološka metoda za določanje kakovosti vode s pomočjo indikatorskih vrst in združb > saprobne stopnje

saprobionti (a. saprobiont, saprobe, f. saprophages, n. Saprobien /n/, h. saprobionti, i. saprobi, batteri o funghi saprofaghi)

heterotrofni organizmi, ki se prehranjujejo z razkrajajočimi se rastlinskimi in živalskimi ostanki (gliste, deževniki, mehkužci in ličinke nekaterih žuželk)

saprobne, saprobiotične stopnje (a. saprobic system, s. classification, f. système des saprobies, n. Saprobiensystem /n/, h. saprobna klasifikacija, i. sistema /metodo/ di classificazione saprobiotica)

stopnje v razvrstitvi voda glede na organsko onesnaženost, pri čemer je izhodišče primernost za življenje določenih organizmov v njih • to so:

I. oligosaprobna stopnja /neobremenjena voda/, II. betamezosaprobna s. /obremenjena voda, potrebna čiščenja in dezinfekcije/, III. alfamezosaprobna s. /bolj onesnažena voda, za tehnološko rabo le pogojno uporabna, če je brez strupov/, IV. polisaprobna stopnja /zelo obremenjena, okolju škodljiva voda/; III. in IV. stopnjo je treba odpraviti > kakovost vode

saprofiti (a. saprophytes, f. saprophytes, n. Saprophyten /mpl/, h. saprofiti, i. saprofita) **gniloživke: mikroorganizmi (bakterije in glive) in heterotrofne rastline, ki z razkrajanjem odmrlih organskih ostankov sproščajo hranilne snovi za prehrano primarnih producentov**

SAZU, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, najvišja nacionalna znanstvena in umetnostna ustanova, Ljubljana, ima odbor za trajnostni razvoj, znanstveno in raziskovalno delo je organizirano v inštitutih ZRC SAZU • pri SAZU obstaja tudi Svet za varovanje okolja

sečnina (a. carbamide, urea, f. carbamide, urée, n. Karbamid /n/, Harnstoff /m/, h. karbamid, urea, mokračevina, i. carbammide, urea)

karbamid, urea: brezbarvna kristalna snov v seču

sediment > usedlina

sekundarne surovine (a. secondary raw materials, reusable waste materials, f. matières secondaires, déchets récupérables, n. wiederverwendbare Abprodukte /n/, Sekundärrohstoffe /m/, h. sekundarne sirovine, i. materiali grezzi secondari)

ostanki iz predelave surovin oziroma izdelkov ali odpadki, ki se lahko ponovno uporabijo kot surovine ali energetski viri, s čimer se zmanjša količina odpadkov za odlaganje

sekundarni ekosistem (a. secondary ecosystem)

ekosistem, nastal zaradi človekove dejavnosti, npr. v zaježitvenih bazenih, gozd s spremenjenim sestojem drevja, npr. spodbujanje rasti iglavcev v naravnih mešanih gozdovih

sekundarni učinki > stranski učinki

sekundarno bivališče (a. weekend house, second home, f. résidence secondaire, n. sekundäres Heim /n/, h. kuća za odmor, vikendica, i. seconda casa, un'altra casa)
drugotno bivališče, počitniško stanovanje

senzitiven (a. sensitive, f. sensitive, n. sensitiv, leicht reizbar, h. senzitivan, i. sensibile)
(pre)občutljiv, lahko spremenljiv; *senzitivna analiza* (a. sensitivity analysis) je analiza občutljivosti (okolja, narave) in upoštevanje različnih ocen pri končnipresoji vplivov na okolje

senzor (a. sensor, detector, f. détecteur, n. Messfühler /m/, h. senzor, čulo, osjetilo, i. sensore)

tipalo: instrument, občutljiv za fizikalne, kemijske ali biotične učinke in tudi za okoljsko onesnaženje, npr. na določene aerosole in dim, kemijsko iluminiscenco, sevanja, električno napetost, toplotne spremembe, gibanja, medicinske pojave

sepsa (a. sepsis, f. état septique, n. Sepsis /f/, h. sepsa, i. sepsi)

nevarna zastrupitev z mikroorganizmi, ki pridejo v kri

septična cisterna, s. greznica (a. septic tank, privy vault, f. digesteur, bac de digestion, n. Faulgrube /f/, h. septična cisterna, s. kloaka, i. fossa settica)

jama ali cisterna s komunalnimi odplakami (okuženimi tekočimi odpadki)

sevanje (a. /ir/radiation, radiancy, f. radiation, rayonnement, n. Strahlung /f/, h. zračenje, i. radiazione, irraggiamento)

oddajanje elektromagnetnih valov ali delcev, katerega glavni vir je Sonce (iz jedrskih reakcij): rentgenska svetloba, nestrok. rentgenski žarki: kratkovalovno elektromagnetno valovanje (odslej e. v.); ultravijolična svetloba: e. v. z valovno dolžino med rentgensko in vidno svetlobo; vidna svetloba: e. v. z valovno dolžino med 400 in 700 nanometri; infrardeča svetloba: dolgovalovno e. sevanje; radioaktivno sevanje: ionizirajoče sevanje radionuklidov; sevanje alfa (α) iz atomov urana in radija ali helija; sevanje beta (β): jedrsko sevanje pozitronov (iz atomskih eksplozij), sevanje gama (γ): najbolj nevarno e. sevanje > sevanje gama, > radioaktivnost

sevanje alfa (α) (a. alpha radiation, emission of alpha rays, f. rayonnement α -alpha, flux de particules α -alpha, n. Alpha-Strahlung /f/, α -Ausstrahlung /f/, h. alfa zračenje, α radijacija, i. radiazione dei raggi alfa, radiazione delle particelle α)

sevanje delcev alfa - hitrih helijevih jeder (dvakrat ioniziranih helijevih atomov) pri naravnem razpadanju radionuklidov, lahko poškodujejo človekovo kožo, z vdihavanjem pridejo v pljuča ali želodec in lahko povzročijo raka; pozorni moramo biti na prisotnost plina radona > radon, > sevanje

sevanje gama (γ) (a. gamma radiation /rays/, f. rayonnement gamma, n. Gammastrahlung /f/, h. gamma zračenje, i. gamma radiazione /irraggiamento/) je elektromagnetno valovanje z valovno dolžino manjšo od 0,01 nanometra (z veliko energijo), ki ionizira snov in povzroča radiološke poškodbe • zaradi velike prodornosti (preseva ves organizem) je človeku in drugim živim bitjem zelo nevarno > elektromagnetno valovanje, > sevanje

seveške smernice (Seveso Directive ES 1891) **zavezujejo industrijo, da ob upoštevanju predpisov za ravnanje z nevarnimi snovmi obvešča oblastne organe, zaposleno osebje in lokalno prebivalstvo o nevarnih kemikalijah in preventivi**

sežigalnica (a. incinerator – catalytic, thermal, waste-to-energy , f. incinérateur - catalytique, thermique, produisant de l'énergie à partir de déchets, n. Verbrennungsanlage /f/, h. uređaj za spaljivanje odpadaka, i. inceneritore) **naprava /peč/ za sežiganje odpadkov pri visokih temperaturah in energetski objekt**

sežiganje (a. burning, combustion, incineration, f. brûlage, combustion, incinération, n. Verbrennung /f/, Müllverbrennung /f/, h. incineracija, spaljivanje, i. incenerimento, combustione)

uničevanje (zgorevanje) snovi v pečeh: sežiganje odpadkov, pri katerem ostanejo negorljive snovi (posebni odpadki) in se izloča CO₂

sfagnet > šotni mahovi

silicij, Si (a. silicic, f. silicium, n. Silizium /n/, h. silicij, i. silicico)

kemični element, metaloid, ki je v naravi le v organskih spojinah • zelo majhni delci monokristala silicija se uporabljajo za čipe v elektronski tehniki

silikati (a. silicates, f. silicates, n. Silikate /n/, h. silikati, i. silicati)

najpomembnejša mineralna skupina, ki gradi 80 % kamnin Zemljine skorje: magmatske in metamorfne ter del sedimentnih kamnin • dovezetnejše so za onesnaževanje okolja od karbonatnih, vode s teh kamnin pa so splošno mehke

silikon, Si (a. silicone, f. silicone, n. Silikon /n/, h. silikon, i. silicone)

silikoni so organosilicijeve spojine, v katerih so silicijevi atomi spojeni z atomom kisika • lahko so olja, smole ali kavčuku posobne snovi (npr. silikonski kit), temperaturno so zelo obstojni, netopni v vodi, odporni tudi proti kislinam in bazam ter so dobri električni izolatorji

silikoza (a. silicosis, f. silicose, n. Silikose /f/, h. silikoza, i. silicosi)

poklicna pljučna bolezen zaradi vdihavanja silikatnega prahu • rudarska astma ali pljučna jetika, ki prizadene tudi nekatere druge poklice in podobno ogroža zdravje

simbiont (a. symbiont, f. symbiote, n. Symbiont /m/, Lebewesen in Symbiose, h. simbiont, i. simbiote)

organizem, ki živi v simbiozi (v sožitju) med različnimi rastlinskimi in živalskimi organizmi (v dobro vseh) > cianobakterije

simbioza, sožitje > simbiont

sinantropi (a. synanthrops, f. synanthropes, n. Synanthropen /m/, h. sinantropski organizmi, i. sinantropi)

organizmi, ki živijo s človekom, vezani na njegova bivališča, so od njih odvisni, vendar jih človek ne goji (pleveli, navadni lapuh, pasja kamilica, bolhe, uši, molji, pajkovci, miši in podgane, lastovke, kavke, štokrlje)

sinekologija (a. synecology, f. synécologie, n. Synökologie /f/, h. sinekologija, i. sinecologia)

veja ekologije, ki preučuje rastlinske ali živalske osebe, njihove populacije in združbe, vključno s kopenskimi ekosistemi, biološkimi vidiki oceanografije ter z učinki človekovih vplivov na ekosisteme

sinergizem (a. synergism, combination effect, f. synergisme, effet synergique /coopératif/, n. Synergismus /m/, h. sinergizam, i. sinergismo)

skupno učinkovanje več organov, snovi ali pojavov, ki je drugačno, večinoma močnejše od učinkovanja posameznega dejavnika • součinek več organov ali mišic v telesu, sodelovanje več snovi ali pojavov (mešanje onesnaževal ali več različnih zdravil ter zdravil ob uživanju alkoholnih pijač itd.)

sintaksonomska enota (a. syntaxonomic unit, f. unité de syntaxonomie, élément de s., n. syntaxonomische Einheit /f/, h. sintaksonomska jedinica, i. unità di sintassonomia)
vsaka od enot v fitocenološkem sistemu: razred, red, zveza, asociacija

sistem (a. system, f. système, n. System /n/, h. sistem, i. sistema)

skupina po naravnih zakonitostih ali strokovnih smotrih povezanih enot, ki sestavljajo sklenjeno celoto: ekosistem, gorski sistem, prometni, energetski, raziskovalni, izobraževalni, upravni, davčni itd. sistem • kar je z vidika varovanja okolja pomembno, ker je mogoče zagotoviti usklajevanje pri preučevanju in reševanju okoljskih problemov na interdisciplinarni in medsektorski osnovi

sistemska analiza (a. systems analysis, f. analyse/recherche de systèmes, n. Systemanalyse /f/, h. analiza sustava, i. analisi dei sistemi)

raziskava o funkcionalnosti in učinkovitosti sistema, o njegovih komponentah ali podpornih sistemih ter pogojih njegovega delovanja

sistem varovanja okolja > politika varstva okolja, > varstvo narave, > varstvo okolja

sito (a. sieve, f. tamis, n. Sieb /n/, h. sito, i. setaccio, staccio)

naprava (z majhnimi odprtini) za sejanje, tudi za odstranjevanje netopnih delcev ali odpadkov iz odpadne vode

skladnost (a. accordance with standards of environment, f. ajustement avec les standards de l'environnement, n. Anpassung /f/ an die Umweltqualität /f/, h. uskladenost pojava sa zahtjevima o kakvoći okoliša, i. adattamento alla qualità d'ambiente)

ujemanje opazovanih vrednosti (stanja, gibanja, pojava) z določili, da dejavnosti ali posegi v okolje ne povzročajo škode naravi, okolju ali ljudem ali krnijo naravne vire (sonaravno ravnanje)

skrajnostni organizmi, ekstremofilni organizmi (a. extreme organisms, f. organismes extrêmes, h. ekstremofilni organizmi, i. organismi estremi)

organizmi, ki živijo v okolju s skrajnimi fizikalno-kemičnimi značilnostmi:

acidofili: organizmi v okolju s skrajno nizkimi vrednostmi pH, v kislih vodah ali v želodcu; **alkalofili:** o. v okolju s skrajno visokimi vrednostmi pH, v karbonatnih vodah; **barofili:** o. v velikih morskih globinah z visokimi hidrostatskimi tlaki; **halofiti:** o. v skrajno solnatem okolju; **hipertermofili:** o. v okolju s temperaturo nad 100°C > mikroorganizmi

smernica Evropske unije (a. EU directive - relating to ..., f. Directive du Conseil/UE ...) obvezujoče napotilo za ravnanje, ki ga članicam Evropske unije predpisuje Svet ministrov EU • npr. Seveso Directive 1982 (o preventivi pred velikimi nesrečami v industriji), Council D. 1991 on hazardous waste (o nevarnih odpadkih) itd.

smetnjak (a. garbage container/can, f. récipient à ordures, boîte à ordures, n. Abfallbehälter /m/, h. kanta za smeće /otpatke, i. cassonetto per rifiuti)

posoda ali zabojnik za zbiranje (gospodinjskih, hišnih) odpadkov

snežnica > padavinska voda

snov (a. material, substance, f. matière, substance, n. Stoff /m/, Materie /f/, h. tvar, i. materia)

1) **materija, tvar/ina/**, ki se nahaja v obliki atomov (osnovnih gradnikov snovi), molekul (sestavljenih iz več atomov) in ionov (pozitivnih kationov ali negativnih anionov, tj. materialnih delcev z električnim nabojem) in pojavlja v treh agregatnih stanjih: plinastem (g), tekočem (l) in trdnem (s)

(2) **čista snov** je element, ki ga s kemijsko reakcijo ne moremo pretvoriti v enostavnejšo snov • znanih je več kot 100 elementov, od katerih je 92 naravnih, drugi so umetni (nastali z jedrskimi reakcijami)

socialna struktura populacije (a. social structure of population, f. structure sociale de la population, n. Sozialstruktur /f/ der Gesamtheit /f/, h. socialna struktura populacije, i. struttura sociale della popolazione)

prebivalstvo glede na gmotni položaj, mesto v družbi • populacijo sestavljajo različni posamezniki in skupine, med katerimi so povezave in hierarhija odvisnosti; na odnose med njimi vplivajo: številčnost in gostota naselitve populacije, zunanji dejavniki (značilnosti okolja, podnebne razmere, oskrba z vodo in hrano), starost, reprodukcijska sposobnost vrste in čas > socialni, človeški kapital

socialni, človeški kapital (a. general human capital)

sposobnost skupnega delovanja vseh družbenih dejavnikov določenega okolja, ki ga opredeljuje demografska struktura, t. i. **človeški kapital**, to so ustvarjalne sile in znanje, s katerim razpolaga skupnost, ter **moralni kapital** kot ugled in zaupanje, ki temelji na pravnih odnosih med ljudmi in na etiki • sposobnost skupnega delovanja sestavljajo socialne izmenjave med posamezniki, socialne storitve, vzorci ravnanja, socialne upravičenosti ipd. > okoljski kapital

solna kislina > klorovodikova kislina

somestje (a. conurbation, conglomeration, f. conurbation, grande agglomération, n. Ballungsgebiet /n/, h. konurbacija, velika urbana cjelina, i. conurbazione)

širše urbanizirano območje, v katerem je več urbanih središč, ali tudi širše območje, na katerem so bivalna, gospodarska in rekreacijska območja • takšna somestja so: kot **urbane aglomeracije** /z delitvijo funkcij med njimi/ npr.

Jesenice – Radovljica – Bled, Koper – Izola – Piran – Sežana, kot zraščene urbane aglomeracije ali **konurbacija** Ljubljana – Medvode – Domžale – Kamnik – Vrhnika – Grosuplje

sonaraven (a. naturally harmonized, f. naturellement harmonieux, n. naturgemäß, h. prirodno, sukladno, i. secondo l'ordine della natura)

ki ohranja naravo, je uravnotežen z okoljem in tudi dolgoročno razvojno usklajen > sonaravna tehnologija, > sonaravni trajnostni razvoj

sonaravna tehnologija (a. sustainable technology /s. agriculture, s. transport, s. use of energy/, f. technologie viable/durable /agriculture ou transport écologiquement viable, utilisation durable de l'énergie/, n. umweltfreundliche Technologie /f/, h. tehnologija brez rizika i opasnosti po okoliš, i. sostenibile tecnologia)

okolju nenevarna, ker pa obstaja tako kot naselja in ljudje, obremenjuje okolje, vendar so njeni materialni, energijski, prometni in drugi tokovi takšni, da okolju ne škodijo (čeprav ga spreminjajo) in ne ogrožajo ljudi • sonaravna tehnologija prispeva k življenju in razvoju, zato jo potrebujemo in se tudi razvija z novimi znanstvenimi dognanji in dosežki > sonaravni trajnostni razvoj

sonaravni trajnostni razvoj (a. sustainable development, f. développement durable, n. fortbestehende/nachhaltige Entwicklung /f/, h. održivi razvoj, i. sviluppo sostenibile)

uravnotežen sonaravni razvoj z ustreznimi proizvodnimi in storitvenimi dejavnostmi, ki hkrati omogočajo ohranitev ekosistemsko stabilne in biotično raznovrstne narave, izboljšanje človekovega okolja, krepitev ljudskih in materialnih ustvarjalnih zmogljivosti ter zagotovitev primerne blaginje prebivalstva in skupnosti, kar vse naj bo materialna in kulturna dediščina tudi za zanamce • takšna vizija okoljske, gospodarske in socialne usklajenosti je vodilo za vse dejavnosti in ljudi, da prispevajo k razvoju skupnosti in obče blaginje, kar zagotavlja možnosti za ugodne življenjske razmere tudi v prihodnje • ekonomska teorija označuje strategijo trajnostnega ohranjanja narave tudi kot *ekološko trajnost* (a. strong ecologic/ecosystemic sustainability) oziroma kot *ekosistemsko odpornost*, ki omogoča, da se v primerih kratkotrajnih zunanjih šokov narava sama obnavlja

speleobiologija (a. speleological biology, f. biologie spéléologique, n. speläologische Biologie /f/, h. speleobiologija, i. biologia speleologica)

veja biologije, ki preučuje organizme, živeče v podzemeljskih jamah, vodah, okoljih • živali, ki so prilagojene življenju brez svetlobe v podzemlju, imenujemo *stigobionti*

spomenik > naravni spomenik

spreminjanje podnebja (a. climatic alteration, climatic changes, f. changement climatique, n. Wetterwandlung /f/, h. postupno mjenjanje klime, i. cambiamento climatico)

postopno spreminjanje podnebja (klime, temeljnih vremenskih značilnosti), ki nakazuje verjetno spreminjanje podnebja na Zemlji zaradi naravnih vzrokov • zaradi učinkov toplogrednih plinov in motenj Sončevega sevanja, sprememb v morjih ter sprememb razmerja med poraščenim in puščavskim površjem pa so razlike postale občutnejše v prejšnjem stoletju in se nadaljujejo; konferenca ZN v Riu de Janeiru 1992 je sprejela konvencijo o podnebnih spremembah • 15. maj je dan podnebnih sprememb > klima, > klimatologija, > kjotski protokol

spremljanje stanja okolja (a. monitoring, f. surveillance ou observation (continue), n. Überwachung /f/ der Umweltsituation /f/, h. promatranje, kontrola, monitoring, i. monitoraggio)

tehnično opazovanje pojavov in merjenje kakovosti okolja (monitoring) s standardnimi metodami, zbiranje in obdelava podatkov > informacija, okoljska, > informacijski sistem, okoljski

stabilizacija (a. stabilization, f. stabilisation, n. Stabilisierung /f/, h. stabilizacija, i. stabilizzazione, consolidamento)

(1) **stabilizacija organske snovi** je postopek, s katerim se organske snovi spremenijo v počasi razgradljivo snov > blato

(2) **stabilizacija v naravi** je ravnovesje, uravnovešenost pojavov (a. equilibrium, f. équilibre, n. Äquilibrium /n/, h. ekvilibrij, stanje ravnoteže, i. equilibrio)

(3) **ekonomska ali družbena stabilizacija** pomeni okrepitev ali utrditev gospodarstva oziroma družbenih razmer

stabilizacijski jarek (a. stabilization pond) > laguna za odpadne vode

standard > norma, > okoljevarstveni standardi

stara bremena > bremena preteklosti

staranje (a. aging, growing old, f. vieillir, devenir vieux, n. Altern /n/, h. starenje, i. invecchiamento)

normalen razvoj človekovega organizma ima tri značilna obdobja: mladost, delovno življenjsko dobo in starost; blaginja omogoča, da se podaljšuje življenjska doba ljudi in tako narašča (zlasti v Evropi in tudi v Sloveniji) delež starega prebivalstva (nad 65 let), zmanjšuje pa delež mlajšega (spreminjajo se tudi načini življenja); takšno 'staranje populacije' vpliva na družbeno življenje oziroma odnose med generacijami, zato je pomembna čim večja ustvarjalnost in rast BDP države, kar je odvisno od razvoja znanosti ter vse višje izobraženosti prebivalstva • starajo pa se tudi materiali, tehnika (novejša tehnika z boljšimi učinki spodrina starejšo) in sistemi

statut (a. statute, f. statut, n. Statut /n/, h. statut, propisnik, i. statuto)

zbirka pravil in predpisov o ureditvi neke organizacije, ki temelji na zakonskih določilih in je obvezen pravni akt za ravnanje; statut ureja tudi organizacijo in odgovornosti za varovanje okolja

stavbno zemljišče, stavbišče (a. building site/zone, f. chantier/zone de construction, n. Bauplatz /m/, Bauhof /m/, h. građevinsko zemljišče, i. terreno/area di costruzione) zemljišče, ki je po prostorski planski in urbanistični dokumentaciji določeno kot gradbeno zemljišče z ustrezno opredelitvijo namembnosti, na katerem je mogoče graditi le z gradbenim dovoljenjem, če je/bo komunalno opremljeno > prostorski plan, > izvedbeni načrt

stenobionti (a. stenobionts, h. stenobionti, stenovalentni organizmi))

organizmi, ki živijo v okoljih z majhnim nihanjem abiotskih dejavnikov okolja (temperature, vlage)

stiskalnica odpadkov (a. waste press, f. presse des déchets, n. Abfallpresse /f/, h. presa za odpadke, i. pressa per i rifiuti)

naprava za zmanjšanje prostornine odpadkov (priprava za prevoz)

stisnjenec > briket

stockholmska deklaracija > Združeni narodi > stockholmska konferenca

stockholmska konferenca (a. Stockholm Conference, junij 1972), prvo zasedanje predstavnikov vlad na konferenci ZN o okolju, na kateri je bila sprejeta 'stockholmska deklaracija' o etičnih, pravnih in naravovarstvenih pristopih k urejanju okolja (odnosov družba - narava), ki je odločila tudi o ustanovitvi Agencije ZN o okolju UNEP (a. United Nations Environmental Programme) s sedežem v Nairobi; leta 1972 je bila tudi medparlamentarna konferenca o okolju v Nairobi • stockholmska konferenca in deklaracija sta kritični pogled na okoljske razmere v svetu, ki so ga prispevale delegacije v imenu nacionalnih vlad, povezali v svetovno oceno in s tem spodbudili široko gibanje za varstvo okolja, za oblikovanje okoljske zakonodaje, standardov, normativov in ekonomskih instrumentov za uresničevanje okoljske politike • Prirodoslovno društvo Slovenije je 1972 objavilo Zeleno knjigo o naravi, Zveza društev za varstvo okolja Slovenije (ZVOS) in družbeni organi pa so spodbujali neposredno reševanje okoljskih problemov.

stopnja učinkovitosti (a. efficiency level, f. coefficient d'efficacité,

n. Wirkungskoeffizient /m/, h. koeficijent efikasnosti, i. livello di efficienza)

razmerje med vrednostjo vloženi materialnih, finančnih sredstev (a. input) in vrednostjo, ki jo pridobimo s temi sredstvi in dejavnostjo (a. output), ki je običajno izkazano v odstotkih • pomembna je za ugotavljanje ekonomskih vidikov okoljskih naložb, pri čemer je treba upoštevati, da so naravni viri osnova življenja; odločujoča sta obči napredek družbene skupnosti ter čim boljši izkoristek znanja in energije za ustvarjanje dodane vrednosti

stopnje čiščenja odpadne vode (a. wastewater treatment stages) so treh vrst:

(1) **prvotna ali primarna stopnja** (a. primary w. t.), na kateri se z enim ali več kemičnimi in fizikalnimi postopki odstranijo grobi odpadki oziroma se ti posedejo na dno usedalnika

(2) **druga ali sekundarna stopnja** (a. secondary water treatment), na kateri se s pomočjo bakterij razgradijo in odstranijo organski odpadki, in sicer takó plavajoči delci kot tudi do 90 % snovi, ki v vodi porabljajo kisik, pri čemer se odpadna voda razkuži

(3) **tretja ali terciarna, biološka stopnja** (a. biological stage), na kateri se odstranijo fosforjeva in dušikova hraniva ter večina raztopljenega kisika in delcev • tako očiščena odpadna voda spada v 2. kategorijo kakovosti in se sme pod stalnim nadzorom izpuščati v površinske vode > čiščenje, > očiščena odpadna voda

stranski proizvod (a. by-product, f. sous-produit, produit dérivé, n. Nebenprodukt /n/, h. sporedan proizvod, i. sottoprodotto)

dodatni proizvod, ki nastane ob glavnem proizvodu

stranski učinki (a. side effects, secondary /indirect/ environmental impacts /inclusive changes in land use/, f. impacts secondaires sur l'environnement /y compris transformations de l'exploitation des terres/, n. indirekte /sekundäre/

Umwelteinflüsse /mpl/ einschliesslich Landnutzungsveränderungen /f/, h. sporedni učinki /uključujoči zemljišne promjene/, i. effetti indiretti /secondari/, anche i cambiamenti terrieri

neželeni drugotni učinki (sekundarni, poleg glavnih ali ciljnih učinkov), ki se pojavljajo pri delovanju kake snovi (in se pokažejo navadno šele po določenem času uporabe; ukrepati je treba, če so škodljivi ali neprijetni) • stranske učinkе lahko povzročijo tudi posegi v okolje (npr. osuševanje mokrišč spremeni okolje in življenjske vire nekaterih vrst, vpliva tudi na lokalne podnebne razmere)

strategija gospodarskega razvoja Slovenije (a. Strategy of economic development of the Slovenia, f. stratégie de développement de la Slovenie)

vladni in državni dokument, ki usmerja gospodarski razvoj v letih 2001 – 2006 > trajnostni sonaravni razvoj, > strategija trajnostnega razvoja

strategija sonaravnega trajnostnega razvoja (a. strategy of sustainable development, f. stratégie pour la viabilité du point de vue de l'environnement, stratégie maximale constante écologiquement viable; n. dauerhafte Umweltstrategie /f/, h. strategija održivog razvoja, i. strategia di sviluppo sostenibile)

osnova gospodarskega, tehnološkega in občega razvoja mora biti tudi varovanje narave, posebej biotske raznovrstnosti in vode, ker smo življenjsko odvisni od naravnih virov in zdravju primerne okolja; ohranjanje takšnih razmer, da bodo v tem okolju mogli živeti tudi prihodnji rodovi, pa je nujno iz etičnih, →

dedovalnih in stvarnih razlogov, saj smo odgovorni za narodovo dediščino in jo moramo le krečiti • zato je treba: zmanjšati škodljive vplive človeka na podnebje v skladu z mednarodnimi dogovori in obveznostmi, odgovorno gospodariti z naravnimi viri (zlasti z gozdovi, vodo in tlemi), razumno ravnati z dosežki biotehnologije in genetike, skrbeti za higieno in zdravje ljudi (s preprečevanjem civilizacijskih bolezni in škodljivih učinkov kemizacije), izvajati okoljske programe v industriji in storitvenih dejavnostih, izvajati ukrepe za obvladovanje prometa (zmanjšanje emisij in števila nezgod, reševanje prometnih problemov, racionalnost in varnost prevozov), podpirati znanost in raziskovanja, razvoj izobraževanja, informiranja in ozaveščanja javnosti
> okoljevarstvena politika

stratosfera (a. stratosphere, f. stratosphère, n. Stratosphäre, h. stratosfera, i. stratosfera)

del ozračja nad troposfero (10 do 50 km visoko) z ozonosfero

strokoven (a. professional, f. professionnel, n. fachlich, h. stručan, i. professionale)

utemeljen na podlagi znanja in celovite analize ali presoje, kar je pomembno pri odločanju o okoljskih zadevah, npr. o lokacijskih zadevah, o primernosti projektov in naložb; pomembno je zaupanje v strokovne ocene

strokovnjak (a. expert, specialist, f. spécialiste, expert, n. Fachmann /m/, h. stručnjak, znalac, vještak, i. specialista, esperto)

oseba z visokim znanjem in izkušnjami na določenem področju ali v ustrezni stroki, ki zna analizirati in razložiti okoljske pojave ali postopke ter lahko daje in utemeljuje strokovna mnenja

stroški, okoljski (a. environmental costs, f. coûts de protection /pour l'environnement, n. Umweltkosten /mpl/, h. troškovi /cijena koštanja/ zaštite okoliša, i. costi di protezione ambientale)

stroški ohranjanja kakovosti okolja so: sprotni stroški (a. continuing costs), **odvisni od tekočega ravnanja, stroški materiala** (a. real-resources costs), **stroški porabe** (a. volume costs), **nastali zaradi oskrbe in okoljskih storitev, stroški uporabe** (a. user costs), **tj. amortizacija in stroški neizkoriščenih zmogljivosti, stroški obnove** (a. restoration costs) **kot stroški in naložbe za ohranitev dosežene kakovosti ali zmogljivosti okoljskih objektov in za sanacije**

struktura tal (a. soil structure, f. structure du sol, n. Bodengefüge /n/, h. građa tla, i. struttura di suolo)

način razporeditve in sprijetosti talnih delcev (mineralnih talnih delcev /melja/, peska, glin in organskih snovi) v agregate različnih oblik in lastnosti, npr. grudičaste, lističaste, mrvičaste, oreškaste, poliedrične, prizmatične, stebraste
> tla

strup, strupena snov (a. toxic/poisonous substance, f. substance toxique, n. giftige Substanz /f/, giftiger Stoff /m/, h. otrov, otrovna tvar, i. tossine, materia tossica) **škodljiva snov, ki že v zelo mali količini zavira biološke procese ali uničuje organe in organizme; eksotoksin** (a. exotoxin) **strup, ki ga izločajo mikrobi (bakterija *Clostridium genus* izloča povzročitelje tetanusa in botulizma) • proizvodnja kemikalij se stalno veča, na tržišču je na desettisoče snovi in izdelkov, vsak dan pa se srečujemo z nekaj sto nevarnimi in strupenimi snovmi, zato je poznavanje strupov in navodil (!) ter ustrezno ravnanje z njimi zelo pomembno** > preskus strupenosti, test strupenosti

substrat (a. nutrient substrate, f. composé /substance/ nutritif, n. Substrat /n/, h. supstrat, hranljiva smjesa, i. sostrato o sostanza nutritiva)

(1) zmes organskih ali organskih in mineralnih snovi, ki so v tleh ali se tlem dodajajo kot koreninska hrana in vir vode za rastline,

(2) snov v procesu biokemijske reakcije; podlaga, na katero se pritrujejo organizmi (lahko le fizična, ali pa so z njo v interakciji) suhi zadrževalnik poplavne vode > zadrževanje vode, > zaježitev

sukcesija (a. succession, f. succession, n. Sukzession /f/, h. sukcesija, i. successione)

(1) **biološko:** poselitev nenaseljenih ali degradiranih mest z organizmi; postopna menjava različnih življenjskih združb na istem prostoru (habitatu) kot zaporedje biocenoz > evolucija

(2) **pravno:** prenos pravic in obveznosti od prejšnjega nosilca na pravnega naslednika

suspendirana snov (a. total suspended solids /TSS/, volatile suspended solids /VSS/, solid sediments /SS/, f. total des solides en suspension, matières volatiles en suspension /MVS/, matières en suspension, n. Schwebstoffe /mpl/, suspendierte Stoffe /mpl/, h. raspršena tvar u tekućini, i. materia sospesa in un liquido)

v tekočini razpršena snov netopnih delcev, zaradi česar je tekočina motna

‘sustainable development’, a. > sonaravni trajnostni razvoj

suša (a. dry weather conditions, f. période de sécheresse, n. Trockenwetter /n/, h. suša kao izvanredni pojav, i. siccità, aridità)

stanje v naravi, ko primanjkuje padavin (pozimi snega, sicer dežja), ki škodi naravi, zlasti pridelkom, prizadene pa prebivalstvo in vse dejavnosti • postaja vse pogostejši pojav, ki širi tudi bolezni, zato je prednostna naloga (NPVO) varovanje vodnih virov in gospodarno ravnanje z vodo > gospodarjenje z vodami, > voda, > vodna bilanca

sušina (a. dry solids/matter, TS - total solids, f. matière(s) sèche(s), matières solides (résidu subsistant après évaporation de l'eau d'un déchet à 110°C), n. Feststoffe /mpl/, Trockenmasse, h. sušina, i. sostanza solida, sedimento prosciugato)

ostanek, tj. količina trdne snovi, ki ostane po izločitvi vode in sušenju

Svet Evrope (a. Council of Europe, f. Conseil de l'Europe, n. Europarat /m/, h. Savjet Europe, i. Consiglio d'Europa)

mednarodni organ, ustanovljen 5. 5. 1949, da spodbuja tesnejše sodelovanje držav, prispeva k varovanju skupne dediščine ter zagotavlja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin; k 10 državam ustanoviteljicam so se pridruževale druge, leta 1993 tudi Slovenija, in konec leta 2001 jih je bilo 43. Organi Sveta Evrope so: *ministrski svet*, ki ga sestavljajo zunanji ministri članic, *parlamentarni zbor*, v katerem so izbrani poslanci nacionalnih parlamentov članic in predstavniki držav kandidatke, in *sekretariat SE* s sedežem v Strasbourgu.

svetloba (a. light, f. lumière, n. Licht /n/, h. svetlost, i. luce)

je elektromagnetno valovanje, ki sega od najmanjših valovnih dolžin do ok. 0,8 mm; vidna svetloba sega od valovne dolžine 380 nm (vijolična) do 760 nm (rdeča) > elektromagnetno valovanje, > ultravijolično sevanje, > infrardeče sevanje

Svetovna zveza za ohranitev narave, a. The World Conservation Union, naslednica IUCN, sedež ima v Glandu v Švici, ki deluje na podlagi svetovne strategije za ohranitev biotske raznovrstnosti (riodejaneirska konvencija, 1992) in vrednot narave ter oblikuje standarde kakovosti okolja • pri njej je generalni sekretariat washingtonske konvencije CITES (a. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, sprejeta 3. 3. 1973), ki omejuje trgovino in uvaja zaščito za okoli 1700 vrst vretenčarjev in več tisoč ogroženih rastlinskih vrst

Svetovno združenje za vodo, a. Global Water Partnership, GWP, mednarodna mreža organizacij, ki se ukvarjajo z gospodarjenjem z vodnimi viri na podlagi leta 1992 v Dublinu sprejetih štirih načel: sladka voda je omejen in ranljiv vir, bistven za življenje, pri gospodarjenju z vodo mora sodelovati čim večji sestav uporabnikov, osrednjo vlogo pri ravnanju z vodo imajo gospodinjstva, voda ima ekonomsko vrednost in je tako naravna kot ekonomska dobrina • Slovenija sodeluje v tej mreži (GWP Slovenija, Tehnični svetovalni odbor)

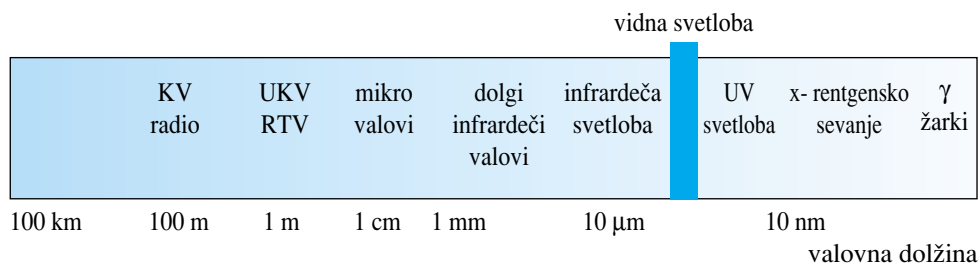
Svet za varstvo okolja Republike Slovenije (a. Council for environmental protection of the Republic of Slovenia) je z zakonom ustanovljeno (1993) in v Državnem zboru RS imenovano (prvič 1994) samostojno in neodvisno telo, ki spremlja stanje okolja v državi, obravnava okoljske pojave in probleme ter o tem sprejema stališča, daje mnenja, pobude in priporočila ter jih publicira • njegovo delo je javno, opira se na informacije državnih organov in na sodelovanje nevladnih okoljskih organizacij (NVO)

svinec, Pb (a. lead, f. plomb, n. Blei /n/, h. olovo, i. piombo)

kemični element, težka kovina, ki so jo veliko uporabljali v številnih dejavnostih in se je kopičila tudi v bioloških sistemih • v človeku že majhne količine vplivajo na vedenje, večje pa povzročajo paralizo, slepoto in tudi smrt

SZO, Svetovna zdravstvena organizacija, a. WHO, World Health Organization, sedež ima v Ženevi

ELEKTROMAGNETNI SPEKTER

šelf (a. continental shelf, f. plateforme continentale, n. Schelf /m/, h. šelf, i. piattaforma /platea/ continentale)

do 200 m globoko priobalno morsko dno, celinski del, ki se podaljšuje v plitvo morje, v katerega udarjajo morski valovi ter ustvarjajo spodjedene stene, nasipine in zalive (prim. Strunjanski klif in laguna)

škoda, okoljska (a. pollution damage, genetic d., toxic d., f. dommages de pollution, dommage /lésion/ génétique, atteinte toxique, n. verschiedene Umweltschäden /f/, h. šteta u okolišu, i. danni o detrimenti d'ambiente)

poslabšanje okolja zaradi onesnaženja, nezgode, napačnega posega v naravo ali ujme, za katerega je treba ugotoviti povzročitelja oziroma okoliščine in oceno škode • pomori rib niso le škoda na staležu rib, temveč je bistvena zastrupitev vseh organizmov in vode, ker se iz rek napajajo tudi podzemni ali talni viri

škodljiva snov (a. noxious material, harmful substance, f. substance nocive /nuisible/, matière toxique, n. Schadstoff /m/, h. štetna tvar, i. sostanza nociva)

snov, ki ogroža zdravje ljudi ter onesnažuje ali zastruplja naravo: strupi, tudi nepravilno rabljena zdravila, rakatvorne in mutagene snovi, jedke, vnetljive, eksplozivne, sevajoče ali okužene snovi > škoda, okoljska

šota (a. peat, turf, f. tourbe, n. Torf /m/, h. treset, i. torba)

stisnjeni, zaradi vlažnosti samo delno razkrojeni rastlinski ostanki pretežno šotnih mahov, nakopičeni na barjih • nastaja v anaerobnih razmerah v z vodo nasičenih okoljih

šotni mahovi (a. peat mosses, f. mousses de la tourbe, n. Torfmoose /n/, h. tresetišni mahovi, i. muschi di torbiera)

mahovi zlasti iz rodu *Sphagnum*, ki rastejo na barjih

študija ranljivosti okolja (a. vulnerability study, f. étude de vulnérabilité, n.

Verwundbarkeitsstudie /f/, h. studija o ranljivosti prirode /okoliša/, i. studio di vulnerabilità della natura /d'ambiente/)

postopek, ki razvršča elemente okolja, eden bistvenih z zakonom določenih instrumentov varovanja okolja, ki temelji na ekosistemski členitvi prostora in omogoča zadostno zaščito narave ter realno presojo, kakšni posegi v okolje so dopustni • sestavljajo jo: kakovostna in količinska analiza okolja ter njegovih sestavin, občutljivosti za posege v okolje, regeneracijske in nevtralizacijske sposobnosti okolja; takšna študija pokaže, kakšna je stopnja ogroženosti in prag obremenitve narave in okolja

T

takson (a. taxon /pl. taxa/, f. taxon, groupe taxonomique, n. Taxon /n/, h. takson, i. tassono)

sistemska kategorija za razvrstitev organizmov: vrsta, rod, družina ali razred

taksonomija (a. taxonomy, classification, f. taxonomie, classement, classification, n. Taxonomie /f/, Klassifizierung /f/, h. taksonomija, sistematika, razvrstavanje, i. tassonomia, classificazione)

področje biologije, ki preučuje zakone in načela razvrščanja organizmov v sistematske kategorije • hierarhično uvrščanje in združevanje v skupine po strokovnih merilih podobnosti (vrsta, rod, družina, razred) > takson

talna kartografija > pedološko kartiranje

talna klima (a. soil climate, f. climat du sol, pédoclimat, n. Bodenklima /n/, h. klima tla, i. clima del suolo, pedoclima)

temperatura tal, zračnost (menjavanje zraka v tleh z zrakom nad površjem), vlažnost in sposobnost prevajanja skozi talni sistem, kar vse je odvisno od različnih tipov tal, njihove lege in sevanja, ki ga sprejema in oddaja zemeljsko površje (povezano z letnimi časi in nadmorsko višino tal) • zlasti pomembna je v horizontih A in B tal, ki se obdeluje in s tem tudi spreminja (zaradi rastja in tudi organizmov v tleh)

talni horizont (a. soil horizon, f. section du sol, horizon/profil pédologique, n. Bodenhorizont /m/, Bodenschicht /f/, h. talni sloj sa specifičnim fizičkim, kemijskim i biološkim svojstvima /zemlje/, i. strato superficiale della crosta terrestre) **značilna plast tal, ki je nastala v pedogenetskem (fizikalnem in kemičnem) procesu iz matične kamninske podlage; v navpičnem (globinskem) prerezu se glede na stopnjo spreminjanja kamninske podlage vrsti več različnih plasti • najpomembnejši je organski horizont, ki nastaja iz nakopičene organske snovi na površju, če ni bil nasičen z vodo več kot nekaj dni in vsebuje več kot 35 % organske snovi (rastlinski in živalski ostanki v različnih stopnjah razkroja) > profil tal**

talni organizmi, edafon (a. edaphon, soil organisms, f. edaphone, organismes du sol, n. Edaphon /n/, Bodenorganismen /m/, h. edafon, organizmi tla, i. edafon, insieme di organismi viventi nel terreno)

v tleh živeči organizmi, ki sodelujejo pri razkroju organskih snovi, preoblikovanju in zračenju tal • bakterije, glive, alge in živali (praživali, deževniki, pršice, skakalci, stonoge, strige, ličinke žuželk, krti itd.), ki živijo v tleh (ne spadajo pa vanj rastline) > edafske formacije, > talna klima

talni profil > profil tal

tehnični izvedenec (a. technical expert, f. expert technique, n. technischer Sachverständiger /m/, h. tehnični stročnjak, i. esperto tecnico)

oseba, ki posreduje specifično znanje ali izvedenska mnenja (ekspertize) za sistem preverjanja, vendar ni član skupine ocenjevalcev (ISO 14 050) > strokovnjak

tehnika (a. technics, f. technique, n. Technik /f/, h. tehnika, i. tecnica)

(1) mehanizacija, celota uporabnih tehničnih pripomočkov za določeno delo (operacijo, proizvodnjo, raziskavo) ali tehničnih sredstev za doseganje določenega cilja

(2) način uporabe sredstev v nekem procesu, način dela ali spretnost

(3) z 'belo' tehniko označujemo gospodinjske aparate, z 'informacijsko' pa > 'telematiko' • z nestrokovno ali izkoriščevalsko uporabo tehnike je nastalo mnogo škodljivih sprememb (posegov) v okolju

tehnika vzorčenja (a. sampling technique, collecting samples, f. prélèvement d'échantillons, échantillonnage, n. Probenahme /f/, Probeentnahme /f/, h. uzimanje uzoraka, uzorkovanje, i. campionamento, c. archivio dei campioni)

standardizirani postopek pridobitve vzorca po določenem izboru • kakovost tal, voda in zraka se v Sloveniji ugotavlja po izkustvenem izboru lokacij in časovne serije vzorcev, ki zagotavlja zadostno zanesljivost ocen stanja

tehnologija, ki ne onesnažuje okolja (a. non-polluting technology, f. technologie non polluante, n. umweltfreundliche Technologie /f/, h. nezagađujuća tehnologija, i. tecnologia senza inquinamento)

(1) uporaba znanja, tehnike in metod za predelavo surovin v polizdelke in teh izdelke, ali potek proizvodnega procesa od začetne faze do gotovih izdelkov, ki ne škodi okolju in zdravju ljudi • tehnološki napredek je podlaga sonaravnega, okolju primernega trajnostnega gospodarskega razvoja

(2) objekti in strojne naprave, s katerimi se po ustreznih postopkih preprečuje onesnaževanje okolja ali zmanjšuje na nenevarno raven

tehnološka nezgoda (a. technological accident, avarie, f. accident technologique, n. Havarie /f/, Unfall /m/, h. tehnološka nezgoda, kvar, i. incidente/accidente tecnologico)

nezgoda zaradi nenormalnega delovanja stroja, nenormalnega poteka tehnološkega procesa • nastane, ko izgubimo nadzor nad delovanjem tehnike ali tehnološkim procesom, lahko povzroči požar, eksplozijo, ponesrečenje ljudi

tehnološki park (a. technological /technical/ park, f. parc d'affaires technologiques, n. Parkanlage /f/ für Technologiientwicklung /f/, h. tehnološki /razvojni/ park, i. parco di sviluppo tecnologico)

sistem in prostor z različno tehniko in strokovnjaki, ki omogočajo malim proizvajalcem ali iskalcem novih tehnik in tehnologij pri razvijanju njihovih dejavnosti z najboljšo dosegljivo tehniko in tehnologijo k napredovanju na sonaravnih (okolju primernih) in ekonomsko sprejemljivih osnovah

tekmovanje, kompeticija (a. competition, f. compétition, n. Wettbewerb, Wettkampf /m/, h. takmičenje, konkurencija, i. competizione, concorrenza)

biotično tekmovanje (a. biological competition) je tekmovanje med osebki iste vrste ali med različnimi vrstami organizmov za življenjski prostor, **ekonomsko tekmovanje** (a. economical competition) za dobrine oziroma za sposobnost (prednost) uspešnega poslovanja v primerjavi z drugimi

tekstura tal (a. soil texture, mechanical/granulometric composition of soil, f. texture du sol, composition mécanique/granulométrique du sol, n. Korngrößenverteilung /f/, Körnung /f/, Textur /f/, h. tekstura tla, i. composizione del suolo, granulometria del terreno)

sestava tal glede na delež (odstotek) mineralnih delcev različne velikosti

telekomunikacija (a. telecommunication, f. telecommunication, n. Telekommunikation /f/, h. telekomunikacija, i. telecomunicazione)

zvočno, pisno ali slikovno pošiljanje, prenos in sprejemanje informacij s pomočjo žičnih, optičnih, radijskih ali elektronskih tehnik (E-pošte) • omogoča skupaj z drugo tehniko spremljanje pojavov ali stanja okolja; sodobna tehnika je posebej koristna, ker omogoča hitro informiranje, alarmiranje in ukrepanje

telematika (a. telematics, f. télématique, n. Telematik /n/, h. telematika, i. telematica)

enovit sklop telefona, računalnika in TV tehnike omogoča obdelavo podatkov, urejanje informacijskih baz in elektronsko komuniciranje (pošto) • kot nova oblika sodelovanja se uveljavlja telekonferenca, pogovarjanje oseb, ki so na različnih lokacijah ali t. i. korespondenčne seje (vlade idr. organov); ta oblika je pomembna za hitro reševanje akutnih okoljskih problemov, zlasti nezgod

terasno obdelovanje tal (a. terrace cultivation, terracing of soil /against erosion/, f. culture en terrasses, culture étagée, n. Terrassenkultur /f/, h. terasaste kulture, i. coltivazione a terrazze)

urejanje teras omogoča izkoriščanje osončenih pobočij hribovja zlasti za vinograde, sadovnjake (v tujini za riževa polja), hkrati pa je zaščita površja pred učinki vode in vetra; delno zaščito proti eroziji in tudi olajšanje obdelave njiv na položnih pobočjih omogoča tudi ustrezno naoravanje tal

teratogen (a. teratogen, f. tératogène, n. Teratogen /n/, Missbildungverursacher /m/, h. teratogen, i. teratogeno)

virus, snov ali sevanje kot povzročitelj telesne deformacije plodu

termična obdelava (a. thermal treatment, f. traitement thermique, n. termische Behandlung /f/, h. toplinska obrada, i. trattamento termale)

obdelava odpadkov s termičnim postopkom, da se spremenijo njihove biološke, fizikalne in kemične lastnosti • postopka obdelave sta > piroliza in > sežiganje; osnovni namen sežiganja je zmanjšanje volumna odpadkov in izkoristek toplotne energije, vendar nastajajo ob raznovrstnih odpadkih različne emisije plinov (CO, CO₂, NO_x, SO₂, Cl, F, bifenili idr.)

termična polucija > toplotno onesnaževanje vode

termodinamika (a. thermodynamics, f. thermodynamique, n. Thermodynamik /f/, h. termodinamika, i. termodinamica)

osnovna fizikalna veda, ki pojasnjuje procese, s katerimi lahko toploto kot posebno obliko energije pretvarjamo v mehansko delo in obratno •

(1) prvi zakon termodinamike govori o ohranitvi energije (ne da se je ustvariti iz nič in uničiti tudi ne)

(2) drugi govori o nepovračljivosti pri toku toplote (toplota se lahko prevaja le iz višje na nižjo temperaturo (do -273,2° C), pri tem ugotavlja entropijo, tj. izgubo določenega dela energije pri spreminjanju toplote v delo;

(3) tretji zakon je o nedosegljivosti absolutne ničle, kakovosti toplote in energije > energija

test > preskus

težka kovina (a. heavy metal, f. métal lourd, n. Schwermetall /n/, h. težki metal, i. metallo pesante)

kovina večje gostote od 4,5 g/cm³ (Fe, Cu, Pb, Zn, Sb, Ni, Cr, Mn, Hg, Ag, Au), ki je lahko tudi zdravju nevarna

tla, /prst/ (a. soil, land, f. sol, terrain, n. Boden /m/, h. tlo, zemlja, i. suolo, terreno)
preperina na zemeljskem površju, ki nastaja v pedogenetskih procesih z razpadanjem kamnin zaradi fizikalnih in kemičnih procesov, podnebnih ter bioloških dejavnikov od rastlinstva, mikroorganizmov in živalstva do človeka; proces nastajanja preperine iz matične podlage je počasen (1 cm v sto in več letih) • nanjo vplivajo obdelava, melioracije, dodajanje gnojil in vplivi kemizacije /tudi zastrupljanje tal/, zasoljevanje, odnašanje pridelkov, odpadki in ujme • tipe tal in procese v tleh preučuje *pedologija* • *obdelava tal* obsega različne postopke za izboljšanje kakovosti in rodovitnosti tal, pri tem pa so posegi v naravo, melioracije in kemijski postopki omejeni, da ne bi škodili kakovosti pridelkov > pedologija, > degradirana tla, > erozija, > talni dejavniki, > talni profil

tlak (a. pressure, f. pression, n. Druck /m/, h. pritisak, i. pressione)

sila na enoto površine ($N/m^2 = Pa$; 100 Pa = milibar) • o tlaku je govor pri zaprtem prostoru, v neomejenem prostoru pa o pritisku > zračni pritisk

TNP, Triglavski narodni park, po zakonu (25. 5. 1981) varovano območje Julijskih Alp v velikosti 83 807 ha, s sedežem na Bledu; park je razdeljen na ožje območje s strožjim varovanjem, in širše območje, na katerem je omogočeno stalnim prebivalcem kmetovanje in izkoriščanje naravnih virov

toksičen, strupen > strup, strupena snov

toksin (a. toxic, f. toxique, produit/substance/ polluant toxique, n. Toxicum /n/, h. toksin, otrovni proizvod, i. tossina)

strup ali strupen presnovek mikroorganizmov, nastal v živem ali mrtvem organizmu

toksikologija (toxicology, f. toxicologie, n. Toxikologie /f/, h. toksikologija, i. tossicologia)

veda o strupih, njihovih učinkih in terapijah pri zastrupitvah

toplarna (a. heating plant, f. centrale thermique, usine de chauffage, n. Wärmезentrale /f/, h. toplana, i. impianto di riscaldamento)

toplarna je obrat za pridobivanje toplote za daljinsko ogrevanje naselij, **termoelektrarna-toplarna** (Te-To) pa obrat za učinkovito rabo fosilnih goriv: najprej se del energije pri visoki temperaturi uporabi za pridobivanje elektrike, preostalo toploto pa uporabi za ogrevanje pri nizki temperaturi • to je okolju zelo primeren način ogrevanja naselij, če je le premog primeren

toplogredni plini (a. greenhouse /warming/ gasses, f. gaz à effet de serre, gaz thermo-activ, n. Treibhausgasses /n/, h. staklenički plinovi, i. gas di serra) **povzročajo globalno zviševanje temperature na Zemlji** (glavni je CO₂) in s tem vremenske oz. podnebne spremembe > učinek tople grede

toplota (a. warmth, heat, f. chaleur, n. Wärme /f/, h. toplota, toplina, i. calore)

energija, ki nastaja zaradi gibanja atomov in molekul ter se lahko v obliki toplotnega sevanja prenaša na druga telesa ali pretvarja v druge oblike energije

toplotne spremembe v okolju (a. thermal changes, f. changements thermaux, n. Wärmeveränderungen /f/, h. termične promjene, i. cambiamenti termali) **spremembe temperature**, ki obremenjujejo okolje • posebni pojavi so toplotna preobremenitev (termalna polucija), toplotna nevihta ter toplotni obrat (toplotna inverzija), umetno povzročena mikroklima zraka v prostorih

toplotno onesnaževanje voda (a. thermal pollution, f. pollution thermique,

n. Wärmewasserverschmutzung /f/, h. toplinska /termalna/ polucija, i. inquinamento termale dell'acqua)

zviševanje temperature naravnih vodotokov zaradi izpuščanja tople vode, s

čimer se spreminjajo življenjske razmere v vodi živečim organizmom •

povišanje temperature vode za več kot 2°C tako spremeni njene fizikalne in kemične lastnosti, da s tem vpliva na vodni ekosistem

trajnosten (a. sustainable, f. persistant, n. fortbestehend, nachhaltend, h. trajašan, uzdržljiv, i. sostenibile)

uravnotežen in naravo ohranjujoč, ekoskopsko in okoljsko usklajen za dolgoročno usmeritev razvoja > sonaravni trajnostni razvoj

trajnostni razvoj > sonaravni trajnostni razvoj

transfer tehnologije (a. transfer of technology, f. transfert technologique,

n. Technologientransferierung /f/, h. tehnološki transfer, i. trasferimento /scientifico/ tecnologico)

prenos novih in boljših tehnoloških informacij iz razvitejših okolij ali iz

laboratorijev v gospodarsko uporabo (in na tej podlagi izvoz ali uvoz sredstev)

transgeni organizem (a. transgenic organism, f. organisme transgénique,

n. transgenetischer /erblich bedingter/ Organismus /m/, h. transgenski organizam, i. organismo transgenetico)

organizem, v katerega je presajen 'tuji' gen z želenim dednim zapisom zato, da se spremenijo njegove lastnosti in prenašajo na njegove potomce > genom,

> gensko spremenjeni organizem

transpiracija (a. transpiration, f. transpiration, n. Transpiration /f/, h. transpiracija, i. traspirazione)

izhlapevanje vode iz rastlin večinoma skozi listne reže, pri sesalcih pa oddajanje vlage z dihanjem in skozi kožo (potenje)

transport (a. transportation, f. transportation, n. Transport /m/, h. transport, i. trasporto)

razvijajoča se dejavnost gospodarskega pomena, ki zelo obremenjuje okolje, ker so potrebne velike naložbe v omrežje in vozila • motorna vozila z izpušnimi plini onesnažujejo zrak in naravo (bistveno manj železnice kot cestni promet),

posebne težave so s prevozi živali in nevarnih tovorov, številne so nezgode

travniki > pokrovnost in izkoriščenost tal

trdni delci v zraku (a. airborne particulates, f. particules en suspension dans l'air,

substances particulaires atmosphériques, n. partikuläre Luftsubstanzen /f/, h. čestice u zagađenom zraku, i. particelle solide, granelli di polvere in aria)

prašni delci (iz cementarn, apnenic idr. obratov, cestišč), dimne saje ali delci

kemikalij (elementov in spojin, tudi težkih kovin), ostanki mrčesa idr. snovi,

dim, megla, izpušni plini in drobci obrabe gum vozil, ki lebdiijo v zraku in se

usedajo v stanovanjih ali v naravi (zlasti nekaj sto m od avtocest) • krožijo z

zračnimi tokovi (vetrovi) in ogrožajo naše zdravje (kajenje to zelo stopnjuje)

trofična veriga > prehranjevalna mreža

trofično stanje, trofični nivo (a. trophic level, f. niveau trophique, n. trophische Ebene /f/, h. trofično stanje, i. trofismo)

(1) način prehranjevanja v prehranjevalnem spletu, ki ga omogočajo organske snovi v njem

(2) vsebnost hranil v vodi, predvsem fosforja in dušika

troposfera > ozračje

tuja, tujerodna vrsta (a. exotic species, f. èspece èxogene, n. Exotic /f/, h. egzotičan, i. esotico)

priseljena vrsta iz drugega/drugačnega okolja, > alohtona vrsta, > eksot

turistična kmetija (a. tourist farmhouse, f. ferme touristique, n. touristisches Bauernhof /n/, h. turistično seljaško gazdinstvo, i. fattoria / economnia domestica di turismo)

kmetija, na kateri so člani njenega gospodinjstva dopolnilno zaposleni z nujenjem gostinskih in prenočitvenih storitev gostom, ki se vzdržuje z dohodki kmetijstva in turizma

turistična, vinska pot (a. tourist or vineyards way, f. route touristique ou vigne, touristique oder Weinstrasse /f/, h. turistična ili vinska cesta, i. cammino turistico o cammino tra i vigneti)

turistična pot povezuje kraje in mesta z naravnimi in kulturnimi vrednotami in znamenitostmi, z gorskimi kočami, planšarijami in turističnimi kmetijami ter vodi po različnih pokrajinah; **vinska pot**: turistična pot po vinorodnih okoliših

turistični kraj (a. tourist resort, f. ville touristique, n. Touristort /m/, h. turistično mjesto, i. luogo turistico)

naselje s privlačnim naravnim ali kulturnim okoljem in raznimi znamenitostmi, v katerem so ugodne nastanitvene in oskrbovalne možnosti za počitek, zdravljenje ali rekreativne dejavnosti • delijo se na zdraviliške, obmorske, gorske in druge kraje, kulturna središča s kongresnimi, festivalskimi ali umetnostnimi dejavnostmi ter s športnimi in rekreacijskimi objekti

tveganje (a. risk, hazard, f. risque, n. Risiko /n/, h. rizik /po okoliš/, opasnost, i. rischio)

(1) **tveganje za okolje** je verjetnost, da kak pojav v okolju ali poseg posredno ali neposredno škoduje okolju ali ljudem, oziroma da nastopi nepričakovani, neželeni pojav ali dogodek, naravna ujma ali tehnološka nesreča • preventivni ukrep je **ocena tveganja** (a. risk assessment)

(2) **odločitev ali ravnanje** (a. risk perception), s katerim se začne nek program brez jamstva, da bo potekal in sklenjen uspešno, pomeni tudi odgovornost odločujočih dejavnikov • primerna opora za ustrezno ravnanje je **verjetnostna ocena tveganja** (a. probability risk assessment) in sprejem primernih ukrepov

(3) **sprejemljiva raven tveganja** se presoja tudi po tem, ali bo dejanje zakonito, odtehtano z ustreznimi koristmi in bodo predvideni negativni učinki minimalni in znosni (vselej je treba spoštovati ljudi in naravo)

U

učinek (a. effect, f. effet, n. Effekt /m/, h. efek/a/t, i. effetto)

posledica akcije, vpliva, vnosa, ravnanja, dejavnosti; lahko je tudi nepričakovan in neželen (a. unexpected and undesirable e., f. effet intendu et indésirable, n. unerwartes und unerwünschtes Effekt /m/, h. neočektivani i neželjeni učinak, i. effetto inaspettato e indesiderato); **sinergistični ali kombinirani učinek je posledica sočasnega ali zaporednega skupnega delovanja različnih dejavnikov** > okoljska učinkovitost > učinkovito izkoriščanje energije, > učinek tople grede

učinek tople grede (a. greenhouse effect, f. effet de serre, n. Treibhauseffekt /m/, h. učinak staklenika, i. effetto serra)

segrevanje Zemljinega površja in spodnjih plasti ozračja zaradi sprememb v bilanci sprejetega in v Osončje oddanega sevanja, na katero vplivajo tudi emisije človekovih dejavnosti, ki pospešujejo spremembe v ozračju in na površju Zemlje • zaradi povečane količine ogljikovega dioksida, dušikovih oksidov, metana, fluorokloroogljikovodikov in ozona v troposferi je ovirano oddajanje toplote z Zemlje nazaj v Osončje; v 20. st. povišana temperatura okolja že povzroča topljenje polarnega in visokogorskega ledu; podnebne motnje pa vplivajo na naravo in z njo na življenjske razmere > konvencija

učinkovito izkoriščanje energije > energijska učinkovitost

učinkovitost, okoljska (a. environmental efficiency, f. efficacité pour l'environnement, n. Umweltwirkung /f/, h. okolišna učinkovitost /eficiencija/, i. efficienza ambientale) **učinkovita uporaba ali varovanje okolja, ki nima stroškovno ugodnejše alternative** (a. static efficiency) **in je dinamično najbolj učinkovita** (a. dynamic efficiency) • **s stroškovno učinkovitostjo se merijo ekonomski dosežki varstva okolja** > učinkovito izkoriščanje energije

učna gozdna pot > varstvo gozdov

ukrepanje ob nezgodah na kopnem (a. intervention on land accident, f. intervention à côté de l'accident sur le terrain, n. Wirken /n/ bei Umweltverschmutzungseignis /n/, h. intervencija u slučaju nezgode na zemljištu, i. intervento a seguito di un incidente sul terreno)

nujno je treba obvestiti pristojno službo (tel. 112), zagotoviti reševanje ponesrečencev ter ukrepati za preprečitev vzrokov in učinkov nezgode oziroma škode • preventivni ukrepi so določeni s predpisi, ki jih je treba izvajati

ultravijolično sevanje, UV (a. ultraviolet rays: UVA long-wave radiation, UVB biologically-active r., UVC short-wave u.r., f. rayonnement ultraviolet: A (UVA) de grande longueur d'onde, B (UVB) biologique r. u., C (UVC) r. u. de courte longueur d'onde, n. UV-Strahlen /f/, Ultraviolettstrahlen: UVA, h. ultraljubičaste ili ultravioletne zrake, i. raggi ultravioletti)

svetloba, elektromagnetno sevanje, ki ga sevajo do visoke temperature segreta telesa (oko tega ne zazna): Sončevi in umetno povzročeni UV-ž: UV-A-s (315–515 nm) je kot zmerno sončenje lahko koristno za kožo; UV-B-s (280–315 nm) sicer prispeva k nastajanju vitamina D, toda povečano UV-B-s že za 2 % (kar se dogaja zaradi redčenja zaščitne ozonske plasti) slabi človekov imunski sistem, uničuje deluje na žive celice in povečuje tveganje za kožnega raka, →

škodi pa tudi vodnim organizmom; UV-C-s (10–280 nm) se izgubi v ozračju (absorbira v ozonski plasti atmosfere) • navadno kremenčevo steklo v očalih vsrka UV-ž

ultrazvok (a. ultrasound, f. ultrason, n. Ultraschall /m/, h. ultrazvuk, i. ultrasuono) nadzvok, velika frekvenca tresenja trdnih, tekočih in plinastih delcev (nad 20.000 Hz), ki s sluhom ni zaznaven; uporablja se pri meritvah, za iskanje tehničnih napak, v medicini za diagnoze in vibracijsko drobljenje ledvičnih kamnov

UNCSD, a. United Nations Conference on Sustainable Development, konferenca ZN o trajnostnem razvoju, organ ZN za spremljanje izvajanja Agende 21, sprejete v Riu de Janeiru 1992

UNDP, a. United Nations Development Program, agencija ZN za razvoj, ki širi znanstvene in tehnološke dosežke, s tem pomaga državam in podpira varstvo okolja

UNEP, a. United Nations Environmental Program, agencija ZN s sedežem v Nairobiju in za Evropo v Ženevi, skrbi za preučevanje okoljskih sprememb in pojavov, zlasti globalnih (spremembe podnebja in biotske raznovrstnosti, krčenje gozdov in širjenje puščav, urbanizacijo in prepad med razvitimi in nerazvitimi državami) ter svetuje in vodi različne akcije za izboljšanje razmer

UNESCO, a. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, organizacija ZN za izobraževanje, znanost in kulturo s sedežem v Parizu, ki pospešuje razvoj teh področij in z raznimi akcijami (Človek in biosfera, Kopenska in morska raznovrstnost, Mednarodni hidrološki program, Mednarodni program geološke korelacije, itd.) prispeva k napredku, miru in varnosti; izdaja Glasnik UNESCO (tudi v slovenščini) in prispeva k usposabljanju strokovnjakov

UNU, a. United Nations University, Univerza Združenih narodov

uplinjanje (a. gasification, f. gazéification, Vergasung /n/, h. rasplinjavanje, i. gassificazione)

pridobivanje plina iz organskih snovi s segrevanjem (pirolizo), z nepopolnim zgorevanjem ali z biokemično reakcijo (bioplin)

uporaba odpadne toplote (a. waste heat utilization, f. usage des rejets thermiques, usage de chaleur dissipée, n. Abwärmenutzung /f/, h. koriščenje odpadne toplote, i. utilizzazione d'energia termica superflua)

uporaba toplote elektrarn in kotlarn, odpadnih plinov ali odpadkov pri sežiganju

UPP, a. User Pays Principle, f. Principe Utilisateur-Payeur, PUP, načelo 'uporabnik plača' > PPP

upravljanje okoljskih zadev (a. environmental management, f. gestion de l'environnement, n. Umweltbehandlung /f/, h. upravljanje okolišem, i. gestione d'ambiente)

izvajanje nalog, ki se nanašajo na spremljanje in raziskovanje pojavov v okolju, zagotavljanje prostorskega in pravnega reda, preprečevanje onesnaževanja, saniranje degradiranih območij in izboljšanje okolja, gospodarno ravnanje z naravnimi viri, izvajanje preventivnih akcij in ukrepov, varovanje naravne in kulturne dediščine, informiranje in izobraževanje • izvajalci nalog morajo biti strokovno usposobljeni, imeti ustrezna pooblastila ter se ravnati po zakonskih določilih in okoljskih etičnih načelih

upravljanje z vodami (a. water management, f. maîtrise de l'eau, gestion de l'eau, n. Wasserverwaltung /f/, h. upravljanje vodama, i. gestione dell'acqua)
celota upravnih postopkov na podlagi zakona o vodah in izvedbenih predpisov, ki urejajo celovito skrb in odgovornost za oskrbo s pitno vodo, vodni režim ter kakovost kopenskega vodovja in obalnega morja, za ohranjanje vodnega in obvodnega življenja, zaščito pred poplavami, erozijo in drugimi škodljivimi učinki voda ter za vzdrževanje vodne infrastrukture in čistilnih sistemov • za ta namen sprejme vlada program ukrepov ter določi oblike delovanja, razmerja, ekonomske in druge ukrepe tako za odgovorne dejavnike in koncesionarje kot za porabnike vode > gospodarjenje z vodami, > voda, > voda in človek

upravne enote (a. local government units, f. administrations locales, n.

Staatsverwaltungen /f/, h. upravne jedinice, i. amministrazione pubblica)

uprave, izpostave ministrstev, organizirane za eno ali več občin oziroma mestnih četrti, ki zagotavljajo učinkovito izvajanje z zakonom določenih nalog državne uprave

Urad za kemikalije Ministrstva za zdravje (a. Office of Ministry of Health for chemicals),

ustanova, ki vodi informacijski sistem o nevarnih kemikalijah, spremlja pojave te vrste in po potrebi nanje z ustreznimi predlogi opozarja odgovorne dejavnike • Ljubljana, Breg 14

Urad za makroekonomske analize in razvoj (a. Governmental research institution for macroeconomic analyses and development),

vladni urad, ki spremlja in analizira gospodarska, okoljska in socialna dogajanja, oblikuje poročila in dokumente, med temi tudi smernice sonaravnega trajnostnega razvoja

uravnovešeni, uravnoteženi razvoj > sonaravni trajnostni razvoj

urbana dekoncentracija (a. deconcentration, counterurbanization, inner city depopulation, f. déconcentration urbaine, dépeuplement du centre des villes, n. städtische Dekonzentration /f/, urbana dekoncentracija, neusredotočenost, i. deconcentrazione urbana)

dezurbanizacija: preseljevanje ljudi v primestja oziroma na podeželska območja zaradi možnosti zaposlovanja in ugodnejšega bivanja > urbanizacija (urban sprawl)

urbana ekologija (a. urban ecology, f. écologie urbaine, n. städtische Ökologie /f/, h. ekologija mjesta, i. ecologia urbana)

preučuje vplive mestnih zelenic, parkov in gozdov, sprehajališč in rekreacijskih območij, rek, ribnikov in jezerc na življenje in počutje mestnega prebivalstva

urbana klima (a. urban climate, f. climat urbain, n. Stadtklima /n/, h. gradska klima, i. clima della città)

klima v mestih, ki se nekoliko razlikuje od razmer v okolici zaradi toplotnih in drugih emisij onesnaženja ter manjše prevetrenosti • zato je koristno, če so med zgradbami zelenice in drevje: to preučuje urbana ekologija

urbani – mestni

urbanistično načrtovanje (a. urban planning, u. design, f. aménagement des villes, n. Stadtplanung /f/, h. urbanističko planiranje, i. pianificazione dello sviluppo urbano)

načrtovanje urejanja in oblikovanja mestnega okolja z upoštevanjem geografskih, prostorskih, krajinskih, socialnih, prometnih in drugih značilnosti, da to omogoča normalno življenje ljudi; urbanizem, veda o tej dejavnosti
> urbanizacija

urbanizacija, urbanizem (a. urbanization, f. urbanisation, n. Urbanisierung /f/, h. urbanizacija, urbaniziranje, i. urbanizzazione)

razvoj in širjenje mest ter spreminjanje podeželja v mestna območja in somestja
• **praviloma poteka po urbanističnih zasnovah in prostorskih izvedbenih načrtih ter z občinskimi odloki; nenadzorovano širjenje urbanega območja** (a. urban sprawl) **nastaja z nelegalnimi gradnjami ali zaradi razvoja mest brez ustrezne urbanistične dokumentacije; sonaravno trajnostno usklajen razvoj mest mora temeljiti na dolgoročno zasnovanem sistemu naselbinskega omrežja, na prednosti smotrne izrabe obstoječega mestnega prostora brez širjenja v okolico, na smotrni zasnovi notranjega prometa (z bližino delovnih, bivalnih in oskrbovalnih delov mest in primestij) ter na razvoju sodobnega javnega prometa, gospodarni ureditvi oskrbe z energijo (daljinsko ogrevanje idr.) in notranji ureditvi mest z upoštevanjem potreb prebivalcev, na zmanjšanju odpadkov (z recikliranjem) in uveljavljanju prednosti informacijskih tehnologij**
> enotna mestna okoljska politika

urbanizem (a. urbanism, f. urbanisme, n. Stadtplanung /f/, h. urbanizam, i. urbanismo)
veda o načrtovanju mest in naselij, ki ima tudi upravni in politični vidik, saj strokovne rešitve praviloma sprejema lokalna skupnost, za njihova izvajanja pa so potrebni upravni postopki > urbanizacija, > urbanistično načrtovanje,
> urbanizem v Sloveniji

urbanizem v Sloveniji: stopnjuje se zahtevnost urbanističnega načrtovanja in krajinskega urejanja okolja, ker že polovica prebivalstva živi v mestih in še četrtnina v urbaniziranih primestjih; v teh razmerah stagnira nataliteta in se strukturno manjša delež mladine, podaljšuje se povprečna življenjska doba prebivalstva ter raste delež starejših ljudi in upokojencev • v mestih je povpraševanje po stanovanjih v bivalno ugodnejših conah in širi se razpršena gradnja; osebni promet prevladuje nad javnim in zastrujejo se prometne težave; rastejo zahteve na področjih izobraževanja, zdravstva in socialne politike, komunalnih in informacijskih storitev, spreminja se upravno poslovanje > prostorsko planiranje, > urbanistično načrtovanje

urbano okolje > mestno okolje

urea > karbamid, > sečnina

urejanje prostora > prostorski plan, > prostorsko planiranje, > urbanistično načrtovanje

uresničevanje sonaravne trajnostne razvojne usmeritve (a. implementation of sustainable development, f. mise en application /réalisation/ de soutenable développement, n. Ausführung /f/ der Entwicklungsstrategie /f/, h. ostvarivanje održivog razvoja, i. realizzazione /della strategia/ di sviluppo sostenibile)
izvajanje strateških programov, kot so Nacionalni program varstva okolja (1999), Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, Kmetijski okoljski program in druge panožne razvojne strategije: sonaravni razvoj usmerjajo k ciljem →

gospodarske, okoljske in socialne blaginje z ustrezno zaščito narave in človekovega okolja, kar omogoča zdrav način življenja ljudi • vlada ugotavlja zaostajanje pri dinamiki izvajanja okoljskih programov in to označuje kot *'implementacijski deficit'* ; vzroki so v omejenih namenskih sredstvih in nezadostnih raziskavah, neustreznem upravljanju in neučinkovitih sankcijah proti kršilcem, ki ne izvajajo določenih nalog obveznosti, katere je država sprejela z omenjenimi in mednarodnimi dokumenti > trajnosten, > trajnostni sonaravni razvoj, > blaginja

usedalnik (a. Imhoff tank, Emscher tank, sedimentation basin or tank, settling tank, f. fosse Imhoff/Emscher, n. Emscherbrunnen /m/, Imhoffbrunnen /m/, h. taložnik, taložna jama/bazen, i. fossa di sedimentazione)

objekt za zadrževanje plavin: dvoprekatni usedalnik je objekt, ki ima v zgornjem delu usedalnik, v spodnjem pa anaerobno gnilišče; **dortmundski usedalnik** (a. Dortmund tank, upflow settlement tank) **je lijakast usedalnik z navpičnim tokom in osrednjim dotokom usedline** (a. settleable solids)

usedlina (a. sediment, deposit, f. sédiment, alluvion, dépôt, n. Sediment /n/, Bodensatz /m/, Bodenschlamm /m/, Ablagerung /f/, h. talog, naslaga, sediment, i. sedimento)

usedlina, nastala iz naplavin mineralnih snovi, ki se usedajo na dno v vodi • tako se kopičijo plasti mivke, gline in kaolina, medtem ko je **publica eolski (vetrovni) nanos**; iz usedlin pa sčasoma nastanejo peščenjaki, glinovec, apnenec ali dolomit; koralni apnenci in fosilna goriva (šota, premog, nafta) pa so **organogene usedline**, ostanek odmrlih organizmov

usklajeno okoljsko upravljanje (a. integrated management, f. gestion intégrée, n. integrierte Verwaltung /f/, h. integrirano /cjelovito/ upravljanje, i. gestione integrata)

okoljski pojavi in procesi potekajo po naravnih zakonitostih v kompleksni prostorski stvarnosti in v določenih družbenih razmerah, zato je raziskovanje in načrtovanje dejavnosti in posegov v okolje nujno interdisciplinarno, odločanje in izvajanje pa je lahko uspešno le ob stalnem napredovanju in uveljavljanju v vse širšem mednarodnem okolju ter zagotavljanju sonaravnega trajnostnega razvoja • za napredek je potrebno intenzivno razvijati znanost in raziskovalno delo, posodobiti in uveljaviti izobraževanje v vseh oblikah usposabljanja ter pridobiti podporo menedžmenta za usklajen razvoj ekonomske, okoljske in socialne blaginje > okoljsko upravljanje, > okoljski sistem upravljanja

uvrščanje > klasificiranje, > taksonomija

UV-sevanje > ultravijolično sevanje, > sevanje

variabilnost (a. variability, f. variabilité, n. Variabilität /f/, Veränderlichkeit /f/, h. varijabilnost, promjenljivost, i. variabilità)

spremenljivost (neke vrednosti ali pojava), **nestalnost** • **značilno** za pojave, na katere vplivajo vremenske in vodne razmere (v kmetijski pridelavi zaradi suše, deževja ali slane, ali pa tržne razmere za živinorejske proizvode), **spremenljivo** je tudi gospodarjenje z naravnimi viri (ukinjanje podzemnega rudarjenja, vrste premogovnikov, okolje onesnažujoče industrije), **dogajanje** v prometu

varnost (a. security, f. sécurité, n. Sicherheit /f/, h. sigurnost, bezbjednost, i. sicurezza)

(1) **stanje zanesljivosti** za normalno življenje ljudi, **uresničevanje pravice** in možnosti do dela, plačila, **izobraževanja**, **zdravstvenega varstva**

(2) **skrb in ukrepi** za varnost pri delu, v prometu, v okolju zaradi tveganj, kršitev reda in tudi terorizma • **obstaja možnost zavarovanja** in **solidarnostne pomoči** ob naravnih nesrečah; **varščina** in **zavarovanje** sta dodatni možnosti, **tveganje** pa je odmik od popolne varnosti in **stopnjuje odgovornost** za posledice
> varnostni načrt

varnostni načrt (a. emergency plan, f. plan d'urgence, n. Sicherheitsplan /m/, h. plan postupanja u izvanrednoj situaciji, i. provvedimento d'emergenza)

evakuacijski ali **zaščitni načrt** z ukrepi za primere potresa, požara, poplave ali druge nevarnosti, ki se pripravi v skladu s predpisi in oceno možnih posledic
> varnostni ukrep

varnostni ukrep (a. safety measure, f. mesure de sécurité, n. Vorsichtsmassregel /f/, h. mjera zaštite od opasnosti, i. misura di sicurezza)

predpis, **akcija** ali **postopek**, katerega namen in cilj je **zmanjšati nevarnost** za poškodbe, nesreče in izgube • v vsaki organizaciji, kjer je kaj tveganja, so dolžni pripraviti **študijo varnosti** (a. safety study) oziroma urediti, kar določajo predpisi o varstvu pri delu, izvajanju poskusov, v prometu ali pri rekreacijskih aktivnostih (zlasti smučanju, vodnih športih in gorništvu)

varovalna živila (a. wholesome food, f. nourriture quant à la santé, n. Gesundheitsnahrung /f/, h. zaščitne životne namirnice, i. nutrimento conveniente per la salute)

higiensko neoporečna in **zdravju primerna živila** • **pravilna prehrana** je potrebna za normalno počutje in delavnost, človeka pa tudi varuje pred boleznimi; **varovalna živila** zagotavljajo pridelovalci z izbiro primernih pridelkov, **predelovalne dejavnosti** pa s pripravo ustreznih živil > organsko kmetijstvo

varstvo gozdov (a. protection of forests, f. protection des forêts, n. Waldschutz /m/, h. zaštita šuma, i. protezione dei boschi)

(1) **strokovna opravila** za nego in **načrtno izkoriščanje gozdov**, **protipožarno varnost**, **varovanje vodnih virov**, **biotske raznovrstnosti** in **zaščitene vrednot**
(2) za **izobraževanje** in **okoljsko ozaveščanje** so pomembne učne gozdne in turistične poti, za rekreacijo, nabiranje plodov, za lov in ribolov **obstajajo predpisi** in **ustrezna dovoljenja** > gozd, > pragozd

varstvo kulturne dediščine (a. protection of cultural heritage, f. protection du patrimoine culturel, n. Kulturerbschaftsschutz /m/, h. zaštita kulturne baštine, i. protezione del patrimonio culturale)

preventivni ukrepi in dejavnosti za varovanje kulturne dediščine, ki je pogosto skupaj z naravno dediščino

varstvo narave (a. protection of nature, f. protection de la nature, n. Naturschutz /m/, Heimatschutz /m/, Heimatpflege /f/, h. zaštita prirode, i. preservazione della natura)

preventivni ukrepi in dejavnosti, ki omogočajo ohranjanje narave in njenih vrednot (raznoverstnost rastlinskih in živalskih vrst, njihovih rastišč in bivališč, geološke in vse druge naravne znamenitosti, vodovje in tla), ustanavljanje zaščitene območij oziroma parkov, vzgojne in usmeritvene dejavnosti za

določene rekreacijske dejavnosti > varstvo naravne dediščine

varstvo naravne dediščine (a. protection of natural heritage, f. protection du patrimoine naturel, n. Naturerbschaftsschutz /m/, h. zaštita prirodne baštine, i. protezione del patrimonio naturale)

varovanje naravnih vrednot s cilji, da se prepreči izumiranje rastlinskih in živalskih vrst oziroma uničevanje njihovih življenjskih prostorov ter ohrani pokrajinska pestrost z vsemi naravnimi znamenitostmi

varstvo kulturne dediščine (a. protection of man made /cultural/ heritage, f. protection du patrimoine culturel, n. Kulturerbschutz /m/, n. zaštita kulturne baštine, i. protezione dei beni culturali ereditari)

varovanje kulturne dediščine naroda, tj. arheoloških najdišč in zbirk, spomenikov historičnega urbanizma – gradov, meščanske arhitekture, sakralnih spomenikov, različnih javnih in tehniških spomenikov, kakor tudi muzejskih objektov in predmetov, ki pričajo o zgodovini in kulturi naroda in predstavljajo podobo trajnega razvoja naroda na njegovem etničnem ozemlju; varovanje pomeni vzdrževanje, ki upošteva razne oblike zaščite, obnavljanja in restavriranja ter predstavljanja javnosti

varstvo okolja (a. environmental protection, f. protection de l'environnement, n. Umweltschutz, h. zaštita okoliša, i. protezione d'ambiente)

aktivnosti z namenom trajnega ohranjanja narave, njene raznoverstnosti in avtohtonosti vrst, habitatov • ukrepi zaščite naravnih znamenitosti, spodbujanje in urejanje razmerij med človekom in naravo, odpravljanje motenj v okolju in krepitev samoregulacijskih procesov, uresničevanje sonaravno trajnostnega razvoja z ustreznim gospodarjenjem in prostorskim redom; ključna dejavnika razvoja in varstva okolja sta znanost in izobraževanje > varstvo narave, > razvojni dejavniki okolja, > usklajeno okoljsko upravljanje

varstvo pred nesrečami (a. prevention at the anticipation of danger, f. protection anticipée de danger, n. Unfallschutz /m/, Betriebsunfallschutz /m/, h. zaštita od nesreče ili udesa, i. protezione davanti a possibile pericolo)

preventivno ukrepanje glede na predvidevanje ali pričakovanje možnih nesreč • obstaja služba za zaščito in reševanje, tel. 112; največ je požarov, prometnih nezgod in posledic ujm

varstvo pri delu > poklicna bolezen, > varnostni ukrep

varstvo voda (a. water protection, f. protection de l'eau, n. Wasserschutz /n/,

Wasserwirtschaft /f/, h. zaštita vode i mora, i. protezione d'acqua)

prizadevanje in ukrepi, da bi ohranili kopenske vode in obalno morje v naravni kakovosti, odpravili ali omejili na najnižjo dopustno mero onesnaženost površinskih in podzemnih voda ter morja, zagotovili redno oskrbo z neoporečno pitno vodo in preprečili posege v vodno okolje, ki slabšajo vodne razmere in ekosisteme ter ogrožajo ljudi • kakovost vode ločimo na štiri saprobnostne stopnje, odpraviti pa skušamo preveč onesnaženo (škodljivo) ter nedopustno onesnaženo stopnjo, ki uničuje življenje (pogini rib označujejo zastrupitev ali bistveno poslabšanje kakovosti vode tudi ob nizkih vodostajih in sušah) • osnove varstva voda določa zakon o vodah, pomembno je smotrno gospodarjenje z vodo vsepovsod (zato je govor o vodnem gospodarstvu), ker količinsko stanje voda zelo niha in ujme, tako suša kot poplave in viharji, lahko povzročijo veliko škodo; nujno je zato preventivno ukrepanje (izdajanje dovoljenj za izkoriščanje vode, omejitev posegov v vode, načrtovanje zajezev zaradi zalog vode ter izkoriščanja vode in vodne energije, preprečevanje onesnaževanja, zidava zunaj poplavnih območij) • skrb za vode je odgovornost vseh imetnikov pravic za upravljanje z vodami, koncedentov in koncesionarjev ter seveda porabnikov vode, ker s porabo vode nastajajo tudi odpadne vode
> voda, > voda in človek, > varstvo narave, > koncesija

varstvo tal (a. soil protection, f. protection du sol, n. Bodenschutz, h. zaštita tla, i. protezione di suolo)

tla so osnova za vse dejavnosti in objekte, pa tudi del življenjskega okolja, ker so v tleh nešteti organizmi in viri snovi za rast vsega rastlinstva; tla so tudi povezana s kroženjem vode, ki izpira površje, pronica v tla, se nahaja v tleh kot vlaga in so v površju Zemlje podzemni tokovi (kras!) in v vodonosnikih zaloge vode (podtalnica); zaradi podnebnih dejavnikov, vplivov žive narave in obdelave se spreminjajo lastnosti tal, ponekod se izplavljajo ali erodirajo in drugod kopičijo prenesene snovi, v trajnem procesu geneze in razvoja tal pod vplivom tlotvornih dejavnikov nastajajo humozni površinski in globlji horizonti tal • posebno poglavje ravnanja s tlemi je obdelava tal, krajinsko urejanje in izkoriščanje kamnin v tleh > tla, > grajeno okolje, > kmetijska tla, > struktura tal

varstvo zraka (a. air protection, air quality control, f. protection de l'air, n. Luftreinhaltung /f/, h. zaštita zraka, i. protezione d'aria)

opazovanje kakovosti zraka in ukrepi za preprečevanje onesnaževanja, ki so določeni s standardi kakovosti zraka, predpisi o mejnih, opozorilnih in kritičnih imisijskih vrednostih snovi v zraku, o ravnanju s snovmi, ki povzročajo tanjšanje ozonskega plašča in tudi o uvozu snovi, ki škodijo kakovosti zraka • obsega več okoljskih problemov: vplivi onesnaženega zraka na naravo in ljudi in zlasti fotokemičnega onesnaževanja, prenašanje onesnaženosti na daljavo, izpušni plini vozil, činec tople grede in spreminjanje podnebja, redčenje ozonske zaščitne plasti, širjenje drugih škodljivih pojavov po zraku (hrup, požar, ultravijolično sevanje, ujme); ukrepi za izboljšanje zraka izhajajo iz mednarodnih konvencij in protokolov ter domačih zakonov in predpisov > kisle padavine, > klima, > ozonska luknja, > učinek tople grede, > spreminjanje podnebja, > plini toplogredni, > ultravijolično sevanje, > trdni delci v zraku

vedenjska ekologija (a. eco-ethology, f. éco-éthologie, n. Ethologie /f/, Lehre von der Lebensweise, h. ekološka ekologija i etològija, i. etologia, scienza del comportamento degli animali)

(1) **vedenjska ekologija** je področje biologije, nauk o vplivu okoljskih dejavnikov na vedenje živali v naravnem okolju

(2) nauk o nravnih pojmovanjih in običajih ljudi oziroma narodov in etničnih skupin je **etologija**

vegetacija (a. vegetation, f. végétation, n. Vegetation /f/, Pflanzenwelt /f/, h. vegetacija, i. vegetazione)

celotna rastlinska združba na določenem območju (barjanska, gozdna, travniška, visokogorska, submediteranska)

vegetacijski pas (a. vegetation zone, f. zone de végétation, n. Vegetationszone /f/, h. vegetacijski pojas /zona/, i. zona di vegetazione)

obsežen pas rastlinstva na Zemlji ter višinski ali globinski pas glede na podnebne in ekološke razmere, v katerem raste conalna vegetacija

vegetirati (a. vegetating, precarious living, f. végéter, n. vegetieren, h. vegetirati, životariti, i. vegetare, condurre un'esistenza inattiva)

pomeni životariti, težko obstajati v danih razmerah (brez ustrezne pomoči):

(1) **vegetiranje** žive narave povzroča pomanjkanje vode, hranil v tleh, tudi ostro podnebje (vpliv mraza in dolgotrajnega počivanja vegetacije), osojna lega, nasprotno visoke temperature, neustrezna vlaga ali onesnaženost zraka ipd.

(2) **životarjenje** ljudi povzroča predvsem revščina, njej sledijo bolezni ter pomanjkanje dela, socialne in medicinske pomoči, težko je ljudem brez poklica dobiti zaposlitev ipd.

ventilacija > zračenje

vir podatkov (a. data sources, f. base des données, n. Datenquelle /f/, h. izvori podataka, i. banca /fonte/ dei dati)

temeljni podatki so objavljeni v Statističnem letopisu RS in v poročilih o stanju okolja, nekaj pa v objavljenih raziskovalnih študijah; pomemben vir je internet

virtualna organizacija (a. virtual organization, f. organisation virtuelle, n. virtuelle Organisation /f/, h. virtualna /prividna/ organizacija, i. organizzazione virtuale)

mrežna organizacija kot začasna mreža neodvisnih, prostovoljno povezanih institucij, podjetij (celovitih organizacij ali samostojnih gospodarskih družb) ali specializiranih posameznikov, ki so konkurenčno najboj sposobni, da ob uporabi komunikacijske tehnologije in neodvisni vlogi menedžerjev delujejo za skupne vrednote ali cilje > virtualnost

virtualnost (a. virtuality, f. virtualité, n. Virtualität /f/, Möglichkeit /f/, Mannhaftigkeit /f/, h. virtualnost, i. virtualità)

nov pogled in oblika delovanja, ki se uveljavlja, a je zanjo tudi več razlag:

(1) **organizacijska strategija** (način organiziranja in vodenja) v obliki sistema, ki se stalno prilagaja novim okoliščinam, zakonitostim in potrebam,

(2) **stalna organizacija** v dogovorni obliki, ki se pojavi takoj, ko se pokaže potreba zanjo in njeno dejavnost,

(3) **kar le izgleda realno** (virtualna realnost), je nematerialno, vendar se lahko izraža s pomočjo komunikacijske in informacijske tehnologije

virusi > mikroorganizmi

vnašanje novih vrst (a. introduction, f. introduction, n. Einführung /f/, Introduktion /f/, h. unošenje, introdukcija, i. introduzione)

uvajanje novih vrst (neavtohtonih) organizmov v okolje iz drugega okolja

vnetljiva snov (a. /in/flammable, f. inflammable, n. entzündbarer, entzündlicher Stoff /m/, h. zapaljiva ili upaljiva tvar, i. materia infiammabile)

aerosol, plin (gorljive snovi 12 in več odstotkov v zraku), tekočina ali trdna snov, ki se hitro vname, za katero se zahteva ustrezno preventivno ravnanje in varnostni postopek v primeru nezgode

voda (a. water, f. eau, n. Wasser /n/, h. voda, i. acqua)

naravna prozorna tekočina brez barve, vonja in okusa, oksid vodika (H_2O), sestavina zemeljskega površja in vseh organizmov, ki kroži po vseh sferah zemeljskega površja in ga preoblikuje; nahaja se v vseh treh agregatnih stanjih: kot tekočina, para ter sneg in led • nenadomestljiva za življenje in vse dejavnosti: aktivna, agresivna, korozivna voda (a. active, aggressive, corrosive water, f. eau active, aggressive, corrosive), **grelna in hladilna** (a. heating, cooling water, f. eau de chauffage, e. de refroidissement), **gospodinjska odpadna voda** (a. domestic waste water, f. eau usée ménagère), **pitna voda** (a. drinking / potable water, f. eau potable), **trda in mehka voda** (a. hard and light water, f. eau dure/calcaire ou eau ordinaire), **ponovno uporabna voda (po čiščenju)** (a. recharge water, f. eaux de recharge), **sveža in izvirna voda** (a. fresh and spring water, f. eau douce et eau de source, Quellwasser /n/), **podtalnica** (a. ground water, f. eau souterraine), **mineralni in termalni izviri** (a. mineral and thermal springs, f. eau minérale et eaux thermales, n. Mineral- und Thermalwasser /n/), **izcedna voda odlagališč odpadkov** (a. landfill leachate, f. lixiviat de décharge, n. Deponiesickerwasser /n/), **‘cvetenje vode’ je pojav razmnožitve alg, ki plavajo na površju** (a. waterbloom/water bloom, algae/algal bloom, f. prolifération algale, p. d’algues, fleur de l’eau (symptôme d’eutrophisation), n. Wasserblüte /f/, Algenblüte /f/, h. cvjetanje algi, i. proliferazione algale, eutroficatione di un sistema acquatico)

voda in človek (a. water and human being, f. l’eau et l’homme, n. das Wasser und der Mensch, h. voda i čovjek, i. l’acqua e l’uomo)

vsestranska koristnost vode (pitne, mineralne, termalne) se kaže v nešteti dejavnostih od priprave hrane do higiene okolja in zdravstvenih terapij • v človeškem organizmu je voda v krvni plazmi, v celicah in medceličnem prostoru (v vsakem človeku je vode nad 50 %, pri novorojenčkih do 70 %; dehidracija je resno ogrožanje zdravja); tako sprejemanje kot oddajanje vode mora biti usklajeno • svetovni dan voda je 21. marec

vodarstvo > upravljanje z vodami

vodik, H (a. hydrogen, f. hydrogène, n. Wasserstoff /m/, h. vodik, i. idrogeno)

najlažji kemični element, gorljiv in eksploziven plin brez barve, vonja in okusa, pogost v spojinah (vodi, kislinah, bazah), ki nastaja pri razpadanju organskih spojin in pri verižnih reakcijah sprošča uničujočo energijo (vodikova bomba); možen vir za pridobivanje energije

vodikofluorogljikovodik, HFC (a. hydrofluorocarbon, f. hydrocarbure partiellement fluoré, n. Fluorkohlenwasserstoff /m/, h. vodikofluorogljik, i. idrofluorocarburo) **kemična spojina, v kateri del vodikovih atomov nadomeščajo atomi fluora • hladilna snov, ki se uporablja za prenos toplote v hladilnih sistemih**

vodna bilanca (a. water balance, water demand, f. bilan de l'eau, besoin /demande/ en eau, n. Wasserbilanz /f/, Wasserbedürftigkeit /f/, Wasserbedarf /m/, h. vodna bilanca, vodna potreba ili potražnja, i. bilancia d'acqua, bilancia dei consumi e dei prelievi d'acqua /idrici/)

količinsko razmerje med dotokom in odtokom vode v določenem času na določenem prostoru • je nujen instrument za smotrno ravnanje z vodo, na kar opozarjajo nihanja razpoložljivih količin, različne razmere po porečjih, vodne ujme od poplav do suš ter različna oskrba z vodo > bilanca

vodna molekula, H₂O (a. water molecule, f. molécule d'eau, n. Wassermolekül /n/, h. vodna molekula, i. molecola d'acqua)

voda je oksid vodika, sestavljena iz približno dveh delov po teži vodika in 16 delov po teži kisika • deluje kot dipol, je dobro topilo za mnoge snovi, ki s tem vodo spreminjajo v raztopino ali odplako

vodni biotop > biotop

vodni ekosistem (a. aquatic /water/ ecosystem, f. écosystème d'eau, n. Wasserökosystem /n/, h. vodni ekosistem, i. ecosistema d'acqua)

ekosistem v oceanu in morju ali tekočih in stoječih vodah na kopnem • v jezeru, močvirju, ribniku, reki in potoku, v katerem so živi organizmi povezani med seboj in z neživo naravo v labilnem ravnovesju, ki se spreminja s kroženjem vode, podnebnimi razmerami in posegi človeka v naravo > ekosistem

vodni režim (a. water run-off, f. ruissellement des eaux, n. Wasserregime /n/, h. vodni režim, i. scorrimento di acqua corrente)

z vodnim režimom označujemo prepleteno dinamiko fizikalnih, kemičnih in biotskih lastnosti ter količin vode, ki so bistveni kazalci za varstvo voda; geografsko so bistvene: naravne pretočne značilnosti med nizkim in visokim vodnim stanjem rek, odvisno od gozdnatosti okolja, topljenja snega in padavin • hidrotehnični posegi v vodotoke so koristni, če na sonaravni način zmanjšujejo vodne ujme in njihove posledice, zlasti erozijo in hudournike, izkoriščajo vodno energijo ter izboljšujejo zaloge in kakovost podtalnice > vodna bilanca

vodno gospodarstvo (a. water resources management, f. économie des eaux, gestion des ressources en eau, n. Wasserwirtschaft /f/, Wasserverwaltung /f/, h. vodna privreda, gospodarenje vodom, i. economia d'acqua)

hidrotehnične in druge dejavnosti, ki urejajo ali omogočajo izkoriščanje in varovanje vodnih virov, zaščito pred škodljivim delovanjem vodovja, čiščenje odpadnih voda in izboljšanja oporečne vode za določene namene, oskrbovanje z vodo • vse te dejavnosti morajo upoštevati sonaravne trajnostne usmeritve, vodno bilanco, ukrepe za varstvo biotske raznovrstnosti in za obstoj življenja v vodi sprejemljiv pretok vode v potokih in rekah, varčno ravnanje s pitno vodo in uresničevanje določil zakona o vodah s predpisi > upravljanje z vodami

vodno okolje (a. aquatic environment, f. milieu aquatique, n. Lebensraum Wasser /n/, h. vodni okoliš, i. ambiente acquatico)

okolje, v katerem je voda prevladujoč dejavnik; vodo kot življenjsko okolje z vodnim ekosistemom preučuje ekohidrologija (a. aquatic ecology); pogini rib označujejo zastrupitve vode ali pomanjkanje kisika v vodi > vodni ekosistem

vodno telo (a. water body, f. eaux, masse d'eau (naturelle), étendue d'eau, n. Gewässer /n/, h. vodno tijelo, i. corpo d'acqua)

kamninska podlaga vodnega bazena ali struga potoka in reke z delom obrežja, ki po predpisih pripada vodotoku ali stoječi vodi

vodovarstveno območje (a. water protection area, f. zone de protection d'un captage d'eau, n. Wasserschutzgebiet /n/, h. vodozaštitno področje, i. area protetta d'acqua nel sottosuolo)

zaščiteno območje okrog zajetih vodnih virov in na poljih s podtalnico z omejitvijo dejavnosti, da se prepreči morebitno onesnaževanje

vplivi na okolje (a. impacts on the environment, f. impact sur l'environnement, n. Umweltseinwirkungen /f/, h. utjecaji na okoliš, i. influssi sull'ambiente)

vplivi človekovih dejavnosti – kmetijstva, gozdarjenja, energetike, industrije, prometa, gospodinjstev, turizma, storitvenih dejavnosti itd. – in vplivi na okolje, ki se širijo čez meje > presoja vplivov na okolje

vplivi nezdravega okolja (a. influences, impacts of insalubrious environment, f. influences de l'environnement insalubre, n. Einflüsse /m/ der ungesunden Umwelt /f/, h. utjecaji nezdravog okoliša, i. influssi insalubri d'ambiente)

vplivi okoljskih dejavnikov, ki povzročajo zdravstvene težave ljudi, bolezni • posledice so zdravstvene od slabega počutja do hudih bolezni ali psiholoških motenj; pogosto se zanemarija vpliv hrupa, smrada, vibracij, slabe osvetlitve ali vlage, dolgotrajne vplive že malo onesnaženega zraka in prometa, delo v neustreznih okoljih ali z nevarnimi snovmi itd.

vrsta odpadkov (a. type of waste, f. classe d'ordures, n. Abfallart, h. vrsta odpadaka, i. tipo di rifiuti)

razvrščanje odpadkov po izvoru (gospodinjiski, industrijski itd.) ali po sestavinah in drugih kriterijih

vrste, species (a. species, f. espèce d'organismes, n. Organismenarten, Pflanzenarten /f/, Gattungen /f/, Tiergattungen /f/, h. vrste, i. specie, generi)

skupine osebkov z enakimi lastnostmi, ki se med seboj plodijo in prenašajo na potomce svoje lastnosti

vrtanje (a. drilling, f. forage, n. Bohren /n/, h. bušenje, i. foratura)

vrtanje lukenj v tla in kamnine, da se pridobi vpogled v strukturo površja in vzorce za preiskave kamnin, ugotovi primernost tal in obstojnost pobočij za gradnjo objektov • s pomočjo vrtin se izkoriščajo nafta, zemeljski plin, mineralne in termalne vode ali omogoči izkoriščanje geotermalne energije

vzdržljiv organizem (a. persistent organism, f. organisme persistant, n. beharrlicher / hartnäckiger Organismus /m/, h. izdržljiv organizam, i. organismo persistente)

odporen organizem, ki živi tudi v neugodnih okoliščinah > odpornost organizma

vzorec (a. sample, control s., standard s., f. échantillon, é. témoin, é. de référence, n. Probe /f/, Analysenprobe /f/, h. uzorak za ..., i. campione)

primerek, reprezentativna količina snovi, ki se uporabi za primerjavo, oceno, klasifikacijo ali analizo

WHO, a. World Health Organization, Svetovna zdravstvena organizacija, Ženeva

WTO, a. World Tourist Organization, Svetovna turistična organizacija

WTO, a. World Trade Organization, Svetovna trgovinska organizacija, Ženeva

Z

zadrževanje vode (a. retention of water, f. rétention, maintien d'eau en place, n. rückhaltung des Wassers /f/, h. zadržavanje vode, i. ritenzione delle acque)

začasno zbiranje vode v naravnih ali umetnih zadrževalnikih, zajezitvah in ojezeritvah; obstajajo suhi in mokri zadrževalniki (a. retention basins) **za zadrževanje poplavnih vod** > retencija, > zajezitev, ojezeritev

zajedavec (a. parasite, parasitic organisms, f. parasite, organismes parasitiques, n. Parasit /m/, parasitische Organismen /mpl/, h. parazit, parazitski organizmi, i. parassita, organismi parassitari)

parazit: organizem (mikrob, rastlina ali žival), ki občasno ali stalno izrablja osebe druge vrste kot življenjsko okolje in vir hrane, s čimer ogroža gostitelja in mu povzroča škodo, saj navadno izloča strupene snovi in prenaša nevarne bolezni: notranji zajedavec (a. endoparasite, f. endoparasite, n. Endoparasit /m/, h. endoparazit, i. endoparasit) **endoparazit: organizem ki živi in zajeda gostiteljski organizem od znotraj; polzajedavec** (a. semiparasite), **semiparazit: organizem, navadno rastlina, ki pridobiva del hrane z zajedanjem gostitelja, del za življenje potrebnih hranil pa s samostojno fotosintezo** > gostitelj

zajezitev reke (a. the dam of river /riverine lake/, f. endiguement /ou edigage/ de la fleuve, n. Flusseindämmung /f/, h. zajaživanje /zajaža/ rjeke, i. construire la diga sul fiume)

zajezitev reke z nasipom ali betonskim jezom zaradi zadrževanja vode v akumulacijskem /umetnem/ jezeru ali vodnem zadrževalniku

zajezitveno jezero > pregradno jezero

zakon o varstvu okolja (a. control of pollution act, f. loi sur le contrôle de la pollution, n. Umweltschutzgesetz /n/, h. zakon o zaščiti okoliša, i. legge ambientale)

zakon (Državni zbor RS ga je sprejel leta 1993, Uradni list RS št. 32/93) ureja varstvo življenjskega in z njim neločljivo povezanega naravnega okolja ter splošne pogoje rabe naravnih dobrin kot temeljnega pogoja za zdrav in obstojen razvoj (okolje ohranjuje razvoj); določa, da mora usmerjanje razvojnih procesov, posegov v prostor in drugih posegov v okolje izhajati iz uravnoteženih razvojnih in okoljskih potreb, zadovoljevanje potreb sedanje generacije pa mora upoštevati enake možnosti zadovoljevanja potreb prihodnjih; namen varstva okolja je ohranitev, izboljšanje in razvoj celovitosti, raznovrstnosti in kakovosti naravnih prvin, naravnih združb, naravnih dobrin in v njihovem okviru naravnih bogastev; za merilo vseh ravnanj in norm varstva okolja postavlja človekovo zdravje, počutje in kakovost njegovega življenja ter preživetje, zdravje in počutje živih organizmov (1. člen temeljnih določb zakona)

> sonaravni trajnostni razvoj, > blaginja, > okoljska etika, > okoljska načela

zamrzovanje, globoko (a. freezing, f. congélation, gel, n. Gefrieren /n/, h. zamrzivanje, i. congelamento)

način shranjevanja hrane s hitrim zamrzovanjem pri -18° C

zaprtje podjetja (a. closing down of firm, f. mise en circuit fermé (d'une opération industrielle), n. Schliessen des Unternehmens /n/, h. zatvaranje preduzeča zbog štetnih emisija ili bezbednosti, i. chiusura dell'impresa)

ustavitev obratovanja, če podjetje povzroča naravi in okolju nedopustno škodo in ogroža zdravje in življenje ljudi; odločbo izda pooblaščen organ (inšpekcija)

zaščita voda (a. water pollution control, f. maîtrise de l'eau, protection des eaux, n. Gewässerschutz /m/, h. zaščita voda, i. protezione delle acque)

dejavnosti za ohranitev vodnih virov in preprečevanje onesnaževanja tekočih in stoječih voda ter morja • obsega tudi stalni nadzor, zaščito pred vodnimi ujmami, skrb za neoporečne vire pitne vode in primerno oskrbo naselij, čiščenje odpadne vode in odplak; upravljanje z vodami ureja zakon > upravljanje z vodami, > vodno gospodarstvo

zaščitna oprema (a. personal safety equipment, f. équipement de protection individuelle, n. Sicherheitsausrüstung /f/, h. zaščitna oprema, i. mezzi di sicurezza)

oprema, ki ščiti delavca pred škodljivimi dejavniki delovnega okolja • zaščitna sredstva so različna od predmetov (rokavic, oblačil, mask, glušnikov) do zaščitnikov in izolatorjev na strojih in napravah, stekel za zaščito pred nevarno svetlobo, raznih pokrival iz negorljivih materialov, varujejo pred toplotnimi učinki, ognjem ali iskrenjem, kemikalijami, smradom in plini, hrupom itd.

zaščitni premazi (a. protective coats, f. couches de protection, n. Schutzmittel /n/, h. zaščitni premazi, i. mezzi di protezione)

tekoči ali mazavi pripravki, ki ščitijo material pred razpadanjem (lužila za zaščito lesa) in oksidacijo (železa idr.) • v skladu z okoljevarstvenimi priporočili in standardi EU industrija nadomešča zdravju škodljive sestavine v premazih z ustrenejšimi (izdeluje npr. barve na vodni osnovi) > impregnacija

zatiranje glodavcev in mrčesa (a. rodent and pest control, f. contrôle et lutte contre les rongeurs et les insectes, n. integrierte Schädlingsbekämpfung /f/, h. deratizacija i uništavanje insekata, i. annientamento di roditori e insetti)

načrtno uničevanje glodalcev, mrčesa, da se prepreči škoda in prenašanje bolezni • pomemben del sanitarnega oziroma zdravstvenega programa za zaščito pridelkov in živil od proizvodnje in predelave do skladiščenja, oskrbovanja in prevozov; nujno je natančno ravnanje po predpisih

zavarovano območje narave (a. protective area, zone of protection, f. zone de protection, n. Schutzgebiet /n/, Schutzzone /f/, h. zaščiteno področje, i. zona protetta)

območje, na katerem je zaradi varstva naravnih vrednot, ohranjanja biotske raznovrstnosti, pokrajinske pestrosti in naravnih pojavov določen poseben način zaščite • sprejme ga država na podlagi zakona o ohranjanju narave, vlada ali lokalni organi pa s posebnimi, s katerimi zavarujejo ustrezna območja in določijo režim zaščite ter hkrati razvojne usmeritve; ožja zavarovana območja so naravni spomenik, strogi naravni rezervat in naravni rezervat, širša zavarovana območja pa narodni, regijski in krajinski parki > naravni park

zaznavanje (a. detection, f. détection, n. Wahrnehmung /f/, Nachweis /m/, h. detekcija, pronalaženje, odkrivanje, i. scoperta, rivelazione)

postopek odkrivanja ali zaznavanja določenih snovi in lastnosti

zbiralnik vode > zajezitev, > zadrževanje vode

zdravilna zelišča (a. medicinal herbs, f. herbes médicinales, n. Heilpflanzen /f/, h. ljekovito bilje, i. erbe medicamentose)

rastline, ki vsebujejo kemične učinkovine in se uporabljajo za pridobivanje farmacevtskih pripravkov oziroma zdravil in za zdravilne namene (čaji, eterična olja, polnila, mineralne snovi, vitamini, saponini idr.)

zdravstvena zaščita (a. health or sanitary protection /regulations/, f. protection sanitaire, p. de la santé, n. Gesundheitsschutz /m/, h. zdravstvena zaščita, i. protezione sanitaria)

ukrepi za izboljševanje zdravstvenih in higienskih življenjskih razmer na podlagi ocene vplivov okolja ali dejavnikov v okolju na zdravje, toda tudi posebni zdravstveni ukrepi (karantena, cepljenje, opozorila javnosti in izobraževanje, razkuževanje, deratizacija in zatiranje mrčesa)

Združeni narodi, OZN (a. United Nations, UN, f. Nations Unies, n. Vereinte Nationen, h. Ujedinjene nacije, i. Organizzazione delle Nazioni Unite)

svetovna organizacija prostovoljno vključenih držav, ustanovljena 26. 6. 1945 (Slovenija kot nedvisna država je v OZN od 22. 5. 1992, 176. članica); njena naloga je varovati mir, razvijati mednarodno sodelovanje in si prizadevati za zmanjšanje razlik v svetu; ima Varnostni svet, Ekonomsko socialni svet, razne agencije - FAO, WHO, UNESCO, UNEP - United Nations Environmental Program, Okoljski program ZN (agencija) s sedežem v Nairobiju; pomembna so zasedanja v Stockholmu 1972 (stockholmska deklaracija z načeli okoljskega varstva), v Rio de Janeiru 1992 (konvenciji o podnebjju in biotski raznovrstnosti ter Agenda 21 z aktualnimi cilji in usmeritvami), zasedanje v Johannesburgu septembra 2002 (Rio + 10, sonaravni trajnostni razvoj) idr.

zelena kosa (a. barrier beach /coast/, f. banc de sable /côte/, n. Sandbank /f/, Barre /Küste/ /f/, h. obalna sipina izvan plimovanja, i. barriera litorale)

peščena sipina ali skalnati pas vzdolž obale, ki ga plimovanje ne doseže, valovito morje pa nanj naplavlja različne odpadke, ki jih je treba odstranjevati

zelnati sloj v gozdu (a. underwood, forest undergrowth and edge /margin/ of forest, f. sous-bois et herbage, n. Unterholz /n/, Unterwuchs /m/, Understand /m/, h. šumsko zelenilo, i. sottobosco o boscaglia ed erbaggio di foresta)

sloj rastlin, ki prekrivajo tla v gozdu: vresje (a. heath), **gozdna podrast** (a. underbrush), **trave in zelišča** (a. grass and herbs)

zemeljski plin (a. natural gas, f. gaz naturel, n. Erdgas /n/, h. prirodni gas, i. gas naturale) **mešanica ogljikovodikov (85 % metana /CH₄/, do 10 % etana, 3 % propana idr. plini), ki so nastali z razkrojem organskih snovi med plastmi v Zemljini skorji • za (daljinski) transport plin utekočinjajo; Slovenija ga uvažja > bioplin**

Zemlja (ime našega planeta): (a. Earth, f. Terre, n. Erde /f/, h. Zemlja, i. Terra) **približno 4 600 milijonov let star planet v Osončju, katerega premer na ekvatorju je 12 757 km, obseg ekvatorja meri 40 076,6 km, površina pa 510,1 mil. km², od katere je 70,7 % površina oceanov in morij; Zemlja kroži okoli Sonca v oddaljenosti od 147,1 do 152,1 milij. km s hitrostjo 29,8 km/s, obkroži pa ga v enem letu, točno 365 dneh, 6^h, 9^m, 10^s (siderično leto); poleg tega se Zemlja zavrti okoli svoje (navidezne) osi v 24 urah • 22. april je dan Zemlje • okoli Zemlje kroži satelit Luna v povprečni oddaljenosti 384 405 km**

zemlja, zemljišča > tla

zemljiška knjiga (a. cadastral register, f. cadastre, n. Grundbuch /n/, h. zemljišna knjiga, i. catasto)

uradni in javni register zemljišč z načrti parcelacije, označbo kategorij in kakovosti zemljišč ter posestniških pravic • kataster vodijo po katastrskih občinah na sodiščih ustreznih okolišev (uvaja se računalniška registracija)

zemljiški kataster > zemljiška knjiga

zeoliti (a. zeolites, f. zéolites, n. Zeoliten /mpl/, h. zeoliti, i. zeoliti)

silikatni minerali, ki imajo visoko sposobnost adsorpcije električno nabitih organskih in anorganskih delcev, zato se uporabljajo za mehčanje in čiščenje vode

zimsko spanje, hibernacija (a. hibernation, f. hibernation, n. Hibernation /f/, h. hibernacija, i. ibernazione)

(1) znižanje telesne temperature toplokrvnih živali med zimskim spanjem, npr. netopirjev, polhov, hrčkov, ko se v neugodnih življenjskih razmerah zmanjša intenzivnost njihovih življenjskih procesov (upočasnitev bitja srca in dihanja)

(2) hibernacija je tudi neaktivnost ter zmrznjenje celih organizmov v ledu

zlivno območje (a. hydrographic/hydrologic network, hydrographic system, f. réseau hydrographique/hydrologique, n. Gewässersystem /n/, Gewässernetz /n/, hydrografisches Netz /n/, h. slivno/ulijevno področje, i. territorio idrografico/idrologico)

ozemlje, s katerega priteka površinska voda v vodni bazen ali reko

zmogljivost (a. capacity, f. capacité, n. Kapazität /f/, h. kapacitet, zapremina, količina čega ili prostora, i. capacità)

sposobnost česa, da sprejme, nosi določeno količino česa, npr. zmogljivost pretvarjanja anorganskih snovi v organske, samočistilna zmogljivost reke > nosilna obremenitev, > nosilna zmogljivost okolja

zoniranje > coniranje, načrtovanje

zoocenologija (a. zoocenology, h. zoocenologija)

veja ekologije živalstva, ki preučuje sestavo živalskih združb

zoogeografija (a. zoogeography, f. zoogéographie, n. Zoogeografie /f/, h. zoogeografija, i. zoogeografia)

(1) geografija živalstva: veda, ki preučuje geografsko razširjenost živali, živalstva na določenem območju ali na Zemlji sploh

(2) panoga biologije oziroma zoologije, ki poleg razširjenosti populacij živalskih vrst preučuje tudi njihove biološke zakonitosti in značilnosti

zooplankton (a. zooplankton, f. zooplancton, n. Zooplankton /n/, h. zooplankton, neklorofilni dio planktona, i. zooplancton)

živalski /neklorofilni/ plankton > plankton

zračenje, prezračevanje (a. aeration, f. aération, n. Belüftung /f/, h. provjetranje, i. aerazione)

dovajanje zraka (zaradi kisika) v vodo (prezračevanje, oksidacija) ali v biološke filtre za čiščenje vode • aeracija, ventilacija

zračna vlaga (a. humidity, f. humidité, n. Feuchtigkeit /f/, vlaga u zraku, i. umidità)

količina vlage v zraku; relativna vlaga je vedno vezana na temperaturo zraka; normalna navlaženost zraka je pomembna za zdravo počutje; v zaprtih prostorih s centralnim ogrevanjem se vlažnost regulira s humidifikatorjem

zračni pritisk (a. air or atmospheric pressure, f. pression atmosphérique, n. Luftdruck /m/, h. zračni pritisak, i. pressione atmosferica)

teža zraka na določeni točki na enoto zemeljskega površja (1013,25 mb na gladini morja pri 0°C na geografski širini 45°), ki se z nadmorsko višino znižuje in spreminja zaradi atmosferskih sprememb: ob ciklonu je zrak vlažen in pritisk nižji, ob anticiklonu pa je zrak suh in pritisk višji; hitra sprememba (tudi barična) vpliva na počutje človeka (kesonska ali dekompresijska bolezen pri potapljanju)

zrak (a. air, f. air, n. Luft /f/, h. zrak, i. aria)

zračni plašč okoli Zemlje, ki se deli na več sferičnih plasti s prehodi; po sestavi je suh zrak nad morsko gladino zmes plinov: 78,08 % dušika (N₂), 20,95 % kisika (O₂), argona 0,93 %, ogljikovega dioksida (CO₂) 0,031 %, ostalih 0,04 % plinov pa sestavljajo neon, helij, kripton, ksenon, vodik, metan, dušikov monoksid in ozon; v zraku so še: vodna para ali kristali (v oblakih), trdni delci (prah, težke kovine, delci žuželk), bakterije in virusi, pelod, žveplov dioksid in druga onesnažila; po zraku se širi elektromagnetno sevanje (svetloba idr. sevanje, zvok); z zrakom vdihavamo zdravju škodljive snovi (s predpisi so določene mejne imisije za 11 snovi); v ozračju se kopičijo toplogredni plini > učinek tople grede, > ozračje

zrnavost (a. grain size, f. granularité, Korngrösse /f/, h. debljina zrna, i. granulometria) **mnoge okoljsko pomembne lastnosti kamnin so odvisne od velikosti delcev, ki jih sestavljajo; ločimo zelo debelo, debelo, srednje, drobno, fino in zelo fino zrnate kamnine; meje so različne v raznih klasifikacijah**

zunanjí učinki (a. environmental externalities, f. effets externes /répercussions/ sur l'environnement, n. externer Wirkungseffekt /m/, h. /iz/vanjski učinci /efekti/, i. effetti esterni)

nastanejo, ko se razlika med stroški proizvajalca ali izvajalca storitev ter med celotnimi stroški ustrezne aktivnosti prenaša na druge dejavnike ali skupnost: takšne netržne odvisnosti med ekonomskimi dejavniki, ki jih imenujemo *zunanjí* ali *eksterni stroški*, terjajo spremembo in tudi boljše gospodarjenje

zvočen (a. acoustic/al/, f. acoustique, n. akustisch, h. akustičan, i. acustico)

akustičen, ki se nanaša na zvok, odmeven > hrup

zvok (a. sound, f. son, n. Schall /m/, h. zvuk, i. suono)

mehanično valovanje, ki potuje po plinih, kapljevinah in trdninah z zvočno hitrostjo; ne potuje v praznem prostoru (drugače od elektromagnetnega valovanja); vrste zvoka: *infrazvok*, ki ga slišimo, *ultrazvok* in *hiperzvok* > ultrazvok, > decibel (dB), > jakost zvoka, > hrup, > imisija

žarčenje > sevanje

železo, Fe (a. iron, scrap /staro ž./, f. fer, ferraille /staro ž./, n. Eisen /n/, Alteisen, h. željezo, i. ferro)

kemični element, srebrno bela kovina s tališčem pri 1535°C, najbolj razširjena težka kovina v naravi (četrty najpogostejši element v zemeljski skorji, 4,7 %), ki ga pridobivajo iz železovih rud (magnetit, hematit, limonit, siderit); železo, ki vsebuje ogljik, je mogoče tudi namagnetiti; v vlažnem zraku ga prekrije rja • tradicionalna metalurgija je velik onesnaževalec okolja in porabnik vode

železnica, cestna železnica, vzpenjača (a. railway, urban railway, cable railway, f. chemin de fer, réseau ferré urbain /tramway/, funiculaire, n. Eisenbahn /f/, Strassenbahn /f/, Schwebebahn /Seilbahn/ /f/, h. željeznica, gradska željeznica, uspinjača, i. ferrovia, tram, funivia)

sistemi, ki omogočajo promet potnikov ali transport blaga; transport po železnici ima večjo zmogljivost in manj onesnažuje okolje kot cestni transport ženevska konvencija, a. Geneva Convention, mednarodni dogovor, sprejet po predlogu Evropske ekonomske komisije ZN leta 1997, uveljavljen leta 1983, o omejevanju kislih padavin zaradi njihove škodljivosti in širjenja čez meje

živalska združba (a. zoocenosis, f. zoocénose, n. Zöözönose, h. zoonoza, i. zoocenosi) **taksonomsko (znanstveno razvrščena) ali ekološko opredeljena skupina živali na določenem območju** > živiljenjska združba

živalski prehod > prehod za živali

živilska tehnologija (a. food technology, f. technologie alimentaire, n. Nahrungsmitteltechnologie /f/, h. prehrabena tehnologija, i. tecnologia alimentare)

(1) veda o pripravljanju, predelavi in shranjevanju živil

(2) tehnološki postopki, npr. kuhanje, predelava, zamrzovanje, pasterizacija, sterilizacija, konzerviranje, sušenje, kisanje, soljenje ipd.

življenjska združba (a. ecosystem, ecological system, f. écosystème, Ökosystem /n/, h. ekosistem, ekosustav, i. ecosistema)

združba organizmov na določenem življenjskem prostoru (habitatu), katerih življenjske funkcije ali potrebe uresničujejo bolj ali manj soodvisno

življenjski prostor (a. living space, living area, f. espace habitable, n. Lebensraum /m/, h. životni prostor, i. spazio vitale)

celota neživih okoljskih dejavnikov, ki vplivajo na osebek, populacijo, vrsto, združbo > biotop, > bivališče

živo srebro, Hg (a. mercury, quicksilver, f. mercure, n. Quecksilber /n/, h. živa, i. mercurio)

kemični element, težka kovina srebrno sive barve, edina kovina v tekoči obliki, ki se uporablja v številnih industrijskih procesih, vendar je zelo strupena, zlasti njegove topne spojine – metilno živo srebro v organski obliki, ki hudo prizadene možgane, ledvice in črevesje > bolezen minamata

žlindra (a. slag, f. scorie, n. Schlacke /f/, h. zgura, šljaka, i. scoria)

strjeni ostanek po sežigu premoga ali odpadna snov pri taljenju rud in rafiniranju kovin, ki se po ohladitvi strdi (žlindrnica pri plavžu) • uporablja se kot gnojilo, nasipni material itd.

žveplova kislina, H₂SO₄ (a. sulfuric acid /hydrogen sulfate, battery acid, electrolytic acid/, f. acide sulfurique, n. Schwefelsäure /f/, h. sumporna kiselina, i. acido solforico)

vitriol, brezbarvna oljnata tekočina, ki se meša z vodo, razjeda kožo in kovine, organske snovi pa poogleni, ena najbolj široko porabnih industrijskih surovin

žveplov dioksid, SO₂ (a. sulfur dioxide, f. bioxyde de soufre, n. Schwefeldioxid /n/, h. sumporni dioksid, i. anidride solforosa, diossido di zolfo)

brezbarven plin ostrega vonja, ki škodi organizmu in okolju, nastaja pri gorenju žvepla na zraku, torej pri kurjenju fosilnih goriv, je razširjeno onesnaževalo zraka, nevarno breme za okolje in povzročitelj akutnih obolenj dihal

OSNOVNI PODATKI O SLOVENIJI

Slovenija meri 20.273 km²: 56,5 % površja porašča gozd (1993, po satelitskem posnetku leta 1997 celo 60,1 %), kmetijskih tal je 38 % (satelitsko 34,0 %), skalovja 1,8 % (1,4 %), vodnih površin na kopnem 0,6 % (0,7 %), pozidanega površja 2,5 % (2,7 %), prometnega omrežja 0,5 % (1,1 %), drugo 0,1 %.

Na 7,1 % ozemlja je 709 zavarovanih območij s površino 1.483 km², krajinskih in regijskih parkov je 36, v ustanavljanju je več novih razsežnih. Dolžina meja znaša 1382 km, od tega rečne 413 km, morske 48 km, z Avstrijo 330 km, Italijo 280 km, Hrvaško 670 km in z Madžarsko 102 km.

Prebivalstvo leta 2002 (31. marca, prvi podatki popisa) je imela RS 1.948.250 stalnih prebivalcev. Gospodinjstev je 688.733, na eno je statistično 2,8 preb. Stanovanj je 712.372. Po statistikah za leto 2001 je bilo delovno sposobnega prebivalstva (15 in več let) 1.679.000, delovno aktivnega pa 914.000 (stopnja aktivnosti 54,4 %), od teh pa 82,9 % v delovnem odnosu, 11,8 % samostojno zaposlenih in 5,2 % pomagajočih družinskih članov. Stopnja anketne nezaposlenosti je 7,2 %. Z višjo in visoko izobrazbo je 8,8 %. Pričakovano trajanje življenja je 71 let za moške in 78,8 za ženske.

Kmetijstvo ima na voljo 517.923 ha zemljišč, od teh je 172.751 njiv in vrtov: na prebivalca le 886,7 m² (v desetletju 1991-2000 se je površina teh tal zmanjšala za 12,3 %, kar je zelo zaskrbljujoče). Sadovnjakov in vinogradov je 30.740 ha, travnikov in pašnikov pa 314.434 ha. Kmetijstvo goji okoli 494.000 glav goveda, 604.000 prašičev in 96.000 ovac.

Rudarskih in predelovalnih dejavnosti je 1.478 in zaposlenih oseb 211.958. Industrija izdeluje 27,5 % proizvodov za investicije, 31,5 izdelkov za široko porabo in 41 % proizvodov za vmesno porabo. Gradbenih podjetij je 2.608 in v njih 40.841 zaposlenih.

Promet. Železniških prog je 1229 km, od teh 504 km elektrificiranih. Dolžina cestnega omrežja je 20.236 km, od tega 16.558 km sodobnih cestišč. Promet z milijonom vozil zelo onesnažuje okolje, premalo je razvit javni promet, transporta je preveč cestnega in premalo železniškega. Na 1.000 prebivalcev je registriranih 417 osebnih avtomobilov.

Energetsko gospodarstvo: Slovenija 75 % energije uvaža; končna poraba znaša: 51,2 % tekočih goriv, 20,4 % električne energije, 15,8 % plinastih goriv, 4,4 % daljinskega ogrevanja in 0,3 % novih virov. Električne energije pridobivajo hidroelektrarne 26,5 %, termoelektrarne 36,3 % in jedrska elektrarna 37,2 %.

Bruto domači proizvod leta 2000: 19,7 mrd EUR, 9.889 EUR/preb., BDP po PKM na prebivalca (PPS) 15.590.

vir: Slovenija v številkah 2002,
Statistični urad Republike Slovenije
in Statistični letopis Slovenije 2001

SVET ZA VARSTVO OKOLJA REPUBLIKE SLOVENIJE

Zbirka usklajeno in sonaravno štev. 8/2002

OKOLJSKI POJAVI IN POJMI

okoljsko izrazje v slovenskem in tujih jezikih z vsebinskimi pojasnili

<http://www.sigov.si/svo>

Pripravil sekretariat Sveta za varstvo okolja RS

dr. Franc Lobnik, dr. Vida Hudnik, dr. Vilibald Premzl,
dr. Peter Novak in dr. Avguštin Lah /urednik zbirke/

Sestavil in uredil

dr. Avguštin Lah

Uvodnik:

prof. dr. Franc Lobnik, predsednik SVO RS

predlog priročnika so pregledovali in dopolnjevali:

mag. Olga Berčič Urbanc, prof. dr. Mitja Brilly,
prof. dr. Jože Florjančič, prof. dr. Alenka Gabršček,
dr. Vida Hudnik, Borislava Košmrlj-Levačič, prof., spec. leks.,
prof. dr. Andrej Kirn, Bogdan Macarol, prof. dr. Peter Novak,
prof. dr. Vilibald Premzl, mag. Bojan Radej, prof. dr. Milenko Roš,
Nevenka N. Sterlekar, univ. dipl. inž. arh., prof. dr. Tone Strojin,
doc. dr. Božidar Voljč, dr. Aleksander Zidanšek;

kot člani SVO RS so predlog pregledovali še:

Niko Jurca, univ. dipl. ing. arh., prof. dr. Ivan Marušič,
prof. dr. Dušan Mlinšek, dr. Janez Sušnik in dr. Mihael Gabrijel Tomšič

Recenzenti (upoštevani so njihovi predlogi):

akad. prof. dr. Robert Blinc
akad. prof. ddr. Jože Maček
prof. dr. Simon Pirc
prof. dr. Dušan Plut

Likovna opremljevalka

Slavica Andoljšek Pucihar, univ. dipl. inž. arh.

Slika na naslovnici

Avguštin Lah: Cerkniški trenutek, 2001, olje 70/100

Grafična priprava in izvedba

TRAJANUS, d.o.o., Kranj

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

LAH, Avguštin, 1924-

Okoljski pojavi in pojmi : okoljsko izrazje v slovenskem in tujih jezikih z vsebinskimi pojasnili / izbral, obdelal in uredil Avguštin Lah s pomočjo sodelavcev. - Ljubljana : Svet za varstvo okolja Republike Slovenije, 2002, - (Zbirka Usklajeno in sonaravno ; št. 8, 2002)

ISBN 961-6315-08-0

118492928